kuprin

LEI 5

editura pentru literatură

Nuvelistica marelui scriitor rus A. I. Kuprin (1870—1938) cuprinde pagini tulburătoare despre viața cazonă, despre cea din teatre, despre lumea măruntă a declasaților, vagabonzilor, ofensaților vieții.

Din volumul de față fac parte cele mai reprezentative povestiri ale scriitorului, printre care: *Brățara cu granate*, o tragică poveste de dragoste, *Căpitanul Ribnikov*, istoria pasionantă a unui spion japonez în Rusia și nuvela *Vrăjitoarea (Olesia)*, profundă analiză a unei iubiri pure.

520

kuprin

kuprin

vrăjitoarea

Ilustrația copertei: *Ladislau Braun*

a. i. kuprin

vrăjitoarea

NUVELE ŞI POVESTIRI

PREFAŢĂ DE H. ZALIS

1969

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Traduceri de: *Ion Mihail; Constantin Toria* și *Vasile Rădulescu; Livia Storescu* și *Renata Vasilescu*

Textele cuprinse în volumul de față au fost reproduse după:
A. I. Kuprin, OPERE ALESE, vol. I, II, E.L.U., 1964

PREFAȚĂ

Vor mai trece, probabil, ani pînă cînd critica și istoria literară să revizuiască, într-un deplin acord cu realitatea, caracterizarea scriitorilor, cîndva etichetați hazardat și siliți să accepte povara unei determinări inadecvate. Cazul lui Kuprin este, evident, dintre acestea.

Nu s-a spus, oare, despre el, în formulări maleabile sau tranșante, că este urmașul, moștenitorul lui Cehov? V. V. Vorovski a fost însă primul care a sesizat că între Kuprin și Cehov sînt vizibile deosebiri de temperament, de manieră și de viziune artistică. Sigur, sensibilitatea amîndurora i-a predispus spre studiul stărilor sufletești, spre cultul frumosului și al sincerității. Ambii scriitori, revendicîndu-se de la același principiu moral, au deplîns platitudinea și trivialitatea, defecte, în ochii lor, capitale, fiindcă atentau la demnitatea omului, a acelui om simplu și mărunt, apăsat de mediocritatea mediului și de ipocrizia moravurilor. Dar dacă atît Kuprin cît și Cehov vibrau la drama irosirii unor destine, nu-i mai puțin adevărat că Cehov a evoluat spre o înțelegere activă a istoriei, luînd în felul său poziție față de evenimente, în vreme ce Kuprin s-a menținut într-un individualism neangajant, preocupat nu să interpreteze ci să contemple și să descrie.

Individualismul lui Kuprin n-are nici o nuanță, nici liberală și nici conservatoare. Prozatorul este un apolitic care percepe realul numai transcendent, redus la

implicațiile lui spirituale. Ceea ce are darul să-i incite fantezia ține mai degrabă de un ideal estetic decît de unul social. N-ar fi drept să se înțeleagă de aici că scriitorul s-a închis, s-a izolat de frămîntările opiniei publice și de tumultul epocii. Dar le-a trăit în felul său, detestînd participarea și preferîndu-i, cu consecvență, obiectivarea prin creație. Consemnarea unor întîmplări atestate documentar nu infirmă cele spuse ci concordă cu acestea, în sensul că A. I. Kuprin concepea literatura de pe poziții realiste, totuși nu fără un grăunte de estetism mărturisit de scrupulul stilistic și de selecția problematică, rareori săgetată de semnalele furtunii ce se apropia.

V. V. Vorovski, în studiul pe care l-a consacrat lui Kuprin[1], duce paralela cu Cehov mai departe, notînd disociativ o serie de particularități asupra cărora ne vom opri la momentul potrivit. Reținem deocamdată faptul că în felul de a fi al lui Kuprin, cunoscutul critic rus descifra manifestarea unui echilibru organic, armonios în toate compartimentele comportamentului său.

Reflexul firii sale echilibrate Kuprin îl comunică în deosebi prin scris. Povestirile și nuvelele sale respiră o rotunjime de sensuri și o perfectă proporționalitate. Concordanța aceasta care reflectă, poate, specificul unei anumite optici este un criteriu de care trebuie ținut seama cînd ne ocupăm de Cehov și Kuprin. Fiindcă dacă primul reacționează la absurdul din realitate cu o violență disimulată, ironic sau sarcastic, celălalt, mult mai puțin vehement, evocă aspectele existenței cu o notă de abandon. Calmul resemnat al lui Kuprin nu exclude relevarea esenței dramatice sau tragice, după cum impune, în respectul preceptelor moderne, distanțarea de subiect. Din recunoașterea acestui adevăr decurge, am impresia, senzația că, în numeroase dintre paginile sale, Kuprin nu

---

[1] *Studii de critică literară*, București, Edit. Cartea Rusă, 1950, pp. 111—124.

rămîne totuşi un privitor *de pe margine* al proceselor şi fenomenelor sociale. Unii exegeţi occidentali ai literaturii sale au asociat puţinul interes arătat de scriitor dinamicei sociale, cu caracterul static al prozei pe care a creat-o. Este o interpretare abuzivă. Mai degrabă se poate vorbi de o relaţie între voluptatea contemplării, atît de vie la Kuprin, şi credinţa că opera cîştigă în autenticitate dacă ştie să comunice cît mai ingenios pulsaţia imperceptibilă a naturii (atît de imperceptibilă încît pare încremenită!), emoţie în faţa epuizării treptate şi a neîntreruptei reîmprospătări a vieţii pe pămînt. Introvertirea artistului şi epica lui aşezată, cumpănită merg mînă în mînă. Vedem în fuziunea lor expresia unei predispoziţii spre *elementar*, în sensul de trainic şi sănătos relevat de Albert Thibaudet[1] cînd se gîndea la Zola. Numai situîndu-ne în acest punct de vedere vom înţelege perspectiva din care Kuprin a evocat destinul fiinţei umane, soarta personajelor sale, soartă asociată drumului colectiv al poporului rus la sfîrşitul veacului trecut şi în primele două decenii ale acestuia.

În sfîrşit, pentru a încheia comparaţia instituită între cei doi scriitori, dintre care unul (Kuprin) a fost aşezat în descendenţa celuilalt (Cehov), să relevăm sorgintea lor. Literatura lui Cehov, nutrită de multiple investigaţii, este rodul unei *experienţe*, cea a lui Kuprin, trăită vital şi din instinct, este o *confesiune*. Cehov scrie ca să protesteze faţă de urîtul ce îl înconjura, Kuprin ca să se elibereze de presiunea insuportabilă, deprimantă a acestui urît.

Amîndoi tind, parcă, spre acelaşi obiectiv, însă atitudinile lor se despart: Cehov presimte viitorul şi se preocupă de problema înrobirii şi dezrobirii omului, Kuprin

---

[1] Albert Thibaudet, *Fiziologia criticii*, Bucureşti, E.L.U., 1966, pp. 467—468.

cochetează vag cu mistica revoluției și se degajează brusc, absorbit de pasiuni solitare și provizorii.

*

Epoca „anilor 80“ a intrat în istoria Rusiei ca una relativ nefavorabilă, de amorțire civică datorită presiunilor de tot felul, politicii de intimidare aplicată de guvernul țarist și de colaboratorii săi cei mai retrograzi. A fost, cum s-a și spus, o epocă a triumfului brutal și cinic al reacțiunii, al obscurantismului. *„Era perioada de tranziție cînd narodnicismul ajunsese la un faliment total iar marxismul și mișcarea revoluționară a clasei muncitoare abia se coceau în adîncuri“.* [1]

În atmosfera acestor ani întunecați se naște în orășelul Narovceatov, din gubernia Penza, la 26 august 1870 (7 septembrie, stil nou), Alexandr Ivanovici Kuprin. Familia în care vedea lumina zilei viitorul scriitor nu se putea lăuda în acel moment cu o situație prea înfloritoare. Tatăl era slujbaș la stat iar mama stăpînea încă o mică proprietate, rămășița unei mari averi risipite. Pe numele de fată Kaluntciakov, mama scriitorului era de neam tătăresc și descindea dintr-un strălucit și străvechi curtean al lui Petru cel Mare. Greutățile Kuprinilor se înmulțesc considerabil din clipa în care, în 1873, capul familiei, Ivan Kuprin, moare subit. Familia se mută la Moscova în același an. Climatul în care va crește și se va dezvolta tînărul Alexandru poartă pecetea *tragicei așteptări,* cum avea să numească Bunin ultimele decade ale veacului al XIX-lea. Intelectualii ruși liberali așteptau ca situația să se îndrepte, ca orînduirea să se democratizeze. S-a văzut foarte curînd că așteptarea avea să le fie zadarnică și că ieșirea din impas nu ținea de așteptare ci

[1] V. Ermilov, *A. P. Cehov,* București, ed. a II-a, Edit. Cartea Rusă, 1954, p. 51.

de intervenție, de combaterea țarismului sîngeros. Mediul în care Kuprin se forma era însă departe de a-l predispune la luptă; mai degrabă părea să-l modeleze pentru supunere, căci, de la vîrsta de opt ani, e înscris în corpul de cadeți ai școlii militare „Alexandru“. Cu rigorile vieții cazone nu se va împăca de fel.

Dacă este just că nici pentru supunere, nici pentru luptă n-a optat Kuprin, este la fel de adevărat că drumul său în viață, încă de pe acum, pare a fi cel al dezabuzării, al retragerii într-o anumită impasibilitate. Societatea oamenilor îi displace, detestă spiritul gregar. „*El e singuratic în mijlocul vieții noastre,* va observa V. V. Vorovski. *Singuratic, cum se întîmplă să fie un holtei care a pierdut capacitatea de a iubi. Ca artist este impasibil față de problemele politicii. Gîndirea lui tinde să se smulgă din lupta socială, să se cufunde în adîncul pădurilor, în largul mării*[1]“, susține același comentator.

Atitudinea sa contrastează cu cea adoptată în împrejurări identice de Cehov, Nekrasov, Gorki și se apropie de cea urmată de Bunin și Leonid Andreev. În fața acestui șir impresionant de nume am credința că se poate degaja următoarea idee: pe unii vijelia revoluționară i-a antrenat cu folos, pe alții de abia i-a predispus la inerție; i-a îndemnat (din egoism, de teamă sau pur și simplu din cecitate, din neputință de a concede noului o funcție radicală, regeneratoare) să se rezume la pasivitate.

Dacă prin rigoarea polițienească, prin persecuții și samavolnicii unii artiști se simțeau prea descurajați ca să închege vreo opoziție, în schimb ei se încordau în activitatea creatoare. Accesul spre lucrarea de artă nu le-a putut fi oprit nici o clipă. Așa se face că, în toți acești ani, literatura rusă, ca și gîndirea și arta rusă, în pofida

---

[1] *Op. cit.,* p. 123.

dezamăgirilor și pesimismului care le încearcă, a crizelor ce reflectă stări de spirit vecine cu descompunerea, izbutește mereu să se depășească și să afirme vocația ei umanistă, conștiința răscolitoare a dragostei de adevăr.

Modul în care a definit Lenin dialectica paradoxală a acestui timp istoric rămîne pînă astăzi un model neîntrecut. Precum se știe, la 1 martie 1881 era asasinat țarul Alexandru al II-lea. Reacțiunea a speculat împrejurarea pentru a instaura un regim crîncen represiv. Și totuși, perioada n-a fost marcată numai de teroare și stagnare spirituală. Tocmai în această epocă gîndirea revoluționară și arta rusă au lucrat cel mai intens. Lenin caracteriza astfel situația: „...noi, revoluționarii, sîntem departe de gîndul de a nega rolul revoluționar al perioadelor reacționare. Noi știm că forma mișcărilor sociale se schimbă, că perioadelor de creație politică directă a maselor populare le urmează în istorie perioade în care domnește o liniște aparentă, în care masele abrutizate și strivite de mizerie și de o muncă de ocnă tac sau dorm (pare că dorm), în care mijloacele de producție sînt revoluționate deosebit de rapid și în care gîndirea reprezentanților înaintați ai rațiunii umane face bilanțul trecutului și creează noi sisteme și noi metode de cercetare..."[1]

Cu toată încordarea, iscată de metodele opresiunii, de natură a dirija literatura spre o evoluție funestă, majoritatea scriitorilor, gînditorilor și artiștilor ruși nu-i acceptă interdicțiile. Așa se face că în loc de o cufundare în dezgust, de o alienare ireversibilă se petrece un alt fenomen. Străin de uscăciunea pe care tutela cnutului țarist o putea oricînd produce, geniul-creator evită deopotrivă și istovirea în nihilism și decadența unui rafinament închistat.

---

[1] V. I Lenin, *Opere*, volumul 10, Editura de stat pentru literatura politică, București, 1956, p. 244.

Blok evoca astfel sinistra guvernare a satrapilor născători de întuneric :

„În anii aceia, în urgia
De negură care domnea,
Pobedonosţev, peste Rusia,
'Nalţă aripi de cucuvea.
Nu era zi, nu era noapte
Doar umbra negrelor aripi..."

În poemul său *Răsplata* el ne asigură că, pînă la urmă, niciodînd raţiunea n-a putut fi ucisă de teroare. Dovada? Realizările obţinute chiar în climatul pe care l-am amintit ; lucrările filozofice ale lui Plehanov, compoziţiile muzicale ale lui Ceaikovski, Rimski-Korsakov şi Mussorgski, pînzele lui Repin şi Surikov stau mărturie. Şi mai stau mărturie cele mai bune pagini semnate de A. I. Kuprin. Acesta demisionează din armată în 1894, din motive de incompatibilitate, şi se dedică literaturii. În acelaşi an îi apar primele nuvele.

Creaţia lui Kuprin este variată. A scris povestiri pentru copii, nuvele fantastice, pagini tulburătoare despre viaţa cazonă, despre cea din teatre, despre declasaţi (vagabonzi, prostituate) despre ofensaţii vieţii, muncitori în fabrici, pescari, contrabandişti etc. Această creaţie nu se organizează însă pe reacţii tematice sau tipologice uşor de bănuit, fiindcă Alexandr Kuprin era oricînd disponibil pentru una sau alta dintre teme, scriitorul trecînd dezinvolt de la tratarea uneia la redactarea alteia. Nici o periodizare riguroasă nu cred că s-ar putea propune, deşi e unanim acceptată ideea că anul 1905, cînd a publicat *Duelul*, ar fi punctul de vîrf al evoluţiei sale scriitoriceşti. Încît tot ce se poate face ar fi să urmărim, evitînd orice schematism, felurite faţete ale artei lui Kuprin,

implicațiile realismului său. Ale acelui realism ce se împletește strîns cu romantismul, în sensul că infuzează în tabloul realist conturat de scriitor nu puține pete de culoare în ordinea pitorescului liric, a patosului poetic, a accentelor mistice și morbide din conduita personajelor.

Investigarea mediului militar oferă prozatorului numeroase prilejuri de a supune clasele dominante, și în general regimul țarist, unui amplu rechizitoriu. Ceea ce climatul cazon dă la iveală, concentrează, ca într-un focar, racilele întregii societăți rusești dinainte de 1917. În acest cadru, sufocant prin îngustimea orizontului, ofițerii fie că se îndobitocesc de plictiseală, fie că se dedau la beții și destrăbălare în credința că așa își îneacă dezgustul și sila de mediocritate. Puțini se salvează din naufragiul ce îi pîndește nemilos. Ambițioșii poate că ies la liman prin mijlocirea carierei, aliată cu studiul perseverent. Însă, cei sensibili, umani, cum este, în *Ancheta*, sublocotenentul Kozlovski, ajung la disperare văzînd cîtă opacitate, nepăsare criminală și stupiditate colaborează spre a lucra asupra ostașilor pînă la totala depersonalizare a acestora.

Pus să ancheteze un furt petrecut în cazarmă, Kozlovski obține din partea celui vinovat mărturisirea greșelii sale. Încredințat că are justificare pentru pedeapsa regulamentară nu mai dă nici o atenție celui care greșise. Acesta e un recrut tătar, pe nume Baiguzin, venit din depărtări, neinițiat în grozăviile instituției pe care o slujește, prin urmare incapabil să-și reprezinte gravitatea faptei sale și sancțiunea pe care aceasta o va antrena. Kozlovski descoperă îngrozit și oricum prea tîrziu că omul pe care îl penalizase cu bătaia în fața camarazilor urma să îndure chinul fără să știe ce i se întîmplă. Are remușcări și cînd mai aude și batjocura la care Baiguzin e supus de niște ofițeri, izbucnește tremurînd de rușine și durere : *„Tot ceea ce rostiți este inuman și josnic !“* Și cum ofițerul interpelat nu pricepe ce i se reproșează, Kozlovski, care simțise că între el și soldatul biciuit s-a

înfiripat o *stranie legătură sufletească*, nu se mai poate stăpîni. Zguduit de un plîns spasmodic trăiește un moment al celei mai apăsătoare păreri de rău. Pe fondul acesta de regrete mistuitoare și de intoleranță tragică mi se pare că abrutizarea masei care, placidă, asistă la dezonorarea lui Baiguzin este fixată de autor în tușe pe cît de discrete, pe atît de definitorii pentru abdicarea ei.

Criza sublocotenentului are ceva simbolic într-însa. Însă criza de încredere a lui Ivan Eftimovici Pcelovodov, închis abuziv într-un ospiciu, după ce i se jucase o farsă, apare cu un coeficient de semnificație și mai ridicat. Încurcătura, al cărei erou este, aduce cu înscenarea grotescă a unui spirit diabolic. Fiindcă e poate diabolică mintea care urzește gluma din tren dar cu siguranță este diabolică nepăsarea celor care transformă un om sănătos într-un nebun. E de văzut dacă Pcelovodov, închis pe veci numai pentru că e înconjurat de minți greoaie și anormale, nu aduce cu Rusia vremii și nu e chiar simbolul captivității ei în vasta închisoare ce devenise țara păzită de ticăloși de tipul doctorului Butinski. Oricum, astfel de povestiri comunică foarte viu și elocvent forța lui Kuprin de a sugera rezultatele nefaste ale mecanismului represiv. Și într-un caz și într-altul *osînda* pe care o îndură personajele, nu e numai a lor, țîșnește din pagini, întunecă cerul și-l apasă treptat pe cititor. E un merit de netăgăduit această copleșitoare virtute a smulgerii măștilor. La Kuprin ea se păstrează în cadrul relatării celei mai cumpănite. Ca și Maupassant, Kuprin nu-și dă în vileag simțămintele, deși nu încape îndoială că, atacînd subiecte atît de delicate și tratîndu-le fără urmă de idilism, *„apaticul“* Kuprin protestează cum se pricepe mai bine, cu o energie densă, disimulată fără grabă, totuși dornică să răzbune ofensele aduse omului.

Prelucrarea acestei generoase idei, reluată și diversificată de prozator cu o fericită insistență, dă dimensiunea

democratismului operei sale și a ascuțimii realismului său critic. Îi rețin atenția felurite anomalii: rătăciri și trădări, capitulări vinovate și complezențe din comoditate. Dar, dincolo de toate oscilațiile posibile, crede în demnitatea omului de rînd.

Simpatia pentru vagabonzi și declasați, vizibilă în prozele scurte ca și în povestirile mai întinse (*Listrigonii*, *Gambrinus* ș.a.), nu e întîmplătoare. E, în fond, la mijloc, o sete nemărturisită de a trăi, liber ca și acești respinși sociali, o nevoie de mișcare și aventură pe care scriitorul și le recunoaște.

Totuși, reușitele cele mai durabile ale lui Kuprin nu se înscriu în sfera unei literaturi neopicarești. El este — și aici pare în adevăr — un emul al lui Cehov, dar un emul de un tip special, căci, original cum se arată, nu-și imită servil modelul ci, renaște, pe tiparele cehoviene, o lume nu tocmai cehoviană.

Este de netăgăduit că existența incertă, rătăcitoare și adesea pîndită de primejdii a oamenilor care ies din matca existenței burgheze, spre a-i nega obtuzitatea, sterilitatea și încremenirea s-a bucurat de favoarea prozatorului. El n-a rămas însă prizonierul acestei slăbiciuni pentru înfrînții vieții.

Admirabila receptivitate a lui Kuprin pentru varietatea de întîmplări existențiale este confirmată de o serie de proze evident înrudite prin temperatura lirică și bogăția de notații sufletești. Factorul esențial care le unifică este reacția scriitorului, un fel de participant indirect, atent la ce se petrece în perimetrul supus observației și oricînd gata să releve că dincolo de cenușiul ambiant și indiferența dezolantă a unora, palpită inimi fierbinți. În genul acesta de narațiuni cititorul simte cît de adînc detestă Kuprin grosolănia și primitivitatea, egoismul animalic și atmosfera cu iz de apă stătută în care multe dintre personajele sale sînt constrînse să trăiască.

Amintiți-vă de *Breghetul* — schiță ce istorisește cum un ofițer, Cekmariov, refuză să se lase percheziționat (cînd într-un cerc de amici dispare un ceas) pentru a nu fi învinuit că posedă unul aidoma celui dispărut. Banal subiect s-ar zice; dar ce vibrație scoate Kuprin retrăind printr-un erou povestitor întîmplarea! O altă schiță, *Viață pașnică*, modifică optica și mediul spre a înfățișa un „caz". Un profesor pensionar și-a găsit rostul redactînd denunțuri cu o seninătate pe care nu o egalează decît ipocrita lui cucernicie. Tipul lui Ivan Vianorîci Nasedkin, bătrîn cu aere duioase, în fond un ticălos prefăcut, rămîne în memorie. De altfel din titlu chiar, sarcasmul mușcă fără cruțare din puhava și onorabila aparență. *Viață pașnică* numește, de fapt, o speranță și o virtualitate. Educatorul care își încheie cu bine cariera „luminoasă" are tot dreptul la respectul colectivității. A făcut economii, acum stă în căsuța lui proprie, se bucură de roadele muncii. Așa ar fi dacă Nasedkin n-ar fi un exacerbat, datorită refulării unei răutăți ce abia acum se poate canaliza. Anonimele sale seamănă neliniștea, lovesc sub centură, spulberă afecțiuni.

Cu aceiași preferință pentru titluri-contrast, Kuprin a prins amurgul unor actori reuniți într-un azil în *La odihnă.* În realitate cei cinci pensionari nevolnici, pe care îi adăpostește azilul „Alexei Ovsiannikov", nu-și găsesc odihna. Traumatizați, marcați de excesele unei existențe greșit îndrumate și de tentațiile profesiei pe care n-au știut s-o onoreze pînă la capăt, ei decad sub ochii noștri, putrezesc pe îndelete, nu înainte de a-și dezvălui totuși resturi de omenie, resurse ale generozității și nevoii de întrajutorare. Persistă în subtextul paginilor o dozată înverșunare față de traiul lor fără busolă, o condamnare discretă a irosirii destinului lor.

Avid de puritate, de echilibru moral, scriitorul sancționează drastic și totuși învăluitor, fără didacticism, accidentele de comportament ale oamenilor.

Amoralitatea, vidul intelectual, tirania prejudecăţilor sînt consemnate ca un protest faţă de schilodirea sufletului omenesc. Kuprin îndrăgeşte eroii stăpîniţi de pasiuni puternice, în stare să înalţe omul. Icoana acestora l-a urmărit adesea şi i-a inspirat scrieri caracteristice. Una dintre ele este răscolitoarea schiţă *Ca în familie* care plăcuse enorm lui Lev Tolstoi. Subiectul este de nerezumat, fiind ireductibil la o schemă-situaţie. Să încercăm totuşi... În noaptea de Înviere se adună în camera unei prostituate cîţiva vecini din pensiunea în care au naufragiat cu toţii... Este o seară tristă ; gazda povesteşte cum a fost la catedrală, bărbaţii mai beau un pahar, ciocnesc ouă şi deodată s-a făcut ziuă. Zorii limpezi vestesc o zi curată şi înmiresmată de primăvară. În sufletele învinşilor senzaţia ratării, brusca revenire la înţelegerea lucidă a condiţiei lor inferioare şi fără ieşire declanşează păreri de rău, sfîşieri lăuntrice. Schiţa, cutremurător de transparentă, acuză concis şi poate tocmai în pofida extremei ei sobrietăţi, triviala şi monstruoasa decădere umană a personajelor pe care ni le recomandă. Dar această decădere este în miezul schiţei estompată de gingăşia cu care autorul le fixează fugar drama personală şi le surprinde — în incizia pe care o practică — propria lor aplecare spre delicateţă şi politeţă reciprocă, semn al resurecţiei calităţilor pe care viaţa le-a călcat în picioare ori de cîte ori le-a întîlnit.

Lecţia acestei „rezistenţe" este de ordin etic. Efectul ei, strict artistic. Probabil că acesta poate fi întrezărit într-o sumedenie de cazuri. Vom reţine în cadrul de faţă numai cîteva. Cel mai elocvent se numeşte *Brăţara de granate*. Fineţea analizei psihologice merită subliniată atît ca dovadă că prozatorul era în anul 1911 perfect stăpîn pe mijloacele sale cît şi pentru că această reală fineţe serveşte deplin narării, cu o supremă iscusinţă, căreia dacă i-am zice că e ingenioasă ar însemna s-o coborîm la nivelul unei dibăcii artizanale. Numai într-o stare de graţie a putut reuşi scriitorul conturul de neuitat al umilului funcţionar

la Camera de control care s-a îndrăgostit fără şansă de frumoasa soţie a ilustrului prinţ Vasili Lvovici Şein. Chipul acestui cutezător se impune prin fidelitatea faţă de sentimentul care l-a înrobit dar şi înnobilat. O iubeşte pe Vera de mult, nemărginit. Şi cînd, plin de simţămîntul acesta, îi trimete un dar ce încalcă rigorile protocolare — brăţara de granate — este tras la răspundere, ameninţat cu.. intervenţia poliţiei. Jeltkov solicită femeii iubite un gest de bunăvoinţă. Refuzat, se sinucide, lăsînd o scrisoare în care o binecuvîntează pe Vera cea crudă.

Vera îşi respecta soţul şi nu putea proceda altfel. Jeltkov o iubea nespus şi nici el nu putea merge pe alt drum decît cel ales. Romanticul deznodămînt închide în el un înţeles de două ori dureros: tînărul modest nu poate trăi decît la cea mai înaltă tensiune, la o cotă absolută, mistuitoarea lui dragoste (ce replică desăvîrşită dă aici Kuprin mediocrităţii sentimentale a *high-life*-ului !) şi respingînd minciuna — minciuna care domneşte nestingherită în relaţiile de familie ale societăţii burgheze — plăteşte cu sacrificiul suprem respectul adevărului, credinţa că nu se poate trăi decît transînd fără compromisuri. Aura romantică a dezlegării găsite în moarte se însoţeşte cu realismul situaţiilor observate în convergenţa lor. Jeltkov nu era demn de a-şi fi ridicat privirea la o femeie de alt rang decît al său, spun convenienţele. El se arată însă superior tuturor nobililor care îi dau lecţii.

V. V. Vorovski a sesizat cel dintîi revolta soţului şi a fratelui prinţesei faţă de „lipsa de tact" a lui Jeltkov, care nu s-a limitat la suspine în şoaptă şi la bileţele inofensive ci s-a încumetat să-i trimită Verei Şein daruri. Iată însă că „săracul" Jeltkov e înţeles totuşi de generalul Anosov: *„Poate că prin viaţa, Verocika, trece tocmai dragostea la care visează femeile"*. Kuprin face dovada unei copleşitoare intuiţii cînd nu-l prezintă pe Jeltkov nici ca un Don Juan temerar, nici ca un Julien Sorel ambiţios. Cînd cei doi, prinţul Şein şi fratele Verei se duc să-l intimideze nu-i

întîmpină decît un bărbat fîstîcit și modest. Iar cînd e amenințat cu recursul la autorități, comod și destins, își aprinde țigara. El e singurul care domină scena, ne-o spune discret scriitorul. Cel mai slab, dar totuși singurul nestăpînit de temeri, Jeltkov e un *caracter*, ceilalți niște „suflete de iepuri", oricît ar încerca să facă pe leii. Discrepanța este atroce, ea implică o revizuire a noțiunii curente de suferință (există, pe cît se pare și o voluptuoasă acceptare a suferinței !). Fără introspecții fastidioase, deci îndepărtînd orice exces, Kuprin ne îngăduie să „palpăm" chinul tăinuit al lui Jeltkov. Uimitoarea lui perseverență, hrănită nu de automistificare ci de speranță, de voința de a se depăși, ignorînd limitele eșecului său, n-are egal decît în constanța cultului smerit rezervat Verei. Adorația nu dezarmează, vai !, conformismul prințesei, în schimb, îl descalifică. O singură dată îmblînzită (înaintea morții, presimțite, a lui Jeltkov) femeia se debarasează de bărbatul prea incomod și oricum obositor cu disperatele lui apeluri amoroase...

Mesajul umanist, profund încrezător în solidaritatea umană din nuvela *Gambrinus* (1906), confirmă democratismul poziției lui Kuprin, declaratul său antișovinism. Așezînd în centrul acțiunii un muzicant evreu al cărui repertoriu stîrnește aprecierea marinarilor din portul Odesei dar nu și a poliției, Kuprin a făcut din capul locului o alegere curajoasă. Prietenilor, o clipă surprinși, le mărturisește „— *Nu-i nimic ! Un om poate fi schilodit, dar arta înfruntă și biruie orice !*"

În cîmpul vizual al scriitorului se petrecuseră mutații, dacă de la admirabilul conflict sentimental cu atîtea sensuri psihologice, din schițele și povestirile anterioare, el se ridică acum, imediat după revoluția din 1905, la implicații sociale și morale de vădită rezonanță.

Prozatorul n-a considerat *Gambrinus* un accident. Ca să întărească înțelesul nuvelei și să-i reînnoiască ecoul, în același an a reluat supratema nuvelei și, de astădată utilizînd modalitatea prozei umoristice, a scris *Jignire*. Asistăm la

sosirea unei delegaţii de hoţi, care vine la barou spre a protesta. Delegaţia vrea să fie disculpată de vina că printre pogromiştii din oraş, care s-au dedat la acte îngrozitoare, s-ar fi aflat şi simpli hoţi. Delegaţia concede avocaţilor dreptul de a-i taxa pe hoţi drept infractori dar cere energic ca ei să nu fie acuzaţi că ar fi tot una cu otrepele societăţii — pogromiştii — instigaţi de oficialităţi şi în stare de crimele cele mai josnice. Discursul delegatului, savuros şi batjocoritor, nu e mai puţin probant pentru înţelegerea cu care Kuprin privea chestiunea naţională şi dezaproba şovinismul şi antisemitismul.

Cariera literară a lui Alexandr Kuprin n-a luat, totuşi, o altă turnură datorită pasagerei creşteri a perspectivei de tratare ideologică. Scriitorul, care, sub înrîurirea lui Gorki, a avut în jurul anului 1905, un moment, intenţia profilării pe teme militante, nu era un artist combativ. Încît tot fondul poetic, lirismul epic îşi spun în cele din urmă cuvîntul. Consecvent cu el însuşi, Kuprin se reîntoarce la subiectele sale predilecte, cărora, în deplină sinceritate, li se devotase. Romanul *Duelul* răspunde astfel orientării sale caracteristice. Este trista poveste a unei vieţi, cea a sublocotenentului Romaşov, petrecută la nivelul tradiţional, cu obişnuita înclinare spre beţii, aventuri galante şi încurcături băneşti ce jalonează viaţa în garnizoanele provinciale a ofiţerului rus dinainte de Revoluţie. Sfîrşitul lui Romaşov într-un duel asasin, pus la cale de femeia în care crezuse orbeşte, închide şi morala nuvelei : oameni ca Romaşov, cu simţul treaz al onoarei, oneşti, dornici în cele din urmă să-şi asume curajos responsabilităţile către care îi îndrumă o anumită abnegaţie, nu pot supravieţui. Ei cad seceraţi fiindcă nu şi-au văzut de micile lor interese, sau pentru că, naivi fiind, au sperat să găsească în jurul lor o oază de lumină, de cinste, de veritabilă afecţiune.

Paleta bogată în nuanţe a prozatorului nu întîrzie să producă scrieri în care îl regăsim pe autor reprezentat pe linia însuşirilor sale cunoscute, cu precădere pe cea a sen-

sibilității evocatoare. Flacăra iubirii încinge în pădurile Polesiei un adevărat pojar pe care numai răutatea și mărginirea îl sting pe neașteptate — *Vrăjitoarea (Olesia)*. Pe de altă parte umorul lui Kuprin, binevoitor și glumeț, cristalizează în *Oxigenul*, *Chaudeau* sau *Umbra lui Napoleon*, secvențe ilustrative pentru traiul supus tuturor vicisitudinilor și tuturor improvizațiilor. Cînd omul se satură să ducă o asemenea viață nu-i rămîne decît surghiunul sau schimnicia *(Anatema)*.

Kuprin a consacrat observării deșertăciunii unor existențe o parte însemnată a talentului său. Cum s-a spus în mai multe rînduri, *Duelul* este opera în care frămîntările lui Romașov, omenia lui în raporturile cu soldații, răzvrătirile lui față de inechitatea socială capătă un relief memorabil. Nu mai puțin memorabil este însă și celălalt revers al medaliei: irosirea în desfrîu și ușurătate. Am cunoscut irosirea, surparea interioară sub presiunea mediocrității cazone. În *Iama* luăm cunoștință de drama bordelului, a nonconformismului sărăcit de substanță, cînd ia forma monstruoasă a insensibilității sau a plăcerii vinovate.

Un experiment de frumoasă ținută și, probabil, un divertisment împrospător în felul lui a fost redactarea evocării biblice *Sulamita*. O problemă care merită menționată cel puțin în treacăt: cea a relațiilor lui Kuprin cu literatura franceză. S-a spus că *Iama* sau *Bîlciul cu fete* dezvoltă teme abordate de Maupassant în *La maison Tellier* și că *Sulamita* beneficiază de indicațiile pe care Flaubert le dă prin *Salammbô* și *Herodias* oricărui scriitor amator de Orient.

Nu se poate nega că autoritatea celor doi mari scriitori francezi s-a exercitat asupra lui Kuprin. Cel puțin în *Sulamita*, descendența acesteia din Flaubert pare incontestabilă. Sau, dacă descendență e prea mult spus, să o numim afinitate. Căci numai afinitatea putea lega atît de strîns un autor din 1911 de unul care se manifestase la 1862,

1872 şi apoi în 1877, pe o direcţie de evocare quasi-identică.

Penetraţia lui Flaubert în cercul vizual al scriitorilor ruşi se petrece datorită, în primul rînd, popularizării numelui său de către Turgheniev, care i-a fost nu numai devotat prieten ci şi un sîrguincios traducător. Se spune că după moartea lui Turgheniev unele pagini de corespondenţă făcute publice indică destule rezerve ale acestuia faţă de geniul flaubertian. Poate, dar rezervele, dacă sînt ieşite dintr-o considerare obiectivă n-au nimic blamabil. Ceea ce este cert şi ne dispensează de alte argumente este faptul că însuşi Kuprin recunoscuse a fi găsit în *Ispitirea Sfîntului Anton* indicaţii pe care şi-a întemeiat reprezentarea regelui Solomon şi a curţii sale.

Într-o frumoasă prefaţă, Camille Mauclair [1] dă suficiente probe pentru a nu mai avea vreo îndoială că, după textul *Bibliei*, Kuprin găsise în erudiţia şi arta lui Flaubert tot ce îi trebuia. Dar chiar dacă autorul rus consultase şi pe Theophrast şi pe Philostrate nu-i cu nimic micşorat meritul lui Flaubert. Exactitatea arheologică e aici secundară (deşi este fără cusur), Flaubert impunînd prin forţa şi plasticitatea restituirii cadrului de viaţă oriental, a strălucirii mediteraneene şi a seducţiei pe care o exercită un mare rege prin înţelepciunea dar şi prin senzualitatea, tandreţea şi fantezia lui misterioasă. Că o atare atracţie — venită prin intermediul lui Flaubert — a funcţionat intens, Camille Mauclair ne-o dovedeşte amintind fapte desigur uitate azi. În ordinea importanţei se cuvine a fi pomenită dorinţa lui Mussorgski care, în 1863, impresionat de lectura lui *Salammbô*, a vrut să-i compună o versiune muzicală. Planul s-a concretizat doar fragmentar. Respectivele fragmente au fost integrate mai tîrziu în *Boris Godunov*, fără a împuţina

[1] Vezi *Sulamite (traduit de russe par Marc Semenoff et S. Mandel)*, Paris, Editions du Monde moderne, 1922, pp. IX—XXII.

cu ceva admirația, copios risipită a lui Mussorgski, pentru magul de la Croisset. În al doilea rînd Balmont i-a vorbit, în 1908, lui Kuprin despre *Herodias* susținînd că în textul acestei nuvele *„nici măcar o vocabulă n-are să îmbătrînească"*. Nu e de loc surprinzător că, atunci cînd a apărut, Balmont a salutat *Sulamita* cu neprecupețite omagii. Acesta vede în *Sulamita* o izbîndă literară comparabilă cu *„un cal nărăvaș, cu un vin generos sau cu o floare somptuoasă scăldată de un soare văratec"*. Metafora lui Balmont întărește părerea pe care C. Mauclair o exprimă astfel: *„Kuprin este flaubertian cel puțin prin metoda de scrupuloasă restituție documentară... El a conferit* Sulamitei *un cadru și o culoare, pe cît posibil, prielnice transpunerii cititorului într-un trecut quasifabulos, care se face văzut și auzit"*.[1]

Policromia de senzații, virtuozitățile stilistice (atît de înrudite cu splendorile de expresie din *Herodias*) valorile decorative coexistă la Kuprin cu sobrietatea și o disciplină de organizare clasică. Poate de aceea acest mare și inepuizabil povestitor a fost, nu o dată, comparat cu Maupassant. Henri Mongault sublinia, plecînd de la ideea aceleiași filiații (asupra căreia am stăruit aici spre a-l înscrie pe Kuprin într-o familie de spirite și nu pentru a-i contesta robusta originalitate) următoarele: *„El* (Kuprin) *a atins o măiestrie de atare amplitudine că îl putem numi Maupassant al rușilor, dar un Maupassant mai puțin crud, mai simțitor la durerea și pocăința omenească"*[2].

Această armonioasă împletire de rafinament și măsură își găsește încununarea într-o nuvelă, *Vrăjitoarea (Olesia)*, poate la fel de dăruită ca și cele mai vibrante pagini tolstoiene consacrate poeziei naturii. În veșnică și răbdătoare căutare a unui factor de stabilitate, greu de obținut

---

[1] *Op. cit.*, p. XVII.
[2] Prefața la *Le duel*, Paris, Edition Bossard, 1922, p. 9.

într-o lume agitată ca cea prerevoluţionară, Kuprin priveşte natura în strînsă comuniune cu omul, dîndu-i acestuia tăria să spere, să reziste şi să răzbată. Răspunsul Olesiei la chemarea iubirii apare pe acest fundal ca un semn, inspirat şi el din neîntinata demnitate şi puritate a codrilor patriarhali pe care numai omul „civilizat“ vine să-i profaneze. Critica tendinţelor dezumanizante ale societăţii capitaliste, formulată de Kuprin, de astădată de pe poziţiile idealizării universului rustic, n-are sorţi să întrunească prea multe sufragii. Rămîne însă elogiul frumuseţii omului frust şi al sentimentelor lui puternice, afirmarea superiorităţii sale asupra omului citadin. Olesia crede în Ivan Timofeevici şi îl adoră cu neabătută credinţă dar refuză să-i fie soţie. Ştie ce i se potriveşte şi ce nu. Kuprin vedea în Olesia un simbol al virtuţiilor populare şi descnîndu-i chipul îşi închipuia că *„cineva şterge cu o mînă hotărîtă toată amărăciunea trecutelor eşecuri, toată deşertăciunea plină de răutate a intereselor orăşeneşti meschine, ruşinea dureroasă a unui amor propriu rănit, veşnica grijă a zilei de mîine.“* Cu Olesia, Kuprin se cufunda într-o lume încîntătoare, aidoma lui Sadoveanu, care în vraja plină de tihnă şi eresuri a deltei sau a pădurii se regăsea, delectîndu-se, în spirit pastoral.

Profilul atrăgător al tinerei femei care nu vrea să fie o povară pentru nimeni, tocmai fiindcă pentru ea iubirea este dăruire şi nu tranzacţie, iluminează întreaga naraţiune. În dezacord cu cei care coboară dragostea la nivelul unui simplu şi obişnuit act fiziologic sau o exploatează în scopuri pornografice, Kuprin o învăluie în mişcătoarea poezie a comuniunii pasionale şi a intimităţii împărtăşite.

În anii exilului, petrecuţi în Franţa, Kuprin a continuat să creeze. N-a fost lovit de sterilitate, însă nici nu s-a mai

ridicat la nivelul scrierilor sale cele mai bune. Unele povestiri ca ***Umbra lui Napoleon*** și ***Inimă pierdută***, apărute în 1928 și, respectiv 1931, sînt excelente și ni-l reamintesc pe captivantul scriitor. Altele se adresează copiilor, cu vervă, bonomie și un soi de melancolie jovială și amuzată, caracteristică scriitorului vîrstnic ce se întoarce spre trecut ca spre o vîrstă de aur, a bucuriilor fără moarte și a isprăvilor mirifice.

HENRI ZALIS

TABEL CRONOLOGIC

1870 La 26 august stil vechi (7 septembrie stil nou), se naște Alexandr Ivanovici Kuprin, în orășelul Narovceatov din gubernia Penza.

1873 Îi moare tatăl. Familia Kuprin se mută la Moscova.

1878 Intră în școala militară „Alexandru", la început în corpul cadeților, apoi în cel al ofițerilor.

1889 Debutează cu nuvela *Ultimul spectacol* [1] apărută în nr. 48 al revistei *Foaia sarirică rusă*. Autorul, odată identificat de superiorii săi din conducerea școlii, este sancționat disciplinar. Era pedepsit fiindcă un viitor ofițer nu avea voie să publice în presă decît dacă avea autorizația șefilor ierarhici.

1894 Demisionează din armată spre a redeveni *om liber*. Cînd ia această hotărîre nu dis-

[1] G. B. Rareș, traducătorul din perioada interbelică al lui Kuprin la noi, susține în prefața la romanul *Bîlciul de fete (Iama)*, București, Edit. Cultura românească, 1934, vol. I, că prima scriere a prozatorului a fost *Intîiul meu născut*.

pune decît de 13 copeici. „*Cu atît mai bine* — glumea mai tîrziu scriitorul — *nu se va putea spune vreodată că am dat cu piciorul unei cariere strașnice.*“

1896 Publică nuvela *Moloh*, una din primele reflectări, în literatura rusă, a vieții legate de uzina capitalistă.
Poate nu e o întîmplare că la începutul anului izbucnise o grevă a țesătorilor din Petersburg și că, în perioada respectivă, tînărul scriitor se preocupa de revendicările proletariatului.

1897—1899 Scrie și tipărește numeroase lucrări, dintre care unele antologice *Allez*, *În desișul pădurii*, *Olesia (Vrăjitoarea)* Aceasta din urmă îl încîntase pe I. A. Bunin. De altfel și critica a reținut-o imediat. Cadrul în care se petrece povestea de iubire a Olesiei nu e un decor oarecare ci o prezență feerică.

1900 Se consacră definitiv literaturii, după ce, vreme de cîțiva ani, călătorise prin Rusia pentru a cunoaște oamenii și moravurile. Peregrinările sale sînt însoțite și de repetate schimbări ale profesiunii. Kuprin e, pe rînd, învățător, tipograf, autor, fermier.

1902 Apare nuvela *La circ*. L. N. Tolstoi o prețuiește în mod deosebit. Secretarul său, N. P. Sergheenco, notează la 14 martie : „*Tolstoi m-a rugat să-i transmit lui Kuprin felicitările sale. Spune-i din partea mea* — a

zis Tolstoi — *să nu asculte de nimeni, să scrie numai cum înțelege el!“*

1903 Editura *Znanie,* condusă de Gorki, începe întocmirea unei culegere de schițe ale lui Kuprin.

1904 Publică povestirea *Musafirul de noapte.* În ajunul evenimentelor ce se presimt Kuprin istorisește drama unui om speriat și strivit care *„se pierde în vîltoarea uraganului orb“.*

1905 Îi apare romanul *Duelul,* dedicat lui Gorki. Iată ce îi scria Kuprin confratelui său, la 5 mai : *„Acum, cînd este gata, pot spune că tot ce este îndrăzneț și plin de revoltă în cartea mea îți aparține dumitale. Dacă ai ști cît de mult am învățat de la dumneata și cît îți sînt de recunoscător pentru asta !“* După cum afirmă criticul A. Miasnikov, Kuprin nu intenționa să încheie romanul cu moartea lui Romașov. El proiecta o continuare a cărei titlu urma să fie *Cerșetorii.* Sorei sale îi da de știre că nu se poate despărți de personajul său și că l-ar dori asociat unui viitor mai bun. Proiectul nu s-a realizat.

Izbucnește războiul ruso-japonez.
Leonid Andreev termină nuvela alegorică *Zidul* în care sînt deplînse zbaterile oamenilor ce-și zdrobesc capul de pereți în căutarea unei raze de lumină. Însă lumina n-are pe unde se strecura.

Apare în traducere românească — prima scriere a lui Kuprin în ordine cronologică — schița *Lolly,* în *Universul* din 23 iulie.

1906 Este — potrivit ziarului *Veacul XX* — acuzat de calomnie în urma plîngerii personale a amiralului Ciuhnin, nemulţumit de *Duelul*. Procesul va fi judecat la tribunalul din Simferopol.

1906 Publică nuvela *Gambrinus*.

1908 Apare *Sulamita*, operă de prim rang, în care cititorul regăseşte influenţa lui Flaubert.

1909 Se leagă tot mai mult de N. D. Teleşov în al cărui cenaclu, denumit „Miercuri", se întîlneau Serafimovici, Veresaev, Kuprin, Bunin, Leonid Andreev, V. G. Korolenko, Mamin-Sibiriak şi, din cînd în cînd, Gorki. Cehov asistase şi el la şedinţe, după 1902.
Apare traducerea românească a romanului *Duelul*, sub titlul *Duelul fatal*, în foileton, în *Viitorul*, 19 iunie — 19 august.

1911 Dă la tipar cea mai desăvîrşită scriere a sa, *Brăţara cu granate*, o poveste turburătoare despre dragoste şi moarte. A. Miasnikov nu greşea scriind că sinuciderea lui Jeltkov nu e o abdicare ci triumful generozităţii umane asupra vulgarităţii şi banalităţii atotputernice.

1909—1915 În almanahul lui Arţibaşev, *Zemlia*, apare prima parte a romanului *Iama*; partea a doua este tipărită abia după şase ani.

1919 Pleacă la Paris.

1921 Se stabilește în Franța, la Ville d'Avray.

1924 Îi scrie sorei sale, rămasă în U.R.S.S. :„*Să trăiești în emigrația rusă și printre cei de a doua mînă — este ca și cum ai trăi împotriva voinței tale într-o cameră strîmtă, în care s-au spart mai multe ouă clocite... Am fost nevoit să gust prea multe murdării, bîrfeli, certuri mărunte, am cunoscut — prefăcătoria, neîncrederea reciprocă, răzbunările meschine dar, mai ales, nesfîrșita prostie și plictiseală(...). Acum, amintirile mele se îndreaptă din ce în ce mai des spre Moscova, spre Moscova copilăriei mele, pe care altădată o uitasem parcă cu totul. Durerea și dorul de patrie nu trec, nu slăbesc, ci revin tot mai des și cu mai multă putere... Cinci ani de exil ! Cinci ani ! Și asta atunci cînd din viața plină, conștientă, a mai rămas «o nimica toată». Numai în Rusia poți munci pentru ea. Datoria fiecărui sincer patriot este să se reîntoarcă în țară.*"

1924 Începe publicarea, în capitole separate, a romanului *Cadeții*. S-a remarcat că dacă înainte de Revoluție Kuprin criticase aspru militarismul, mediul cazon, acum le idealizează.

1934 Cere să fie repatriat.

1937 După ce trăise în emigrație aproape 18 ani se reîntoarce, la 29 mai, în patrie.

1938 Moare la Moscova, la 25 august, cu o zi înainte să fi împlinit 68 de ani.

H. Z.

Nuvele

Vrăjitoarea[1]

I

Pădurarul Iarmola — servitorul, bucătarul și tovarășul meu de vînătoare — a intrat în odaie încovoiat sub povara legăturii de lemne, și-a trîntit cu zgomot sarcina pe podea și a început să-și sufle în degetele înghețate.

— Afară-i un viscol năprasnic, conașule, a zis el, așezîndu-se pe vine în fața sobei. Trebuie să întețim focul. Dați-mi niște chibrituri.

— Prin urmare, mîine n-o să putem merge după iepuri, așa-i?

— Așa-i... n-o să putem merge... N-auziți ce vifornită e? Pe-o vreme ca asta iepurele stă pitit în culcuș și nu mișcă nici atîtica... N-o să dați de nici o urmă.

Soarta mă aruncase pentru șase luni într-un sătuc uitat de lume din gubernia Volîn, de la marginea Polesiei, și vînătoarea era singura mea îndeletnicire și plăcere. Mărturisesc că atunci cînd mi s-a propus de la serviciu să mă duc la țară, nu credeam că mă voi plictisi chiar atît de cumplit. Mă și bucuram că plec. „Polesie, văgăună, viață în sînul naturii, mă gîndeam, stînd în vagon, moravuri simple, firi primitive, oameni noi pentru mine, cu obiceiuri ciudate, cu un grai al lor... și, fără îndoială, cu o mulțime de legende poetice, cu

[1] Titlul original al lucrării este *Olesia.*

o mulţime de datini şi de cîntece!" Iar cu-pe-atunci (dacă tot am pornit-o pe panta mărturisirilor, hai să spun totul) apucasem să public într-un ziar mărunt o istorioară cu două omoruri şi o sinucidere şi ştiam din teorie că un scriitor trebuie să cunoască îndeaproape viaţa poporului.

Dar, fie că ţăranii din Perebrod erau din cale-afară de posaci, fie că eu nu mă pricepeam să mi-i apropii, relaţiile mele cu ei se mărgineau numai la atît: cînd mă vedeau, îşi scoteau de departe căciulile, iar cînd ajungeau în dreptul meu, mormăiau posomorîţi: „*Gai bug*", ceea ce însemna: „*Pomogai bog*" [1]. Dacă încercam să intru în vorbă cu ei, mă priveau miraţi, nu voiau să înţeleagă nici cele mai simple întrebări şi dădeau mereu să-mi sărute mîna — un vechi obicei, rămăşiţă de pe vremea cînd erau iobagi la polonezi.

Cărţile aduse cu mine le-am citit foarte repede, aşa că, împins de plictiseală, am încercat — la început fără pic de chef — să leg cunoştinţă cu intelectualii din partea locului: preotul catolic, care locuia la vreo cincisprezece verste, „pan organistul" de pe lîngă el, uriadnicul şi contabilul de la o moşie vecină, fost subofiţer — dar fără rezultat.

Atunci m-am apucat să-i doftoricesc pe sătenii din Perebrod. Adusesem cu mine: ulei de ricin, creolină, acid boric şi iod. Însă, în afară de faptul că aveam cunoştinţe medicale foarte reduse, m-am ciocnit şi de totala imposibilitate de a pune vreun diagnostic, fiindcă simptomele bolii erau aceleaşi la toţi pacienţii mei: „mă dor foalele", şi „nu pot să bag nimic în mine — nici mîncare, nici băutură".

---

[1] Doamne-ajută (n. t.).

Într-o zi, a venit, de pildă, o babă. După ce şi-a şters stînjenită nasul cu arătătorul de la mîna dreaptă, a scos din sîn două ouă, dezgolindu-şi o clipă cafeniul pielii, şi le-a pus pe masă. Apoi a dat să-mi sărute mîna, în timp ce eu mă străduiam s-o conving, ascunzîndu-mi mîinile: „Lasă, băbuţo... nu sînt popă... nu mi se cuvine... Ce te doare?"

— Mă dor foalele, conaşule, din — ca să zic aşa — străfundul lor şi nu pot nici să beau, nici să-nghit un dumicat.

— Şi te ţine de mult?

— Păi, ştiu şi eu? mi-a răspuns ea tot cu o întrebare. Mă arde, mă arde-ntr-una. Nu pot nici să beau, nici să-nghit un dumicat.

Oricît m-am zbătut, nu am izbutit să aflu ceva mai temeinic despre boala ei.

— Nu vă frămîntaţi, m-a sfătuit într-o zi contabilul, adică fostul subofiţer. Ăştia se vindecă singuri. Le trece ca la căţei. Eu unul, de pildă, nu folosesc cu ei decît un singur leac — amoniacul. Vine un ţăran la mine: „Ce ai?" „Sînt bolnav"... Îi vîr de îndată sub nas sticla de amoniac. „Miroase ici!" El miroase... „Trage, trage pe nări!" El mai miroase o dată... „Ţi-e mai bine?" „Parcă, aşa, niţel..." „Ei, acum du-te cu Dumnezeu!"

Şi-apoi mă scîrbea şi obiceiul cu sărutatul mîinilor (ba cîte unii cădeau şi în genunchi, dînd să-mi pupe cizmele). Nu era o pornire a inimii lor recunoscătoare, ci numai deprinderea respingătoare, căpătată de-a lungul veacurilor de robie şi asuprire. Mă minunam cînd îi vedeam pe contabil şi uriadnic cu cîtă neclintită îngîmfare îşi vîrau labele roşii şi mari sub nasul ţăranilor, pentru pupat...

Pînă la urmă nu-mi mai rămăsese decît vînătoarea. Dar pe la sfîrşitul lunii ianuarie, vremea

s-a stricat atît de rău, încît nu am putut să mă mai bucur nici de ea. Ziua sufla un vînt năprasnic, și în timpul nopții zăpada se acoperea cu o pojghiță de gheață pe care iepurele alerga fără să lase urme. Zăvorît în casă, ascultam vuietul viscolului și mă plictiseam de moarte. Așa că m-am dedat cu nesaț plăcerii nevinovate de a-l învăța carte pe Iarmola, pădurarul.

Lecțiile au început într-un chip destul de neobișnuit. Într-o zi, pe cînd scriam o scrisoare; am simțit că stă cineva în spatele meu ; m-am întors și l-am văzut pe pădurar, care se apropiase de mine ca totdeauna, călcînd fără zgomot cu opincile lui moi.

— Ce vrei, Iarmola ? l-am întrebat.

— Păi, mă minunez cînd văd cum scrieți. Ehe, de-aș putea și eu... E, nu, nu chiar așa ca domnia-voastră, a urmat el în grabă, fîstîcit, văzînd că zîmbesc. Măcar numele de-aș putea să-l aștern pe hîrtie...

— Ce nevoie ai tu de așa ceva ? l-am întrebat eu, mirat... (Trebuie să spun că Iarmola era cel mai sărac și mai leneș țăran din satul Perebrod. Simbria și ce mai scotea din gospodăria lui se duceau pe băutură. Boi mai pricăjiți decît ai lui nu găseai la nimeni altul prin împrejurimi. Oricum, eram convins că unul ca el n-avea ce face cu știința de carte.) Așa că l-am mai întrebat o dată cu îndoială : Ce nevoie ai tu să-ți scrii numele ?

— Păi, să vedeți cum stă treaba, conașule, a răspuns el neobișnuit de domol. La noi în sat nu știe nimeni carte. Cînd e să se iscălească vreo hîrtie, sau are careva fo pricină pe la voloste, ori altceva, nici unul nu se pricepe. Starostele pune el ștampila, da' habar n-are ce scrie pe ea. Așa c-ar fi bine pentru toți dacă ar putea măcar unul

să iscălească.

Nu știu de ce, însă m-a mișcat rîvna aceasta a lui în folosul intereselor obștești ale satului, rîvna acestui braconier înrăit, vagabond fără griji, de a cărui părere obștea satului nu s-ar fi gîndit vreodată să țină seama, și i-am propus să-i dau eu lecții. Ei bine, nici nu vă puteți închipui ce trudă a fost să-l învăț să citească și să scrie cu înțeles. Iarmola, care cunoștea fără greș fiecare cărare din pădurea lui, aproape fiece copac, care se orienta ziua și noaptea în orice loc și deosebea după urme lupii, iepurii și vulpile din împrejurimi, nu izbutea în nici un chip să înțeleagă, pentru ce, de pildă, literele „m" și „a" alcătuiesc laolaltă „ma". De obicei, cînd îi puneam o astfel de problemă, se chinuia, gîndindu-se vreo zece minute sau chiar mai mult, iar obrazul lui oacheș și uscățiv, cu ochi negri adînciți în orbite, aproape înecat în barba neagră și aspră și în mustățile-i stufoase, vădea o încordare mintală de neînchipuit.

— Hai, Iarmola, spune „ma". Doar atît, „ma", stăruiam eu. Nu te uita la hîrtie, ci la mine. Așa. Acum zi : „ma"...

Iarmola ofta adînc, punea pe masă rigla cu care-i arătam literele și zicea trist, dar hotărît :

— Nu... nu pot...

— Cum nu poți ? Doar e atît de ușor ! Spune numai atît : „ma", așa cum zic eu.

— Nu... nu pot, conașule... am uitat...

Toate încercările, străduințele și pildele mele se ciocneau de această nemaipomenită lipsă de înțelegere. Dar dorința lui de a învăța carte nu slăbea de loc.

— Numai atîta vreau, să-mi pot scrie numele, se ruga el, sfios. Altceva nu-mi trebuie. Numai numele — Iarmola Poprujuk, atîta.

Pînă la urmă, am renunţat la ideea de a-l învăţa să-şi pună mintea la bătaie şi am început să-i arăt cum să facă să semneze mecanic. Spre marea mea mirare, metoda aceasta s-a dovedit a fi cea mai potrivită pentru înţelegerea lui, fiindcă, pe la sfîrşitul lunii a doua, aproape izbutisem să-l aduc pînă acolo, încît să-şi aştearnă pe hîrtie numele de familie. În ceea ce priveşte numele de botez, pentru a-i uşura sarcina, am hotărît amîndoi să renunţăm la el.

Seara, după ce făcea focul în sobe, aştepta cu nerăbdare să-l chem.

— Hai, treci la învăţătură, îi spuneam eu.

Atunci, el se apropia de masă cu un umăr înainte, se sprijinea cu coatele de ea, lua condeiul între degetele lui negre, ţepene şi noduroase, şi mă întreba, ridicîndu-şi sprîncenele :

— Să scriu ?

— Dă-i drumul !

Scria cu destulă siguranţă prima literă, „П", (P) care la noi se numea : „doi pari cu o stinghie deasupra", apoi se uita la mine întrebător :

— Zi-i înainte ! Ce, ai uitat ?

— Am uitat... răspundea el înciudat, clătinînd din cap.

— Măi, măi, măi, cine-mi eşti ! Pune roata.

— Aha ! Roata, că bine ziceţi ! Acu ştiu !... se înviora el, şi desena cu zel un cerc alungit în sus, care aducea foarte mult cu Marea Caspică. După ce isprăvea munca aceasta, îşi admira cîtva timp în tăcere opera, privind-o printre gene şi aplecîndu-şi capul cînd spre dreapta, cînd spre stînga.

— De ce te-ai oprit ? Mai departe.

— Numai să-mi trag suflarea, conaşule... Acuşi. Stătea vreo două minute pe gînduri, apoi întreba cu sfială : La fel ca şi cea dintîi ?

— La fel! Zi-i!

Aşa am ajuns încetul cu încetul la ultima literă — „K“ (semnul tare îl lăsasem deoparte), care era numită la noi „un băţ frînt la mijloc, sprijinit de altul, drept“.

— Ce ziceţi, conaşule? Dac-aş mai învăţa aşa ca la vreo cinci-şase luni, aş şti bine de tot? Hai? mă întreba el uneori, după ce-şi scria lecţia şi o privea cu drag şi mîndrie. Ce ziceţi?

II

Iarmola, chincit în faţa sobei, scormonea tăciunii, iar eu mă plimbam de la un colţ la altul al odăii. Din cele douăsprezece camere ale uriaşului conac ocupam una singură — fostul salon. Celelalte erau încuiate, şi în ele mucegăiau vechea mobilă tapisată, nemişcată şi solemnă, nişte obiecte stranii de bronz şi cîteva portrete din secolul al XVIII-lea.

Afară, vîntul urla ca un diavol bătrîn, gol şi rebegit. În urletul lui se împleteau gemete, schelălăit şi un rîs sălbatic. Spre seară, viscolul se înteţea. Parcă arunca cineva cu furie în geamuri mănunchiuri de zăpadă măruntă şi uscată, iar pădurea din apropiere scîrţîia şi vuia cu o ameninţare ascunsă şi surdă.

Vîntul se strecura prin odăile pustii, cînta jalnic prin coşurile sobelor, şi casa veche, dărăpănată, crăpată şi pe jumătate dărîmată se însufleţea deodată de sunete ciudate, pe care le ascultam, fără să vreau, cu nelinişte. A oftat oare cineva în sala cea albă? Un oftat, adînc, întretăiat, plin de tristeţe. Parcă undeva, departe, scîndurile uscate şi putrede ale duşumelelor scîrţîie sub nişte paşi grei

și străini... Apoi mi se năzărea că lîngă odăia mea, pe coridor, cineva apăsa cu fereală, dar stăruitor, clanța unei uși, iar apoi, cuprins de o furie năprasnică, pornea să alerge prin toată casa, zgîlțîind cu turbare obloanele și ușile; sau vîrît într-un coș, scîncea nespus de jalnic, monoton și fără de oprire, ba subțiindu-și glasul pînă la un scheunat vrednic de milă, ba îngroșîndu-l pînă la urletul unei fiare. Uneori, Dumnezeu știe cum, oaspetele acesta înfricoșător năvălea și în odaia mea, prelingîndu-mi-se ca un fior rece de-a lungul șirei spinării și clătinînd flacăra lămpii, care abia mai pîlpîia sub abajurul de hîrtie verde, ars în partea de sus.

M-a cuprins o neliniște ciudată, neînțeleasă. Mă vedeam în noaptea neagră și viforoasă de iarnă, singur, într-o casă șubredă, în mijlocul unui sat pierdut între păduri și troiene, la sute de verste de oraș, de societate, de rîsul femeilor, de vorba omenească... Și mă bătea gîndul că noaptea asta cumplită va dura ani, zeci de ani, va dăinui pînă la moartea mea, că viscolul de afară va urla mereu ca acum, că lampa va pîlpîi la fel de palid sub sărăcăciosul abajur verde, că eu voi măsura odaia în lung și-n lat, cuprins de aceeași neliniște, iar lîngă sobă va ședea mereu, ca astăzi, tăcutul Iarmola, cufundat în gîndurile lui, ființa aceasta ciudată, străină, căreia nu-i pasă de nimic pe lumea asta : nici de ai lui, cei de-acasă, care nu au ce mînca, nici de urletul vîntului, nici de tristețea mea nedefinită, care-mi rodea sufletul.

Pe neașteptate, o dorință nestăpînită m-a îndemnat să tulbur tăcerea apăsătoare măcar cu ceva care să semene a glas omenesc și l-am întrebat :

— De ce o sufla vîntul astăzi atît de tare, Iarmola ?

— Vîntul ? a răspuns el, ridicînd alene capul. Conașul chiar nu știe ?

— Chiar ! De unde să știu ?

— Chiar nu știți ? s-a înviorat el, deodată. Păi să vă spun eu ! a urmat pădurarul cu un glas plin de taină. Să vă spun eu : ori s-a născut o cotoroanță, ori chefuiește necuratul.

— La voi, cotoroanță înseamnă vrăjitoare, nu-i așa ?

— Chiar așa, chiar așa... vrăjitoare.

Abia așteptam să văd ce urmează. Îmi spuneam : „Poate că acum o să izbutesc să storc de la el vreo poveste mai deosebită cu vrăjitori, comori ascunse-n pămînt și cu vîrcolaci".

— Pe la voi, pe-aici, prin Polesie, sînt vrăjitoare ? l-am întrebat eu.

— Ce știu eu !... Poate c-or fi, a răspuns Iarmola cu nepăsarea lui de totdeauna, aplecîndu-se din nou spre sobă. Zic bătrînii cum că ar fi fost cîndva... Da' poate că nu-i adevărat...

Eram dezamăgit. Îl știam pe Iarmola zgîrcit la vorbă, așa că pierdusem speranța să mai scot de la el ceva în legătură cu lucrurile acestea interesante. Dar, spre mirarea mea, a început să povestească pe neașteptate, domol, parcă vorbind cu soba care duduia, nu cu mine.

— A fost și la noi o cotoroanță, să tot fie fo cinci ani de atunci, da' flăcăii au alungat-o din sat.

— Și unde au alungat-o ?

— Unde !... În pădure, unde altundeva ? I-au dărîmat și cocioaba, ca să nu rămînă nimic din cuibul ei afurisit... Pe ea au scos-o la marginea satului și i-au ars cîteva după ceafă.

— Și de ce s-au purtat așa cu ea ?

— Păi, se ținea numai de rele. Se certa cu toți, făcea tot felul de farmece, vrăjea grînele... Într-o zi, a cerut de la o muiere tînără un zlot (15 copeici). Aia zice : „N-am zlot, lasă-mă în pace !" „Bine, zice ea, o să ții minte că nu mi-ai dat un zlot..." Și ce credeți, conașule ? Din ziua aia, copilul muierii a-nceput să bolească, și a bolit ce-a bolit, pîn-a murit. Atunci au alungat-o flăcăii, sări-i-ar ochii...

— Și vrăjitoarea asta unde-i acum ? l-am descusut eu mai departe.

— Vrăjitoarea ? a repetat Iarmola încet și tărăgănat întrebarea, după cum avea obiceiul. Păi, de unde să știu eu ?

— N-a rămas prin sat vreun neam de-al ei ?

— Nu, că nu era de prin partea locului, ci dintre ruși ori țigani... Eram încă băiețandru cînd a venit la noi în sat. Avea și-o fetiță cu ea — c-o fi fost fie-sa, c-o fi fost vreo nepoată, nu știu... pe amîndouă le-au alungat...

— Și acum nu se mai duce nimeni pe la ea, să-i ghicească sau să-i dea vreo buruiană de leac ?

— Ba muierile se mai duc, a răspuns Iarmola cu dispreț.

— Aha ! Atunci se știe totuși unde locuiește ?

— Eu habar n-am... Zic oamenii c-ar sta pe undeva pe lîngă Smîrcul Dracului... Știți, mlaștina de dincolo de drumul către Irinovka. În mlaștina aia s-a aciuat, arde-o-ar focul.

„La nici zece verste de casa mea locuiește o vrăjitoare, o vrăjitoare adevărată, vie, din Polesie !" Gîndul acesta m-a pus pe jar.

— Ia ascultă, Iarmola, cum aș face s-o văd și eu pe vrăjitoarea asta ?

— Ptiu ! a scuipat el cu indignare. Ceva mai bun n-aveți de făcut ?

— Bun sau nu, eu o să mă duc la ea. De cum s-o încălzi puțin, pornesc. Mă călăuzești, nu-i așa ?

Ultimele mele cuvinte l-au uimit atît de mult, încît a sărit în picioare.

— Eu ? a strigat el cu indignare. Pentru nimic în lume ! Orice mi s-ar întîmpla, acolo nu merg.

— Lasă prostiile, o să mergi.

— Nu, conașule, nu merg... Nici în ruptul capului nu merg... Să fac eu una ca asta ? a strigat el iar, cuprins de un nou val de indignare. Eu... la cuibul cotoroanței ? Ferească-mă Dumnezeu ! Nici pe dumneavoastră nu vă sfătuiesc, conașule.

— Cum vrei... Dar eu tot o să mă duc. Sînt tare curios s-o văd.

— N-aveți ce vedea, mormăi Iarmola, trîntind cu năduf ușița de la sobă.

Peste o oră, după ce a strîns samovarul, și-a băut ceaiul în tinda întunecoasă și se pregătea să se ducă acasă, l-am întrebat :

— Cum o cheamă pe vrăjitoare ?

El a răspuns, aspru și posomorît :

— Manuiliha.

Deși nu-și dăduse niciodată sentimentele în vileag, părea că se legase mult de mine, din pricina patimii noastre comune pentru vînătoare, a felului meu simplu de a mă purta cu el, a ajutorului pe care-l dădeam din cînd în cînd familiei sale veșnic flămînde, și mai ales fiindcă eram singurul om pe lume care nu-l dojenea pentru beție, dojană ce nu putea s-o sufere. De aceea, hotărîrea mea de a o cunoaște pe vrăjitoare îl mîhnise foarte mult, dar își arătă nemulțumirea numai printr-un fornăit zgomotos și printr-o lovitură puternică de picior, pe care o trase cîinelui său, Reabcik, cînd ieși în capul scării. Animalul sări într-o parte, schelălăi înfiorător, dar porni numaidecît după stăpînul lui, urlînd mereu.

III

După vreo trei zile, vremea s-a mai încălzit. Într-o dimineață, foarte devreme, Iarmola a intrat în odaia mea, zicînd într-o doară :

— Trebuie să curățim puștile, conașule.

— De ce ? l-am întrebat eu, întinzîndu-mă sub plapumă.

— Azi-noapte au umblat iepuri cu nemiluita. Sînt urme multe. Nu vreți să mergem la vînătoare ?

Iarmola ardea de nerăbdare să pornească-n pădure, dar se prefăcea nepăsător, ca să nu-și arate patima de vînătoare. Într-adevăr, în antreu se și afla pușca lui cu o singură țeavă, căreia nu-i scăpase nici o becațină, cu toate că închizătorul era împodobit cu cîteva petece de cositor, aplicate acolo unde rugina și gazele de la praful de pușcă mîncaseră fierul.

Abia am intrat în pădure, că am și dat de urmele unui iepure : două urme alăturate în față, și alte două în spate, una după alta. Iepurele ajunsese la drum, alergase vreo două sute de stînjeni, apoi făcuse un salt uriaș spre un pîlc de pini tineri.

— Acum să-l împresurăm, a zis Iarmola. Cum obosește, se culcă jos. Dumneavoastră, conașule, duceți-vă — o clipă căzu pe gînduri, încotro să mă-ndrepte după semnele cunoscute numai de el — Dumneavoastră duceți-vă pînă la cîrciuma cea veche, iar eu îi ies înainte dinspre Zamlîn. De cum l-o stîrni cîinele, vă vestesc cu chiote.

Și a pierit numaidecît, de parcă l-ar fi înghițit tufișurile dese și mărunte. Am ascultat atent. Nici un zgomot nu-i trăda pasul de braconier, nici o crenguță nu trosnea sub picioarele lui încălțate cu opinci făcute din coajă de tei.

Am mers fără grabă pînă la cîrciuma cea veche — o clădire părăsită și dărîmată — şi m-am oprit la marginea pădurii, sub un pin înalt, cu trunchiul drept şi golaş. Domnea o linişte desăvîrşită, cum n-o găseşti decît în pădure, iarna, într-o zi fără vînt. Găteala bogată de zăpadă, agăţată de crengi, le apleca în jos, dîndu-le un aer sărbătoresc şi rece. Din cînd în cînd, cîte-o crenguţă plăpîndă se rupea din creştetul vreunui copac şi o auzeai desluşit cum atinge în cădere alte crengi, cu un trosnet uşor. În soare, zăpada scînteia trandafirie, iar în umbră, părea albastră. Cuprins de farmecul acestei tăceri solemne şi îngheţate, mi se părea că simt cum se scurge timpul încet şi lin...

Deodată, departe, în desiș, a răsunat lătratul lui Reabcik, lătratul caracteristic al cîinelui în urmărirea vînatului : subţire, nervos, aproape un scheunat. Apoi, numaidecît, am auzit și glasul lui Iarmola, care-și îndemna, aprig, animalul : *„U-bî-i ! U-bî-i !“* Prima silabă, într-un falset ascuţit, iar a doua cu o notă sacadată de bas (abia mult mai tîrziu am aflat că strigătul acesta al vînătorilor din Polesie provine de la verbul „a ucide“ [1].

Judecînd după lătrat, mi se părea că Reabcik goneşte animalul în stînga mea și am străbătut în goană o poieniţă, ca să tai drumul prăzii. Dar n-am apucat să fac nici douăzeci de paşi, că un iepure cenușiu, uriaș a sărit de după un ciot, din cîteva salturi mari, cu urechile lui lungi lăsate pe spate, a trecut drumul parcă fără grabă și a pierit printre pinii cei tineri. În urma lui, a țîșnit din desiș Reabcik, care, văzîndu-mă, a dat de vreo două ori din coadă, a hăpăit cîteva guri de zăpadă și a pornit din nou în urmărirea iepurelui.

[1] În rusește — *ubivati* (n. t.).

Apoi a apărut din desiş şi Iarmola, fără cel mai mic zgomot, ca-ntotdeauna.

— Păi, de ce nu i-aţi tăiat drumul, conaşule? a strigat el, plescăind dojenitor din limbă.

— Era prea departe... Peste două sute de paşi.

Văzîndu-mi stînjeneala, Iarmola s-a mai îmblînzit.

— Nu face nimic... Nu ne scapă el. Duceţi-vă pe drumul spre Irinovka, că o să iasă acolo.

N-am apucat bine pe drumul arătat că am şi auzit iar cîinele urmărind iepurele pe undeva, pe-aproape. Întărîtat, am pornit în goană cu puşca-n cumpănă, prin tufişurile dese, rupînd crengile, fără să iau în seamă loviturile lor destul de puternice. Am fugit cam mult şi începusem să gîfîi, cînd lătratul s-a curmat pe neaşteptate. Mi-am încetinit fuga. Aveam impresia că dacă voi merge drept înainte, mă voi întîlni cu pădurarul pe drumul spre Irinovka. Însă mi-am dat curînd seama că în timp ce alergam, ocolind tufişurile şi cioturile, fără să mă gîndesc de loc la drum, mă rătăcisem şi am început să strig, dar n-am primit nici un răspuns.

Mergeam tot înainte, fără nici un gînd. Pădurea se rărea treptat, şi terenul presărat cu muşuroaie cobora în pantă. Urma pe care piciorul meu o lăsa în zăpadă se întuneca repede şi se umplea cu apă. Adesea, intram pînă la genunchi în apă, iar apoi eram silit să sar de pe un muşuroi pe altul, înfundîndu-mi picioarele în muşchiul cafeniu şi des, aşternut pe ele ca un covor moale.

Curînd, tufărişul s-a terminat. În faţa mea a apărut o baltă mare şi rotundă, acoperită cu omăt. De sub vălul alb se vedea numai din loc în loc cîte un petec de pămînt. La capătul celălalt al mlaştinii, printre copaci, se zăreau zidurile albe ale unei case. „Pesemne că aici locuieşte pădurarul din Irinovka,

mi-am zis eu. Ar trebui să mă duc la el, să-l întreb de drum."

Dar nu era chiar atît de ușor să ajungi pînă la casă. În fiece clipă mă scufundam tot mai mult în mlaștină. Cizmele mi se umpluseră cu apă, plescăiau la fiecare pas și de grele ce erau aproape că nu le mai puteam duce.

În sfîrșit, am izbutit să străbat mlaștina, am urcat un dîmb, și, de acolo, am putut să cercetez în voie căsuța. La drept vorbind, nici măcar nu era căsuță, ci o biată cocioabă cocoțată pe piloni, probabil ca să fie ferită de apele primăverii, care inundă de obicei întreaga pădure de la Irinovka. Cocioaba se lăsase cu timpul într-o rînă, ca o ființă jalnică și beteagă. Cele cîteva geamuri lipsă de la ferestre erau înlocuite cu cîrpe murdare, care ieșeau în afară.

Am apăsat pe clanță și am deschis ușa. Înăuntru era un întuneric de nepătruns și ochii mei, obișnuiți cu albul zăpezii, nu vedeau decît niște cercuri violete. Multă vreme nici nu mi-am putut da seama dacă în odaie se afla cineva.

— Hei, oameni buni, e careva acasă ? am întrebat cu glas tare.

Lîngă sobă s-a auzit un foșnet. M-am apropiat și am zărit o babă care ședea pe jos, în fața unui morman de pene de găină. Lua cîte o pană, îi smulgea fulgii și-i punea într-un coș, apoi zvîrlea codițele pe podea

„Să știi că-i Manuiliha, vrăjitoarea din Irinovka", mi-am zis, după ce m-am uitat mai cu luare-aminte la ea. Avea toate trăsăturile unei cotoroanțe, așa cum o zugrăvesc poeziile populare : obrajii slabi și scofîlciți, bărbia ascuțită și lungă aproape că se întîlnea cu nasul care-i atîrna în jos, gura fără dinți se mișca neobosită, de parcă ar fi mes-

tecat ceva. Ochii spălăciţi, odinioară albaştri, acum reci, rotunzi şi bulbucaţi, cu gene roşii foarte scurte, te priveau ca ochii unei păsări sinistre şi nemaivăzute.

— Bună ziua, băbuţo! i-am spus cît am putut de prietenos. Nu te cheamă cumva Manuiliha?

Mai întîi, în pieptul bătrînei a clocotit şi a hîrîit ceva, apoi din gura ei fără dinţi au izbucnit nişte sunete ciudate, care semănau ba cu croncănitul înăbuşit al unei ciori bătrîne, ba se transformau într-un şuierat:

— Pe vremuri, poate că oamenii buni îmi ziceau şi Manuiliha... Acum ştiu numai să mă batjocorească. Ce treabă ai cu mine? a mormăit ea, morocănoasă, văzîndu-şi mai departe de treabă.

— M-am rătăcit, mătuşico, n-ai cumva puţin lapte?

— N-am, mi-a tăiat ea vorba mînioasă. Prin pădure umblă mulţi de-alde tine... Nu poţi să le dai la toţi de băut şi de mîncat...

— Văd că nu prea eşti bucuroasă de oaspeţi.

— Aşa-i, nu prea-s bucuroasă. Nu ţinem merinde pentru de-alde voi. De eşti ostenit, stai şi te hodineşte, nu te-alungă nimeni. Ştii zicătoarea: „Hai la noi la taifas, să ascultaţi dangătul de sărbătoare, că la masă o să venim noi la voi". Asta-i...

După vorbă, mi-am dat numaidecît seama că bătrîna se trăgea de pe alte meleaguri. Pe aici, oamenilor nu le plăcea vorba tăioasă, presărată cu vorbe de duh, cu care se făleşte locuitorul cel meşter la snoave de prin părţile de miazănoapte. Între timp, fără să se oprească o clipă din lucru, bătrîna bombănea ceva, dar din ce în ce mai încet şi mai nedesluşit. Înţelegeam doar unele cuvinte răzleţe: „Îmi vine cu «tuşa Manuiliha»... Da' cine-i

el, nimeni nu știe... Am o groază de ani în spinare... Și tot trăncănește ca o gaiță..."

Am ascultat-o tăcut o vreme, și, la gîndul neașteptat că femeia era nebună, m-a cuprins un sentiment de teamă amestecat cu dezgust.

Totuși, apucasem să mă uit bine în jurul meu. Cea mai mare parte a încăperii era ocupată de o sobă uriașă, cu tencuiala coșcovită. În colțul dinspre răsărit nu se aflau icoane. Pe pereți, în locul obișnuitelor poze cu vînători, cu mustăți verzi și cîini violeți, și al portretelor unor generali cu totul necunoscuți, atîrnau legături de iarbă uscată, de rădăcini zbîrcite și vase de bucătărie. N-am văzut nici o bufniță și nici un cotoi negru, în schimb, doi grauri grași și pestriți se uitau de pe sobă la mine, uimiți și temători.

— Bunicuțo, am întrebat eu mai aspru, dar măcar un pic de apă s-o putea bea la dumneata ?

— E colo, în cofă, a răspuns ea, făcînd un semn cu capul.

Apa avea un gust de rugină de baltă. După ce i-am mulțumit (fapt care a lăsat-o nepăsătoare), am întrebat-o cum aș putea ajunge la drum.

Baba a ridicat deodată capul, m-a privit țintă cu ochii ei reci ca de pasăre și a murmurat grăbită :

— Du-te, du-te... vezi-ți, flăcăule, de drumul tău. N-ai ce căuta aici. Oaspetele e bun la sărbătoare... Du-te, taică, du-te...

Într-adevăr, nu mai aveam altceva de făcut decît să plec. Dar mi-a venit pe neașteptate gîndul să încerc ultimul mijloc, ca s-o mai îmbunez puțin pe bătrîna asta plină de toane. Am scos din buzunar un sfert de rublă de argint și i-am întins-o. Nu greșisem. Cînd a văzut banii, bătrîna s-a mișcat și, deschizîndu-și ochii și mai larg, și-a întins după

monedă degetele noduroase, închircite și tremurătoare.

— Nu, tușă Manuiliha, degeaba nu ți-o dau, am zădărit-o eu, ascunzînd moneda. Să-mi ghicești întîi.

Pe fața cafenie și smochinită a vrăjitoarei a apărut o strîmbătură de nemulțumire. Părea că șovăie, uitîndu-se nehotărîtă la pumnul meu, în care țineam banul. Însă lăcomia a învins.

— Ei bine, să mergem, a murmurat ea, sculîndu-se greoi de pe jos. Acum, drăguțul babei, nu mai ghicesc la nimeni... Am uitat... Am îmbătrînit, nu mai văd. Numai ție o să-ți mai ghicesc.

S-a apropiat de masă, ținîndu-se de perete și cutremurîndu-și la fiecare pas trupul gîrbovit, a scos o pereche de cărți cafenii, ferfenițite de vreme, le-a amestecat și mi le-a întins.

— Taie-le... Taie-le cu stînga... de la inimă...

După ce a scuipat în degete, a început să dea în cărți. Cînd cădeau pe masă, plescăiau de parcă ar fi fost făcute din aluat. Le așeza în formă de stea cu opt colțuri, și, după ce a pus-o și pe ultima peste rigă, și-a întins mîna spre mine.

— Dăruiește-mă, boierule... O să fii fericit, o să fii bogat... a zis ea cu glas cîntat de cerșetoare, cu un puternic accent țigănesc.

I-am pus în mînă moneda pregătită, pe care a vîrît-o în gură cu repeziciune de maimuță.

— Îți cade dar mare la drum lung, a început ea, rostind repede cuvintele cu care se vedea că era deprinsă. Te întîlnești cu o damă de tobă și-auzi vorbe bune într-o casă de vază. Curînd îți vine veste neașteptată de la un bărbat de cruce. Mai cad niscaiva griji și-apoi bani, da' nu prea mulți. Faci o beție cu o droaie de oameni... Nu-i prea cine știe ce petrecerea, da' tot beție se cheamă că e.

Trăiești mult și dacă nu mori la șaizeci și șapte de ani, atunci...

Deodată a tăcut, ridicîndu-și capul, ca și cum ar fi ascultat ceva. Am ascultat și eu atent. Cînta un glas de femeie, proaspăt, plin și puternic, apropiindu-se de casă. Am recunoscut vorbele unui duios cîntec ucrainean :

Cine, oare, floarea, oare,
Ramul îl îndoaie ?
Cine, oare, visul, oare,
Capul mi-l împoaie ?

— Hai, du-te acuși, du-te, șoimule, spuse bătrîna, îngrijorată, prinzînd deodată viață și îndepărtîndu-mă cu mîna de lîngă masă. N-ai ce căuta în case străine. Vezi-ți de drumul tău.

Ba chiar m-a prins de mînecă și m-a tras spre ușă, pe față cu o neliniște de fiară.

La doi pași de casă, glasul a amuțit pe neașteptate. S-a auzit izbitura clanței, ușa s-a deschis cu putere și în prag a apărut o fată înaltă. Rîdea. Își ținea grijulie cu amîndouă mîinile poala șorțului vărgat, din care se ițeau trei capete mici de cintezoi, cu gît roșu, cu ochișori negri, strălucitori.

— Vezi, bunicuțo ? Iar s-au luat după mine, a strigat ea, rîzînd tare. Uite cît îs de caraghioși... Sînt morți de foame. Și, ca un făcut, tocmai astăzi n-am avut pîine...

Dar cînd m-a zărit, a tăcut deodată, s-a îmbujorat și, încruntîndu-și nemulțumită sprîncenele subțiri și negre, s-a uitat iscoditoare spre bătrînă.

— Ia, un boier s-a abătut pe la noi... Întreabă de drum, a lămurit-o aceasta. Ei, taică, s-a întors ea spre mine cu un aer hotărît, te-ai odihnit des-

tul. Ai băut apă, ai tăifăsuit, e vremea să pleci. Tu nu ești de teapa noastră...

— Ia ascultă, frumoaso, m-am întors eu spre fată. Arată-mi, te rog, cum să ajung pe drumul spre Irinovka, altfel nu mai ies în vecii vecilor din mlaștina voastră.

Pesemne că blîndețea și ruga pe care am pus-o în glas au înduplecat-o pe fată, fiindcă a așezat cu grijă pe sobă cintezoii din poală, a aruncat pe laviță bundița pe care și-o scosese și a ieșit din casă, fără să spună o vorbă.

Am urmat-o.

— Toate păsările astea sînt domesticite? am întrebat-o eu, cînd am ajuns-o din urmă.

— Da, a răspuns ea tăios, fără să-mi arunce măcar o privire. Și acum uită-te colo, a zis dînsa, oprindu-se lîngă gard. Vezi cărarea aceea dintre pini? Vezi?

— Văd.

— Mergi pe ea, tot înainte. Cînd ajungi la un ciot de stejar, cotești la stînga, apoi o ții tot drept înainte, prin pădure, pînă dai de drumul spre Irinovka.

În timp ce-mi arăta drumul cu brațul drept întins înainte, am rămas fără să vreau cu ochii la ea. Nu semăna de loc cu fetele de prin partea locului, care se purtau cu basmale legate dizgrațios peste bărbie și pînă peste ochi, mai toate cu aceeași expresie speriată pe chip. Fata aceasta străină era oacheșă, înaltă, de vreo douăzeci-douăzeci și cinci de ani, cu trupul zvelt și mlădiu. Cămașa albă, largă, îi învăluia armonios pieptul tînăr și sănătos. După ce vedeai o dată frumusețea ei ciudată n-o mai puteai uita, și chiar dacă te-ai fi obișnuit cu ea ar fi fost greu s-o descrii. Ochii ei mari, luminoși, de culoare închisă, cu sprîncene subțiri,

arcuite, care-i dădeau o nuanță de șiretenie, autoritate și naivitate totodată, erau fermecători. După cum fermecător era trandafiriul mat al pielii și arcuirea voluntară a buzelor, cea de jos puțin mai plină, ieșind în afară cu un aer hotărît și capricios.

— Nu vă e frică să stați singure în pustietatea asta? am întrebat-o eu, oprindu-mă lîngă gard.

A dat nepăsătoare din umăr.

— De ce să ne fie frică? Lupii nu vin pînă la noi.

— Parcă numai de lupi e vorba... S-ar putea să nu mai puteți ieși de aici din pricina troienelor, sau să vă ia foc casa... Și cîte nu se mai pot întîmpla. Sînteți singure și n-ar avea cine să vă ajute la nevoie.

— Slavă Domnului că n-ar avea, a răspuns ea cu un gest de dispreț. Ar fi mai bine dacă ne-ar lăsa în pace, pe bunica și pe mine, că...

— Ce?

— Dacă știi prea multe, îmbătrînești iute. Dar dumneata cine ești? a urmat ea, neliniștită.

Mi-am dat seama că bătrîna și fata aceasta frumoasă se tem de oameni și m-am grăbit s-o liniștesc.

— Să nu-ți fie frică. Nu sînt nici uriadnic, nici zapciu. Într-un cuvînt, nu-s nici un fel de autoritate.

— Adevărat?

— Pe cuvîntul meu de cinste. Zău că sînt un om cu totul străin de locurile acestea. Am venit în regiune doar pentru cîteva luni și plec. Dacă vrei, nu spun la nimeni că am fost pe aici și că v-am văzut. Mă crezi?

Obrazul fetei s-a mai luminat puțin.

— De, poate că nu minți. Ai auzit mai dinainte de noi, ori ai trecut pe-aici din întîmplare ?

— Nu știu nici eu ce să zic. Am auzit eu ceva de voi și voiam chiar să vă calc pragul într-o bună zi, dar astăzi am ajuns aici întîmplător... M-am rătăcit... Spune, pentru ce vă temeți de oameni ? Ce rău vă fac ?

S-a uitat la mine cu o privire cercetătoare, plină de neîncredere, dar aveam conștiința curată și am privit-o în ochi, fără să clipesc. Atunci a început să vorbească tot mai aprins :

— Pătimim destul de pe urma lor... Cu oamenii simpli ne mai înțelegem noi, dar cu stăpînirea... Vine uriadnicul — dă-i, vine zapciul — dă-i. Și înainte de a lua, o mai și ocărăsc pe bunica : ești o vrăjitoare, o diavoliță, o ocnașă... Ce să mai zic !

— Dar de tine nu se leagă ? am întrebat-o cu neprevăzător.

Și-a clătinat capul de jos în sus, cu un aer de siguranță trufașă, iar în ochii ei închiși pe jumătate a licărit o luminiță amenințătoare.

— Nu se leagă... O dată a încercat unul din ăia care măsoară pămîntul... I se făcuse de mîngîiere, vezi Doamne ! Da' cred că nici pînă azi nu mi-a uitat mîngîierile.

Din cuvintele acestea batjocoritoare, dar mîndre în felul lor, se desprindea atîta independență dîrză, încît m-am gîndit fără să vreau : „N-ai crescut tu degeaba într-o pădure din Polesie, și chiar că-i primejdios să glumească omul cu tine“.

— Ce, noi ne legăm de careva ? a urmat ea cu o încredere din ce în ce mai mare. N-avem nevoie de oameni. Mă duc doar o dată pe an în tîrgușor să cumpăr săpun și sare... Mai iau și ceai pentru

bunicuța, că-i place ceaiul. Altfel, n-am avea nevoie de nimeni !

— Văd că nici tu, nici bunica ta nu prea iubiți oamenii... Dar eu aș putea să mai trec pe la voi ?

Fata a rîs, și chipul ei frumos s-a schimbat pe neașteptate. Din asprimea dinainte nu rămăsese nici o urmă. Pe obrazul care s-a luminat deodată s-a așternut o expresie sfioasă, copilărească.

— Păi, ce să faci la noi ? Bunica și cu mine sîntem oameni plictisitori... Dar dacă ești cu adevărat om de treabă, poți să mai treci. Aș vrea doar să te rog... Dacă mai vii pe aici, să nu mai iei pușca...

— Ți-e frică ?

— Mie ? De ce să-mi fie frică ? Nu mi-e frică de nimic, și în glasul ei răsună din nou încrederea în propriile-i forțe. Da' nu-mi place. De ce să omori păsărelele și iepurii ? Nu fac rău nimănui, vor să trăiască, așa ca și noi. Mi-s dragi, sînt mici și proștuți... Și-acum, cu bine, a încheiat ea, grăbită. Nu știu cum îți spune... Mi-e teamă să nu mă ocărască bunica.

A pornit în fugă spre casă, cu capul înclinat, ținîndu-și cu mîna părul despletit de vînt.

— Stai, stai puțin ! am strigat-o eu. Cum te cheamă ? Să facem cunoștință cum trebuie.

S-a oprit o clipă și s-a întors spre mine.

— Mă cheamă Aliona... Ori cum se zice pe-aici — Olesia.

Mi-am luat pușca la umăr și am pornit în direcția indicată de ea. Cînd am ajuns pe un dîmb de unde se așternea o cărare îngustă de pădure, am întors capul. Fusta roșie a Olesiei, înfoiată de vînt, se mai vedea încă pe treptele căsuței, ca o pată strălucitoare pe albul zăpezii.

Peste o oră a venit și pădurarul. Scump la vorbă ca de obicei, nu m-a întrebat cum și unde m-am rătăcit. A spus doar parcă în treacăt:

— Am dus iepurele la bucătărie... Îl frigem sau vreți să-l trimiteți cuiva?

— Știi unde am fost astăzi, Iarmola? l-am întrebat eu, închipuindu-mi cît de mirat va fi cînd va afla.

— Cum să nu știu, a mormăit el, grosolan. Ați fost la vrăjitoare...

— Cum ai aflat?

— Păi, cum să nu aflu? Cînd am văzut că nu răspundeți, am luat-o pe urmele dumneavoastră... Ehe, boierule! a adăugat el, înciudat și dojenitor. N-ar trebui să vă țineți de treburi d-astea... E păcat!

IV

În anul acela, primăvara a început devreme și pe neașteptate, ca totdeauna în Polesie. Pe ulițele satelor au pornit să gîlgîie pîrîiașe cafenii, scînteietoare, spumegînd furioase în jurul bolovanilor din cale și ducînd repede cu ele așchii și pene de gîscă. În băltoacele uriașe se oglindea cerul albastru, pe care pluteau, rostogolindu-se, nori albi și rotunzi. Streșinile au pornit să cînte. Vrăbiile gureșe, adunate în stoluri pe sălciile de lîngă drum, ciripeau asurzitor. Pretutindeni se simțea clocotul voios și nestăpînit al vieții.

Zăpada se topise. Doar prin vîlcele și prin crînguri umbroase mai rămăseseră cîteva petece murdare, mîncate de apă. De sub omăt apăruse pămîntul gol, umed și cald, odihnit peste iarnă, plin de sevă proaspătă și de dorul unui nou rod bogat.

Peste ogoarele negre unduia un abur ușor, umplînd văzduhul cu mireasma pămîntului dezghețat, mireasma aceea proaspătă, pătrunzătoare, îmbătătoare a primăverii, pe care chiar și în oraș o recunoști din sute de alte mirosuri. Mi se părea că o dată cu mirosul acesta mi se strecoară în suflet și tristețea primăverii, tristețe dulce și gingașă, plină de așteptări și presimțiri nelămurite, o tristețe poetică, ce te face să vezi toate femeile frumoase și care e totdeauna amestecată cu o ușoară părere de rău pentru primăverile din trecut. Treptat, nopțile se încălzeau. În bezna lor adîncă și umedă se simțea munca creatoare și nevăzută a naturii.

În zilele acestea de primăvară, chipul Olesiei nu-mi ieșea din minte. Cînd eram singur, îmi plăcea să mă întind în pat, să strîng tare pleoapele, ca să-mi adun mai bine gîndurile și să chem mereu în fața ochilor chipul ei cînd aspru, cînd viclean, cu zîmbetul luminos și gingaș, trupul ei tineresc, crescut în libertatea bătrînei păduri, tot atît de zvelt și de viguros ca brazii cei tineri, glasul ei proaspăt, cîteodată neașteptat de adînc și de catifelat... „În toate mișcările, în toate vorbele ei se simte o nuanță de noblețe, îmi ziceam (desigur în sensul cel mai bun al acestui cuvînt destul de banal), un fel de cumpătare plină de grație înnăscută..." Mă atrăgeau la Olesia și o oarecare aureolă de mister din jurul ei, și renumele de vrăjitoare, și viața lor în desiș, în mijlocul mlaștinii, dar, mai ales, încrederea plină de mîndrie în propriile sale forțe, pe care o întrezărisem din puținele ei cuvinte.

Așadar, nu-i de mirare că atunci cînd cărările pădurii s-au mai zbicit nițel, am și pornit spre căsuța dărăpănată. Gîndindu-mă că poate va fi ne-

voie s-o potolesc puțin pe bătrîna cea ursuză, am luat cu mine o jumătate de funt de ceai, și cîteva bucăți de zahăr.

Le-am găsit acasă pe amîndouă. Bătrîna trebăluia pe lîngă soba în care ardea un foc viu, iar Olesia torcea in, stînd pe o bancă foarte înaltă. Cînd am intrat și am izbit ușa, ea s-a întors, firul i s-a rupt în mînă și fusul i s-a rostogolit pe jos.

Bătrîna s-a uitat cîtva timp supărată, cu luare-aminte la mine, ferindu-și cu palma de dogoarea sobei fața zbîrcită.

— Bună ziua, bunicuțo! am spus eu cu glas tare, plin de voie bună. Văd că nu mă recunoști? Ți-aduci aminte cînd am trecut pe la tine acum vreo lună și te-am rugat să-mi arăți drumul? Ba mi-ai și ghicit.

— Nu-mi aduc aminte, maică, a bombănit bătrîna, clătinînd nemulțumită din cap. Nu-mi aduc aminte. Și nu înțeleg ce cauți tu la noi? Ce ai tu de vorbit cu oameni de felul nostru? Sîntem oameni simpli, prizăriți... Ce treabă ai cu noi? Pădurea e mare, e loc destul... Așa că...

Buimăcit de primirea ei dușmănoasă, m-am pierdut cu firea și mă simțeam ca omul care nu știe ce să facă — să ia grosolănia drept glumă, sau să se supere, să întoarcă spatele și să plece fără să mai spună o vorbă. M-am uitat la Olesia, fără să vreau, cu un aer descumpănit. Ea a zîmbit ușor, cu bunăvoință, s-a sculat de la furca de tors și s-a apropiat de bătrînă.

— Nu-ți fie frică, bunico, a zis ea, împăciuitoare. Nu e om rău. N-o să ne facă nimic. Șezi, te rog, m-a poftit fata, arătîndu-mi lavița dintr-un colț al odăii, fără să mai țină seama de bombănelile bătrînei.

Încurajat de bunăvoința ei, m-am hotărît să folosesc argumentul hotărîtor.

— Dar rea mai ești, mătușă... Cum îți calcă cineva pragul, începi să ocărăști. Și eu, care îți aduceam un dar, am zis, scoțînd pachețelele din tolbă.

Bătrîna s-a uitat repede la ele, dar în aceeași clipă și-a întors capul spre sobă.

— N-am trebuință de darurile tale, a mormăit ea, scormonind îndîrjită tăciunii din sobă. Îi cunosc eu pe oaspeții ăștia. Întîi ți se vîră-n suflet, și-apoi... Dar ce ai acolo? m-a întrebat în cele din urmă.

I-am dat numaidecît ceaiul și zahărul, ceea ce a îmbunat-o și, cu toate că bombănea mereu, dușmănia de mai înainte pierise.

Olesia a început iar să toarcă, și eu m-am așezat lîngă dînsa pe o băncuță scundă, scurtă și foarte șubredă. Cu mîna stîngă fata răsucea repede fuiorul alb și moale ca mătasea, iar în dreapta i se învîrtea, cu un zumzet ușor, fusul; ea ba-i dădea drumul să alunece domol pînă aproape de pămînt, ba-l prindea cu îndemînare, silindu-l cu o mișcare iute a degetelor să se-nvîrtească din nou. Făcea cu o mare iuțeală treaba aceasta atît de simplă la prima vedere, dar care cere în realitate o mare deprindere și iscusință, moștenită de veacuri. Mă uitam fără să vreau la mîinile ei: din pricina muncii erau aspre și negricioase, dar destul de mici și cu o formă atît de frumoasă că i-ar fi invidiat-o multe fete din familiile înstărite.

— Atunci nu mi-ai spus că bunica ți-a dat în cărți, a zis Olesia, și cînd a văzut că întorc, cu teamă privirile spre bătrînă a adăugat: Lasă, nu-i

nimic, e cam tare de ureche şi n-aude. Numai vocea mea o desluşeşte bine.

— Da, mi-a dat în cărţi. Dar de ce mă-ntrebi?

— Aşa, într-o doară... Dar dumneata crezi? m-a întrebat ea, aruncîndu-mi o privire cu coada ochiului.

— Ce să cred? Ce mi-a spus bunica ta, sau în ghicit în general?

— Aşa, în general...

— Cum să-ţi spun? De fapt, nu cred, dar mai ştii? Se zice că se întîmplă uneori... Chiar şi prin cărţi scrie. Însă în ce mi-a spus bunica ta nu cred de loc. Aşa ghiceşte orice muiere de la ţară.

Olesia a zîmbit.

— Da, e drept că acum ghiceşte prost. A îmbătrînit şi-i mai e şi tare frică. Ce ţi-au arătat cărţile?

— Nimic deosebit. Am şi uitat. Ce arată de obicei: drum lung, damă de cruce... Nu-mi mai aduc aminte.

— Da, da! Acum ghiceşte prost. Din pricina bătrîneţii a uitat şi multe cuvinte. Şi se mai şi teme. Numai cînd vede bani se hotărăşte să ghicească.

— De ce se teme?

— De bună seamă de stăpînire... Uriadnicul vine şi-o ameninţă mereu: „Te bag la gherlă cît ai zice peşte. Ai aflat cum sînt pedepsite de lege vrăjitoarele de teapa voastră? Cu deportarea la muncă silnică pe viaţă, pe insula Sokolinii." Ce zici? Minte ori nu?

— Nu minte. E adevărat că ghicitul se pedepseşte, dar nu chiar atît de aspru. Tu ştii să ghiceşti, Olesia?

Fata a tăcut o clipă, încurcată, însă numai o clipă.

— Știu... Numai că eu nu ghicesc pentru bani, a adăugat apoi repede.
— Vrei să-mi dai și mie în cărți?
— Nu vreau, a răspuns ea încet, dar hotărît, clătinînd din cap.
— De ce? Dacă nu acum, altă dată... Nu știu de ce mi se pare că tu-mi vei spune adevărul.
— Nu, n-o să-ți ghicesc. Pentru nimic în lume.
— Nu-i frumos din partea ta. Ar trebui s-o faci de dragul cunoștinței noastre... De ce nu vrei?
— Fiindcă am dat o dată în cărți pentru dumneata fără să știi și a doua oară nu se poate...
— Nu se poate? De ce? Nu înțeleg.
— Nu, nu, nu se poate... Nu se poate, a repetat ea cu o teamă superstițioasă. Nu trebuie să pui soarta la încercare de două ori... Nu se cuvine... Soarta trage cu urechea, stă la pîndă... Nu-i place să se lase iscodită. De aceea toate ghicitoarele sînt nefericite.

Am vrut să-i răspund cu o glumă, dar am șovăit. Prea era convinsă de ceea ce spunea. Cînd amintise de soartă, chiar se uitase cu o teamă stranie spre ușă și, fără să vreau, am întors și eu capul în aceeași direcție.

— Dacă nu vrei să-mi ghicești, spune-mi cel puțin ce ai văzut atunci, am rugat-o eu.

Olesia și-a aruncat pe neașteptate fusul și și-a așezat mîna pe mîna mea.

— Nu... Mai bine nu, a zis ea, privindu-mă cu ochi rugători ca de copil. Te rog să nu-mi ceri asta... Ți-a căzut rău... Mai bine să nu-mi ceri...

Totuși, am stăruit. Nu puteam să-mi dau seama dacă refuzul și vorbele ei nelămurite cu privire la soartă erau numai tertipurile unei ghicitoare încercate, sau dacă credea într-adevăr în ceea ce

spunea. În orice caz, nu mă simţeam la largul meu, ba chiar eram aproape înfricoşat.

— Bine, să-ţi spun, s-a învoit ea în cele din urmă. Dar, să nu te superi dacă n-o să-ţi placă. Iată ce ţi-a căzut : eşti un om bun, dar slab. Bunătatea dumitale nu-i firească, nu-i pornită din inimă. Nu eşti stăpîn pe cuvîntul dumitale. Îţi place să te arăţi mai tare decît ceilalţi, dar cu ori fără vrerea dumitale te supui lor. Iţi place băutura şi... dacă-i să spun, apoi spun tot... tare-ţi plac şi femeile şi din pricina lor o să ai multe necazuri în viaţă... Banii nu-i preţuieşti şi nu ştii să-i stringi. N-o să fii bogat niciodată... Să spun mai departe ?

— Spune, spune ! Spune tot !

— A mai căzut că n-o să-ţi fie viaţa prea veselă. Pe nimeni n-o să îndrăgeşti din toată inima, fiindcă ai o inimă rece şi leneşă. Iar celor ce te-or iubi o să le pricinuieşti multă durere. N-o să te însori niciodată. Mori burlac. Bucurii mari în viaţă n-o să ai, ci doar mult urît şi multe greutăţi... O să vină o zi cînd o să vrei să-ţi iei şi viaţa, aşa ai să fii de încurcat... Dar n-ai să-ndrăzneşti s-o faci şi o să te supui soartei... O să înduri sărăcie mare, da' spre sfîrşitul vieţii o să ţi se schimbe destinul cu totul pe neaşteptate, datorită morţii unui om apropiat. Însă toate astea o să se întîmple după mulţi ani. În schimb, în anul ăsta... Nu ştiu cînd anume, cărţile spun că foarte curînd... poate chiar luna asta....

— Ce o să se întîmple în anul ăsta ? am întrebat-o eu, cînd am văzut că tace.

— Mi-e frică să spun mai departe. Iţi cade o mare dragoste de la o damă de cruce. Nu pot să-mi

dau seama dacă-i măritată ori nu. Știu doar că are părul întunecat...

Am aruncat fără să vreau o privire asupra părului ei.

— De ce te uiți la mine ? a întrebat Olesia, înroșindu-se deodată. Îmi simțise privirea, cu o înțelegere pe care o au doar unele femei. Da, cam ca al meu, a urmat ea, îndreptîndu-și părul cu o mișcare obișnuită și înroșindu-se și mai tare.

— Spui că o mare dragoste de la o damă de cruce ? am întrebat-o eu, glumeț.

— Nu rîde, nu trebuie să rîzi, a zis ea, serioasă, aproape poruncitoare. Nu spun decît adevărul.

— Bine, n-o să mai rîd. Și mai departe ?

— Mai departe... O să fie tare rău de dama asta de cruce, așa-i cade, mai rău ca moartea. Din pricina dumitale o să îndure o rușine mare. O rușine care nu se uită niciodată... și tristețe multă... Da' dumitale nu-ți cade nimic rău din pricina ei.

— Ia spune, Olesia, dar dacă te-au înșelat cărțile ? De ce i-aș aduce atîtea necazuri damei de cruce ? Sînt un om liniștit, modest, și tu spui de mine atîtea lucruri îngrozitoare.

— Asta nu mai știu. De altfel, n-a căzut că dumneata o să-i aduci necazuri cu voia dumitale, dinadins, ci doar că nenorocirea o să se întîmple din pricina dumitale... Cînd or să mi se-mplinească vorbele, o să-ți amintești de mine.

— Și toate astea ți le-au spus cărțile ?

Mi-a răspuns, abia după cîteva clipe de tăcere, evaziv și parcă împotriva vrerii ei :

— Și cărțile... Da' și fără ele aflu multe, de pildă, după obrazul omului. Dacă-i e scris cuiva să moară curînd de moarte năprasnică, văd asta de îndată pe fața lui. Nici nu trebuie să stau de vorbă cu el.

— Și ce vezi ?

— Nu știu nici eu. Mă apucă deodată groaza, ca și cum ar zace mort dinaintea mea. Întreab-o pe bunica, o să-ți spună că-i adevărat. Acum doi ani, Trofim, morarul, s-a spînzurat în hambarul lui. Eu îl întîlnisem cu două zile înainte și-i spusesem de îndată bunicii : „Ai să vezi, bunicuțo, că în cîteva zile Trofim o să moară de moarte năprasnică". Și-așa a fost. De cîșlegi, trece pe la noi hoțul de cai, Iașka, și o roagă pe bunica să-i ghicească. Ea s-apucă să-i dea în cărți și el o-ntreabă în glumă : „Spune, băbuțo, de ce moarte o să mor ?" și rîde. Da' eu, cînd m-am uitat la el, am încremenit. Ședea acolo cu un obraz fără viață, verde. Își ținea ochii închiși, și buzele îi erau negre. După o săptămînă, am auzit că l-au prins țăranii furînd cai... L-au bătut toată noaptea... Oamenii sînt răi pe-aici, pe la noi, nu știu ce-i mila... I-au bătut cuie-n tălpi, i-au rupt coastele cu parii, și spre dimineață și-a dat duhul.

— Și pentru ce nu i-ai spus că-l pîndește nenorocirea ?

— De ce să-i fi spus ? îmi întoarse vorba Olesia. De ce ți-e scris nu scapi. Degeaba i-aș fi amărît omului cele din urmă zile... Și-apoi, nici mie nu-mi place că văd asta, m-apucă scîrba de mine... Da' ce să fac ? Așa-s eu făcută. Cînd era mai tînără, și bunica presimțea moartea, ca și mama și mama bunicii... Asta ne e în sînge.

Nu mai torcea. Stătea nemișcată, cu capul plecat, cu mîinile în poală. În ochii ei ficși, cu pupilele mărite, se vedeau un fel de groază și de supunere în fața puterii supranaturale hărăzite sufletului ei de a pătrunde tainele destinului.

V

În timpul acesta, bătrîna întinsese pe masă un ștergar curat, cu marginile brodate, și pusese pe el o strachină din care ieșeau aburi.

— Hai la masă, Olesia, și-a chemat ea nepoata, iar după un minut de șovăială, a adăugat, întorcîndu-se spre mine : Poate mănînci și dumneata cu noi, domnule ? Poftim la masă... Numai că n-avem bucate prea de soi. Supă nu gătim, ci doar o fiertură din crupe de cîmp.

N-aș putea spune că mă invita cu prea mare stăruință și tocmai voiam s-o refuz, cînd Olesia m-a rugat și ea cu atîta simplitate prietenoasă să poftesc la masă și cu un zîmbet atît de îmbietor, încît am primit fără să vreau. Mi-a umplut chiar ea o farfurie cu o fiertură de hrișcă cu slănină, ceapă, cartofi și carne de găină, o mîncare foarte gustoasă și hrănitoare. Cînd s-au așezat la masă, nici bunica, nici nepoata nu și-au făcut cruce. În vreme ce mîncam, le cercetam mereu pe ascuns fiindcă sînt încredințat că în nici o altă împrejurare nu poți să afli mai bine felul de a fi al omului ca în timpul mesei. Bătrîna înghițea lacom și cu grabă, plescăia tare și-și îndesa în gură bucăți atît de uriașe de pîine, încît obrajii ei scofîlciți se umflau tot mestecînd fără istov. Fata, în schimb, avea un fel de cumpătare înnăscută chiar și în felul de a mînca.

La un ceas după cină, mi-am luat rămas bun de la stăpînele căsuței părăginite.

— Vrei să te conduc puțin ? mi-a propus Olesia.

— Asta ce-o mai fi ?! a bombănit bătrîna, supărată. Nu poți să mai stai locului, sfîrlează ?!...

Dar Olesia şi-a pus pe cap basmaua roşie de caşmir şi a dat fuga la bunica ei, pe care a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o zgomotos, zicînd :

— Bunicuţo, draga mea, scumpa mea, iubita mea... Într-o clipă mă-ntorc.

— Bine, bine, neastîmpărato, a zis bătrîna, îndepărtînd-o uşor cu mîna. Să nu ne judeci rău, domnule, e tare prostuţă.

După ce am străbătut o cărare îngustă, am ajuns la drumul din pădure, negru de noroi, cu multe urme de copite şi roţi de căruţă, pline de apă, în care se oglindea pojarul asfinţitului. Mergeam pe marginea drumului acoperit cu frunzele cafenii din anul trecut, care nu apucaseră încă să se usuce după ce se topise zăpada. Pe alocuri, din frunzele galbene şi moarte îşi ridicau căpşoarele clopoţeii liliachii — primele flori din Polesie.

— Aş vrea foarte mult să te-ntreb ceva, Olesia, dar mi-e teamă să nu te superi... E adevărat ce se spune de bunica ta că ar fi... Nu ştiu cum să spun mai bine...

— Că e vrăjitoare ? m-a ajutat fata, liniştită, să-mi termin gîndul.

— Nu... nu vrăjitoare... am urmat eu, încurcat. Sau, hai să-i zicem vrăjitoare... Fără îndoială că nu poţi să astupi gura lumii. Poate că se pricepe numai la ierburi de leac şi descîntece... Dar dacă te supără, poţi să nu-mi răspunzi.

— Ba nu, ce-ar putea să mă supere ? E într-adevăr vrăjitoare. Numai că de cînd a îmbătrînit nu mai poate să facă ce făcea înainte.

— Şi ce făcea ? am întrebat-o eu, curios.

— Tot felul de lucruri. Vindeca bolile, îţi lua durerea de gîlci, îl descînta pe cel muşcat de cîine turbat ori de şarpe, descoperea comori... Şi cîte şi mai cîte.

— Știi ceva, Olesia ? Te rog să mă ierți, dar eu nu cred în toate astea. Hai, spune drept, că nu suflu o vorbă nimănui. Nu-i așa că toate astea sînt doar prefăcătorii pentru prostirea oamenilor ?

Ea a dat nepăsătoare din umeri.

— Crede ce vrei. Nici vorbă că nu-i mare lucru să prostești o muiere de la țară, dar pe dumneata nu te-aș minți.

— Prin urmare, tu crezi cu tărie în puterea ei de vrăjitoare ?

— Cum să nu cred ? În neamul nostru, toți fac farmece... Și eu fac multe...

— Olesia, draga mea... Dacă ai știi cît de tare mă interesează toate astea. Mi-arăți și mie ?

— Da, dacă vrei, s-a învoit ea numaidecît. Vrei chiar acuși ?

— Dacă se poate, chiar acum.

— Și n-o să-ți fie frică ?

— Prostii. Poate că noaptea mi-ar fi frică, dar acum e încă lumină.

— Bine. Dă-mi mîna.

M-am supus. Mi-a suflecat repede mîneca de la palton, mi-a desfăcut butonul de la manșetă, apoi a scos din buzunar un cuțit nu prea mare, cam de-o șchioapă pe care-l purta într-o teacă de piele.

— Ce-ai de gînd ? am întrebat-o eu, cuprins deodată de neliniște.

— O să vezi numaidecît... Doar ai spus că n-o să-ți fie frică.

Mîna ei a schițat pe neașteptate o mișcare abia întrezărită și în braț, ceva mai sus de locul unde se ia pulsul, am simțit atingerea înfiorătoare a tăișului. În aceeași clipă, sîngele a țîșnit pe toată întinderea tăieturii, s-a prelins pe braț și a început să

cadă jos în picături dese. M-am stăpînit cu greu să nu țip și cred că am pălit.

— Nu te teme, din asta nu mori, a zis Olesia, zîmbind, cu o ușoară batjocură.

Mi-a apucat brațul mai sus de rană, a strîns tare, și-a aplecat fața spre tăietură și a început să șoptească repede ceva, atît de aproape că-i simțeam pe piele respirația fierbinte. Cînd a ridicat capul și și-a desfăcut degetele de pe braț, în locul rănii nu se mai vedea decît o urmă roșie.

— Ce zici ? Ți-ajunge ? a întrebat ea cu un zîmbet șiret, băgîndu-și cuțitul în buzunar. Mai vrei și altceva ?

— Nici vorbă. Numai dacă s-ar putea, să nu fie tot atît de înfricoșător și, te rog, fără vărsare de sînge.

— Ce să-ți mai arăt ? a întrebat ea, îngîndurată. Bine. Mergi înaintea mea pe drum... Dar bagă de seamă, să nu-ntorci capul.

— Dar n-o să fie nimic de groază ? am întrebat-o eu, străduindu-mă să maschez cu un zîmbet nepăsător teama unei surprize neplăcute.

— Nu, nu... Fleacuri... Hai, pornește.

Am luat-o înainte, foarte curios de ce se va întîmpla, simțind în spatele meu privirea încordată a Olesiei. Dar după ce am mers vreo douăzeci de pași, m-am poticnit deodată pe loc neted și am căzut cît eram de lung.

— Mergi înainte, mergi înainte ! mi-a strigat Olesia. Nu întoarce capul ! Nu-i nimic, o să-ți treacă pînă la nuntă... Cînd cazi, ține-te mai tare de pămînt.

Am pornit mai departe. După alți zece pași, m-am întins din nou cît eram de lung.

Olesia rîdea tare, bătînd din palme.

— Ei, ce zici ? Eşti mulţumit ? a strigat ea, arătîndu-şi dinţii albi şi strălucitori. Acuma crezi ? Nu-i nimic, nu-i nimic ! Doar n-ai zburat în sus, ci-n jos.

— Cum ai făcut asta ? am întrebat-o eu, uimit, scuturîndu-mi de pe haină cîteva crenguţe şi nişte fire uscate de iarbă. E o taină ?

— Nu-i nici o taină. O să te lămuresc cu plăcere. Numai mi-e teamă că n-o să mă-nţelegi... Nu ştiu dacă m-oi pricepe să-ţi dau lămuriri...

Într-adevăr, n-am înţeles-o prea bine. În orice caz, dacă nu mă-nşel, scamatoria aceasta constă în faptul că, urmărindu-mă pas cu pas, călcînd la fel ca mine şi privindu-mă neîncetat, ea se străduieşte în acelaşi timp să imite chiar şi cea mai neînsemnată mişcare a mea, ca să zic aşa, se identifică pur şi simplu cu mine. După ce străbate astfel cîţiva paşi, începe să-şi închipuie că la o oarecare distanţă în faţa mea se află o frînghie întinsă de-a curmezişul drumului, la o înălţime de vreo jumătate de metru deasupra pămîntului. În clipa cînd sînt gata să ating cu piciorul această frînghie imaginară, ea face o mişcare, ca şi cum s-ar poticni deodată, şi atunci, după spusele ei, chiar şi omul cel mai tare trebuie să cadă neapărat... Mi-am adus aminte de explicaţiile confuze ale fetei abia mult timp mai tîrziu, cînd am citit un articol al doctorului Charcot despre experienţele pe care le-a făcut cu două paciente de la Salpetrière, vrăjitoare de profesie, bolnave de isterie. Am fost tare uimit cînd am aflat că vrăjitoarele franţuzoaice, femei din popor, foloseau în astfel de cazuri aceleaşi metode ca şi frumoasa vrăjitoare din Polesie.

— O ! Mă mai pricep la multe, a zis ea, plină de mîndrie. De pildă, pot să te sperii.

— Cum adică ?

— Fac aşa ca să te-apuce groaza. Să zicem că te găseşti seara în odaia dumitale. Deodată, te cuprinde frica, fără nici o pricină, o frică atît de mare că începi să tremuri şi nu-ndrăzneşti nici să-ntorci capul. Numai că pentru asta trebuie să ştiu unde locuieşti şi să-ţi văd dinainte camera.

— Cred că-i vorba de o treabă foarte simplă, am spus eu, cu un ton de îndoială. Te apropii de fereastră, baţi în geam ori strigi ceva.

— Nu, nu... În clipa aceea o să mă aflu în pădure şi nici n-o să ies din coliba mea... Da' şed şi mă gîndesc tot timpul că merg pe stradă, că mă apropii de casa dumitale, că deschid uşa, intru în odaie... Să zicem că stai la masă... Mă furişez încet în spatele dumitale... Nu mă auzi... Îţi pun mîna pe umăr şi încep să apăs... Tot mai tare, mai tare, şi mai tare... Între timp te privesc... iac-aşa, vezi...

Şi-a încruntat sprîncenele subţiri, s-a uitat la mine ţintă, cu o căutătură ameninţătoare, dar şi atrăgătoare, iar irisul i s-a mărit, făcîndu-se parcă mai albastru. În clipa aceea mi-am amintit de capul Meduzei pictat de nu ştiu care artist, pe care l-am văzut la galeria Tretiakov din Moscova. Ţintuit de privirea aceasta ciudată şi stăruitoare, m-a cuprins un fior rece în faţa supranaturalului.

— Destul, destul, am spus eu cu un rîs prefăcut. Îmi placi mult mai mult cînd zîmbeşti. Atunci ai o faţă atît de drăguţă ! Ca de copil.

Am pornit mai departe, cînd mi-am dat deodată seama că Olesia vorbea foarte sugestiv, ba chiar prea frumos pentru o fată simplă, şi i-am spus :

— Ştii ce mă miră la tine ? Ai crescut în pădure, n-ai văzut oameni aproape de loc... Desigur că nici n-ai citit mare lucru...

— Nici nu ştiu să citesc.

— Cu atît mai mult... Totuşi, vorba nu ţi-e mai prejos de a unei domnişoare adevărate. Cum de ai ajuns la asta ? Înţelegi ce vreau să spun ?

— Da, bunica m-a învăţat... Nu te uita că arată aşa. E tare deşteaptă. Cînd s-o mai obişnui cu dumneata, o să-şi dea şi ea drumul la gură... Ştie tot ce vrei, poţi s-o întrebi de orice se află pe lume. E drept că acum a îmbătrînit.

— Înseamnă că a văzut multe în viaţa ei. De unde e de fel ? Unde a trăit mai înainte ?

Mi s-a părut că întrebările mele nu i-au plăcut. Mi-a răspuns după o pauză lungă, vag şi cam în silă :

— Nu ştiu... De altfel, nici ei nu-i place să vorbească de lucrurile astea. Chiar dacă spune uneori cîte ceva, mă roagă totdeauna să uit ce-am auzit... Dar e timpul să mă-ntorc. O să se supere bunica. La revedere... Te rog să mă ierţi, însă aş vrea să ştiu cum te cheamă.

I-am spus.

— Ivan Timofeevici ? Foarte bine. Atunci, la revedere, Ivan Timofeevici ! Să mai treci pe la noi, să nu dispreţuieşti coliba noastră.

La despărţire, i-am întins mîna, şi mîna ei mică şi puternică mi-a răspuns cu o strîngere tare, prietenească.

VI

Din ziua aceea, am devenit un oaspete obişnuit în căsuţa din pădure. Ori de cîte ori mă duceam acolo, Olesia mă întîmpina cu mîndria stăpînită pe care i-o cunoşteam. Dar de fiecare dată, după tresărirea ei involuntară cînd mă vedea, îmi dădeam seama că o bucură venirea mea. Bătrîna bombănea

ca înainte, însă nu-şi mai arăta duşmănia pe faţă, pesemne unde-mi lua nepoata ei apărarea. O înduplecau de asemenea, vădit, şi darurile pe care i le aduceam din cînd în cînd : ba o basma de lînă, ba un borcan cu dulceaţă, ba o sticlă de vişinată. Printr-o înţelegere tacită între noi, Olesia îşi luase obiceiul să mă conducă la plecare pînă la drumul spre Irinovka. Şi totdeauna, tocmai atunci se lega între noi o convorbire atît de vie şi de interesantă, încît, fără să vrem, căutam amîndoi să lungim drumul, încetinind cît mai mult pasul de-a lungul cărărilor tăcute de la marginea pădurii. După ce ajungeam la drumul spre Irinovka, o mai conduceam eu înapoi cam o jumătate de verstă, şi înainte de a ne lua rămas bun tot mai stăteam de vorbă multă vreme sub acoperămîntul înmiresmat al crengilor de pin.

Nu numai frumuseţea Olesiei mă fermeca, ci şi firea ei echilibrată, originală şi liberă, mintea ei limpede, deşi îmbibată de superstiţii moştenite, nevinovăţia ei ca de copil, care purta însă totodată şi pecetea cochetăriei şirete de femeie frumoasă. Mă întreba, setoasă, de tot felul de lucruri care-i atrăgeau imaginaţia primitivă şi vie : de ţări şi popoare, de fenomenele naturii, de cum erau organizate pămîntul şi universul, de oameni învăţaţi, de oraşele mari... Multe din ceea ce afla i se păreau uimitoare, neverosimile, de basm. Dar fiindcă folosisem de la începutul cunoştinţei noastre un ton foarte serios, sincer şi simplu, credea fără nici o rezervă tot ce-i spuneam. Uneori, mi-era greu să-i explic unele lucruri, care mi se păreau prea adînci pentru mintea ei pe jumătate sălbatică (de altfel, cîteodată, mă întreba unele lucruri care nici pentru mine nu erau tocmai clare), şi răspundeam la întrebările ei stăruitoare : „Vezi tu... Asta n-o să pot să-ţi spun... N-o să mă înţelegi."

Atunci mă implora :

— Te rog, te rog, o să mă străduiesc... Spune-mi... chiar dac-o fi de neînțeles...

Mă silea să fac comparații surprinzătoare, să dau exemplele cele mai îndrăznețe și, cînd mi-era greu să găsesc expresia potrivită, mă ajuta cu o adevărată ploaie de întrebări nerăbdătoare, ca acelea pe care le punem, de pildă, unui bîlbîit care s-a poticnit la un cuvînt. Și, într-adevăr, mintea ei mlădioasă și vie, imaginația ei proaspătă învingeau pînă la urmă neputința mea pedagogică. Fără să vreau, mă convingeam tot mai mult că pentru mediul și educația ei (sau mai bine zis pentru lipsa ei de educație) fata avea aptitudini uimitoare.

Într-o zi, cînd i-am spus în treacăt ceva despre Petersburg, curiozitatea Olesiei s-a trezit imediat.

— Ce e Petersburgul ? Un tîrgușor ?

— Nu, nu, e cel mai mare oraș din Rusia.

— Cel mai mare ? Chiar mai mare decît toate ? Mai mare decît el, altul nu-i ? a stăruit ea, cu naivitate.

— Nu... Acolo se află toți șefii cei mari... Toți domnii... Acolo, casele sînt toate de piatră, nu-i nici una de lemn.

— Atunci, nici vorbă că-i mai mare decît Stepani al nostru, a zis ea cu convingere.

— O, da... Mai mare... Cam de vreo cinci sute de ori. În unele case din Petersburg trăiesc de două ori mai mulți oameni decît în tot Stepani.

— O, Doamne ! Dar ce fel de case or fi astea ? a întrebat Olesia, aproape speriată.

Ca de obicei, a trebuit să mă folosesc de comparații.

— Niște case grozave. De cîte cinci, șase și chiar șapte caturi. Vezi tu pinul acela de colo ?

— Cel mai mare ? Îl văd.

— Atît de înalte sînt casele. Şi sînt pline de sus pînă jos cu oameni, care trăiesc în nişte cămăruţe mici ca păsările-n colivie, cîte zece-n fiecare, de nu le ajunge nici aerul la toţi. Iar alţii locuiesc jos, sub pămînt, în umezeală şi frig, şi în unele din ele nu pătrunde niciodată o rază de soare.

— Nu mi-aş da pădurea pentru oraşul vostru, a zis Olesia, clătinînd din cap. Cînd mă duc la Stepani, la piaţă, mi se face scîrbă, nu alta. Oamenii se îmbrîncesc, sînt gălăgioşi, se ocărăsc... Şi m-apucă un dor atît de mare de pădure, că aş lăsa totul baltă şi-aş fugi de-acolo fără măcar să-ntorc capul... Dă-l încolo de oraş, că eu n-aş putea să stau în el niciodată.

— Dar dacă bărbatul tău o să fie un orăşean ? am întrebat-o eu, zîmbind uşor.

S-a încruntat, iar nările subţiri i-au tresărit.

— Nici prin gînd nu-mi trece, a zis ea, dispreţuitoare. Mie nu-mi trebuie nici un fel de bărbat.

— Asta o spui acum, Olesia. Aproape toate fetele vorbesc aşa, totuşi se mărită. Mai aşteaptă puţin. O să întîlneşti un bărbat pe care o să-l îndrăgeşti şi-o să te duci după el nu numai la oraş, ci şi la capătul lumii.

— Nu, nu... Te rog să nu vorbeşti aşa, a zis ea, necăjită. Ce rost are ? Te rog, nu trebuie.

— Ce ciudată eşti tu, Olesia. Crezi oare că n-o să iubeşti niciodată un bărbat ? Eşti tînără, frumoasă, plină de vigoare. Cînd o să ţi se aprindă sîngele, o să uiţi de tot ce-ai spus acum.

— Ei şi ce dac-o să iubesc ? a răspuns ea provocătoare cu ochii scînteietori. N-am să cer voie la nimeni...

— Atunci o să te şi măriţi, am necăjit-o eu.

— Vrei să spui de cununie, la biserică ? se dumiri ea, în sfîrşit.

— Nici vorbă, şi la biserică... Preotul o să vă pună să ocoliţi masa cu icoane, diaconul o să cînte „Isaiia dănţuieşte", o să-ţi aşeze cununa pe cap...

Olesia şi-a lăsat ochii în jos, a zîmbit uşor şi a clătinat din cap.

— Nu, dragul meu... Poate că n-o să-ţi placă ce-ţi spun acum, dar să ştii că-n neamul nostru nimeni nu s-a cununat. Şi mama, şi bunica au trăit fără cununie... De altfel, noi nu putem intra în biserică...

— Tot din pricina vrăjitoriei ?

— Da, din pricina ei, a răspuns ea, calmă şi serioasă. Cum aş putea îndrăzni să intru în biserică, dacă sufletul meu îi e vîndut *lui*, de la naştere ?

— Olesia... draga mea... te înşeli... E caraghios ceea ce spui ! N-are nici o noimă !

Pe chipul Olesiei a apărut aceeaşi expresie stranie pe care o mai văzusem o dată, a unei supuneri pline de convingere şi mîhnire faţă de o predestinare tainică.

— Nu, nu... dumneata nu poţi să înţelegi, dar eu simt... aici, a rîs ea, punîndu-şi mîna pe piept. Simt asta în sufletul meu. Tot neamul nostru e blestemat în vecii vecilor. Judecă şi dumneata — cine ne ajută, dacă nu *el* ? Un om oarecare ar putea să facă ce fac eu ? Toată puterea noastră vine de la *el*.

Ori de cîte ori atingeam subiectul acesta neobişnuit, discuţia noastră se termina în acelaşi fel. Zadarnic foloseam toate dovezile pe care credeam că o să le înţeleagă, îi vorbeam zadarnic în cuvinte simple despre hipnotism, sugestie, medici psihiatri, fachiri indieni, mă străduiam fără nici un folos să-i

explic pe cale științifică unele din experiențele ei, ca, de pildă, oprirea sîngelui dintr-o rană, la care ajungi atît de ușor printr-o apăsare îndemînatică a venelor. Ea, care primea cu foarte mare încredere lămuririle mele în orice alte probleme, în chestiunea aceasta respingea cu încăpățînare toate argumentele și explicațiile mele... „Bine, bine, să zicem că ai dreptate cînd e vorba de oprirea sîngelui, spunea ea, ridicînd glasul în focul discuției. Dar celelalte? Parcă eu știu numai să opresc sîngele? Dacă vrei, îți scot dintr-o casă într-o singură zi toți șoarecii și gîndacii. Numai cu apă de izvor îți vindec în două zile boala cea mai rea, chiar dacă doctorii voștri spun că bolnavul e pierdut. Pot, dacă vrei, să te fac să uiți cu desăvîrșire un anumit cuvînt. Și de ce mă pricep să tălmăcesc visele? Și să ghicesc viitorul?"

Totdeauna încheiam discuția prin a nu mai spune nici un cuvînt, ușor porniți unul împotriva celuilalt. E adevărat că din cauza cunoștințelor mele științifice reduse nu găseam explicația multor elemente ale magiei practicate de ea. Nu știu și n-aș putea spune dacă Olesia stăpînea măcar jumătate din tainele despre care vorbea cu o încredere atît de naivă, dar unele lucruri cărora le fusesem și eu martor, de multe ori, mă convinseseră pe deplin că ea poseda acel soi de cunoștințe bizare, inconștiente, instinctive, nebuloase, dobîndite printr-o experiență întîmplătoare, care, depășind cu secole știința exactă, dăinuiesc împletite cu credințe ridicole și barbare în masa întunecată și închisă a poporului, transmițîndu-se, drept cea mai mare taină, din generație în generație.

În ciuda neînțelegerilor noastre destul de adînci în acest domeniu, ne legam tot mai mult unul de

celălalt. Nu se rostise încă nici un cuvînt de dragoste, dar a fi împreună era pentru noi o necesitate şi, de multe ori, în clipele de tăcere, cînd privirile noastre se întîlneau, ochii ei se umezeau, şi vinişoara albastră de pe tîmplă începea să-i pulseze vizibil...

În schimb, legăturile mele cu Iarmola se înrăutăţiseră de tot. Aflase pesemne că mă duc în coliba din pădure şi că mă plimb seara cu Olesia. Ştia totdeauna cu o uimitoare exactitate tot ceea ce se petrecea în pădurea *lui*. De cîtva timp, observasem că mă ocolea. Cînd mă pregăteam să mă duc în pădure, ochii lui negri, plini de mustrare şi nemulţumire, mă urmăreau de departe, deşi nu-şi exprima nemulţumirea prin nici o vorbă. Întrerupsesem şi lecţiile noastre hazlii, dar şi temeinice. Iar dacă-l chemam uneori seara să înveţe, făcea doar a lehamite cu mîna.

— Ce rost are? Nu-i treabă serioasă, conaşule, zicea el, alene şi dispreţuitor.

Nici la vînătoare nu mai mergeam. Ori de cîte ori aduceam vorba despre vînătoare, găsea cîte un pretext să nu se ducă. Ba că puşca îi e stricată, ba că-i cîinele bolnav, ba că-n are timp. „N-am timp, conaşule... astăzi ar ogorul", răspundea el de cele mai multe ori la invitaţia mea, deşi eu ştiam foarte bine că n-o „să-şi are ogorul", ci o să dea tîrcoale cît e ziua de lungă prin preajma cîrciumii, cu nădejdea destul de nesigură că doar-doar l-o cinsti careva. Duşmănia asta ascunsă, tăcută mă cam obosea şi chiar mă gîndeam să mă lipsesc de serviciile sale, la primul prilej potrivit... dar mă oprea un sentiment de milă pentru familia lui numeroasă, care trăia în sărăcie şi căreia simbria de patru ruble a lui Iarmola îi ajuta să nu moară de foame.

VII

Într-o seară, m-am dus ca de obicei la coliba din pădure şi am băgat de seamă că cele două femei erau amărîte. Bătrîna şedea în pat, gîrbovită, cu capul în palme, legănîndu-se înainte şi înapoi şi bombănind cuvinte neînţelese. Cînd i-am dat bineţe, nici nu m-a luat în seamă. Olesia mi-a spus bună seara, prietenoasă ca întotdeauna, dar convorbirea noastră lîncezea. Fata părea neatentă şi-mi răspundea cu gîndul aiurea. Pe chipul ei frumos se aşternuse o umbră de îngrijorare.

— Vi s-a întîmplat ceva rău, Olesia, am spus eu, atingîndu-i uşor mîna întinsă pe bancă.

Ea s-a întors repede spre fereastră, de parcă voia să se uite neapărat la ceva. Se străduia să pară liniştită, dar sprîncenele încruntate îi tremurau şi-şi muşca tare buza de jos.

— Nu... Ce ni se poate întîmpla? a zis ea cu glas surd. Toate sînt cum le ştii.

— De ce mă minţi, Olesia? Nu-i frumos din partea ta... şi eu care credeam că sîntem adevăraţi prieteni.

— Zău, nu-i nimic... Aşa... Grijile noastre obişnuite... Fleacuri...

— Nu cred că-s fleacuri. Arăţi cu totul schimbată.

— Ţi se pare.

— Fii sinceră, Olesia. Nu ştiu dacă voi fi în stare să te ajut, dar poate că aş putea să-ţi dau măcar un sfat... Şi-apoi, o să te mai uşurezi dacă-mi împărtăşeşti necazul.

— Zău că nu merită să vorbim de asta, s-a împotrivit ea cu nerăbdare. Nu mă poţi ajuta cu nimic.

Însă bătrîna s-a amestecat pe neaşteptate în convorbirea noastră cu o violenţă surprinzătoare :

— Ce te grozăveşti aşa, prostuţo ?! Omul îţi vorbeşte serios, şi tu umbli cu nasul pe sus. Ca şi cum nimeni pe lume n-ar fi mai deştept ca tine. Dă-mi voie, domnule, să-ţi spun cu toată povestea, aşa cum s-a întîmplat, a încheiat ea, întorcîndu-se spre mine.

Ceea ce se întîmplase era mult mai grav decît aş fi putut să presupun din vorbele mîndrei Olesia. În seara din ajun, se pomeniseră în căsuţa lor cu uriadnicul.

— Mai întîi s-a aşezat jos ca omul şi mi-a cerut votcă, mi-a povestit Manuiliha, dar apoi s-a pornit : „Să vă căraţi de-aici în douăzeci şi patru de ore cu toate boarfele voastre ! De mai vin prin partea locului şi dau de tine, să ştii că te-ai ars. Te trimit la urmă cu doi soldaţi de pază." Şi eu, boierule, sînt de departe, din oraşul Amcensk... Acum nu mai cunosc acolo pe nimeni. Şi-apoi şi actele noastre sînt expirate de mult, aşa că nu-s în regulă. O, Doamne, ce nenorocire !

— Dar de ce te-a lăsat în pace pînă astăzi, şi-acum s-a hotărît deodată să te-alunge ? am întrebat-o eu.

— Păi nu ? Poftim de vezi !... A înşirat el verzi şi uscate, da' mărturisesc că n-am înţeles lucru mare. Cică bordeiul ăsta n-ar fi al nostru, ci al moşierului. Mai înainte am stat cu Olesia în sat, şi pe urmă...

— Ştiu, ştiu, mătuşă, am aflat... S-au supărat ţăranii pe tine.

— Da, asta este. Atunci l-am rugat pe moşierul cel bătrîn, domnul Abrosimov, să-mi dea coliba asta. Şi-acuşi cică pădurea ar fi cumpărat-o un alt

moșier și vrea să sece mlaștinile. Da' cu ce l-oi stingheri eu ?

— Mătușă, nu cumva o umbla cu minciuni ? am întrebat-o eu. Poate că uriadnicul vrea să pună mîna pe-o hîrtie de zece ruble ?

— I-am dat, drăguțule, i-am dat. Da' nu vrea să ia ! Ce bucluc !... I-am dat și una de douăzeci și cinci de ruble și tot n-a vrut... S-a repezit la mine de mi s-a făcut negru înaintea ochilor. O ținea morțiș : „Să vă cărați, să vă cărați !" Acu ce ne facem, singure și nenorocite ? ! Boierule, măcar de ne-ai ajuta, de i-ai spune să ne lase-n pace, de i-ai închide gura nesățioasă. Toată viața ți-aș fi recunoscătoare.

— Bunico ! a sărit Olesia, dojenitoare.

— Ce-i tot dai zor cu bunico ? ! s-a înfuriat bătrîna. De mai bine de douăzeci și patru de ani îți tot sînt bunică. Tu crezi că-i mai potrivit să mergem cu traista la cerșit ? Nu, domnule, n-o lua în seamă. Milostivește-te, și, de poți, fă ceva.

Am făgăduit vag să intervin, deși, la drept vorbind, nu prea aveam speranțe mari. Faptul că uriadnicul nu primise bani însemna că-i o treabă foarte serioasă. În seara aceea, Olesia și-a luat rămas bun de la mine cu răceală și, împotriva obiceiului, nu m-a condus. Mi-am dat seama că, mîndră cum era, se supărase din cauza amestecului meu în treburile lor și se simțea stînjenită și din pricina văicărelilor bunicii sale.

VIII

Era o dimineață călduță, înnourată. De cîteva ori, dăduse cîte-o răpăială scurtă, binefăcătoare, cu picături mari, care face ca iarba fragedă să crească

văzînd cu ochii şi să răsară lăstari noi. După ploaie apărea o clipă soarele, îmbăind în strălucire veselă verdele proaspăt, încă gingaş, al liliacului ud, care-mi umplea grădiniţa. Vrăbiile ciripeau şi mai ţipător pe straturile umede din grădina de zarzavat, iar mireasma mugurilor de plop, cafenii şi cleioşi, se simţea şi mai puternică. Stăteam la masă şi desenam planul unei vile proiectate în mijlocul pădurii, cînd a apărut Iarmola.

— Vine uriadnicul, a zis el, posomorît.

În clipa aceea uitasem cu totul de porunca pe care i-o dădusem cu două zile mai-nainte să mă înştiinţeze cînd o trece uriadnicul, şi nu înţelegeam ce treabă avea cu mine reprezentantul acesta al puterii de stat.

— Ce-ai spus? am întrebat eu, nedumirit.

— Am zis că vine uriadnicul, a repetat Iarmola cu acelaşi glas duşmănos cu care-mi vorbea în ultimele zile. L-am văzut chiar acum pe stăvilar. Se-ndreaptă-ncoace.

Pe drum a răsunat huruit de roţi. M-am grăbit spre fereastră şi am deschis-o. Un cal mare, slăbănog, de culoarea ciocolatei, cu buza de jos lăsată şi cu o căutătură supărată, trăgea în trap măsurat o trăsurică înaltă şi şubredă, împletită din crengi, cu o singură hulubă, la care era înhămat. Cealaltă hulubă era înlocuită cu o funie groasă. (Gurile rele de la centrul judeţean spuneau că uriadnicul îşi făcuse dinadins trăsurica asta de loc arătoasă, ca să curme zvonurile care ar fi putut circula pe seama lui.) Omul mîna singur. Trupul lui monstruos de gras, îmbrăcat într-o manta cenuşie făcută din postav ofiţeresc elegant, ocupa întreaga banchetă.

— Am onoarea, Evpsihi Afrikanovici! am strigat eu, scoţînd capul pe fereastră.

— Aha, am onoarea ! Voinic, sănătos ? mi-a răspuns el prietenos, cu glasul lui puternic de bariton.

A oprit calul și, ducîndu-și palma la cozoroc, s-a înclinat cu o grație greoaie.

— Intrați o clipă. Am treabă cu dumneavoastră.

El a desfăcut brațele a neputință, clătinînd din cap.

— Nu pot ! Am plecat în interes de serviciu. Mă duc la Voloșa să văd un înecat.

Dar eu îi cunoșteam slăbiciunile, așa că i-am spus cu o nepăsare prefăcută :

— Păcat, tare păcat... Tocmai făcusem rost de la moșia contelui Vorțel de vreo două sticluțe...

— Nu pot. Datoria...

— Mi le-a vîndut chelarul, care mă cunoaște. Le-a ținut la pivniță și le-a îngrijit ca pe copiii lui... Intrați o clipă... Dau poruncă să se pregătească între timp fîn calului.

— Zău, cum sînteți, a zis el, mustrător. Parcă n-ați ști că datoria trece înainte de orice. Și ce-i în sticlele alea ? Rachiu de prune ?

— Ce rachiu de prune ! am răspuns eu cu dispreț. Vin vechi, frățioare, asta e !

— Mărturisesc că am și luat o gustare, a zis el, scărpinîndu-și cu părere de rău falca, în timp ce-și zbîrcea tot chipul.

Am urmat tot atît de calm :

— Nu știu dac-o fi adevărat, dar chelarul s-a jurat că e un vin de două sute de ani. Are un buchet, parcă-i coniac, și e galben ca chihlimbarul.

— Uf ! Ce v-ați pus în gînd cu mine ? ! a strigat el cu o disperare comică. Și cine-o să vadă de calul meu ?

Aveam într-adevăr cîteva sticle de vin, deși nu chiar atît de vechi cum îl lăudam, dar nădăjduiam că puterea sugestiei îi va mai adăuga cîteva zeci de

ani la vechime... În orice caz, era un vin într-adevăr bine păstrat. Mîndria pivniţei unui magnat ruinat. (Evpsihi Afrikanovici, care se trăgea dintr-o familie de popi, m-a rugat pe dată să-i dau o sticlă şi pentru acasă, ca s-o aibă la-ndemînă dac-o răci...) S-a găsit şi o gustare grozavă — ridichi tinere, cu unt proaspăt abia atunci scos din putinei.

— Şi ce treabă aveţi cu mine ? a zis uriadnicul după al cincilea păhărel, lăsîndu-se pe speteaza vechiului fotoliu, care a pîrîit sub greutatea lui.

Am început să-i vorbesc de biata bătrînă, pomenind de neajutorarea şi deznădejdea ei şi spunînd în treacăt cîteva cuvinte şi în legătură cu formalismul inutil. El m-a ascultat, cu capul plecat, curăţind grijuliu o ridiche roşie şi tare, pe care a început apoi s-o ronţăie îmbietor. Din cînd în cînd, îmi arunca o privire fugară, nepăsătoare, cu ochii lui tulburi, caraghios de mici şi de albaştri, fără ca după mutra sa lată şi roşie să pot citi dacă încuviinţează sau nu ceea ce-i spuneam. În sfîrşit, cînd am tăcut, m-a întrebat :

— Şi ce vreţi de la mine ?

— Cum ce vreau ? am zis eu cu înflăcărare. Vă rog să vă gîndiţi la situaţia lor. Două femei sărmane, lipsite de apărare trăiesc...

— Dintre care una e o adevărată floare de grădină, m-a întrerupt el, ironic.

— Floare sau nu, asta-i altă treabă. Dar de ce nu v-aţi milostivi de ele ? De ce vă grăbiţi să le alungaţi ? Mai aveţi puţină răbdare să vorbesc cu moşierul. Ce pierdeţi dacă mai aşteptaţi o lună ?

— Cum adică, ce pierd ? ! a strigat el. Pierd tot, şi în primul rînd, slujba. Dumnezeu ştie ce om o fi şi domnul Iliaşevici, noul moşier. Poate c-o fi unul care-ţi caută nod în papură... Din cei care, de cum îi nemulţumeşte ceva, pun mîna pe pană şi tri-

mit o jalbă la Petersburg. Că doar sînt şi d-ăştia pe la noi!

M-am străduit să-l liniştesc.

— Daţi-o-ncolo, Evpsihi Afrikanovici. In toată povestea asta faceţi din ţînţar armăsar. Şi la urma urmei, ce se poate întîmpla? Risc poate e, poate nu e, dar recunoştinţa e totuşi recunoştinţă.

Uriadnicul a fluierat prelung, vîrîndu-şi adînc mîinile în buzunarele pantalonilor lui bufanţi.

— Asta se cheamă recunoştinţă?! Credeţi că pentru nişte pîrlite de douăzeci şi cinci de ruble o să-mi primejduiesc serviciul? Nu, nu mă cunoaşteţi bine.

— De ce vă pierdeţi cumpătul, Evpsihi Afrikanovici? Aici nu-i vorba de bani, ci de altceva... Să zicem, de omenie...

— De o-me-nie? a silabisit el, ironic. Oamenii ăştia îmi stau uite ici!

Şi s-a lovit cu putere peste ceafa viguroasă, ca de bronz, care i se revărsa peste guler cu o cută de grăsime

— Cred că exageraţi, Evpsihi Afrikanovici.

— Nu exagerez de loc. Femeile astea-s „plaga meleagurilor noastre", după expresia vestitului fabulist, domnul Krîlov. Asta sînt cele două doamne! Aţi citit minunata carte a înălţimii-sale, prinţului Urusov, intitulată *Uriadnicul?*

— Nu, n-am avut prilejul.

— Foarte rău. E o operă minunată, de înaltă ţinută morală. Vă sfătuiesc s-o citiţi cînd aveţi timp...

— Bine, bine, o s-o citesc cu plăcere. Dar nu înţeleg ce legătură poate avea cartea asta cu bietele femei?

— Ce legătură? Foarte strînsă. Punctul unu (Evpsihi Afrikanovici îşi îndoi degetul arătător,

gros şi păros de la mîna stîngă): „Uriadnicul trebuie să urmărească neostenit ca toţi să se ducă plini de rîvnă la biserică de bunăvoie şi nesiliţi de nimeni..." Daţi-mi voie să vă-ntreb: Asta... Cum îi zice... Manuiliha? Se duce ea vreodată la biserică ?

Amuţisem, uimit de întorsătura neaşteptată a discuţiei. El m-a privit triumfător, îndoindu-şi al doilea deget.

— Punctul doi: „Se interzic pretutindeni prezicerile mincinoase şi tălmăcirea semnelor..." Pri-ce-peţi ? Acum vine punctul trei: „Se interzice ca cineva să se dea drept vrăjitor şi să folosească astfel de înşelăciuni". Ce mai zi-ceţi ? Dacă ies deodată în vileag toate astea şi ajung pe ocolite la urechile superiorilor mei ? Cine răspunde ? Eu. Cine e dat afar' din slujbă ? Eu. Vedeţi cam cum devine cazul ?

S-a instalat din nou în fotoliu. În timp ce privirea îi rătăcea distrată de-a lungul pereţilor, cu degetele bătea darabana în masă.

— Şi dacă vă rog eu, Evpsihi Afrikanovici ? am început iar cu rugă-n glas. Desigur, îndatoririle dumneavoastră sînt complicate şi vă dau multă bătaie de cap, dar ştiu că aveţi o inimă de aur. Ce vă costă să-mi promiteţi că n-o să vă atingeţi de femeile astea ?

Ochii lui s-au oprit pe neaşteptate undeva deasupra capului meu.

— Aveţi o puşcă pe cinste, a zis el ca în treacăt, bătînd mereu darabana în masă. Frumoasă puşcă. Mai acum cîteva zile, cînd am fost pe la dumneavoastră — nu eraţi acasă — am admirat-o mult. Grozavă puşcă !

Am întors capul şi m-am uitat la puşcă.

— Da, nu-i rea, am lăudat-o şi eu. E de tip vechi, marca Gastine-Rennet. Am transformat-o abia anul trecut. Ia uitaţi-vă bine la ţevi.

— Nici vorbă, nici vorbă... Atunci am admirat mai ales ţevile. Grozavă puşcă... o adevărată comoară, nu alta.

Privirile noastre s-au întîlnit şi în colţul buzelor uriadnicului am zărit un zîmbet uşor, dar plin de înţeles. M-am ridicat de la locul meu, am scos puşca din perete şi m-am apropiat cu ea de Evpsihi Afrikanovici.

— Muntenii din Caucaz au obiceiul foarte frumos de a dărui oaspetelui obiectul pe care acesta îl laudă, i-am spus eu, prietenos. Deşi nu sîntem munteni din Caucaz, vă rog să primiţi puşca aceasta ca amintire.

Uriadnicul s-a prefăcut ruşinat.

— Vai de mine, un lucru atît de minunat! Nu, nu, e un obicei prea generos!

Nu mi-a trebuit însă multă vreme ca să-l conving. A privit puşca, a pus-o cu grijă între genunchi şi a şters drăgăstos cu batista curată praful de pe trăgaci. M-am mîngîiat întrucîtva cu gîndul că arma a încăput cel puţin pe mîna unui amator şi cunoscător. Evpsihi Afrikanovici s-a ridicat grăbit să plece.

— Treaba n-aşteaptă, iar eu m-am cam întins la vorbă, a zis el, izbind tare cu piciorul în podea, ca să-şi pună galoşii. Cînd vă găsiţi pe aproape, vă rog mult să treceţi şi pe la mine.

— Şi cu Manuiliha cum rămîne, domnule şef? i-am amintit eu cu delicateţe.

— O să vedem, o să vedem... a mormăit el în doi peri. Uite ce am vrut să vă mai rog. Aveţi nişte ridichi excelente.

— Le-am cultivat chiar eu.

— Minunate ridichi! Hm, nevastă-mea, știți, adoră legumele. Dacă s-ar putea... o legăturică...

— Cu plăcere, Evpsihi Afrikanovici. Socot că e de datoria mea... O să vă trimit chiar astăzi un coșuleț și dați-mi voie să mai adaug și niște untișor... Am un unt minunat.

— Mă rog, și untișor... mi-a îngăduit uriadnicul. Iar muierilor ălora spuneți-le că deocamdată le las pe loc. Numai să știe, a ridicat el deodată glasul, că doar cu un bogdaproste nu scapă de mine. Iar acum, cu bine. Vă mulțumesc încă o dată pentru dar și ospătare.

Și-a ciocnit călcîiele milităreşte și cu mersul greoi al omului sătul și demn a pornit spre trăsurica lui, lîngă care îl așteptau respectuoși și cu căciula-n mînă vătășelul, primarul satului și Iarmola.

IX

Evpsihi Afrikanovici s-a ținut de cuvînt și le-a lăsat în pace pentru un timp pe locatarele colibei din pădure. Dar între Olesia și mine lucrurile s-au schimbat într-un mod brusc și ciudat. În purtarea ei nu mai rămăsese nici urmă din duioșia încrezătoare și naivă de mai înainte, în care se îmbinau cu atîta drăgălășenie cochetăria unei fete frumoase cu ștrengăria vioaie de copil. Acum, în discuțiile noastre apărea un fel de stînjeneală... Ea se ferea cu un fel de teamă de subiectele interesante care oferiseră pînă atunci un orizont atît de larg curiozității ei.

Cînd mă duceam pe acolo, se apuca de lucru și muncea cu încordare, cu o preocupare dîrză, însă observam adesea că brațele i se lăsau deodată ne-

putincioase de-a lungul genunchilor, iar ochii i se ațințeau în podea. Dacă în clipele acestea o strigam pe nume sau o întrebam ceva, tresărea, întorcîndu-și spre mine fața pe care citeam spaima și străduința de a-mi înțelege cuvintele. Uneori, mi se părea că prezența mea o apasă și o stingherește. Ceea ce nu se prea potrivea cu interesul atît de mare pe care-l stîrnea numai cu cîteva zile mai înainte orice observație, orice frază a mea... Nu-mi mai rămînea să cred decît că Olesia nu-mi ierta amestecul în povestea cu uriadnicul, care tulburase firea ei independentă. Dar nici presupunerea aceasta nu mă satisfăcea. Cum se putea ca o fată simplă, crescută în mijlocul pădurii, să fie atît de orgolioasă ?

Aveam nevoie de o explicație, dar ea se ferea cu încăpățînare de orice prilej prielnic pentru o discuție sinceră. Plimbările noastre, pe care le făceam seara, încetaseră. În zadar îi aruncam, ori de cîte ori mă pregăteam să plec, priviri pline de înțeles și implorare. Se prefăcea că nu le înțelege. Prezența bătrînei, în ciuda surzeniei sale, mă stingherea.

Uneori, mă răzvrăteam împotriva propriei mele neputințe și împotriva obișnuinței care mă îndemna s-o văd în fiecare zi. Nici nu bănuiam ce fire nevăzute, gingașe, dar tari, îmi legau inima de fata aceasta fermecătoare, pe care nu o înțelegeam. Nu mă gîndeam încă la dragoste, dar treceam prin starea de neliniște premergătoare dragostei, plină de tot felul de senzații puternice, chinuitoare, de o tristețe nelămurită. Oriunde mă aflam, orice făceam pentru a mă distra într-un fel sau altul, gîndul îmi era la Olesia, întreaga mea ființă năzuia spre ea, amintirea glasului ei îmi strîngea inima

cu o durere uşoară şi dulce. Iar cînd venea seara, şedeam multă vreme lîngă ea pe băncuţa scundă şi şubredă, simţind cu ciudă că sînt tot mai timid şi mai stîngaci.

O dată, am stat astfel lîngă Olesia aproape o zi întreagă. Îmi fusese rău de dimineaţă, dar nu-mi dădusem seama ce am. Spre seară, m-am simţit mai prost. Mi-era capul greu, îmi vîjîiau urechile, iar în creştet simţeam o durere surdă, neîntreruptă, de parcă mă apăsa mereu o mînă moale, dar viguroasă. Gura mi se uscase şi prin tot trupul mi se revărsa un fel de slăbiciune care mă predispunea la lenevie şi mă făcea să simt în fiece clipă dorinţa de a căsca şi de a mă întinde. Ochii mă dureau, ca şi cum m-aş fi uitat ţintă, de aproape, la un obiect strălucitor.

În seara aceea, pe cînd mă întorceam tîrziu acasă, pe la jumătatea drumului m-au apucat deodată nişte frisoane îngrozitoare. De rău ce-mi era, aproape că nu vedeam drumul şi nu-mi dădeam seama încotro merg, clănţănind din dinţi şi clătinîndu-mă ca un om beat.

Nici acum nu ştiu cine m-a adus acasă. Şase zile am zăcut scuturat de friguri cumplite, caracteristice acestei regiuni. În timpul zilei boala parcă se mai potolea şi-mi recăpătam cunoştinţa. Istovit, abia mă tîram prin odaie. Genunchii mă dureau şi simţeam o slăbiciune cumplită. La orice mişcare mai bruscă, sîngele îmi năvălea, fierbinte, la cap, şi toate obiectele din faţa ochilor mei se cufundau în beznă. Seara, însă, de obicei pe la ora şapte, accesele bolii se năpusteau asupra mea ca o furtună; culcat în pat, petreceam o noapte îngrozitoare, lungă cît un secol, ba tremurînd de frig sub plapumă, ba cuprins de călduri insuportabile. De în-

dată ce ațipeam puțin, creierul meu înfierbîntat era cuprins de fel de fel de visuri chinuitoare, ciudate și absurde. În toate aceste năluciri vedeam lucruri mărunte, microscopice, care se îngrămădeau, agățîndu-se unele de altele, într-un talmeș-balmeș îngrozitor. Ba mi se năzărea că desfac niște lăzi multicolore, cu forme stranii și scot cutii mici din altele mai mari, iar din cele mici altele și mai mici, fără să pot pune capăt acestei munci nesfîrșite, care mi se părea din ce în ce mai respingătoare. Ba pe dinaintea ochilor îmi treceau cu o iuțeală amețitoare dungile lungi, viu colorate, ale tapetelor, pe care, în locul desenelor, vedeam cu o claritate uimitoare ghirlande întregi de chipuri omenești, uneori frumoase, blînde și zîmbitoare, dar alteori îngrozitor de schimonosite, cu limbile scoase, cu dinții rînjiți și rotindu-și albul uriaș al ochilor. Apoi începeam cu Iarmola o discuție abstractă, neobișnuit de încurcată. Argumentele pe care le aduceam și unul și altul erau tot mai subtile și mai adînci. Diferitele cuvinte și chiar literele căpătau pe neașteptate o semnificație misterioasă, neînchipuit de profundă, și mă cuprindea o teamă tot mai mare și plină de dezgust în fața forței tainice și supranaturale ce-mi storcea din creier, unul după altul, sofisme monstruoase, nelăsîndu-mă să curm discuția de care mi-era de mult lehamite...

Era ca un vîrtej clocotitor, alcătuit din siluete de oameni și fiare, din peisaje, obiecte cu cele mai uluitoare forme și culori, din cuvinte și fraze, a căror semnificație o percepeam cu toate simțurile... Dar, ciudat, în același timp vedeam fără întrerupere și cercul luminos pe care-l făcea pe tavan lampa cu abajurul verde ars pe margine. Și nu știu de ce credeam că în cercul acesta nemișcat, cu marginile

sinuoase, se ascunde o viață tăcută, monotonă, misterioasă și înfricoșătoare, mai înfricoșătoare și mai apăsătoare decît haosul înnebunitor al viselor mele.

Apoi mă trezeam, sau mai bine zis constatam deodată că sînt treaz, cunoștința îmi revenea aproape complet. Îmi dădeam seama că sînt în pat, că delirasem cu puțin mai înainte, însă cercul luminos de pe tavanul întunecat continua să mă sperie, ca o amenințare sinistră și ascunsă. Îmi întindeam mîna slăbită spre ceas și descopeream cu nedumerire că toată succesiunea viselor mele hidoase nu durase mai mult de două-trei minute. „Doamne! Vor mai veni oare zorile?“ mă gîndeam cu disperare, mișcînd capul pe pernele fierbinți încoace și-ncolo, cu buzele care-mi ardeau și cu respirația grea și întretăiată... Și iar mă cuprindea moleșeala, creierul meu cădea iar pradă unui coșmar absurd și după două minute mă trezeam din nou copleșit de o tristețe de moarte.

După șase zile, trupul meu viguros, ajutat de chinină și de infuzie de patlagină, a biruit boala. Cînd m-am sculat din pat, abia mă țineam pe picioare. Sănătatea, însă, îmi revenea cu o rapiditate parcă plină de nerăbdare. În creierul meu, obosit de cele șase zile de delir, lipsa gîndurilor aducea o stare de lenevie plăcută. Mîncam cu o poftă de lup, și trupul meu se întărea văzînd cu ochii, sorbind prin toți porii sănătate și bucurie de viață. Pe zi ce trecea mă simțeam atras de coliba singuratică din pădure mai mult decît oricînd și fiindcă nervii mei încă nu se vindecaseră pe deplin, ori de cîte ori îmi aminteam de fața și glasul Olesiei, mă năpădea o înduioșare atît de mare, încît îmi venea să plîng.

X

Au mai trecut cinci zile şi mi-am revenit atît de mult, încît am putut să mă duc pe jos pînă la colibă, fără să obosesc. Cînd am ajuns în pragul uşii, inima a început să-mi bată, cuprinsă de teamă şi frămîntare. Nu o mai văzusem pe Olesia de aproape două săptămîni şi-mi dădeam seama foarte bine cît îmi era de apropiată şi de dragă. Am rămas cîteva clipe cu mîna pe clanţă, abia stăpînindu-mi bătăile inimii, şi înainte de a împinge uşa, am închis nehotărît ochii şi am stat cîtva timp nemişcat.

E cu neputinţă să analizezi impresiile de felul acelora pe care le-am avut după ce am intrat în casă... Oare eşti în stare să-ţi aduci aminte de cuvintele rostite în primele clipe de întîlnire dintre mamă şi fiu, dintre soţ şi soţie, sau dintre doi îndrăgostiţi ? Dacă le-ai aşterne întocmai pe hîrtie, ai vedea că sînt frazele cele mai simple, cele mai obişnuite, ba chiar caraghioase. Dar fiecare cuvînt îşi are rostul lui şi ţi-e neînchipuit de scump, fiindcă e rostit de glasul cel mai drag din lume.

Mi-aduc aminte, da, mi-aduc aminte foarte limpede că Olesia şi-a întors repede faţa palidă spre mine, şi pe chipul ei fermecător, care-mi apărea cu totul nou, s-au oglindit într-o frîntură de clipă : nedumerirea, spaima, neliniştea şi un zîmbet delicat, luminos, de dragoste... Bătrîna bombănea ceva, învîrtindu-se în jurul meu, dar nu-i auzeam cuvintele de bun venit. Doar glasul Olesiei, ca o muzică plăcută, îmi vibră în urechi :

— Ce ţi s-a întîmplat ? Ai fost bolnav ? O, ce mult a slăbit, bietul de el !

Nu am fost multă vreme în stare să-i răspund. Stăteam tăcuţi, unul în faţa celuilalt, ţinîndu-ne

de mînă și privindu-ne în ochi, plini de bucurie. Am socotit totdeauna că aceste cîteva clipe de tăcere au fost cele mai fericite din viața mea. Niciodată, nici mai înainte, nici după aceea nu m-am bucurat de o încîntare atît de curată, de plină, de copleșitoare. Și cîte n-am citit în ochii mari și întunecați ai Olesiei! Emoția întîlnirii, mustrarea pentru lipsa mea îndelungată, mărturisirea plină de înflăcărare a dragostei... Am simțit că o dată cu această privire, ea îmi dăruia din toată inima, fără nici o condiție și fără nici o șovăială, întreaga ei ființă.

Ea a rupt cea dintîi farmecul care ne cuprinsese, arătîndu-mi-o pe Manuiliha cu o mișcare ușoară a pleoapelor. Ne-am așezat alături și Olesia a început să mă întrebe amănunțit, îngrijorată, de mersul bolii mele, de medicamentele pe care le luasem, de părerea doctorului (care venise de două ori din tîrgușor ca să mă vadă). Mi-a cerut în repetate rînduri să-i vorbesc de medic și, din cînd în cînd, pe buzele ei apărea un zîmbet ironic.

— O, dac-aș fi știut că ești bolnav! a exclamat ea cu o neînchipuită părere de rău, te-aș fi pus pe picioare într-o singură zi... Cum poți să te dai pe mîna lor, cînd ei n-au habar de nimic? De ce n-ai trimis după mine?

M-am simțit stînjenit.

— Vezi tu... boala m-a pălit pe negîndite... Și-apoi n-am vrut să te necăjesc. În ultimul timp te-ai purtat atît de ciudat, de parcă ai fi fost mereu supărată pe mine, sau te-aș fi plictisit... Ascultă-mă, Olesia, am adăugat eu în șoaptă, ar trebui să stăm mai mult de vorbă... numai noi... mă înțelegi?

Ea şi-a coborît pleoapele în semn de încuviinţare, apoi a aruncat o privire temătoare spre bunica ei, şoptind repede :

— Da... Am vrut şi eu... Dar mai pe urmă... Ai puţină răbdare...

După apusul soarelui, Olesia m-a grăbit să plec.

— Hai mai repede, mai repede, mi-a spus ea, trăgîndu-mă de mînecă. Dacă te prinde umezeala, ţi se întoarce boala.

— Dar tu unde te duci ? a întrebat-o Manuiliha, văzîndu-şi nepoata că se leagă grăbită la cap cu o basma cenuşie şi mare.

— Îl petrec puţin, a răspuns ea.

Vorbise cu un ton nepăsător, uitîndu-se pe fereastră, şi nu la bunica ei, dar în glasul ei am prins o uşoară enervare.

— Chiar te duci ? a întrebat-o bătrîna, accentuînd cuvintele.

Ochii scînteietori ai Olesiei s-au oprit pe faţa bătrînei.

— Da, mă duc ! a răspuns ea, cu sfruntare. Cred că ne-am lămurit o dată... E treaba mea şi eu răspund.

— E-eeh ! a exclamat bătrîna, cu năduf şi dojană.

A mai vrut să adauge ceva, dar a făcut un gest de lehamite, s-a îndreptat cu paşii ei tremurători spre colţul odăii şi s-a aplecat, gemînd, deasupra unui coş.

Mi-am dat seama că discuţia aceasta scurtă era urmarea unor îndelungate certuri şi nemulţumiri. Pe cînd coboram pe cărarea spre pădure, am întrebat-o :

— Bunicii tale nu-i place că te plimbi cu mine ? Nu-i aşa ?

Ea a dat din umeri, necăjită.

— Te rog să nu te superi. Nu vrea... dar ce, nu pot să fac ce-mi place ?

M-a cuprins deodată o dorinţă nestăpînită s-o dojenesc pentru asprimea ei din trecut.

— Aşadar, ai fi putut să rămîi singură cu mine şi înainte de boala mea, dar nu ai vrut... Dac-ai şti cît m-ai chinuit... Aşteptam, aşteptam cu atîta ardoare în fiecare seară că o să mă însoţeşti, iar tu păreai totdeauna distrată, plictisită, supărată... M-ai chinuit mult, Olesia !

— Destul, dragul meu... Hai să nu ne mai gîndim la asta, m-a rugat ea, şi glasul ei îmi cerea parcă iertare.

— N-am vrut să-ţi aduc nici o învinuire, am spus doar aşa... Acum înţeleg tot ce s-a întîmplat... Chiar că-mi vine să rîd cînd îmi aduc aminte ! La început, credeam că te-ai supărat pe mine din pricina uriadnicului, şi m-am întristat foarte mult. Mi se părea că-ţi sînt atît de străin, încît ţi-e greu să primeşti de la mine chiar şi un simplu serviciu prietenesc... Asta m-a amărît cum nu-ţi închipui... Nici prin gînd nu-mi trecea că toate astea se datorau bunicii tale...

Chipul Olesiei s-a îmbujorat.

— Ba nu se datora nicidecum bunicii ! Eu n-am vrut-o ! a strigat ea cu aprindere.

I-am privit dintr-o parte capul uşor înclinat, cu profilul pur şi gingaş, şi abia atunci mi-am dat seama că şi ea a slăbit în timpul acesta, şi în jurul ochilor i s-au aşternut umbre albăstrii. Simţindu-mi privirea, Olesia şi-a ridicat ochii spre mine, dar în aceeaşi clipă i-a coborît iar, întorcîndu-şi faţa cu un zîmbet ruşinat.

— De ce nu voiai, Olesia ? Spune, am întrebat-o eu cu glasul sugrumat, apucînd-o de mînă şi silindu-o să se oprească.

Tocmai ne aflam pe o cărare lungă, îngustă și dreaptă ca o săgeată. Pini înalți și zvelți se înălțau de ambele părți, alcătuind un coridor uriaș ce se pierdea departe, sub bolta de crengi împletite și înmiresmate. Trunchiurile golașe, scorojite, sclipeau în reflexele purpurii ale soarelui ce se stingea în apus...

— Spune, de ce nu voiai să mă petreci, Olesia, de ce? repetam eu în șoaptă, strîngîndu-i mîna cu tot mai multă putere.

— Nu puteam... Mi-era teamă, a zis ea atît de încet, încît abia am auzit-o. Credeam că pot să scap de soarta mea... Dar acum... acum...

S-a oprit cu respirația tăiată, și-a aruncat brațele pe neașteptate în jurul gîtului meu, m-a strîns tare, și pe buze am simțit arsura dulce a șoaptelor ei grăbite și întretăiate.

— Acum mi-e totuna, mi-e totuna! Fiindcă te iubesc, dragul meu, fericirea mea, scumpul meu!

Se lipea de mine tot mai strîns și sub mîinile mele simțeam freamătul trupului ei viguros și fierbinte, iar pe piept, bătăile puternice ale inimii ei. Sărutările ei pătimașe îmi pătrundeau în creierul încă slăbit de boală ca un vin amețitor, și începeam să-mi pierd cumpătul.

— Pentru numele lui Dumnezeu, Olesia, destul... Lasă-mă, spuneam eu, străduindu-mă să-i desfac brațele din jurul gîtului meu. Acum m-a cuprins și pe mine teama. Mă tem de mine însumi, lasă-mă.

Atunci și-a ridicat spre mine fața luminată de un zîmbet galeș.

— Nu te teme, dragul meu, a zis ea, cu o gingășie și îndrăzneală mișcătoare, care nu pot fi descrise. N-o să te învinuiesc niciodată de nimic.

Nu voi fi geloasă, ori cu cine ai fi... Spune-mi doar atît : mă iubești ?

— Te iubesc, da, te iubesc de multă vreme și nespus de mult. Dar... nu mă mai săruta... N-o să mă mai pot stăpîni, amețesc și nu mai sînt în stare să răspund de faptele mele...

Dar buzele ei s-au lipit iar de buzele mele, îndelung și chinuitor de dulce, și mai mult i-am ghicit decît i-am auzit vorbele :

— Nu te teme și nu te mai gîndi la nimic... Ziua de azi e a noastră și nimeni n-o să ne-o poată lua.

. . . .

Noaptea aceea a fost ca un basm încîntător și fermecat. Răsărise luna și smălțase în chip straniu pădurea, așternînd în bezna pete palid-albăstrii pe trunchiurile noduroase, pe crengile răsucite și pe mușchiul moale ca un covor de pluș. Mestecenii albi și subțiri se vedeau clar în noapte, cu frunzișul lor rar parcă acoperit cu văluri argintii și străvezii. Pe alocuri, lumina nu pătrundea de loc sub acoperămîntul des al crengilor de pin. Acolo domnea o beznă de nepătruns și doar în mijlocul ei, prelingîndu-se de cine știe unde, o rază strălucea în chip neașteptat pe un șir de copaci, întinzînd pe pămînt o cărăruie îngustă, dreaptă, atît de luminoasă și de frumoasă, de parcă ar fi fost aleea împodobită de zîne pentru marșul triumfal al lui Oberon și al Titaniei. Înaintam îmbrățișați prin legenda aceasta vie, plină de zîmbet, fără să scoatem o vorbă, copleșiți de fericirea noastră și de tăcerea pădurii care te înfiora.

— Dragul meu, am uitat de tot că trebuie să te grăbești spre casă. Ce rea sînt! Abia te-ai făcut bine și eu te țin atît de tîrziu în pădure.

Am îmbrățișat-o, am îndepărtat basmaua de pe părul ei negru, des, și m-am aplecat spre urechea ei, șoptind.

— Nu-ți pare rău, Olesia? N-o să te căiești?

Ea a clătinat încet din cap.

— Nu, nu... Orice s-ar întîmpla, n-o să-mi pară rău. Mă simt atît de bine...

— Dar trebuie să se întîmple neapărat ceva rău?

Am citit în ochii ei, o clipă, groaza mistică pe care o cunoșteam atît de bine.

— O, da, neapărat... Îți amintești de dama de cruce de care ți-am vorbit? Ei bine, dama aceea de cruce sînt eu. Mie mi se va întîmpla nenorocirea prezisă de cărți... Știi, tocmai voiam să te rog să nu mai vii pe la noi, însă te-ai îmbolnăvit și nu te-am mai văzut două săptămîni... Și-n vremea asta m-au cuprins un dor și o tristețe atît de mare, că aș fi dat orice numai să fiu lîngă tine măcar o clipă... Atunci m-am hotărît. Mi-am zis că orice s-ar întîmpla, n-o să renunț pentru nimic în lume la fericirea mea...

— Într-adevăr, Olesia, același lucru s-a întîmplat și cu mine, am șoptit eu, sărutîndu-i ușor tîmpla. Nu mi-am dat seama că te iubesc, pînă nu m-am îmbolnăvit și nu te-am mai putut vedea. Se vede că a avut dreptate cel care a spus că despărțirea este pentru dragoste ca vîntul pentru foc. Dragostea mică o stinge, dar pe cea mare o întețește și mai mult.

— Cum ai spus? Mai zi o dată, te rog, încă o dată, m-a rugat ea, foarte atentă.

Am repetat dictonul spus de nu știu cine. Ea a stat cîteva clipe gînditoare și după mișcarea buzelor am ghicit că îmi repeta cuvintele.

M-am uitat îndelung la obrazul ei palid, lăsat pe spate, la ochii ei mari, negri, în care licăreau reflexele razelor lunii și presimțirea nelămurită a unei nenorociri apropiate mi s-a furișat pe neașteptate în suflet ca un fior rece.

XI

Povestea naivă și fermecătoare a dragostei noastre a durat aproape o lună și chiar și astăzi, pe lîngă chipul încîntător al Olesiei, în sufletul meu trăiesc la fel de viu înserările sîngerii, scăldate în razele asfințitului, diminețile înrourate, cu mireasma lor de ghiocei și de miere, pline de prospețime și de ciripit răsunător de păsări, zilele calde, toropitoare de iunie... În toată vremea asta nu am știut ce-i plictiseala, nu am simțit nici oboseală și nici veșnica mea pasiune pentru viața de hoinar. Lumina, căldura, bucuria conștientă a vieții și dragostea liniștită, sănătoasă, senzuală, mă desfătau ca pe un zeu păgîn sau ca pe un animal tînăr și viguros.

După însănătoșirea mea, bătrîna Manuiliha se făcuse atît de nesuferită, mă întîmpina cu atîta mînie fățișă și zdrăngănea cu atîta înverșunare oalele de pe sobă cît timp mă aflam în colibă, încît preferam să ne întîlnim seara în pădure... Farmecul verde, majestuos, al codrului împodobea ca un cadru prețios dragostea noastră lipsită de griji.

Pe zi ce trecea, descopeream cu tot mai multă uimire că Olesia — care crescuse în mijlocul pă-

durii și nici nu știa măcar să citească — dovedește în multe împrejurări sensibilitate, delicatețe și un tact deosebit, înnăscut. Dragostea — în sensul ei direct, grosolan, are totdeauna laturi urîte, care constituie chinul și rușinea firilor sensibile, înclinate spre frumos. Dar Olesia știa să le evite cu atîta virtuoasă simplitate, încît legătura noastră nu a fost pîngărită niciodată de vreo asociere nelalocul ei sau de vreo clipă de cinism.

Treptat, se apropia timpul plecării mele. La drept vorbind, îmi terminasem obligațiile de serviciu la Perebrod și amînam cu bună știință ziua întoarcerii mele în oraș. Olesiei nu-i spusesem încă nici o vorbă, temîndu-mă chiar să-mi închipui cum va primi vestea plecării mele. În general, mă aflam într-o situație grea. Obișnuința prinsese în mine rădăcini foarte adînci. S-o văd zilnic pe Olesia, să-i aud glasul drag, și rîsul voios, să simt farmecul duios al mîngîierilor ei, devenise pentru mine mai mult decît o necesitate. În puținele zile, cînd vremea proastă nu ne îngăduia să ne vedem, mă simțeam parcă pierdut, lipsit de tot ceea ce era mai important în viața mea. Orice treabă mă plictisea, mi se părea inutilă, și întreaga mea ființă năzuia spre pădure, căldură, lumină, spre chipul drag al Olesiei.

Mă gîndeam tot mai des s-o iau de nevastă, deși la început căsătoria cu ea îmi apărea doar arareori ca singura soluție posibilă și cinstită a legăturii noastre. Un singur amănunt mă speria și mă oprea : nu îndrăzneam nici măcar să-mi închipui cum va arăta Olesia îmbrăcată într-o rochie la modă, stînd de vorbă în salon cu soțiile colegilor mei, smulsă din cadrul de vrajă al bătrînei păduri pline de legende și de puteri tainice.

Dar cu cît se apropia ziua plecării mele, cu atît mai mult mă cuprindeau tristețea și groaza de singurătate. Hotărîrea de a mă căsători cu ea mi se întărea pe fiecare zi în suflet și pînă la urmă nu mai vedeam în ea o provocare cutezătoare a societății. „Nu s-au însurat oare oameni onorabili și învățați cu croitorese, cu servitoare, și au trăit minunat, binecuvîntînd pînă la sfîrșitul zilelor lor soarta care-i îndemnase să ia această hotărîre? încercam eu să mă consolez. De ce să fiu eu mai nefericit decît alții?"

O dată, pe la mijlocul lui iunie, pe seară, o așteptam ca de obicei la cotitura cărării din pădure, lîngă niște tufișuri de păducel înflorit. I-am recunoscut de departe pasul ușor și iute.

— Bună seara, iubitul meu, a zis ea, îmbrățișîndu-mă și respirînd greu. Pesemne că mă aștepți de mult? Abia am izbutit să scap... M-am războit cu bunica.

— Tot nu s-a potolit?

— Nici gînd! „O să te nenorocești din pricina lui, zice ea... Se satură de tine și te părăsește. Nu te iubește de loc..."

— De mine vorbea?

— De tine, dragul meu... Dar eu n-o iau în seamă.

— Știe totul?

— Nu sînt sigură... Cred că știe. De altfel, nu vorbesc niciodată cu ea de asta, dar pesemne că bănuiește. Hai s-o lăsăm în plata Domnului și să mergem.

A rupt o crenguță cu flori bogate, albe, și-a înfipt-o în păr și am pornit încet pe cărarea trandafirie sub razele soarelui ce sta să apună.

În ajun, noaptea, hotărîsem ca în ziua aceea să-mi descarc sufletul. Dar o sfială ciudată îmi în-

cleştase gura. Mă întrebam dacă Olesia o să mă creadă cînd îi voi spune de plecarea mea şi de căsătorie. N-o să i se pară că propunerea mea ţintea doar să domolească prima durere pe care i-o pricinuiam ? „Cînd ajungem la arţarul cu trunchiul zdrelit, o să-i vorbesc", m-am hotărît eu. Dar cînd am ajuns acolo și, palid de emoţie, îmi trăgeam suflarea ca să-i vorbesc, mi-am pierdut curajul, m-au apucat niște bătăi de inimă iuţi și dureroase şi mi-am simţit gura încleştată. „Douăzeci și șapte este numărul meu norocos, mi-am zis după cîteva minute. Să număr pînă la douăzeci și şapte şi..." Număram în minte, dar cînd ajungeam la douăzeci şi șapte, nu mă puteam hotărî. „Nu, mi-am spus eu în cele din urmă, e mai bine să număr pînă la 60. O să fie un minut întreg şi atunci neapărat că, neapărat că..."

— Ce ai astăzi ? m-a întrebat Olesia. Te gîndești la ceva neplăcut ? Ce s-a întîmplat ?

Atunci am început să vorbesc, dar cu un ton de care-mi era și mie scîrbă, cu o nepăsare artificială, nefirească, de parcă ar fi fost vorba de un lucru de nimic.

— Într-adevăr, e o mică neplăcere... Ai ghicit, Olesia... Vezi tu, am terminat ce aveam de făcut aici, şi șefii mei mă cheamă la oraș.

I-am aruncat o privire piezişă. A pălit, și buzele au început să-i tremure, dar nu a spus nimic. Cîteva minute am mers alături, tăcuţi. Greierii ţîrîiau pătrunzător în iarbă, iar de undeva, de departe, se auzea scîrţîitul monoton și aspru al unui cristei.

— Tu înţelegi, sînt convins, Olesia, că nu pot rămîne aici şi nici slujbei nu-i pot da cu piciorul, am început eu iar.

— Nu... Nici vorbă... Ce pot să spun, a zis ea, liniștită în aparență, însă cu o voce atît de surdă și fără de viață, încît m-am îngrozit. Dacă-i vorba de serviciu, negreșit... Trebuie să pleci.

S-a oprit lîngă un copac și s-a sprijinit cu spatele de el. Stătea, palidă, cu brațele atîrnînd fără vlagă de-a lungul trupului, pe buze cu un zîmbet jalnic, chinuitor. Paloarea ei m-a înspăimîntat. M-am apropiat de ea repede și i-am strîns mîinile cu putere.

— Olesia... Ce-i cu tine ? Olesia... draga mea !

— Nu-i nimic... Iartă-mă... O să-mi treacă. Așa... Mi-a venit amețeală...

A făcut un efort și a pornit mai departe, fără să-și retragă mîna dintr-a mea.

— Olesia, de ce mă crezi atît de rău ? am mustrat-o eu. Să-ți fie rușine ! Crezi că aș putea într-adevăr să plec și să te părăsesc ? Nu, draga mea. Ți-am vorbit de asta, tocmai din cauză că vreau să mă duc chiar astăzi la bunica ta să te cer de soție.

Împotriva tuturor așteptărilor, Olesia nu s-a mirat aproape de loc.

— Soția ta ? a clătinat ea încet și cu tristețe din cap. Nu, Vanecika, dragul meu, asta nu e cu putință.

— De ce, Olesia ? Spune, de ce ?

— Nu, nu... Doar îți dai și tu seama că ar fi caraghios chiar și numai să ne gîndim la așa ceva. Ce nevastă ți-aș fi eu ? Tu ești boier, om deștept, cu carte, pe cînd eu ? Nu știu nici măcar să citesc, nu știu să mă port... O să te fac doar de rîs...

— Astea-s prostii ! i-am întors eu vorba cu înflăcărare. Peste șase luni nici n-o să te mai recunoști. Nici nu bănuiești cîtă inteligență înnăs-

cută și cît spirit de observație ai. O să citim împreună multe cărți bune, o să cunoaștem oameni cumsecade, deștepți, o să vedem împreună toată lumea asta largă, Olesia... O să mergem pînă la bătrînețe, pînă la moarte mînă în mînă, așa cum mergem acum și n-o să-mi fie rușine cu tine, ba chiar o să mă mîndresc cu tine și-o să-ți fiu recunoscător !

La vorbele mele înflăcărate, Olesia a răspuns cu o strîngere de mînă recunoscătoare, dar a stăruit în hotărîrea ei.

— Dac-ar fi numai atît ! Poate că nu știi încă, nu ți-am spus niciodată... N-am tată... Sînt copil din flori...

— Destul, Olesia... Asta mă interesează mai puțin decît orice. Cum să-mi pese de familia ta, cînd tu-mi ești mai dragă decît tatăl și mama mea, mai dragă decît lumea întreagă ? Astea-s fleacuri, vorbe fără temei !

Ea și-a lipit, plină de tristețe, umărul de umărul meu.

— Iubitul meu... Ar fi fost mai bine dacă nu am fi vorbit de asta... Ești tînăr, liber... Crezi că m-ar răbda inima să te leg de mîini și de picioare pe toată viața ? Dacă mai tîrziu o să-ți placă alta ? O să mă urăști, o să blestemi ziua și ceasul cînd m-am învoit să te urmez. Nu te supăra, dragul meu ! a exclamat ea, rugătoare, văzînd după fața mea că nu-mi plăceau vorbele ei. Nu vreau să te jignesc, mă gîndesc numai la fericirea ta. Și-apoi, ai uitat-o pe bunica. Gîndește-te și tu, ar fi frumos din partea mea s-o părăsesc ?

— La urma urmei... o să se găsească un loc la noi și pentru ea, am zis eu (mărturisesc că la gîndul bunicii nu m-am simțit de loc în apele mele). Și dacă n-o vrea să stea cu noi, nu-i nimic, în orice

oraş se află nişte case... care se cheamă aziluri... unde bătrînii se bucură de linişte şi sînt bine îngrijiţi...

— Cum te poţi gîndi la aşa ceva? Ea n-o să-şi părăsească pădurea în ruptul capului. Se teme de oameni.

— Atunci, Olesia, fă cum crezi tu că e mai bine. Ai de ales între mine şi bunica ta. Dar să ştii că fără tine o să-mi fie scîrbă de viaţă.

— Dragostea mea! a zis ea, cu o duioşie de nedescris. Îţi mulţumesc pentru cuvintele acestea... Mi-ai încălzit inima... Dar n-o să te iau de bărbat... Mai bine vin să stau aşa cu tine, dacă nu m-alungi... Însă nu te grăbi, şi, te rog, să nu mă grăbeşti nici pe mine. Dă-mi răgaz două zile, să mă gîndesc... Trebuie să vorbesc şi cu bunica.

— Ascultă, Olesia, nu cumva te temi iar... de biserică? am întrebat-o eu, bănuind că asta ar putea s-o reţină.

Poate că ar fi trebuit, de fapt, să încep cu întrebarea aceasta. Aproape în fiecare zi o mustram, străduindu-mă s-o fac să înţeleagă absurditatea convingerii sale, că neamul ei ar fi blestemat pentru puterea iluzorie de a face vrăji. În fond, în fiecare intelectual rus există dorinţa de a lumina oamenii din popor. Obiceiul acesta îl avem în sînge, ni l-a insuflat întreaga literatură rusă din ultimele decenii. Cine ştie, poate dacă Olesia ar fi fost o habotnică, ar fi respectat cu scrupulozitate posturile şi nu ar fi lipsit de la nici o slujbă, aş fi ironizat-o (într-o oarecare măsură, fiindcă am fost totdeauna un om credincios) pentru religiozitatea ei şi aş fi încercat să dezvolt în ea simţul critic. Dar ea mărturisea cu o naivitate şi cu o convingere de neclintit legătura ei cu forţele oculte şi

înstrăinarea de Dumnezeu, pe care chiar se temea să-l pomenească.

Mă străduiam în zadar să-i zdruncin superstițiile. Toate argumentele logice, toate ironiile mele, uneori brutale și răutăcioase, se sfărîmau de convingerea ei supusă că are o menire misterioasă și fatală.

— Te temi de biserică, Olesia? am întrebat-o eu încă o dată.

Ea și-a aplecat, tăcută, capul.

— Crezi că Dumnezeu nu te va primi? am urmat eu tot mai înflăcărat. Crezi că n-o să fie milostiv cu tine? Cel care, deși cîrmuia milioane de îngeri, a coborît pe pămînt ca să moară de o moarte îngrozitoare, rușinoasă, pentru izbăvirea tuturor oamenilor? Cel care n-a disprețuit căința ultimei dintre femei și a făgăduit unui tîlhar și ucigaș că va fi în aceeași zi cu el în rai?

Toate acestea i le mai spusesem Olesiei, dar în ziua aceea nici n-a vrut să m-asculte. Cu o mișcare iute, și-a scos basmaua de pe cap, a făcut-o ghem și mi-a aruncat-o în obraz. Am început să ne hîrjonim. Am încercat să-i iau din păr crenguța înflorită, ea s-a împotrivit, a căzut, trăgîndu-mă după ea, rîzînd plină de bucurie și întinzîndu-mi buzele umede și dragi...

Tîrziu, noaptea, după ce ne-am luat rămas bun și ne-am îndepărtat unul de celălalt, i-am auzit deodată glasul:

— Vanecika! Stai o clipă... Vreau să-ți spun ceva!

Am pornit în întîmpinarea ei. Olesia a venit în fugă la mine. Pe cer plutea secera subțire și argintie a craiului nou, și la lumina lui palidă am văzut ochii Olesiei plini de lacrimi mari.

— Ce-i cu tine? am întrebat-o neliniștit.

Mi-a apucat mîinile şi a început să le sărute, pe rînd.

— Dragul meu, cît ești de bun ! Cît ești de bun ! a zis ea cu voce tremurătoare. Mergeam şi mă gîndeam la tine că mă iubeşti atît de tare. Și-atunci m-a copleşit dorinţa să fac ceva care să te bucure foarte, foarte mult.

— Olesia... Fetiţa mea scumpă, linişteşte-te...

— Spune-mi, a urmat ea, ai fi mulţumit dacă m-aș duce o dată la biserică ? Dar să-mi spui adevărul, adevărul adevărat.

Am rămas cîteva secunde pe gînduri. În minte mi-a răsărit deodată un gînd superstiţios : dar dacă din pricina asta o să se întîmple o nenorocire ?

— Pentru ce taci ? Spune mai repede, te-ar bucura sau ţi-ar fi totuna ?

— Ce să zic, Olesia ? am început eu, tărăgănat. Cred că mi-ar face plăcere. Doar ţi-am spus de atîtea ori că nu-i nimic dacă un bărbat nu crede în Dumnezeu, are îndoieli, ba chiar rîde pe socoteala religiei... dar o femeie... O femeie trebuie să fie evlavioasă, să creadă, fără să întrebe. În încrederea plină de simplitate și duioșie cu care ea cere ocrotirea lui Dumnezeu găsesc totdeauna ceva mişcător, feminin și frumos.

Am tăcut. Olesia tăcea și ea, cu capul alipit de pieptul meu.

— Dar pentru ce m-ai întrebat ? am iscodit-o eu, curios.

Ea a tresărit.

— Așa... Fără pricină... Nu mă lua în seamă. La revedere, scumpul meu. Te aştept mîine.

A dispărut. Am mai rămas multă vreme cu ochii aţintiţi în întuneric, ascultînd zgomotul pașilor ei iuţi, care se tot îndepărtau. În clipa aceea m-a cuprins o presimţire îngrozitoare. M-a năpădit do-

rința nestăvilită să fug după ea, s-o ajung din urmă și s-o rog, s-o implor, iar dacă va fi nevoie chiar să-i pretind să nu se ducă la biserică. Însă mi-am stăpînit pornirea neașteptată și-mi amintesc că, pe cînd mă îndreptam spre casă, chiar am zis cu glas tare :

„Dragul meu Vanecika, mi se pare că te-ai molipsit și tu de superstiții".

O, Doamne ! Pentru ce nu am dat atunci ascultare acestei porniri nedeslușite a inimii, care — acum sînt ferm convins — nu greșește niciodată în presimțirile ei tainice.

XII

A doua zi tocmai se sărbătorea Sfînta Treime, care în anul acela cădea în ziua marelui martir Timofei, cînd, potrivit legendelor populare, dacă va fi secetă, apar semne prevestitoare. Satul Perebrod avea biserică, dar nu avea parohie. Din cînd în cînd, în timpul postului și de marile sărbători, venea să slujească aici preotul din satul Volcie.

În ziua aceea am fost nevoit să plec pentru niște treburi de serviciu într-un tîrgușor din apropiere. Am pornit călare, dimineața pe la ora opt, pe vreme răcoroasă. Pentru astfel de drumuri îmi cumpărasem mai demult un armăsar scund, de vreo șase-șapte ani, din rasa locală, nu prea arătoasă, care fusese însă îngrijit cu foarte multă dragoste de vechiul său proprietar, hotarnicul județului. Armăsarul se numea Tarancik. Mă atașasem mult de animalul acesta simpatic, cu picioare subțiri, dar viguroase, cu o coamă lățoasă, de sub care apăreau, supărați și neîncrezători, doi ochișori scîn-

teietori, şi cu nişte buze puternice şi energice. Culoarea lui era destul de rară şi de caraghioasă ; avea trupul cenuşiu ca de şoarece şi numai pe crupă nişte pete albe şi negre...

Trebuia să străbat tot satul. Piaţa mare, plină de verdeaţă, care se întindea de la biserică la cîrciumă, era înţesată de şiruri de căruţe ale ţăranilor din satele dimprejur — Voloşa, Pecealovka şi Zulna, care-şi aduseseră cu prilejul sărbătorii nevestele şi copiii. Printre ele mişunau o mulţime de oameni. În ciuda orei timpurii şi a dispoziţiilor stricte, unii se şi îmbătaseră (în zilele de sărbătoare şi în timpul nopţii, fostul cîrciumar Strul vindea rachiu într-ascuns). După zăpuşeala fără o adiere de vînt îţi dădeai seama că o să fie o căldură înăbuşitoare. Pe cerul încins, parcă acoperit cu o pîclă argintie, nu vedeai un nor.

După ce mi-am terminat treburile în tîrguşor, am luat în grabă o gustare la han. Am mîncat ştiucă umplută, am băut o bere tulbure foarte proastă şi am pornit spre casă. Dar cînd am trecut pe lîngă fierărie, mi-am amintit că pe Tarancik îl bătea de mult potcoava de la piciorul stîng din faţă şi m-am oprit să i-o prindă, ceea ce mi-a mai răpit un ceas şi jumătate. Aşa că atunci cînd m-am apropiat de satul Perebrod, se făcuse ora patru sau cinci după-amiază.

Piaţa era plină de oameni beţi, care ţipau pe întrecute. Curtea şi treptele de la intrarea cîrciumii erau înţesate de lume ; clienţii se îmbrînceau şi se striveau între ei. Ţăranii din Perebrod se amestecaseră cu cei veniţi din alte sate, care şedeau pe iarbă, în umbra căruţelor. Pretutindeni se zăreau capete lăsate pe spate şi sticle ridicate în sus. Nu mai era nici unul treaz. Beţia ajunsese la

limita la care țăranul își arată bucuros și plin de mîndrie starea lui de amețeală, cînd toate mișcările sale devin greoaie și exagerate, cînd, de pildă, în loc să dea afirmativ din cap, se apleacă, lăsîndu-se cu totul pe vine, și, pierzîndu-și deodată echilibrul, se prăvale neputincios înapoi. Copiii se hîrjoneau și se jucau printre picioarele cailor, care-și mestecau nepăsători fînul. Ici-colo, cîte o muiere, și ea abia ținîndu-se pe picioare, își trăgea de mînecă, plîngînd și înjurînd, bărbatul ce se opintea din răsputeri, beat criță... Lîngă un gard, vreo douăzeci de țărani și de muieri îl înconjuraseră pe un cîntăreț orb, și glasul tremurător și fonf, de tenor, al acestuia, însoțit de bîzîitul monoton al instrumentului său, se desprindea din vuietul mulțimii. Încă de departe am auzit cuvintele cunoscute ale cîntecului :

„Alelei cum ard în zare
Norii sîngerii,
Alelei că mulți s-adună
Turcii osmanlîi".

Mai departe cîntecul spunea că turcii, cînd au văzut că nu pot lua cu asalt mînăstirea din Pociaiev, s-au hotărît s-o cucerească prin șiretlic. În acest scop, au trimis, chipurile, ca dar, mînăstirii, o lumînare uriașă, umplută cu praf de pușcă. Lumînarea a fost adusă cu douăsprezece perechi de boi. Călugării, bucuroși, au vrut s-o aprindă în fața icoanei Maicii Domnului din Pociaiev, dar Dumnezeu nu a îngăduit să se săvîrșească mișelia pusă la cale.

„Au văzut în vis poruncă
Să nu ia lumînarea,
Ci s-o ducă hăt în luncă,
Să pună pe ea securea."

Şi astfel călugării :

„Au dus luminarea-n luncă
Şi au pus pe ea securea ;
Hăt zbura praful de puşcă,
Risipindu-se aiurea...“

Văzduhul încins duhnea a rachiu, ceapă, cojoace de oaie, mahorcă tare şi a sudoare de trupuri murdare. Deşi mă strecuram cu greu prin mulţime, abia stăpînindu-l pe Tarancik, care-şi smucea mereu capul, am băgat de seamă că de peste tot mă petreceau priviri obraznice, curioase şi duşmănoase. Împotriva obiceiului, nici unul nu-şi scotea căciula din cap, iar zarva parcă se potolise o dată cu apariţia mea. Pe neaşteptate, chiar în mijlocul mulţimii, a izbucnit strigătul răguşit al unui beţiv. Nu am înţeles ce spunea, dar, ca răspuns, am auzit hohote de rîs înfundate. Speriată, o femeie a încercat să-l potolească pe scandalagiu :

— Mai încet, dobitocule... Ce urli aşa ! O s-audă...

— Şi dac-aude, ce-i ? a zis cu îndrăzneală ţăranul. Ce, mi-e şef mie ? Numai în pădure, la... aia a lui...

. . . .

Fraza dezgustătoare, lungă şi îngrozitor de murdară, urmată de o explozie de rîs, a rămas parcă suspendată în aer. Am întors repede calul, strîngînd mînerul biciului, cuprins de furia aceea turbată, care nu-ţi mai îngăduie să vezi nimic, să te gîndeşti la nimic, să te temi de nimic. În clipa aceea m-a fulgerat un gînd chinuitor. „Asta mi s-a mai întîmplat cîndva, cu mulţi ani în urmă... Soarele dogorea ca şi astăzi... Piaţa uriaşă era tot

atît de plină de oameni zgomotoşi... Tot aşa m-am sucit pe loc, cuprins de furie turbată... Dar unde s-a întîmplat? Cînd? Cînd?" Am lăsat biciul în jos şi am pornit în galop spre casă.

Iarmola a ieşit agale din bucătărie şi a luat calul în primire, zicîndu-mi grosolan:

— În odaie aşteaptă conţopistul de la moşia Marinovka.

Mi s-a părut că vrea să mai spună ceva neplăcut şi foarte însemnat pentru mine. Ba chiar mi s-a părut că descopăr pe chipul lui un zîmbet răutăcios. M-am oprit dinadins în uşă, aruncîndu-i o privire provocătoare, însă el nu se mai uita la mine, ci se îndepărta, trăgînd de căpăstru calul care păşea uşor înainte cu gîtul întins.

În odaia mea l-am găsit pe conţopistul de la moşia învecinată, Nikita Nazarîci Mişcenko. Era îmbrăcat cu o haină gri cu carouri roşii, uriaşe, cu pantaloni strîmţi de culoarea albăstrelelor, şi la gît avea o cravată de un roşu aprins. Părul lui pomădat, cu cărarea la mijloc mirosea atît de tare a liliac că te trăsnea. Cînd m-a văzut, a sărit de pe scaun şi a început să se încline cu un zîmbet care-i dezgolea gingiile palide.

— Am onoarea să vă salut, a început el prietenos. Mă bucur foarte mult că vă văd... Vă aştept de cînd s-a terminat slujba. Nu v-am mai întîlnit de mult. Chiar că mi se făcuse dor de dumneavoastră. Pentru ce nu mai treceţi pe la noi? Domnişoarele noastre din Stepani cam rîd pe socoteala dumneavoastră.

Şi parcă amintindu-şi pe neaşteptate de ceva, a izbucnit într-un hohot de rîs.

— Ce mai haz a fost astăzi! a exclamat el, înăbuşindu-se de rîs. Ha — ha — ha — ha... Credeam că mor de rîs!...

— Ce s-a întîmplat ? Ce haz a fost ? l-am întrebat eu brutal, fără să-mi ascund nemulţumirea.

— După slujbă, s-a stîrnit aici un scandal grozav, a urmat Nikita Nazarîci, înecîndu-se în hohote de rîs. Fetele din Perebrod... Zău că nu mai pot... Fetele din Perebrod au prins în piaţă o vrăjitoare... Bineînţeles că aşa o socot ele, din prostie... Şi i-au tras o papară !... Au vrut s-o ungă cu catran, dar le-a scăpat din mîini şi-a şters-o...

Prin minte mi-a fulgerat un gînd înfricoşător. M-am repezit la conţopist şi fără să-mi dau seama de ce fac, mi-am înfipt mîna în umărul lui.

— Ce tot bîigui ?! am urlat eu. Nu mai necheza aşa, lua-te-ar dracul ! Despre ce vrăjitoare vorbeşti ?

El a amuţit deodată şi s-a holbat la mine cu ochii mari şi speriaţi.

— Eu... eu... zău că nu ştiu, a îngăimat el, fîstîcit.. Mi se pare, una Samuiliha... Manuiliha... sau... daţi-mi voie... fata uneia Manuiliha. Ţăranii flecăreau, dar mărturisesc că n-am reţinut...

L-am silit să-mi povestească din fir în păr tot ce auzise şi văzuse. Vorbea fără şir, încurcîndu-se în amănunte, şi eu îl întrerupeam în fiecare clipă cu întrebări nerăbdătoare, cu exclamaţii, aproape cu ocări. Din povestirea lui nu am înţeles mare lucru ; abia după două luni am reconstituit întîmplarea aceea blestemată din spusele soţiei şefului ocolului silvic care fusese şi ea în ziua aceea la liturghie şi văzuse totul cu ochii ei.

Presimţirea nu mă înşelase. Olesia îşi biruise teama şi se dusese la biserică. Deşi ajunsese abia pe la jumătatea slujbei şi se oprise lîngă uşă, venirea ei fusese observată numaidecît de toţi ţăranii aflaţi înăuntru. În tot timpul slujbei, femeile şoptiseră între ele, uitîndu-se mereu înapoi.

Totuși, Olesia avusese destulă tărie să rămînă pînă la sfîrșit. Poate că nu-și dăduse seama de adevăratul înțeles al privirilor dușmănoase, poate că le nesocotise din mîndrie. Oricum, cînd a ieșit afară, lîngă gard au înconjurat-o o mulțime de muieri care strîngeau tot mai mult cercul în jurul ei. La început, s-au mulțumit s-o privească tăcute pe fata lipsită de apărare, care se uita speriată în jur, apoi au împroșcat-o cu batjocuri grosolane, cu ocări însoțite de rîsete, și, mai la urmă, vorbele lor se contopiseră într-un urlet nestăvilit din care nu mai puteai să deslușești nimic, dar care ațîța și mai mult mulțimea dezlănțuită. De cîteva ori, Olesia a încercat să răzbată prin cercul acesta viu și înfricoșător, însă fusese mereu împinsă îndărăt, în mijlocul lui. Și deodată, vocea stridentă a unei bătrîne a urlat din spatele mulțimii: „S-o ungem cu catran, tîrfa!“ (Se știe că în Ucraina, dacă ungi cu catran chiar și numai poarta casei unei fete, este cea mai mare ocară care i se poate aduce și care nu se șterge niciodată.) Aproape în aceeași secundă, pe deasupra capetelor muierilor turbate a apărut o găleată cu catran și o bidinea, care treceau din mînă în mînă.

Atunci, Olesia, cuprinsă de furie, groază și disperare, s-a năpustit atît de năprasnic asupra celei dintîi dintre femeile care-i tăiau calea, încît a doborît-o la pămînt. S-a iscat pe loc o înghesuială nemaiînchipuită și zeci de trupuri s-au rostogolit într-un vălmășag turbat. Olesia a izbutit ca prin minune să scape de acolo și s-o ia la fugă pe drum, fără basma, cu îmbrăcămintea zdrențuită, prin care i se întrezărea pe alocuri trupul gol. O dată cu ocările, huiduielile și hohotele de rîs, zburau după ea și pietre. Ba, destul de mulți au pornit chiar în urmărirea ei, dar s-au lăsat curînd păgubași...

După ce a alergat vreo cincizeci de paşi, Olesia s-a oprit, şi-a întors faţa palidă şi însîngerată spre mulţimea sălbăticită şi a strigat atît de tare, încît în piaţă s-a auzit răspicat fiecare cuvînt:

— Bine...! N-o să uit asta! O să mi-o plătiţi voi cu vîrf şi-ndesat!

După cum îmi povestea mai tîrziu soţia şefului silvic, ameninţarea fusese rostită cu o ură atît de sălbatică şi cu un glas atît de hotărît şi de profetic, încît mulţimea a înmărmurit o clipă, dar numai o clipă, fiindcă ocările au izbucnit din nou.

Repet că multe amănunte ale acestei întîmplări le-am aflat abia mai tîrziu. Atunci nu am avut putere şi nici răbdare să ascult pînă la capăt istorisirea lui Mişcenko. Mi-a venit în minte pe neaşteptate că Iarmola nu apucase încă să scoată şaua de pe cal, şi, fără să-i mai spun o vorbă conţopistului înmărmurit, m-am repezit în curte. Într-adevăr, Iarmola îl ducea pe Tarancik de-a lungul gardului. I-am pus repede zăbala, am strîns chingile şi, pe ocolite, ca să nu mai trec din nou prin mulţimea de oameni beţi, am pornit în galop spre pădure.

XIII

Nu pot să descriu starea în care mă aflam în timpul acestui galop nebunesc. În unele clipe uitam cu totul unde mă găsesc şi pentru ce alerg aşa în goana calului. Nu mai aveam decît conştiinţa tulbure că se petrecuse ceva ireparabil, absurd şi îngrozitor, conştiinţă asemănătoare cu neliniştea grea şi lipsită de temei, care-l cuprinde uneori pe om, cînd se zbate într-un coşmar pricinuit de friguri. În acelaşi timp, oricît ar părea de ciudat,

nu-mi ieşea din minte glasul fonf, dogit al cîntărețului orb care cînta în tact cu ropotul calului :

„Alelei că mulți s-adună
Turcii osmanlîi."

Cînd am ajuns pe cărarea ce ducea drept spre coliba Manuilihăi, am descălecat de pe calul înspumat şi l-am luat de căpăstru. Din pricina căldurii şi a goanei mele, sîngele îmi vîjîia în urechi, împins parcă de o pompă uriaşă, nevăzută.

L-am legat pe Tarancik de gard şi am intrat în colibă. Întîi mi s-a părut că Olesia nu era acasă şi un fior m-a trecut din creştet pînă-n tălpi, dar după o clipă, am văzut-o întinsă pe pat, cu fața spre perete, cu capul ascuns în perne. Cînd a auzit uşa deschizîndu-se, nici nu a întors capul.

Manuiliha, care şedea lîngă ea, s-a ridicat cu greu în picioare, făcîndu-mi semne furioase cu mîna.

— Mai încet! Potoleşte-te, afurisitule! a şoptit ea, amenințătoare, apropiindu-se de mine. Apoi, ațintindu-mă cu ochii ei spălăciți şi reci, a şuierat furioasă : Ce zici ? Eşti mulțumit de ce-ai făcut ?

— Ascultă, bătrîno, i-am răspuns eu cu asprime. Acum nu-i timpul de mustrări. Ce-i cu Olesia ?

— Sst... Mai încet! E leşinată, asta-i cu Olesia... Dacă nu te băgai unde nu-ți fierbea oala şi nu-i vîrai în cap tot felul de prostii, nu i se-ntîmpla nimic. Şi eu, bătrînă proastă, mă uitam şi închideam ochii... Deşi inima mea presimțea nenorocirea... A simțit chiar din ziua cînd ai intrat în casa noastră cu de-a sila. Ce ? Vrei să spui că nu tu ai îndemnat-o să se ducă la biserică ? s-a repezit bătrîna la mine, cu fața schimonosită de ură. Nu, tu, boiernaş blestemat ? Să nu minți, să

n-o-ntorci, neobrăzatule! Ce te-a făcut s-o ispitești să se ducă la biserică?

— N-am ispitit-o... Îți dau cuvîntul meu. Ea a vrut să se ducă.

— Of, vai de capul meu și de zilele mele! se văita Manuiliha. Cînd a venit de-acolo, era galbenă ca turta de ceară, cu cămașa zdrențe, cu părul despletit... Mi-a spus ce i s-a întîmplat, ba rîzînd, ba plîngînd... Parcă era nebună... S-a trîntit pe pat, bocindu-se, și apoi credeam c-a ațipit. Eu, bătrînă proastă, mă bucuram. Gîndeam că după ce o dormi, o să-i treacă. O mînă îi atîrna în jos și mi-am zis: să-i ridic mîna, să nu-i amorțească. Dar cînd am atins-o, am văzut că porumbița mea avea fierbințeli. Asta înseamnă că o apucaseră frigurile... Vreun ceas a vorbit fără șir, cu un fel de durere în glas. Numai acum de curînd a tăcut. Ce-ai făcut? Ce-ai făcut cu ea? a strigat bătrîna, cuprinsă iar de disperare.

În clipa aceea, pe obrazul ei cafeniu a apărut o grimasă de plîns monstruoasă și respingătoare. Buzele i s-au întins lăsîndu-și colțurile în jos, toți mușchii feței i s-au încordat și au prins să tremure, sprîncenele i s-au ridicat în sus, făcîndu-i pe frunte brazde adînci, iar din ochi au început să-i picure lacrimi mari ca boabele de mazăre. Și-a prins capul în mîini, și-a proptit coatele de masă și a pornit să-și legene trupul înainte și înapoi, tînguindu-se cu jumătate glas:

— Fetița mea! Nepoțica mea dragă! Vai de mine și de mine!

— Nu mai urla așa, bătrîno! am întrerupt-o eu brutal. Ai s-o trezești.

Bătrîna a tăcut, dar a continuat să-și legene trupul cu aceeași grimasă înfricoșătoare, în timp ce din ochi lacrimi mari îi picurau mereu pe

masă... Au trecut aşa vreo zece minute. Eu şedeam lîngă Manuiliha, ascultînd plin de tristeţe bîzîitul monoton al unei muşte care se izbea de geam.

— Bunico, s-a auzit deodată vocea slabă a Olesiei. Bunico, cine e la noi?

Bătrîna s-a grăbit şontîc-şontîc spre pat şi a început iar să se bocească:

— Vai, vai, nepoţica mea dragă! Vai şi-amar de mine, bătrîna...

— Destul, bunico, a zis Olesia, cu glas rugător, plin de suferinţă. Cine e la noi?

M-am apropiat încet de pat, în vîrful picioarelor, cu acea ruşine involuntară şi stîngace pentru sănătatea şi puterea mea, pe care o ai totdeauna cînd te afli lîngă un bolnav.

— Eu sînt, i-am spus încet. Am venit chiar acum călare din sat... Toată dimineaţa am fost în oraş... Ţi-e rău, Olesia?

Şi-a întins mîna de parcă ar fi căutat ceva, fără să-şi ridice faţa îngropată în pernă. Mi-am dat seama ce căuta şi i-am cuprins cu palmele mîna fierbinte. Două pete vinete, uriaşe, una deasupra mîinii, cealaltă mai sus de cot, îţi săreau în ochi pe pielea ei albă şi gingaşă.

— Iubitul meu, a şoptit ea, alegînd vorbele cu greutate. Aş vrea... să mă uit la tine... dar nu pot... toată... m-au urîţit... Ţii minte?... Îţi plăcea faţa mea. Aşa-i că-ţi plăcea, dragul meu? Şi cît de bucuroasă eram... Şi-acum o să-ţi fie scîrbă... să te uiţi la mine... din pricina asta... nu vreau...

— Olesia, iartă-mă, am şoptit eu, aplecîndu-mă spre urechea ei.

Mîna ei fierbinte mi-a strîns tare şi îndelung mîna.

— Cum poţi să vorbeşti aşa, iubitul meu ? Nu ţi-e ruşine chiar şi numai să te gîndeşti la aşa ceva ? Ce vină ai tu ? Eu sînt vinovată, proasta de mine... De ce m-am băgat ? Nu, sufletul meu, să nu te simţi vinovat.

— Olesia, dă-mi voie... Numai făgăduieşte-mi de la bun început c-o să-mi dai voie...

— Îţi făgăduiesc, iubitule... Îţi făgăduiesc tot ce vrei...

— Te rog, dă-mi voie să trimit după doctor... Te rog ! Dacă nu vrei, nu urmezi tratamentul lui. Dar lasă-mă să-l chem, pentru liniştea mea, Olesia.

— O, dragul meu... În ce capcană m-ai prins ! Mai bine lasă-mă să nu-mi ţin făgăduiala. Chiar dacă aş fi într-adevăr bolnavă, dacă aş fi pe moarte, n-aş lăsa un doctor să se apropie de mine. Dar parcă eu sînt bolnavă ? Spaima, numai ea m-a adus în halul ăsta, şi pînă seara îmi trece. Iar dacă nu, să-mi dea bunica o fiertură de ghiocei sau un ceai cu zmeură. Ce nevoie am eu de doctor ? Tu eşti cel mai bun doctor al meu. De cum ai venit, parcă mă simt mai bine... Numai îmi pare rău, că aş vrea să te privesc măcar cu un singur ochi, dar mi-e teamă...

I-am desprins cu blîndeţe faţa din pernă. Chipul ei era îmbujorat de friguri, ochii de culoare închisă străluceau nefiresc, buzele uscate se mişcau în tresăriri nervoase. Fruntea, obrajii şi gîtul îi erau brăzdate de zgîrieturi lungi, roşii. Pe frunte şi sub ochi avea cîteva vînătăi.

— Nu te uita la mine... Te rog... Acum sînt urîtă, a şoptit ea, rugătoare, încercînd să-mi acopere ochii cu palma.

Mi se rupea inima de milă. Mi-am lipit buzele de mîna ei care zăcea nemişcată pe plapumă şi

am început s-o sărut îndelung. Şi înainte îi sărutasem uneori mîinile, dar de fiecare dată şi le retrăgea repede, cu o spaimă timidă. Acum, însă nu s-a mai împotrivit acestei mîngîieri, şi cu cealaltă mînă mă dezmierda uşor pe păr.

— Ai aflat tot ce s-a întîmplat? m-a întrebat ea în şoaptă.

Am dat din cap. E drept că nu înţelesesem tot ceea ce-mi povestise Nikita Nazarîci, dar nu voiam ca Olesia să se frămînte, amintindu-şi de ceea ce se petrecuse în dimineaţa aceea. Dar, gîndindu-mă la jignirea care-i fusese adusă, m-a cuprins deodată un val de furie nestăpînită.

— O! Dac-aş fi fost acolo! am strigat eu, ridicîndu-mă de jos cu pumnii strînşi. Aş fi... Aş fi...

— Lasă... lasă... Nu te necăji, iubitule, m-a întrerupt ea cu blîndeţe.

Nu mi-am mai putut stăpîni lacrimile, care mă sufocau de mult şi-mi ardeau ochii. Mi-am lipit faţa de umărul ei şi am început să plîng amarnic, tremurînd din tot trupul.

— Plîngi? Plîngi? În glasul ei se simţea uimirea, duioşia şi compătimirea. Dragul meu... destul... destul... Nu te mai chinui, iubitul meu... Mă simt atît de bine lîngă tine. Să nu mai plîngem cît timp sîntem împreună. Să fim veseli măcar ultimele zile pe care le mai petrecem împreună, pentru ca despărţirea să nu mai fie atît de grea.

Am ridicat capul, uimit. O presimţire nelămurită mi-a strîns deodată inima.

— Ultimele zile, Olesia? De ce ultimele? De ce să ne despărţim?

Olesia a închis ochii şi a tăcut cîteva clipe.

— Trebuie să ne despărţim, Varrecika, a zis ea, cu hotărîre. Cum mă voi întrema puţin, plec cu bunica. Nu mai putem rămîne aici...

— Ţi-e frică de ceva ?

— Nu, dragul meu, nu mi-e frică de nimic. Dar de ce să-i duc pe oameni în ispită ? Poate n-ai aflat încă... Acolo... la Perebrod... de furie şi de ruşine m-am apucat să-i ameninţ şi-acum, dacă se va întîmpla ceva — dacă le moare vreo vită, ori se aprinde casa cuiva — o să ne facă de îndată pe noi vinovate. E adevărat, bunico ? s-a întors ea spre Manuiliha, ridicînd glasul.

— Ce-ai spus, nepoţico ? N-am auzit, a bîlbîit bătrîna, apropiindu-se cu palma la ureche.

— Spun că acum, dac-o să se-ntîmple vreo nenorocire la Perebrod, or să arunce vina pe noi.

— Aşa-i, aşa-i, Olesia. Noi o să tragem ponosul, amărîtele de noi... Nu mai avem loc pe lumea asta, o să ne omoare, blestemaţii... Parcă atunci, cînd m-au alungat din sat... n-a fost la fel ? Tot aşa, cuprinsă de furie, am ameninţat-o pe o proastă şi uite că i-a murit copilul. N-am avut nici o vină, dar era cît p-aci să mă omoare, afurisiţii. Au aruncat cu pietre după mine... Fugeam şi te feream pe tine, că erai micuţă... Las' să mă nimerească pe mine, gîndeam eu. Da' de ce să lovească un copil nevinovat ? Sînt adevărate fiare !

— Şi unde-o să vă duceţi ? N-aveţi nicăieri nici rude, nici cunoştinţe... Şi-apoi, ca să te statorniceşti într-altă parte, ai nevoie de bani.

— Ne descurcăm noi, a zis nepăsătoare, Olesia. Bunica a strîns ceva bani.

— Aia-s bani ?! a mormăit, nemulţumită, bătrîna, îndepărtîndu-se de pat. Bănuţi amărîţi, stropiţi cu lacrimi...

— Şi cu mine cum rămîne, Olesia? La mine nu vrei să te gîndeşti? am exclamat eu cu un simţămînt amar şi nedrept de nemulţumire.

Atunci, ea s-a ridicat în capul oaselor şi, fără s-o ia în seamă pe bătrînă, mi-a cuprins capul cu mîinile şi m-a sărutat de cîteva ori pe frunte şi pe obraz.

— La tine mă gîndesc mai mult decît la oricine, dragul meu. Numai că... vezi tu... nu ne este hărăzit să fim împreună... Ţi-aminteşti cînd ţi-am dat în cărţi? S-a întîmplat tocmai aşa cum s-a arătat. Înseamnă că nu ne-ngăduie soarta să fim fericiţi... Dacă n-ar fi fost asta, crezi că ar fi putut să mă sperie ceva?

— Iar vorbeşti de soarta aceea, Olesia! am exclamat eu nerăbdător. Nu vreau să cred în ea... Nu voi crede niciodată!

— O, nu, nu... Să nu spui asta, a şoptit ea, speriată. Nu mă tem pentru mine, ci pentru tine, dragul meu. Mai bine nici nu mai aduce vorba de asta.

Am încercat zadarnic s-o întorc de la gîndul ei, i-am zugrăvit zadarnic tabloul unei fericiri desăvîrşite pe care n-o vor tulbura nici soarta invidioasă, nici oamenii răi şi grosolani. Ea doar îmi săruta mîinile, clătinînd din cap.

— Nu... nu... nu... Ştiu, văd, spunea ea, cu stăruinţă. De nimic n-o să avem parte în afară de durere, de nimic... de nimic...

Pînă la urmă, descumpănit de încăpăţînarea aceasta superstiţioasă, am întrebat-o:

— Dar cred c-o să mă înştiinţezi de ziua plecării?

Olesia a căzut pe gînduri, şi pe buze i-a fluturat un zîmbet.

— O să-ţi răspund printr-o poveste... Într-o zi, pe cînd un lup gonea prin pădure, a zărit pe neașteptate un iepuraş şi i-a spus: „Iepuraşule, iepuraşule, o să te mănînc!“ Acesta s-a rugat de el: „O, lupule, fie-ţi milă de mine, aş vrea să mai trăiesc, că am acasă copii mici“. Dar lupul nu s-a înduplecat. Atunci iepurele a zis: „Lasă-mă să mai trăiesc măcar trei zile, după aceea poţi să mă mănînci. Atunci o să-mi fie mai uşor să mor.“ Lupul l-a îngăduit pe trei zile, dar în timpul ăsta nu l-a scăpat din ochi. A trecut o zi, au trecut două, s-apropia şi sfîrşitul celei de-a treia. „Acum pregăteşte-te, a zis lupul, c-o să te mănînc.“ Iepurele s-a pornit pe un plîns amarnic: „De ce mi-ai dăruit cele trei zile? Mai bine m-ai fi mîncat chiar în clipa cînd ţi-am ieşit în cale. Că-n aste trei zile n-am trăit, ci doar m-am chinuit!“ Nu-i aşa, dragul meu, că iepurele a spus adevărul? Tu ce crezi?

Tăceam, cuprins de presimţirea tristă a apropiatei singurătăţi. Olesia s-a sculat şi s-a aşezat pe pat; pe faţă se întipărise o seriozitate neaşteptată.

— Ascultă-mă, Vanea... a zis ea, rar. Spune, ai fost fericit cu mine? Ţi-a fost bine cu mine?

— O, cum poţi să mai întrebi?!

— Ascultă... Ţi-a părut vreodată rău că m-ai cunoscut? Cît timp ai fost legat de mine te-ai gîndit vreodată la altă femeie?

— Niciodată! Şi nu numai cînd eram cu tine, dar chiar şi cînd rămîneam singur nu mă gîndeam decît la tine.

— Te-am făcut vreodată gelos? Te-am nemulţumit cu ceva? Te-ai plictisit vreodată cu mine?

— Niciodată, Olesia! Niciodată!

Mi-a pus mîinile pe umăr, uitîndu-se în ochii mei cu dragoste neţărmurită.

— Atunci să știi, dragul meu, că niciodată n-ai să gîndești despre mine ceva urît sau rău, a zis ea atît de convinsă de parcă ar fi citit în ochii mei viitorul. Cînd ne vom despărți, la-nceput o să-ți fie tare greu, da, tare greu... O să plîngi și nicăieri n-o să-ți găsești locul. Dar, treptat, o să-ți treacă, toate or să s-așeze pe vechiul lor făgaș. Și n-o să te mai gîndești cu durere la mine, ci cu bucurie, cu inima ușoară.

Și-a lăsat iar capul pe pernă și a șoptit cu voce mai slabă :

— Acum du-te, dragul meu... Du-te acasă, iubitule... Am obosit puțin. Stai un pic... Sărută-mă... Nu te teme de bunica... Ne dă voie. Nu-i așa că ne dai voie, bunico ?

— Hai, fie ! Luați-vă rămas bun cum trebuie, a bombănit, nemulțumită bătrîna. Ce să vă mai ascundeți de mine ? Știu de mult...

— Sărută-mă aici, și aici... și aici, a zis Olesia, arătîndu-mi cu degetul ochii, obrajii și gura.

— Olesia ! Îți iei rămas bun de la mine, ca și cum nu ne vom mai vedea niciodată ! am spus eu, speriat.

— Nu știu, nu știu, dragul meu. Nu știu nimic. Hai, du-te cu Dumnezeu. Nu, stai puțin... Încă o clipă... Apleacă-ți urechea... Îmi pare rău de ceva, a șoptit ea, atingîndu-mi obrazul cu buzele, că nu am un copil de la tine. Cît m-ar fi bucurat !

Am ieșit din casă, însoțit de Manuiliha. Jumătate din cer era acoperit cu un nor negru, cu marginile zdrențuite, dar soarele mai lumina, coborînd spre asfințit. Îmbinarea aceasta de lumină și beznă avea în ea ceva sinistru. Bătrîna s-a uitat

în sus, cu palma streașină la ochi și, dînd din cap cu înțeles, a zis cu voce aspră :

— Azi o să fie furtună la Perebrod. Poate chiar și grindină.

XIV

Tocmai mă apropiasem de sat, cînd un vîrtej a prins să gonească pe drum coloane de praf. Apoi au căzut primele picături de ploaie, rare și grele. Manuiliha nu greșise. Furtuna, care se pregătise încet în tot timpul acelei zile îngrozitor de fierbinți și plină de zăpușeală, se dezlănțuise cu o putere neobișnuită peste satul Perebrod. Fulgerele se țineau lanț, și tunetele bubuiau, zgîlțîind geamurile de la ferestrele odăii mele. Pe la opt seara, furtuna s-a potolit pentru cîteva minute, dar numai ca s-o ia de la-nceput cu o nouă înverșunare. Deodată, am auzit niște lovituri asurzitoare pe acoperișul și zidurile casei vechi. M-am repezit la fereastră. O grindină cît nuca lovea cu repeziciune pămîntul, sărind apoi în sus. Dudul de lîngă casă rămăsese golaș, toate frunzele îi fuseseră smulse de loviturile înfricoșătoare ale grindinei... Sub fereastră, a apărut silueta abia întrezărită a lui Iarmola, care ieșise în fugă din bucătărie, cu sumanul pe cap, ca să închidă obloanele. Dar era prea tîrziu. O bucată foarte mare de gheață a izbit cu atîta putere geamul, încît l-a spart și zeci de cioburi au căzut cu zgomot pe podea.

Mă simțeam obosit și m-am întins pe pat fără să mă dezbrac. Credeam că n-o să pot dormi de loc în noaptea aceea și că mă voi zvîrcoli pînă dimineața, frămîntat de dorul Olesiei. De aceea mă și hotărîsem să rămîn îmbrăcat, ca mai tîrziu să mă

plimb puţin prin odaie, să obosesc şi să pot adormi. Însă mi s-a întîmplat ceva foarte ciudat. Mi s-a părut că abia am închis ochii, şi cînd i-am deschis iar, prin crăpăturile obloanelor, se strecurau raze lungi de soare, în care se roteau nenumărate firicele de praf auriu.

La căpătîiul meu stătea Iarmola, nerăbdător, pe faţă cu o nelinişte aspră. Pesemne că aştepta de mult să mă trezesc.

— Conaşule, a zis el cu un glas surd, neliniştit. Conaşule, trebuie să plecaţi de-aici...

M-am dat jos din pat, privindu-l uimit.

— Să plec? Unde să plec? De ce să plec? Ai înnebunit?

— N-am înnebunit de loc, mi-a tăiat el vorba. Ştiţi ce bucluc a făcut grindina de ieri? La jumătate din oamenii satului grînele parc-au fost călcate-n picioare. La Maxim cel chior, la Kozel, la Muta, la Prokopciuk, la Gordei Oleifir.. A trimis pacostea peste oameni vrăjitoarea dracului... Arde-o-ar focul!

Într-o clipă mi-am amintit de tot ceea ce se întîmplase în ajun, de ameninţarea pe care le-o strigase în faţă Olesia, în biserică, şi de temerile ei.

— Tot satul clocoteşte, a urmat Iarmola. Au luat-o iar de dimineaţă cu beţia şi urlă... Şi de dumneavoastră, conaşule, spun vorbe urîte... Doar cunoaşteţi satul nostru. Dac-or judeca-o pe vrăjitoare, o să fie pe drept, da' dumneavoastră, conaşule, vă spun un lucru: plecaţi cît mai repede.

Aşadar, temerile Olesiei se adeveriseră. Trebuia s-o previn fără întîrziere de primejdia care le ameninţa pe ea şi pe Manuiliha. M-am îmbrăcat în grabă, mi-am spălat în fugă faţa şi peste o jumătate de oră mă îndreptam spre Smîrcul Dracului.

Cu cît mă apropiam mai mult de coliba părăginită, cu atît mai puternice erau neliniștea și mîhnirea care puseseră stăpînire pe mine. Eram încredințat că în curînd o să mă lovească o altă durere neașteptată.

Am străbătut aproape în fugă cărarea șerpuitoare de pe dîmbul nisipos. Ferestrele colibei erau deschise, și ușa dată de perete.

— Doamne! Ce s-o fi întîmplat? am îngăimat eu, pășind în tindă cu inima strînsă.

Coliba era goală. Înăuntru domnea dezordinea plină de tristețe pe care o lasă în urmă o plecare pripită. Un maldăr de gunoi și de cîrpe zăcea pe jos, iar într-un colț se vedea scheletul de lemn al patului...

Cu inima îndurerată, înecat de lacrimi, tocmai voiam să ies din colibă, cînd deodată mi-a atras atenția un obiect viu colorat, atîrnat pesemne dinadins de colțul ferestrei. Era un șirag de mărgele roșii, ieftine, care se cheamă în Polesie salbă, singurul lucru care mi-a rămas ca amintire de la Olesia, ca mărturie a dragostei sale gingașe și mărinimoase.

Brățara de granate

L. van Beethoven, Son. 2 (op. 2, Nr. 2).

Largo Appassionato

I

Pe la mijlocul lunii august, înainte de ivirea craiului-nou, vremea s-a stricat pe neașteptate, cum se întîmplă atît de des pe coasta de nord a Mării Negre. Uneori, o ceață deasă învăluia zi și noapte pămîntul și marea, iar sirena uriașă a farului urla mereu ca un taur turbat. Alteori, din zori și pînă-n seară, cernea o ploaie măruntă ca o pulbere, desfundînd potecile și drumurile lutoase în care trăsurile și căruțele se împotmoleau pînă la osii. Cîteodată, se pornea din nord-vest, dinspre stepă, un vînt năprasnic, vîrfurile copacilor se legănau, încovoindu-se ca valurile pe furtună, iar acoperișurile de tablă ale vilelor duruiau noaptea atît de tare, de parcă alerga cineva peste ele cu cizme țintuite. Ferestrele zăngăneau, ușile se trînteau, vîntul urla sălbatic în coșurile sobelor. Cîteva bărci de pescari se rătăciseră pe mare, două nu se mai întoarseră de loc, cadavrele pescarilor fuseseră aruncate la țărm abia după vreo săptămînă.

Vilegiaturiștii, cei mai mulți dintre ei greci și evrei, plini de viață, dar și sperioși ca toți cei din sud, se grăbeau spre oraș. Pe șoseaua desfundată se înșirau nenumărate căruțe încărcate cu tot

soiul de boarfe: saltele, canapele, cufere, scaune, spălătoare și samovare. Ți-era și greu, și silă, și lehamite să te uiți prin perdeaua tulbure a ploii la tot calabalîcul ăsta, care îți apărea atît de vechi, de slinos și de mizer. Servitoarele și bucătăresele, care ședeau în vîrful carelor, pe pînza de cort udă, ținînd pe genunchi fiare de călcat, coșuri și tinichele, aveau același aer jalnic și trist ca și caii istoviți ce se opreau mereu, cu picioarele tremurătoare, zvîcnindu-și coastele slăbănoage sub sudălmile răgușite ale surugiilor încotoșmănați în rogojini. Dar o și mai tristă priveliște alcătuiau vilele părăsite, rămase pe neașteptate pustii și goale, cu straturile de flori călcate în picioare, cu geamurile sparte, cu cîini lăsați în voia soartei și cu tot felul de gunoaie — mucuri, hîrtiuțe, cioburi, cutiuțe și sticluțe goale de medicamente.

Dar pe la începutul lui septembrie vremea s-a schimbat cu totul pe neașteptate. Au venit zile atît de senine, însorite și calde cum nu fuseseră nici în iulie. Peria aspră și galbenă a miriștilor a prins a sclipi argintiu în păienjenișul toamnei. Din pomii, acum nemișcați, cădeau fără zgomot frunzele galbene.

Prințesa Vera Nikolaevna Șeina, soția mareșalului nobilimii, rămăsese la vilă, fiindcă în casa lor de la oraș nu se terminaseră încă reparațiile și acum se bucura din plin de zilele minunate, de liniștea din jur, de aerul curat, de ciripitul rîndunelelor care se adunau în stoluri pe sîrmele de telegraf, pregătindu-se să-și ia zborul spre țările calde, precum și de briza sărată și călduță ce sufla domol dinspre mare.

II

Apoi, astăzi, era ziua numelui ei — șaptesprezece septembrie. Amintirile dragi și îndepărtate ale copilăriei o făceau să iubească ziua aceasta, de la care aștepta întotdeauna o bucurie neașteptată. Bărbatul său, înainte de a pleca de dimineață cu treburi urgente în oraș, îi pusese pe noptieră o cutiuță cu niște cercei minunați cu perle prelungi, care îi sporiră sentimentul de bucurie.

Era singură în toată casa. Fratele ei, Nikolai, necăsătorit, substitut de procuror, care locuia de obicei la ei, plecase și el la oraș, la tribunal. Soțul îi promisese să invite la masă cîțiva dintre prietenii lor cei mai apropiați. Era bine că ziua ei cădea în timpul vacanței. Dacă ar fi locuit în oraș, ar fi fost nevoită să dea o masă mare, poate chiar și un bal, pe cînd aici, la vilă, puteau să scape cu cheltuieli neînsemnate. În ciuda înaltei sale poziții în societate sau, poate, tocmai datorită ei, prințul Șein abia o scotea la capăt. Uriașa moșie strămoșească fusese ruinată de înaintașii lui, iar viața pe care era silit s-o ducă depășea cu mult veniturile sale. Trebuia să țină casa deschisă, să facă acte filantropice, să se îmbrace bine, să țină un grajd cu cai ș.a.m.d. Prințesa Vera, a cărei dragoste pătimașă pentru soțul ei se schimbase cu vremea într-un sentiment de prietenie trainică și adevărată, se străduia din răsputeri să-l ajute să nu se ruineze de tot. Se lipsea — pe ascuns de el — de o mulțime de lucruri și se silea să reducă pe cît putea cheltuielile gospodăriei.

Acum pășea încet prin grădină și tăia cu foarfecele flori, ca să împodobească masa de prînz. Straturile erau cam rărite și în neorînduială.

Garoafele învoalte de toate culorile, tufele de micsandră cu florile mult împuţinate şi cu o mulţime de păstăi verzi, subţiri, ce miroseau a varză, îşi trăiau ultimele zile. Iar trandafirii, care înfloreau pentru a treia oară în acest an, erau parcă degeneraţi şi rari, sortiţi pieirii apropiate. În schimb, înfloreau năvalnic cu frumuseţea lor rece, trufaşă, gherghine, bujori şi ochiul-boului, răspîndind în aerul proaspăt un miros de toamnă şi de iarbă, care te predispunea la melancolie. Celelalte flori, după fecundaţia năvalnică şi maternitatea nespus de îmbelşugată din timpul verii, presărau pămîntul cu nenumăratele seminţe ale vieţii de mîine.

Pe şosea au răsunat sunetele cunoscute ale unui claxon de automobil cu trei tonuri. Era sora prinţesei Vera — Anna Nikolaevna Friesse, care-i făgăduise de dimineaţă la telefon că va veni s-o ajute să primească musafirii.

Auzul fin n-o înşelase pe Vera. După cîteva minute, la poarta vilei se opri brusc un automobil elegant, şi şoferul sări sprinten de la locul lui şi deschise uşa.

Surorile s-au îmbrăţişat bucuroase. Din fragedă copilărie le unea o prietenie plină de afecţiune şi căldură. La înfăţişare erau atît de deosebite una de alta, încît îţi venea greu să crezi că sînt surori. Cea mare, Vera, semăna cu mama lor, o englezoaică fermecătoare, de la care moştenise statura înaltă şi zveltă, faţa gingaşă, dar rece şi mîndră, mîini minunate, deşi cam mari, şi rotunjimea fermecătoare a umerilor pe care o vezi la miniaturile vechi. Cea mică, Anna moştenise dimpotrivă sîngele mongol al tatălui lor, prinţ tătar, al cărui bunic se botezase abia pe la începutul secolului al XIX-lea şi se trăgea dintr-o familie străveche,

descendentă chiar din Tamerlan sau din Lang Temir, cum îl numea tatăl ei cu mîndrie în limba tătară pe acest mare vărsător de sînge. Cu o jumătate de cap mai mică decît sora sa și cu umerii puțin prea lați, Anna era o fire vioaie și ușuratecă, gata oricînd să ia în rîs pe cineva. Avea o figură de tip mongol destul de pronunțată, cu pomeții ieșiți, cu ochii migdalați, pe care, din pricina miopiei îi micșora și mai mult și o expresie trufașă a gurii mici, senzuale, mai ales a buzei de jos, mai groasă și puțin ieșită în afară. Totuși, fața ei avea un farmec insesizabil și neînțeles, datorit, poate, zîmbetului, poate grației profund feminine a tuturor trăsăturilor, ori poate vioiciunii ei pline de cochetărie. Urîțenia ei grațioasă îi pasiona pe bărbați și le atrăgea atenția mult mai des și mai stăruitor decît frumusețea aristocratică a surorii sale.

Era măritată cu un om foarte bogat și foarte prost, care nu se ocupa cu nimic, dar figura într-o instituție filantropică și avea titlul de Kammerjunker. Ea nu putea să-l sufere, dar îi făcuse doi copii, o fată și un băiat, după care luase hotărîrea să nu mai aibă alții și nici nu mai avusese. Vera în schimb, își dorise cu pasiune copii — cu cît mai mulți cu atît mai bine — dar din cine știe ce cauză nu avusese și adora odraslele drăguțe și anemice ale surorii sale, totdeauna cuviincioase și ascultătoare, cu chipuri palide, parcă date cu făină, și cu păr bălai, cîrlionțat, ca de păpușă.

Anna, veselă, nepăsătoare, plină de contradicții drăgălașe, iar uneori bizare, cocheta nebunește în toate capitalele și stațiunile balneare din Europa, dar nu-și înșela soțul, de care își bătea totuși joc și în prezența, și în lipsa lui. Era risipitoare, îi plăceau grozav de mult jocurile de noroc, dansul,

senzațiile tari, frecventa în străinătate localurile dubioase, dar în același timp se distingea și prin bunătate, dărnicie și o evlavie sinceră, care o făcuse să treacă în taină la catolicism. Avea spatele, pieptul și umerii de o rară frumusețe. La balurile mari apărea cu un decolteu mult peste limita admisă de modă și de buna-cuviință, dar se spunea că sub decolteu purta întotdeauna o cămașă aspră de penitență.

Vera era, dimpotrivă, de o simplitate sobră, amabilă cu toată lumea, dar rece și distantă, independentă și de un calm impunător.

III

— Doamne, cît de frumos e aici la voi ! Cît de frumos ! spunea Anna, mergînd pe cărare cu pași repezi și mărunți, alături de soră-sa. Hai să stăm puțin pe bancă, la marginea rîpei. N-am văzut marea de atîta amar de vreme ! Și ce aer minunat ! Cînd respiri, ți se umple sufletul de bucurie. Vara trecută, în Crimeea, la Mishor, am făcut o descoperire uimitoare. Știi a ce miroase marea în timpul fluxului ? Închipuie-ți, a rezedă.

Vera a zîmbit cu îngăduință.

— Ai o imaginație !

— Nu, nu. Îmi amintesc că o dată au rîs toți de mine cînd am spus că lumina lunii are o nuanță trandafirie. Și acum cîteva zile, pictorul Borițki — cel care-mi face portretul — mi-a dat dreptate, zicînd că pictorii cunosc de mult nuanța aceasta a lunii.

— Pictorul e noua ta pasiune ?

— Totdeauna născocești cîte ceva ! a zis Anna, rîzînd și apropiindu-se grăbită de marginea rîpei care cobora abrupt spre mare. Dar abia a apucat

să se uite în jos, că a scos un strigăt de spaimă, dîndu-se înapoi, cu fața palidă.

— Vai, ce adîncă e prăpastia asta! a zis ea cu glas slab și tremurător. Cînd mă uit în jos de la o asemenea înălțime, pune totdeauna stăpînire pe mine un sentiment de plăcere, dar totodată și de neplăcere și simt înțepături în degetele de la picioare... Totuși, mă atrage, mă atrage...

Tocmai voia să se mai încline o dată peste prăpastie, dar sora ei a oprit-o.

— Anna, draga mea, pentru numele lui Dumnezeu! Cînd te apleci așa, mă apucă amețeala și pe mine. Te rog să te așezi.

— Bine, bine, iată, mă așez... Dar uită-te și tu ce frumos e. Nu mă mai satur privind. Dacă ai ști cît îi sînt de recunoscătoare lui Dumnezeu pentru toate minunile pe care le-a făurit pentru noi!

Au rămas amîndouă cîteva clipe îngîndurate. Jos, murmurau molcom valurile mării. De pe bancă nu se vedea țărmul, ceea ce făcea ca senzația de infinit și măreție a mării să crească și mai mult. Suprafața apei, liniștită, blîndă și de un albastru plăcut, sclipea în dungi piezișe doar în dreptul curenților, transformîndu-se la orizont într-un albastru intens.

Bărcile pescărești atît de mici, încît abia le zăreai, moțăiau nemișcate pe oglinda mării, aproape de țărm. Mai departe, un vas cu trei catarge încremenise parcă în văzduh, înveșmîntat de sus pînă jos în pînze albe, zvelte, toate la fel, umflate de vînt.

— Te înțeleg, zise, pe gînduri, sora mai mare, dar eu parcă simt altfel decît tine. Cînd regăsesc marea după un timp mai îndelungat, mă emoționează, mă bucură, mă uimește. Parcă văd pentru prima oară o minune uriașă, solemnă. Dar după

aceea, cînd mă obişnuiesc cu ea, începe să mă apese cu golul ei fără nici o asperitate... Mă cuprinde urîtul şi caut să n-o mai privesc. Mă plictiseşte.

Anna zîmbi.

— La ce te gîndeşti ? o întrebă sora ei.

— Vara trecută am plecat într-o zi călare din Ialta spre Uci-Koş, cu un grup numeros, răspunse Anna, cu un ton glumeţ. E dincolo de ocolul silvic, mai sus de cascadă. Întîi mergeam învăluiţi într-un nor, era tare umed şi nu se vedea aproape nimic. Urcam tot mai sus pe o cărare abruptă, printre pini, cînd iată că pădurea se curmă deodată şi ieşirăm din ceaţă. Închipuie-ţi un podiş îngust, pe o stîncă, şi la picioare, prăpastia. Satele de jos păreau cutii de chibrituri, iar pădurile şi grădinile, fire de iarbă. Întregul ţinut coboară spre ţărm, neted ca o hartă geografică. Iar mai departe — marea ! Privirea pătrunde pînă la cincizeci, o sută de verste. Mi se părea că sînt suspendată în văzduh şi că acuşi o să zbor. Ce frumuseţe, ce senzaţie de plutire ! Mă întorc şi, entuziasmată, îi spun călăuzei : „Aşa e, Said-oglî, că e tare frumos aici ?" Dar el plescăie doar din limbă şi spune : „Eh, cocona, cît săturat la mine de asta. Fiecare zi vedem."

— Îţi mulţumesc pentru comparaţie, zise Vera, izbucnind în rîs. Însă cred că noi, nordicii, n-o să putem niciodată să înţelegem farmecul mării. Eu iubesc pădurea. Îţi aminteşti de pădurea de la noi din Egorovskoe ? Te saturi vreodată de ea ? Ce pini ! Ce muşchi ! Dar ciupercile ! Parcă sînt făcute din atlaz roşu brodat cu mărgele albe. Ce linişte... Ce răcoare.

— Mie îmi place totul, fără deosebire, răspunse Anna. Dar mai mult decît orice o iubesc pe su-

rioara mea, pe înțeleapta Verocika. Doar sîntem singure pe lume.

Își îmbrățișă sora mai mare, lipindu-și obrazul de al ei. Dar își aminti :

— Ce proastă sînt ! Stăm aici și vorbim despre natură, ca în romane, și am uitat de cadoul pe care ți l-am adus. Iată-l. Îți place ?

Și scoase din geantă un carnețel cu o scoarță rară : pe o catifea albastră, aproape cenușie de veche ce era, șerpuia un desen filigranat, de aur mat, de o rară finețe și frumusețe, lucrat fără îndoială de un artist iscusit și plin de răbdare. Carnețelul era prins de un lănțișor de aur, subțire ca un fir de ață, și în loc de foi avea plăcuțe de fildeș.

— Ce lucru minunat ! Fermecător ! exclamă Vera, sărutîndu-și sora. Îți mulțumesc. Unde ai găsit comoara asta ?

— La un anticar. Îmi cunoști slăbiciunea de a cotrobăi printre vechituri. Așa am dat și de cărticica aceasta de rugăciuni. Uite-te, aici ornamentul are formă de cruce. E drept că am găsit numai scoarța, iar filele, cataramele și creionul le-am imaginat eu. Dar Molliner n-a putut să mă înțeleagă în nici un chip, oricît m-am străduit să-i explic. Cataramele trebuiau să aibă același stil cu modelul filigranat, să fie mate, de aur vechi, sculptate fin, iar el naiba știe ce-a făcut. În schimb, lanțul este venețian veritabil, foarte vechi.

Vera mîngîie cu dragoste scoarțele minunate.

— Cît de vechi sînt ! De cînd o fi cărticica asta ? întrebă ea.

— Nu îndrăznesc să precizez. Cred că de pe la sfîrșitul secolului al XVII-lea sau de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea...

— Ce ciudat ! zise Vera, zîmbind îngîndurată. Țin în mînă un obiect pe care poate că l-au atins mîinile marchizei de Pompadour sau chiar ale reginei Antoaneta... Dar știi, Anna, numai ție putea să-ți treacă prin cap o idee atît de trăsnită de a transforma o carte de rugăciune într-un carnet de însemnări. Hai, acum să intrăm în casă, ca să vedem ce se petrece pe acolo.

Trecură printr-o terasă mare, de piatră, închisă din toate părțile de șiruri dese de viță de vie „Isabela". Ciorchinii grei și negri, care răspîndeau un miros vag de căpșuni, atîrnau printre frunzele verzi, aurite pe alocuri de razele soarelui. Pe terasă domnea o penumbră verzuie, care le acoperi deodată obrazul cu o paloare aparentă.

— Pui masa aici ? întrebă Anna.

— Așa am vrut la început... dar serile sînt foarte reci, așa că o aștern mai bine în sufragerie, și bărbații or să vină aici să fumeze.

— E invitată și vreo persoană interesantă ?

— Nu știu încă. Atîta știu că o să avem pe bunicul nostru.

— Ah, dragul de el ! Ce bucurie ! exclamă Anna, bătînd din palme. Cred că nu l-am văzut de o sută de ani.

— O să vină sora lui Vasea și, mi se pare, profesorul Speșnikov. Ieri m-am pierdut cu totul, Annenka. Știi că ei doi, bunicul și profesorul, apreciază o masă bună, dar nici aici, nici în oraș nu găsești nimic, oricît ai plăti. Luka a făcut rost de niște prepelițe, pe care le-a comandat unui vînător cunoscut și acum le prepară. Am găsit un mușchi de vacă destul de bun, dar vai ! iar inevitabilul rosbif ! Numai racii sînt grozavi.

— Văd că nu-i prea rău, așa că nu te mai nelinişti. De altfel, fie vorba între noi, şi ţie îţi place o masă bună.

— Dar o să am şi ceva rar. Azi-dimineaţă, un pescar mi-a adus o rîndunică de mare. Am văzut-o chiar eu. Un adevărat monstru. Te apucă groaza cînd o priveşti.

Anna, grozav de curioasă din fire, ceru să i se arate numaidecît rîndunica de mare.

Bucătarul Luka, un om înalt, bărbierit, cu faţa galbenă, veni cu un lighean alb, mare, pe care îl ţinea cu grijă, ca să nu verse cumva apa pe parchet.

— Douăsprezece funturi și jumătate, înălţimea-voastră, zise el cu mîndrie. L-am cîntărit chiar acum.

Peştele, prea mare pentru lighean, zăcea pe fund, cu coada îndoită. Avea solzi cu reflexe aurii, înotătoare de un roșu aprins, iar de o parte şi de alta a botului său uriaș de vieţuitoare de pradă se întindeau două aripi lungi, de un albastru gingaş, cutate ca un evantai. Rîndunica de mare mai trăia şi-și mişca mereu urechile.

Anna atinse încet cu degetul mic capul peștelui, dar acesta își mișcă pe neașteptate coada și ea își retrase mîna cu un strigăt ușor.

— Nu vă temeţi, înălţimea-voastră. O să rînduiesc totul cum trebuie, zise bucătarul, care pesemne că-şi dădea seama de neliniștea stăpînei. Chiar acum a adus un bulgar doi pepeni galbeni. Ananas. Seamănă cu cantalupii, dar sînt mult mai parfumaţi. Mai îndrăznesc să o întreb pe înălţimea-voastră ce sos poruncește să servesc la pește: tartar, polonez, ori poate numai nişte pesmet cu unt ?

— Fă cum știi, şi-acum du-te, îi porunci prinţesa.

IV

După ora cinci au început să sosească oaspeții. Prințul Vasili Lvovici o adusese cu el pe sora sa, Ludmila Lvovna, văduvă, după numele soțului Durasova, o femeie grasă, blîndă și neobișnuit de tăcută. Mai veniseră cu dînsul : tînărul bogătaș, chefliu și pierde-vară Vasiuciok, cunoscut de tot orașul sub numele acesta familiar, un om foarte plăcut în societate, fiindcă știa să cînte, să declame și să organizeze tablouri vivante, spectacole și bazare filantropice, Jenny Reiter, o pianistă celebră, fostă colegă a prințesei de la Institutul Smolnii, precum și cumnatul său, Nikolai Nikolaevici. Apoi soțul Annei i-a adus cu automobilul pe profesorul Speșnikov, un bărbat dezgustător de gras, cu obrazul ras, și pe viceguvernatorul local, von Seck. Puțin mai tîrziu a venit și generalul Anosov, cu o trăsură frumoasă de piață, însoțit de doi ofițeri — colonelul de stat-major Ponomarev, îmbătrînit înainte de vreme, slab, cu aspectul omului bolnav de ficat, istovit de munca de birou, și locotenentul Bahtinski, dintr-un regiment de husari de gardă, cunoscut în Petersburg drept cel mai bun dansator și organizator de baluri.

Generalul Anosov, un bătrîn gras, înalt, cu părul argintiu, a coborît greoi din trăsură, ținîndu-se cu o mînă de capră, iar cu cealaltă, de banca din spate. În stînga avea un cornet acustic, iar în dreapta, un baston cu vîrf de cauciuc. Fața lui era roșie, mare, grosolană, cu un nas cărnos și cu expresia binevoitoare, solemnă și puțin disprețuitoare a ochilor mijiți, străjuiți de niște pungi umflate, caracteristică oamenilor curajoși și simpli, care au trecut adesea prin primejdii de moarte. Cele două surori l-au recunoscut de departe, s-au grăbit spre

trăsură și mai în glumă, mai în serios l-au sprijinit de brațe.

— Parcă aș fi un arhiereu, a zis generalul cu o voce de bas, blîndă și puțin răgușită.

— Bunicule bun și drag ! a spus Vera, în glas cu o ușoară nuanță de mustrare. În fiecare zi te-am așteptat să vii, dar zadarnic.

— De cînd stă aici, în sud, bunicul a cam luat-o razna, a zis Anna, rîzînd. Ai fi putut să-ți amintești de fina dumitale. Dar dumneata faci pe craiul și ai uitat cu totul de existența noastră...

Generalul își descoperi capul majestuos, le sărută pe rînd mîna celor două surori, apoi obrajii și iar mîna.

— Fetelor... mai domol... nu mă ocărîți, zicea el respirînd greu după fiecare vorbă. Pe cuvînt de onoare... Nenorociții ăia de doctorași mi-au scăldat toată vara reumatismele în niște băi infecte care miroseau îngrozitor... Și n-au vrut să-mi dea drumul. Sînteți primii la care vin. Mă bucur foarte mult că vă văd... Cum o mai duceți? Tu, Verocika... ești o adevărată lady... Ai început să semeni foarte mult cu răposata maică-ta... Cînd mă chemi să-ți botez un copil ?

— Mă tem, bunicule, că niciodată...

— Nu deznădăjdui... Ești tînără... Roagă-te lui Dumnezeu... Iar tu, Annia, nu te-ai schimbat de loc... Și la șaizeci de ani o să fii tot atît de zglobie și de jucăușă. Ia stați să vi-i prezint pe domnii ofițeri.

— Am avut de mult această cinste ! zise colonelul Ponomarev, înclinîndu-se.

— Iar eu i-am fost prezentat prințesei la Petersburg, spuse husarul.

— Atunci, Annia, să ți-l prezint ție pe locotenentul Bahtinski. Dansator și scandalagiu, dar

bun cavalerist. Ia coboară, Bahtinski, dragul meu, din caleaşcă... Să mergem, fetelor... Ce ne dai de mîncare, Verocika? După regimul de la băi am pofta de mîncare a unui sublocotenent.

Generalul Anosov fusese tovarăşul de luptă şi prietenul devotat al răposatului prinţ Mirza-Bulat-Tuganovski. După moartea prinţului, el revărsase întreaga sa prietenie şi dragoste asupra fiicelor acestuia. Le cunoştea de mici, iar Annei, mezinei, îi fusese chiar naş. Pe atunci, ca şi acum, comanda marea fortăreaţă, aproape desfiinţată, din oraşul K. şi venea zilnic în vizită la Tuganovski. Copiii îl adorau pentru răsfăţul şi darurile pe care le aducea, pentru lojile luate la circ şi la teatru şi pentru că se pricepea să se joace cu ei ca nimeni altul. Dar mai mult decît orice le încîntaseră şi li se întipăriseră în minte povestirile lui despre campanii militare, bătălii, şi viaţa de tabără, despre moarte, răni şi geruri cumplite, pe care le spunea fără grabă, cu un calm epic, povestiri simple şi sincere, istorisite între ceaiul de seară şi ora aceea nesuferită cînd copiii sînt trimişi la culcare.

Faţă de moravurile actuale, această rămăşiţă a trecutului apărea ca o figură uriaşă, neobişnuit de pitorească. În el se îmbinau acele trăsături simple, dar mişcătoare şi profunde care se întîlneau chiar şi pe vremea lui mult mai des la soldaţii de rînd, decît la ofiţeri. E vorba de acele trăsături pur ruseşti, ţărăneşti, care dau în totalitatea lor imaginea aceea înălţătoare ce făcea uneori din soldatul nostru nu numai un ostaş de neînvins, dar şi un mare martir, aproape un sfînt: o trăsătură caracteristică, alcătuită dintr-o credinţă simplă, naivă, o concepţie senină, binevoitoare şi veselă despre viaţă, un curaj rece şi practic, smerenie în faţa morţii, milă pentru cel învins, neînchipuită

răbdare și o rezistență fizică și morală uimitoare. Începînd cu războiul împotriva polonezilor, Anosov participase la toate campaniile, în afară de aceea japoneză. Ar fi făcut-o fără șovăială și pe aceasta, dar nu fusese chemat, și el se călăuzise totdeauna după preceptul, măreț prin modestia lui, „Nu te vîrî nechemat în ghearele morții". În toată vremea serviciului său el nu numai că nu biciuise vreodată un soldat, dar nu-i dăduse nici măcar o palmă. O dată, în timpul răscoalei poloneze, a refuzat să-i împuște pe prizonieri, cu toate că primise ordin personal de la comandantul regimentului. „Pe un spion, nu numai că aș pune să-l împuște, a spus el, ci l-aș împușca, dacă porunciți, chiar eu cu mîna mea. Aceștia sînt însă prizonieri și nu pot să-i omor." Vorbise atît de simplu și de respectuos, fără cea mai mică nuanță de provocare sau poză, uitîndu-se cu o privire hotărîtă și deschisă drept în ochii comandantului, încît în loc să fie împușcat pentru nesupunere, a fost lăsat în pace.

În timpul războiului din 1877—79 și-a cîștigat foarte repede gradul de colonel, deși nu avea prea multe studii, sau, după cum spunea chiar el, absolvise doar „academia urșilor".

Trecuse Dunărea și Balcanii, stătuse în tranșee la Șipca, luase parte la ultimul atac al Plevnei. Fusese rănit o dată grav, de patru ori mai ușor. Și, în afară de aceasta, o schijă de grenadă îi pricinuise o serioasă contuzie la cap. Radețki și Skobelev îl cunoșteau personal și-i purtau un respect deosebit. Skobelev spusese într-o zi despre el : „Cunosc un ofițer mult mai viteaz decît mine — pe maiorul Anosov".

Se întorsese din război aproape surd din pricina schijei de grenadă, cu un picior beteag, de la care i se amputaseră trei degete, degerate cu prilejul

trecerii munților Balcani, și cu un reumatism crîncen, contractat la Șipca. După doi ani de serviciu în timp de pace, au vrut să-l pună în retragere, dar Anosov s-a împotrivit, fiind sprijinit și de comandantul ținutului, un om de vază, care cunoștea personal purtarea lui curajoasă din timpul trecerii Dunării. Atunci, Petersburgul a hotărît să nu-l mîhnească pe viteazul colonel și i-a acordat pe viață postul de comandant în orașul K., funcție mai mult onorifică decît necesară pentru apărarea statului.

În oraș era cunoscut ca un cal breaz, toți rîdeau îngăduitor de slăbiciunile, obiceiurile și de felul său de a se îmbrăca. Nu purta niciodată sabie, era îmbrăcat cu o tunică de modă veche, pe cap avea un chipiu cu boruri mari și cu un cozoroc uriaș, drept, în mîna dreaptă ținea bastonul, în cea stîngă, cornetul acustic și umbla mereu însoțit de doi mopși grași, leneși și răgușiți, care aveau totdeauna limba scoasă. Dacă în timpul plimbării lui obișnuite de dimineață întîlnea vreun cunoscut, trecătorii auzeau strigătele comandantului și lătratul mopșilor de la o distanță de cîteva străzi.

Ca mulți surzi, era un amator pasionat de operă, și uneori, în timpul vreunui duet duios, răsuna deodată în tot teatrul vocea lui energică de bas : „Al dracului de bine cîntă !“ În sală răsunau rîsete reținute, dar generalul habar nu avea. În naivitatea lui, credea că-și împărtășise impresiile, în șoaptă, vecinului său.

În virtutea obligațiilor sale de comandant al pieței, vizita destul de des, însoțit de mopșii săi răgușiți, închisoarea principală, unde se odihneau în chip foarte plăcut ofițerii în stare de arest, jucînd cărți, bînd ceai și povestind anecdote. El îl întreba amănunțit pe fiecare : „Cum te cheamă ? Cine te-a

trimis aici? Pentru cît timp? Din ce cauză?"
Uneori, îl lăuda pe neașteptate pe cîte un ofițer pentru o faptă îndrăzneață, deși neîngăduită, iar alteori îl ocăra pe cîte unul, țipînd atît de tare de se auzea din stradă. Însă după ce se sătura de țipat, întreba deodată fără nici o tranziție, de unde i se aduce ofițerului mîncarea și cu cît o plătește. Se întîmpla ca vreun sublocotenent infractor, trimis să-și ispășească aici pedeapsa din cine știe ce colț pierdut încît nu avea nici închisoare, să-i mărturisească sincer că din lipsă de bani se mulțumea cu mîncarea de la cazan. Atunci Anosov dădea ordin numaidecît să i se aducă sărmanului masa de la el de acasă, care se afla la o depărtare de cel mult două sute de pași de închisoare.

Aici, în orașul K., se împrietenise cu familia Tuganovski și se atașase atît de mult de copii, încît simțea necesitatea sufletească să-i vadă în fiecare seară. Dacă domnișoarele erau plecate întîmplător undeva, sau dacă obligațiile de serviciu îl rețineau pe general, era tare trist și nu-și găsea locul în odăile mari din clădirea comenduirii. În fiecare vară își lua un concediu și petrecea o lună la moșia familiei Tuganovski, Egorovskoe, care se afla la cincizeci de verste de orașul K.

Într-un cuvînt, își revărsa toată duioșia și afecțiunea asupra acestor copii, mai ales a fetelor. Cîndva, fusese și el însurat, dar trecuse atît de multă vreme de atunci, încît uitase și el. Soția lui fugise încă înainte de război cu un actor dintr-o trupă venită în turneu, cucerită de haina de catifea a acestuia și de manșetele lui de dantelă. Generalul i-a trimis o pensie pînă la moartea ei, însă nu i-a mai îngăduit niciodată să-i treacă pragul, în ciuda scenelor ei de căință și a scrisorilor lacrimogene. Copii nu avuseseră.

V

Împotriva tuturor așteptărilor, seara era atît de liniștită și de călduroasă, încît flacăra lumînărilor de pe terasă și din sufragerie nici nu se clintea măcar. La masă, prințul Vasili Lvovici îi înveselea pe toți. Avea un deosebit talent de povestitor. Miezul povestirii consta dintr-o întîmplare adevărată, avînd ca erou principal pe vreunul dintre cei prezenți sau un cunoscut, însă îngroșa culorile în așa fel și vorbea cu un aer atît de serios, încît ascultătorii se tăvăleau de rîs. În ziua aceea povesti încercarea nereușită a lui Nikolai Nikolaevici de a se căsători cu o doamnă bogată și frumoasă. Singurul fapt întemeiat al istorisirii sale era că soțul doamnei nu voia să accepte divorțul, dar în expunerea prințului, adevărul se împletea în mod admirabil cu ficțiunea. El l-a prezentat pe Nikolai — un om serios și totdeauna puțin cam ințepat — fugind noaptea pe stradă numai în ciorapi și cu pantofii în mînă. La un colț de stradă a fost oprit de un vardist și numai după o explicație lungă și furtunoasă a izbutit Nikolai să demonstreze că este substitut de procuror și nu spărgător. După spusele povestitorului, era cît pe-aci să se facă nunta, dar în momentul cel mai critic, ceata de martori mincinoși care luaseră parte la cununia proiectată s-a pus pe neașteptate în grevă, cerînd să li se mărească plata. Nikolai, din zgîrcenie (era într-adevăr cam zgîrcit), dar și fiindcă era din principiu un adversar al grevelor, a refuzat categoric să le satisfacă cererea, invocînd un anumit articol de lege, confirmat de o sentință a curții de casație. Atunci, martorii mincinoși și-au ieșit din fire, și la cunoscuta întrebare : „Cunoaște cineva din cei de față vreun motiv care să împiedice să-

vîrşirea căsătoriei ?" au răspuns în cor : „Da, cunoaştem. Tot ce am declarat la procesul de divorţ sub prestare de jurămînt e minciună, fiind siliţi la aceasta prin ameninţări de domnul procuror. Iar despre soţul acestei doamne putem să spunem, ca persoane bine informate, că este omul cel mai onorabil, virtuos ca Iosif şi de o bunătate îngerească."

Pornind pe firul poveştilor despre căsătorie, prinţul Vasili nu l-a cruţat nici pe Gustav Ivanovici Friesse, soţul Annei, istorisind că a doua zi după căsătorie, acesta a venit cu poliţia s-o evacueze pe proaspăta lui soţie din casa părintească, sub cuvînt că nu are buletin de identitate separat şi cerînd să fie înscrisă la domiciliul soţului ei legitim. În această anecdotă era exact numai faptul că în primele zile ale căsătoriei, Anna fusese nevoită să vegheze tot timpul la căpătîiul mamei sale, bolnavă, fiindcă Vera trebuise să plece pe neaşteptate acasă la ea în sud, iar bietul Gustav Ivanovici era trist şi disperat.

Toată lumea rîdea. Zîmbea şi Anna, mijindu-şi ochii. Gustav Ivanovici rîdea şi el în hohote, încîntat, şi faţa lui slabă, cu pielea întinsă, cu părul rar şi lins de culoare deschisă, cu ochii afundaţi în orbite, semăna cu un craniu care-şi dezvelea rîzînd dinţii oribili. O adora şi acum pe Anna ca în prima zi a căsniciei, se străduia totdeauna să se aşeze lîngă ea, s-o atingă neobservat, şi-i făcea curte cu aerul omului atît de îndrăgostit şi plin de mulţumire, încît deseori îţi stîrnea mila şi un sentiment de jenă pentru el.

Înainte ca oaspeţii să se ridice de la masă, Vera Nikolaevna îi numără în mod mecanic şi constată că erau treisprezece. Fiind superstiţioasă, îşi zise : „Nu e bine ! Cum de nu m-am gîndit să-i număr

mai din vreme! Doar Vasea e vinovat, ar fi putut să mă anunțe la telefon."

Cînd la Friesse ori la Șein se adunau cunoscuți apropiați, după-masă se așezau de obicei la pocher, fiindcă cele două surori erau ahtiate după jocurile de noroc. În ambele case fuseseră stabilite chiar și anumite reguli de joc. Jucătorilor li se dădea un număr egal de fise de o anumită valoare, și jocul dura pînă ce toate fisele ajungea în posesia unuia singur. Atunci, jocul se sfîrșea pentru seara aceea, oricît ar fi insistat partenerii să se continue. Era strict interzis să se ia fise pentru a doua oară. Legile acestea aspre fuseseră adoptate ca să se pună frîu prințesei Vera și Annei, care nu cunoșteau nici o limită în jocurile de noroc. Pierderea totală se ridica rar la o sută sau două sute de ruble.

Și de data aceasta oaspeții se așezară la pocher. Vera, care nu juca, tocmai voia să se ducă pe terasă, unde se întindea masa pentru ceai, cînd fata din casă o chemă cu un aer misterios din salon.

— Ce s-a întîmplat, Dașa? o întrebă ea nemulțumită, trecînd în micul său budoar de lîngă dormitor. De ce te uiți așa de prostește la mine și ce ai în mînă?

Dașa puse pe masă un mic obiect pătrat, înfășurat cu grijă în hîrtie albă și legat cu o panglică roz.

— Zău că nu sînt vinovată, înălțimea-voastră, bîigui ea, cu obrajii aprinși de rușine. A venit și mi-a spus...

— Cine a venit?

— Un om, înălțimea-voastră... Un comisionar.

— Și?

— Intră în bucătărie și puse asta pe masă, zicînd: „Dă pachețelul cucoanei tale, da' numai ei, în mînă". Îl întreb de la cine e, da' el răspunde: „Scrie acolo tot", și-o șterse.

— Fugi și dă-i-l înapoi.

— Nu-l mai ajung, înălțimea-voastră. A venit pe la jumătatea mesei și n-am îndrăznit să vă tulbur, înălțimea-voastră. Să fi trecut o jumătate de ceas de atunci.

— Bine, du-te.

Vera tăie cu foarfeca panglica și o aruncă în coș, împreună cu hîrtia pe care era scrisă adresa ei. Din învelitoare apăru o cutiuță de bijuterii, îmbrăcată în pluș roșu, nou-nouță. Vera ridică capacul căptușit cu mătase albastră și zări o brățară ovală, de aur, înfiptă în catifeaua neagră, iar înăuntru un bilețel îndoit frumos și cu grijă. Desfăcu repede bilețelul; scrisul îi păru cunoscut, însă, ca o adevărată femeie, îl puse deoparte, ca să se uite mai întîi la brățară.

Aceasta era de aur, de o calitate inferioară, foarte groasă, însă goală pe dinăuntru, iar pe din afară, acoperită cu mici granate vechi, șlefuite neîngrijit. În schimb, în mijlocul brățării, apăreau, înconjurînd o ciudată pietricică verde, cinci granate minunate, fiecare de mărimea unui bob de mazăre. Mișcînd brățara, Vera o îndreptă întîmplător cu pietrele spre lumina becului electric, și de sub suprafața netedă, ovală a granatelor izbucniră deodată minunate lumini vii de un roșu intens.

„Parcă ar fi sînge", gîndi Vera, cuprinsă de o ciudată neliniște.

Apoi își aminti de scrisoare, o desfăcu și citi următoarele rînduri, scrise mărunt, cu litere caligrafice :

„Înălțimea-voastră,

Mult stimată prințesă

Vera Nikolaevna !

Vă felicit respectuos de ziua luminoasă și plină de bucurie a numelui dv. și îndrăznesc să vă ofer modestul dar al unui preasupus servitor..."

„Aha, el e", se gîndi nemulțumită Vera. Totuși citi scrisoarea pînă la capăt...

„N-aș fi îndrăznit niciodată să vă ofer un obiect ales de mine, deoarece nu am nici dreptul, nici gustul potrivit și mărturisesc, nici bani. De altfel, cred că nicăieri pe lume nu s-ar putea găsi o comoară demnă să vă împodobească.

Însă această brățară a aparținut străbunicii mele, iar răposata mea mamă a fost ultima femeie care a purtat-o. În mijloc, printre pietrele mari, veți vedea una verde, care face parte din soiul foarte rar al granatelor verzi. Potrivit unei vechi legende, păstrată în familia noastră, ea are proprietatea de a da femeilor care o poartă darul previziunii și de a îndepărta de ele gîndurile negre, iar pe bărbați îi ferește de moarte violentă.

Toate pietrele au fost mutate și rînduite aici exact ca pe vechea brățară de argint, și puteți fi convinsă că înainte de dumneavoastră nimeni nu a mai purtat-o.

Poate că veți arunca imediat această jucărie caraghioasă, ori o veți dărui cuiva, dar voi fi fericit să știu că ați atins-o măcar cu mîinile.

Vă implor să nu vă supărați pe mine. Roșesc cînd îmi amintesc de obrăznicia mea de acum șapte ani, cînd am îndrăznit să vă trimit dumneavoastră, pe atunci încă domnișoară, scrisori prostești și chiar să aștept răspuns la ele. Acum nu am păstrat decît adorația, admirația nestinsă și supunerea de sclav, nu am mai păstrat decît dorința să fiți mereu fericită și să mă bucur de fericirea dumneavoastră. În închipuire mă înclin în fața mobilei pe care ședeți, a parchetului pe care mergeți, a copacilor pe care-i

atingeți în treacăt, a slugilor cărora le vorbiți. Nu sînt nici măcar invidios, nici pe oameni, nici pe lucruri.

Vă cer încă o dată iertare că v-am deranjat cu o scrisoare lungă și inutilă.

Al dumneavoastră pînă la moarte și după moarte servitor credincios.

G. S. J."

„S-o arăt lui Vasea sau nu? Să i-o arăt acum sau după plecarea musafirilor? Mai bine mai tîrziu, fiindcă acum nu numai nenorocitul acesta ar fi ridicol, dar și eu însămi."

Astfel gîndea prințesa Vera, fără să-și poată lua privirea de la cele cinci luminițe sîngerii care tremurau în cele cinci granate.

VI

Colonelul Ponomarev a fost convins cu greu să joace pocher. Spunea că nu cunoaște jocul, că, în general, nu admite hazardul nici măcar în glumă și singurul joc de cărți pe care-l știe destul de binișor și-i place este *whist*-ul. Totuși, nu a putut să reziste rugăminților și pînă la urmă a acceptat.

La început, partenerii i-au explicat jocul și l-au mai corectat, însă el a învățat destul de repede regulile, și după mai puțin de o jumătate de oră a adunat toate fisele în fața lui.

— Asta nu-i permis! zise Anna cu o supărare comică. Măcar dacă ne-ați fi lăsat să avem puțină emoție.

Trei dintre oaspeții săi, Speșnikov, colonelul și viceguvernatorul, un neamț cam mărginit, cuviincios și plictisitor erau niște oameni cu care Vera

nu ştia ce să facă şi cum să-i distreze. Organizase pentru ei un *whist*, şi-l invitase pe Gustav Ivanovici să fie al patrulea. Anna îi făcuse un semn de recunoştinţă din ochi, şi sora ei o înţelesese. Oricine ştia că dacă Gustav Ivanovici nu ar fi jucat cărţi, s-ar fi învîrtit tot timpul în jurul soţiei sale, rînjindu-şi dinţii stricaţi în capul de mort şi stricîndu-i buna dispoziţie.

Acum lucrurile se aranjaseră şi seara se desfăşura plăcut, plină de veselie. Acompaniat de Jenny Reiter, Vasiuciok cînta în surdină canţonete italiene şi cîntece orientale de Rubinstein. Avea o voce mică, dar cu un timbru plăcut, mlădioasă şi corectă. Jenny Reiter, pianistă foarte exigentă, îl acompania totdeauna cu plăcere. De altfel, se spunea că Vasiuciok îi făcea curte.

Anna şedea pe canapeaua din colţ şi cocheta de zor cu husarul. Vera s-a apropiat de ei, ascultînd amuzată.

— Nu, nu, te rog să nu rîzi, spunea Anna, plină de veselie, uitîndu-se la el printre gene cu ochii ei tătăreşti, frumoşi şi provocători. Dumneata socoţi desigur că goana nebunească în fruntea escadronului şi trecerea obstacolelor la curse e o muncă. Dar ia gîndeşte-te şi la munca noastră. Acum cîteva zile am terminat cu loteria de binefacere. Crezi că a fost uşor ? Ptiu ! Nori de fum, o mulţime de portari şi birjari pe care nici măcar nu ştiu cum îi cheamă.. Şi toţi au cîte o reclamaţie, cîte o supărare... Şi cît e ziua de lungă, în picioare ! Acum trebuie să organizăm un concert în favoarea intelectualelor sărace, după aceea, un bal pentru tineret...

— La care sper că-mi veţi acorda o mazurcă ? o întrerupse Bahtinski, înclinîndu-se uşor şi zornăindu-şi pintenii sub fotoliu.

— Îți mulțumesc... Dar grija mea cea mai mare e azilul nostru. Un azil pentru copii vicioși...

— Aha, înțeleg. Trebuie să fie ceva foarte nostim.

— Încetează ! Cum de nu ți-e rușine să rîzi de astfel de lucruri ? Știi care e nenorocirea noastră ? Vrem să dăm un adăpost copiilor nefericiți, plini de vicii ereditare sau dobîndite din exemple proaste. Vrem să le dăm căldură, să-i mîngîiem...

— Aha !

— ...Să facem din ei ființe morale, să le trezim în suflet conștiința datoriei... Mă-nțelegi ? Și iată că-n fiecare zi sînt aduși sute și mii de copii, însă nici unul dintre ei nu e vicios ! Dacă întrebi pe părinți de ce viciu suferă odrasla, se simt chiar jigniți. Așa că azilul a fost inaugurat, s-a făcut sfeștania, totul e gata, dar nu are nici un pensionar. Îți vine să oferi un premiu pentru fiecare copil vicios adus la azil.

— Anna Nikolaevna, o întrerupse husarul cu un ton serios și insinuant. Ce să mai dați premiu ? Luați-mă pe mine, gratuit. Pe cuvînt de onoare că n-o să găsiți nicăieri un copil mai vicios.

— Astîmpără-te ! Cu dumneata nu se poate discuta serios, zise Anna, cu ochi strălucitori, izbucnind în rîs și rezemîndu-se de speteaza canapelei.

Prințul Vasili Lvovici stătea la o masă rotundă, mare și arăta surorii sale, lui Anosov și cumnatului său un album umoristic, cu desene făcute chiar de el. Toți patru rîdeau în hohote și, treptat, cei ce nu jucau cărți se adunară în jurul lor.

Albumul părea să fie o completare, o ilustrare a povestirilor satirice ale prințului Vasili. El arăta, de pildă, cu calmul său neclintit : „Istoria aventurilor galante ale bravului general Anosov în Turcia, în Bulgaria și prin alte țări", „Aventurile prin-

ț ului Nikolai Bulat-Tuganovski la Monte-Carlo" etc.

— Acum, domnilor, veți vedea o scurtă descriere a vieții iubitei noastre surori, Ludmila Lvovna, zise, aruncînd surorii sale o privire amuzată. Partea întîi — copilăria. „Copilul creștea și i s-a dat numele de Lima."

Pe fila din album era desenată intenționat copilărește o fetiță, în profil, dar cu amîndoi ochii; în loc de picioare, avea două bețișoare ieșite de sub fustă și mîinile desfăcute în lături.

— Nu mi-a spus nimeni niciodată Lima, zise, rîzînd, Ludmila Lvovna.

— Partea a doua. Prima dragoste. Un elev al școlii de cavalerie stă în genunchi și-i citește Limei o poezie compusă chiar de el. Poezia are în ea adevărate perle:

„Piciorul tău fermecător,
Al pasiunii dar îmbătător!"

Iată și piciorul cu pricina.

Iar aici, elevul-ofițer o înduplecă pe nevinovata Lima să fugă cu el din casa părintească. Aici e fuga. Iar dincoace — episodul critic: Tatăl mînios îi ajunge din urmă pe fugari. Elevul-ofițer, fricos, aruncă toată vina pe seama Limei.

„O oră ai pierdut, cu nasul în oglindă,
Și uite că acum sîntem încercuiți...
Descurcă-te cum știi, iubita mea,
Că eu șterg putina..."

După povestea Limei, urma alta: „Prințesa Vera și telegrafistul îndrăgostit".

— Deocamdată, vedeți acest poem emoționant, ilustrat doar în peniță și creioane colorate, ex-

plică Vasili Lvovici, foarte serios. Textul este abi în pregătire.

— E ceva nou. Asta n-am mai văzut-o pîn acum, a zis Anosov.

— Ultima ediţie. Cel mai nou succes de librărie.

Vera l-a atins uşor pe umăr cu mîna, spunîndu-i :

— Mai bine lasă !

Dar Vasili Lvovici, fie că nu auzise cuvintele ei, fie că nu le dădu importanţă, continuă :

— Începutul datează din vremuri preistorice. Într-o minunată zi de mai, o fată, pe nume Vera, primeşte cu poşta o scrisoare, avînd pe plic doi porumbei cioc în cioc. Iată scrisoarea, iată şi porumbeii.

Scrisoarea cuprinde o pasionată declaraţie de dragoste, scrisă contrar tuturor regulilor de ortografie. Începe aşa : „Frumoasă Blondă, tu, care... marea de flăcări ce clocoteşte în pieptul meu. Privirea ta, ca un şarpe veninos, s-a înfipt în sufletul meu sfîşiat“ şi aşa mai departe. La sfîrşit, o semnătură modestă : „Ca gen de armă sînt telegrafist sărac, dar sentimentele mele sînt demne de milordul Georg. Nu îndrăznesc să-mi dezvălui numele complet, căci e prea necuviincios. Semnez numai cu iniţialele : P.P.J. Vă rog să-mi răspundeţi la poste-restant.“ Aici puteţi să vedeţi, domnilor, şi portretul telegrafistului, executat într-un mod foarte reuşit cu creioane colorate.

Inima Verei este străpunsă (iată inima, iată săgeata) ! Dar ca o fată virtuoasă şi binecrescută ce e, arată scrisoarea onorabililor săi părinţi, precum şi frumosului tînăr Vasea Şein, prieten din copilărie şi logodnicul ei. Aici este ilustraţia. Desigur

că la desene se vor adăuga cu timpul explicații în versuri.

Plîngînd amarnic, Vasea Șein îi restituie Verei inelul de logodnă. „O, nu vreau să stau în calea fericirii tale, îi spune el, dar te implor să nu faci imediat pasul hotărîtor. Chibzuiește, controlează-te și controlează-l și pe el. Tu ești un copil, nu cunoști viața și zbori ca un fluture atras de lumini sclipitoare. Dar, vai, eu cunosc lumina asta rece și fățarnică. Să știi că telegrafiștii sînt simpatici, dar perfizi. Cu frumusețea lor trufașă și cu sentimentele lor false ispitesc, desfătîndu-se, victima lipsită de experiență și apoi își bat joc de ea în chipul cel mai crunt."

Trec șase luni. În vîltoarea valsului vieții, Vera îl dă uitării pe admiratorul ei și se mărită cu frumosul tînăr Vasea, dar telegrafistul nu o uită. Iată-l, travestit în coșar și mînjit cu funingine, cum pătrunde în budoarul prințesei Vera. După cum vedeți, urmele a cinci degete și două buze au rămas pretutindeni : pe covoare, pe perne, pe tapete și chiar pe parchet.

Iată-l îmbrăcat în țărancă, muncind în bucătăria noastră ca spălătoare de vase. Dar simpatia excesivă a bucătarului Luka îl face s-o ia la goană.

Iată-l în casa de nebuni. Iar acum s-a călugărit. Dar continuă să-i trimită în fiecare zi Verei scrisori pasionate. Și hîrtia e plină de pete de cerneală în locul unde cad lacrimile lui.

În cele din urmă, își dă sufletul, dar înainte de moarte poruncește să se predea Verei doi nasturi de la uniforma lui de telegrafist și un flacon de parfum plin cu lacrimile sale...

— Domnilor, cine mai dorește ceai ? întrebă Vera Nikolaevna.

VII

Amurgul lung de toamnă era pe sfîrşite ; ultima geană roşietică, abia întrezărită la orizont, se stinsese şi ea, strivită între un nor ameninţător şi pămînt. Copacii, pămîntul şi cerul nu se mai vedeau. Numai deasupra capului, stele mari clipeau din gene în noaptea întunecoasă, şi raza albastră a farului se ridica drept în sus, ca o coloană subţire, ce părea că se zdrobeşte de bolta întunecoasă, împroşcînd-o cu un cerc de lumini palide şi ceţoase. Fluturii de noapte se izbeau de căpăcelele de sticlă ale luminărilor. Întunericul şi răcoarea nopţii sporeau mirosul florilor de tabac din grădiniţă.

Speşnikov, viceguvernatorul şi colonelul Ponomarev plecaseră demult, făgăduind să trimită trăsura după comandantul pieţei cînd vor ajunge la staţia de tramvai. Ceilalţi oaspeţi şedeau pe terasă. În ciuda împotrivirii sale, surorile l-au silit pe generalul Anosov să-şi îmbrace mantaua şi i-au învelit picioarele cu un pled gros. În faţa lui se afla o sticlă cu vinul său preferat — Pommard roşu — iar Vera şi Anna şedeau alături, înconjurîndu-l cu grija lor afectuoasă ; îi umpleau mereu paharul cu vinul uleios şi rubiniu, îl serveau cu brînză, îi ofereau chibriturile. Bătrînului comandant al pieţei i se închideau ochii de plăcere.

— Mda... Toamnă, toamnă, toamnă, zicea bătrînul, uitîndu-se la flacăra luminării şi clătinînd îngîndurat din cap. Toamnă. E timpul să mă duc şi eu. Şi ce păcat ! Abia au început zilele frumoase. Mda, să tot stai aici, pe malul mării, în linişte şi pace...

— Bunicule, de ce n-ai rămîne la noi ? îl întrebă Vera.

— Nu se poate, draga mea, nu se poate. Slu↓. slujbă... Mi s-a terminat concediul... Şi ce bine a↓ fi fost ! Ia uite ce plăcut miros trandafirii... De aici se simte. Vara, pe căldură, nu se simte decît parfumul florilor albe de salcîm şi acelea miros a bomboane.

Vera scoase dintr-un vas doi boboci de trandafir — unul, roz, celălalt, carmin, şi îi înfipse în butoniera mantalei generalului.

— Îţi mulţumesc, Verocika. Anosov îşi înclină capul spre gulerul mantalei, mirosi florile, şi pe buze îi flutură deodată un zîmbet blînd, de bătrîn.

— Îmi amintesc că, odată, am ajuns la Bucureşti, unde am fost încartiruiţi. Într-o zi, mergînd pe stradă, am simţit un parfum puternic de trandafiri. M-am oprit locului şi ce să vezi ? Jos, între doi soldaţi, stătea un minunat flacon de cristal cu ulei de trandafir. Cei doi apucaseră să-şi ungă cu el cizmele şi închizătorile puştilor. „Ce aveţi în sticlă ?“ i-am întrebat eu. „Ia, un ulei, acolo, înălţimea-voastră. L-am băgat în mîncare, dar nu merge, te arde pe gît. Da' miroase tare frumos.“ Am cumpărat flaconul cu o rublă şi au fost foarte încîntaţi. Nu mai era plin decît pe jumătate, dar după cît e de scumpă esenţa asta cred că valora cel puţin două sute de ruble. Apoi ei au adăugat : „Am mai găsit, înălţimea-voastră, nişte mazăre turcească, da' oricît am fiert-o, nu se-nmoaie“. Era cafea. Le-am spus : „Asta-i bună numai pentru turci. Nu merge pentru ostaşi !“ Mai găsiseră şi nişte opiu, pe care, din fericire nu-l mîncaseră. Am văzut tablete călcate, înfundate în noroi.

— Bunicule, spune-mi sincer, îl rugă Anna, în timpul bătăliilor ţi-era frică ori nu ?

— Ciudat fel de a întreba, Annecika, ţi-era frică ori nu ? Nici vorbă că mi-era frică ! Să nu-l crezi

pe cel ce-ţi spune că nu se teme, şi că şuieru
gloanţelor e pentru el muzica cea mai dulce. Omu
acela e sau un nebun, sau un lăudăros. Toţi s
tem. Numai că unii se pierd cu firea, iar alţii po
să se stăpînească. Teama nu dispare, dar, pe mă
sură ce te obişnuieşti, creşte şi puterea de stăpî
nire. Aşa se nasc eroii şi vitejii. Asta e. Dar o dat
m-am speriat atît de tare, că era cît p-aci să mo
de spaimă.

— Povesteşte-ne, bunicule, îl rugară surorile
într-un glas.

Şi astăzi ascultau istorisirile lui Anosov cu ace-
laşi entuziasm ca în frageda lor copilărie. Anna îş
aşeză, ca un copil, coatele pe masă, sprijinindu-ş
bărbia în palme. Felul lui sfătos şi simplu de a
povesti avea un farmec deosebit. Pînă şi frazele
pe care le folosea în istorisirea amintirilor sale de
război aveau în ele ceva ciudat, stîngaci, oarecum
livresc, de parcă ar fi povestit după un şablon
străvechi şi drag.

— Povestea e foarte scurtă, spuse Anosov. S-a
întîmplat pe Şipca, iarna, după ce am fost con-
tuzionat la cap. Locuiam patru inşi într-un bordei.
Atunci s-a petrecut cu mine lucrul acela înfrico-
şător. Cînd m-am sculat într-o dimineaţă, mi-am
zis că eu nu mai sînt Iakov, ci Nikolai, şi gîndul
ăsta nu-mi ieşea de loc din minte. Mi-am dat
seama că sînt pe cale să înnebunesc, am urlat să
mi se aducă apă, mi-am turnat-o pe cap şi mi-am
venit în fire.

— Îmi închipui că aţi avut acolo mare succes
la femei, Iakov Mihailovici, zise pianista Jenny
Reiter. Cred că-n tinereţe aţi fost foarte frumos.

— O, bunicul nostru e şi acum frumos! ex-
clamă Anna.

— Frumos n-am fost niciodată, zise Anosov, zîmbind liniștit. Dar m-au plăcut și pe mine femeile. Tot la București mi s-a întîmplat ceva foarte emoționant. Cînd am intrat în oraș, în bucuria lor, locuitorii ne-au primit cu salve de tun, din care pricină s-au spart multe geamuri. Au scăpat numai ferestrele pe pervazul cărora era pus un pahar cu apă. Cum am aflat asta? Iată cum. Cînd am ajuns în casa unde eram încartiruit, am văzut pe fereastră o colivie scundă. Pe colivie se afla un vas mare de cristal, cu apă curată, în care înotau niște peștișori aurii, iar în mijlocul lor ședea, liniștit, un canar. M-a mirat să văd un canar în apă, dar cînd m-am uitat mai bine, am băgat de seamă că fundul vasului era tare bombat în centru spre exterior, așa încît canarul putea să intre și să șadă în voie acolo. Mi-am zis atunci că nu am de loc spirit de observație.

În casă am dat de o bulgăroaică tare drăguță. I-am prezentat ordinul de încartiruire și am întrebat-o cum de-i rămăseseră geamurile întregi după salvele de tun, iar ea mi-a explicat că din pricina apei, și mi-a arătat și cum intră canarul în vas. Pe vremea aceea nu eram de loc perspicace!... Și cum stăteam eu așa de vorbă cu ea, privirile ni s-au întîlnit, între noi a scăpărat parcă o scînteie electrică și am simțit că m-am îndrăgostit de ea cu pasiune.

Bătrînul a tăcut și a sorbit cîteva înghițituri de vin.

— Dar pînă la urmă v-ați declarat unul altuia dragostea? a întrebat pianista.

— Hm... Desigur că ne-am declarat... Dar fără cuvinte. Iată cum s-au petrecut lucrurile...

— Bunicule, sper că n-o să ne faci să roșim? zise Anna, rîzînd șăgalnic.

— Nu, nu, povestea noastră de dragoste a fost cît se poate de cuviincioasă. Vedeţi, în toate oraşele în care ne opream existau tot felul de reguli şi restricţii,dar la Bucureşti am fost primiţi cu o neobişnuită căldură şi ospitalitate. Cînd am început într-o seară să cînt la vioară, fetele din vecini s-au gătit numaidecît şi au venit să joace. Apoi asta s-a transformat în obicei.

O dată, pe cînd fetele jucau la lumina lunii, în curte, am intrat în tinda casei unde se ascunsese mica mea bulgăroaică. Văzîndu-mă, fata s-a prefăcut că alege nişte petale uscate de trandafiri, pe care, în treacăt fie zis, locuitorii de acolo le strîng cu duiumul, dar eu am cuprins-o în braţe, am strîns-o la piept şi am sărutat-o de cîteva ori.

De atunci, ori de cîte ori se ivea luna, mă grăbeam la iubita mea şi uitam de toate grijile de peste zi. Iar cînd a trebuit să părăsim locurile acelea, am jurat amîndoi că ne vom purta dragoste veşnică şi ne-am luat rămas bun pentru totdeauna.

— Asta e tot? întrebă, dezamăgită, Ludmila Lvovna.

— Ce-ai fi vrut să fie mai mult? răspunse generalul.

— Vă rog să mă iertaţi, dar asta nu a fost dragoste, ci doar o simplă aventură a unui ofiţer în campanie.

— Nu ştiu, draga mea, zău că nu ştiu dacă a fost dragoste ori altceva...

— Nu, zău... spuneţi-ne: n-aţi iubit niciodată cu o dragoste adevărată? Ştiţi, o dragoste care... cum să zic... într-un cuvînt... o dragoste sfîntă, curată, veşnică... nepămîntească... Aşa n-aţi iubit?

— Nu ştiu ce să răspund, zise, încurcat, bătrînul, ridicîndu-se din fotoliu. Pesemne că n-am iu-

bit așa. La început nu aveam niciodată timp: tinerețe, chefuri, cărți, război... Părea că viața, tinerețea și sănătatea nu se vor sfîrși niciclnd. Și mai tîrziu, m-am pomenit deodată că sînt o ruină... Și acum, gata, Verocika, nu mă mai țineți. Plec... Husarule, s-a întors el spre Bahtinski, noaptea e caldă, hai să mergem în întîmpinarea trăsurii.

— Vin și eu cu dumneata, bunicule, zise Vera.

— Și eu, sări Anna.

Înainte de a pleca, Vera s-a apropiat de soțul ei și i-a spus încet:

— Du-te și vezi... În sertarul biroului meu e o cutie roșie, și înăuntru, o scrisoare. Citește-o.

VIII

Anna și Bahtinski mergeau înainte, iar la vreo douăzeci de pași în urma lor venea generalul, la braț cu Vera. Noaptea era atît de adîncă, încît, pînă s-au obișnuit cu întunericul, au trebuit să caute drumul pe dibuite. Anosov, care avea, în ciuda vîrstei, o vedere foarte ageră, o ajuta pe Vera. Din cînd în cînd, mîngîia afectuos cu mîna lui mare și rece mîna Verei, care se rezema ușor de brațul lui îndoit.

— Tare caraghioasă mai e și Ludmila Lvovna, a murmurat generalul, de parcă-și depăna gîndurile cu glas tare. Am observat de multe ori că atunci cînd o femeie ajunge la cincizeci de ani, mai ales dacă e văduvă sau fată bătrînă, începe să se intereseze de dragostea altora. Sau iscodește și bîrfește, sau se bagă cu tot dinadinsul să organizeze fericirea altora, sau începe să flecărească despre iubirea înălțătoare. Părerea mea e că în zilele noastre oamenii nu mai știu să iubească.

Nicăieri nu văd o dragoste adevărată. De altfel, nici pe vremea mea n-am văzut-o."
— Cum poţi să vorbeşti aşa, bunicule? răspunse Vera cu blîndeţe, strîngîndu-i uşor braţul. De ce calomniezi? Doar ai fost şi dumneata căsătorit odată, ceea ce înseamnă că, totuşi, ai iubit.
— Nu înseamnă nimica, nimicuţa, dragă Verocika. Ştii cum m-am căsătorit? Într-o zi, am văzut lîngă mine o fetişcană proaspătă. Cînd respira, sînii îi săltau sub bluză. Îşi lăsa mereu în jos genele lungi, lungi, şi se îmbujora toată. Avea obraji gingaşi, gît alb, mîini mici şi calde, şi un aer de nevinovăţie! Eh, drace! Şi pe deasupra, tatăl şi mama ei ascultau pe la uşi, se foiau în jurul nostru şi mă priveau cu nişte ochi trişti şi devotaţi ca de cîine. La plecare, apucam s-o sărut în grabă după uşă... Cînd beam ceai, piciorușul ei mă atingea pe sub masă, ca din nebăgare de seamă... Şi gata. „Dragă Nikita Antonîci, am venit să vă cer mîna fiicei dumneavoastră. Vă rog să mă credeţi că această fiinţă sfîntă..." Iar taică-său s-a şi repezit la mine, cu ochii umezi, să mă îmbrăţişeze... „Scumpul meu! Bănuiam de mult... Să vă ajute Dumnezeu... Dar bagă de seamă, păzeşte comoara asta..." După trei luni, comoara sfîntă umbla îmbrăcată cu un capot mototolit, cu papuci în picioarele goale, cu părul rar şi nepieptănat prins în moaţe. Ocăra ordonanţele ca o bucătăreasă, iar cu ofiţerii tineri făcea pe nebuna, dîndu-şi ochii peste cap. Bărbatului său, cînd erau oameni străini de faţă, îi spunea, nu ştiu de ce, Jacques. Dar ştii, aşa pe nas, tărăgănat şi galeş: „Ja-a-acques". Era fanfaroană, risipitoare, neglijentă şi lacomă. Iar în ochii ei citeai că minte totdeauna... Acum toate au trecut, peste toate s-a aşternut colbul uitării. În sinea mea îi sînt chiar recunoscător ac-

torului aceluia... Slavă Domnului că n-am avut copii...

— I-ai iertat, bunicule ?

— Iertat, Verocika ? Nu-i cuvîntul potrivit. La început parcă turbasem. Dacă i-aş fi întîlnit atunci, cu siguranţă că i-aş fi ucis pe amîndoi. Apoi, treptat, mi-a trecut, şi-n afară de dispreţ n-a mai rămas nimic. Şi e bine aşa. M-a ferit Dumnezeu de vărsare de sînge. Unde pui că am scăpat de soarta celor mai mulţi bărbaţi însuraţi. Ce-aş fi ajuns, dacă nu intervenea întîmplarea asta murdară ? O vită de povară, o vacă de muls, un paravan, un obiect necesar în casă... Nu ! Toate s-au petrecut spre binele meu, Verocika.

— Te rog să mă ierţi, bunicule, dar cred că tot mai vorbeşte în dumneata vechea obidă... şi acum îi vezi pe toţi în lumina tristei dumitale experienţe. Gîndeşte-te, de pildă, la mine şi la Vasea. Oare poate fi socotită căsnicia noastră ca nefericită ?

Anosov tăcu multă vreme. Apoi spuse, rostind parcă în silă cuvintele :

— Mă rog... Să zicem că e o excepţie... Dar de ce se căsătoresc oamenii de obicei ? Să luăm, de pildă, femeia : îi e ruşine să rămînă fată bătrînă, mai ales după ce toate prietenele ei s-au măritat. E greu cînd te simţi o gură de prisos în familie. Şi-apoi mai e şi dorinţa de a ajunge stăpîna casei, de a fi o doamnă, independentă... la care se mai adaugă necesitatea pur fizică a maternităţii, năzuinţa de a-ţi face un cuib. Bărbaţii au alte motive. În primul rînd, se satură de viaţa de burlac, de mîncare de birt, de dezordinea din casă, de murdărie, de mucurile de ţigări şi rufele rupte şi împrăştiate pretutindeni, de datorii, de prieteni obraznici care ţi se bagă-n suflet cînd vrei şi cînd

nu vrei. În al doilea rînd, îți dai seama că viața de familie e mai convenabilă, mai sănătoasă, mai ieftină. În al treilea rînd îți spui : o să am copii, și după moartea mea va rămîne totuși pe lume o parte din mine... Un fel de iluzie a nemuririi. În al patrulea rînd, ispita nevinovăției, ca în cazul meu. Apoi unii se gîndesc și la zestre. Dar unde-i dragostea ? Dragostea dezinteresată, plină de abnegație, care nu așteaptă răsplată ? Dragostea despre care se spune că e mai „tare decît moartea“ ? Mă înțelegi, o iubire pentru care a săvîrși orice faptă eroică, a-ți sacrifica viața, a îndura chinuri, n-ar însemna o suferință, ci o bucurie. Stai puțin, Vera, văd că vrei să-mi vorbești iar de Vasea al tău. Zău că țin la el. E un băiat bun. Cine știe, poate că în viitor se va dovedi că dragostea lui e nespus de frumoasă. Dar trebuie să înțelegi despre ce dragoste vorbesc eu. Dragostea trebuie să fie o tragedie. Cea mai măreață taină din lume, de care nu trebuie să se atingă nici un fel de calcule meschine, de gînduri egoiste sau de compromisuri.

— Ai văzut vreodată o astfel de dragoste, bunicule ? întrebă Vera încet.

— Nu, răspunse bătrînul cu hotărîre. Cunosc poate două cazuri care să fi semănat cu așa ceva. Dar unul s-a datorat prostiei, iar celălalt... a fost și mai jalnic... ți-e mai mare mila... Dacă vrei, îți povestesc. Nu durează mult.

— Te rog, bunicule.

— Iată, așadar. Comandantul unui regiment din divizia noastră (dar nu al nostru) avea o nevastă de o urîțenie, ca să zic așa, supranaturală. Ciolănoasă, roșcovană, înaltă cît o prăjină, slabă ca o scoabă și cu o gură... Îți făcea impresia că pică tencuiala de pe ea ca de pe o casă veche din Mos-

cova. Totuși, ajunsese Mesalina regimentului : era plină de temperament, voluntară, disprețuia oamenii, nu suferea monotonia, și mai era și morfinomană.

Într-o toamnă, a venit în regimentul lor un sublocotenent de-a dreptul de la școala militară — nici nu-i căzuse cașul de la gură. După o lună, mîrțoaga asta bătrînă l-a luat cu totul în stăpînire. Era pajul, sluga, robul, cavalerul ei veșnic la dans, îi purta evantaiul și batista, alerga afară, în ger, numai în tunică, pentru ca să-i cheme trăsura. E îngrozitor să vezi cum un băiețaș proaspăt și curat își pune prima dragoste la picioarele unei desfrînate bătrîne, experimentate și tiranice. Chiar dacă scapă teafăr, oricum, poți să-l socoți pierdut în viitor. Cu pecetea asta rămîi toată viața.

Pînă-n Crăciun, femeia s-a săturat de el și s-a întors la una din vechile sale pasiuni. Dar sublocotenentul nu se putea lipsi de ea. O urmărea ca o nălucă. Slăbise și se făcuse la față ca pămîntul. Dacă aș umbla cu vorbe mari, aș spune : „moartea își și pusese pecetea pe fruntea-i boltită". Era nebun de gelozie. Se zice că stătea de veghe nopți întregi sub ferestrele ei.

Într-o primăvară, în cadrul regimentului s-a organizat o petrecere cîmpenească. Îi cunoșteam pe amîndoi, dar nu am asistat la ceea ce s-a întîmplat atunci. Ca totdeauna în astfel de împrejurări, se băuse mult. S-au întors în oraș noaptea, mergînd pe jos de-a lungul liniei ferate. Deodată le-a ieșit în față un tren de marfă, care mergea foarte încet pe o pantă destul de abruptă. Locomotiva șuiera. Cînd luminile locomotivei au ajuns în dreptul grupului de cheflii, femeia i-a șoptit la ureche sublocotenentului : „Spui mereu că mă iubești, dar dacă ți-aș porunci să te arunci sub roțile trenului,

sînt sigură că n-ai face-o". El s-a întors pe călcîie fără o vorbă și s-a aruncat sub tren. Se spune că ar fi calculat bine săritura, ca roțile să treacă drept peste el, dar un idiot a sărit să-l scape, fără să poată să-l tragă cu totul de sub roțile trenului. Sublocotenentul s-a agățat cu mîinile de șine, și locomotiva i-a tăiat ambele mîini.

— Îngrozitor! exclamă Vera.

— Sublocotenentul a fost nevoit să-și dea demisia. Camarazii i-au strîns ceva bani, ca să-l ajute să plece. Nu putea să mai rămînă în oraș. Ar fi fost o mustrare vie și pentru femeie, și pentru regiment. Și omul a pierit în chipul cel mai mîrșav... A ajuns cerșetor și a murit degerat undeva, pe un chei din Petersburg.

Cazul celălalt a fost și mai jalnic. Femeia avea aceeași fire ca și cea dintîi, dar era tînără și frumoasă. Și avea purtări tare urîte. Oricît de ușor treceam noi cu vederea idilele de acest fel, dar tot ne scotea din sărite. Bărbatu-său, însă, nu zicea nimic. Știa tot, vedea tot și tăcea. Prietenii îi făceau din cînd în cînd cîte o aluzie, dar el le răspundea: „Să mă lăsați în pace, auziți? Să mă lăsați în pace... Nu-i treaba mea, nu m-amestec... Lenocika să fie fericită, asta-i principalul..." Mare dobitoc!

Pînă la urmă, ea s-a îndrăgostit nebunește de locotenentul Vișneakov, subalternul bărbatului ei în compania pe care o comanda. Și au trăit în trei, ca în cea mai legală formă de căsătorie. Între timp, regimentul nostru a fost trimis pe front. Doamnele au venit să ne petreacă. A apărut și ea. Zău că-ți era rușine s-o privești Măcar de ochii lumii să fi aruncat o privire soțului. Dar femeia se spînzurase de gîtul locotenentului, ca dracu de o

salcie uscată. După ce ne-am instalat în vagoane, și trenul a pornit, a mai avut și nerușinarea să-i strige soțului ei : „Ai grijă și păzește-l pe Volodea ! Dacă i se întîmplă ceva, iau copiii, plec de acasă și nu mă mai întorc niciodată.“

Poate crezi că bărbatu-său era o cîrpă, un bicisnic ? Da' de unde ! Era un ostaș viteaz. Lîngă munții Zelionîie și-a condus de șase ori compania la atac împotriva unei redute turcești și din două sute de oameni nu a rămas decît cu paisprezece. Deși căpătase două răni, nu se lăsase dus la punctul sanitar. Iată ce fel de om era. Soldații se uitau la el ca la Dumnezeu.

Dar *ea* îi poruncise... Lenocika lui îi poruncise ! Și-l îngrijea pe lașul și trîntorul de Vișneakov ca o dădacă, ce spun eu, ca o mamă. Cînd erau nevoiți să rămînă noaptea în ploaie și să doarmă în noroi, îl învelea cu mantaua lui. Se ducea în locul lui la lucrările de fortificații, iar celălalt dormea în bordei sau juca stos. Noaptea, controla în locul lui posturile de pază. Și nu uita, Verocika, bașbuzucii pe vremea aceea ne tocau posturile noastre de pază, cum ar toca o muiere din Iaroslav varză. Cu toate că-i păcat să te bucuri de o nenorocire, ne-am bucurat toți cînd am aflat că Vișneakov s-a îmbolnăvit de tifos și a murit la spital...

— Dar spune, bunicule, femei care să iubească n-ai întîlnit ?

— Desigur, Verocika. Ba chiar mai mult : sînt convins că aproape fiecare femeie este în stare, din dragoste, de cel mai înalt eroism. Sărutînd, îmbrățișînd, dăruindu-se, a și devenit mamă. Dragostea înseamnă pentru ea tot rostul vieții, tot universul ! Nu ea este vinovată că dragostea a

ajuns atît de vulgară, a coborît pînă la o simplă comoditate în viață, pînă la o distracție măruntă. Vinovați sînt bărbații. La douăzeci de ani îi vezi sătui peste măsură de toate, cu trupuri pirpirii și suflete de iepure, incapabili de o dorință puternică, de fapte eroice, de duioșie și adorație pentru femeia iubită. Se spune că pe timpuri toate acestea existau, dar presupunînd că nu existau, nu au visat oare la ele mințile cele mai luminate și firile cele mai alese ale omenirii : poeți, romancieri, muzicieni, pictori ? Acum cîteva zile am citit povestea lui Manon Lescaut și a cavalerului de Grieux... Te rog să mă crezi că am plîns în hohote... Spune, draga mea, cu mîna pe inimă, oare nu visează orice femeie în adîncul sufletului ei la o astfel de dragoste — unică, atotiertătoare, gata la orice, modestă și plină de abnegație ?

— O, da, fără îndoială, bunicule...

— Și fiindcă o astfel de dragoste nu există, femeile se răzbună. Or să mai treacă vreo treizeci de ani... eu n-o să mai apuc, dar tu poate c-o să apuci, Verocika. Ține minte vorbele mele. Peste vreo treizeci de ani, femeile or să aibă în lume o putere nemaivăzută. Se vor îmbrăca întocmai ca niște idoli indieni. Ne vor călca în picioare pe noi, bărbații, ca pe niște robi demni de dispreț. Capriciile lor nebunești vor fi pentru noi legi chinuitoare. Și toate acestea, fiindcă noi n-am știut timp de generații întregi să admirăm și să cinstim dragostea. Asta va fi răzbunarea. Cunoști legea : forța acțiunii este egală cu forța reacțiunii.

După o scurtă pauză, o întrebă deodată :

— Spune-mi, Verocika, bineînțeles dacă nu ți-e greu, ce-i cu povestea aia a telegrafistului, de care

a vorbit astăzi prinţul Vasili ? Ce e adevărat şi ce a născocit, după cum îi e obiceiul ?

— Te interesează, bunicule ?

— Răspunde numai dacă vrei. Dacă din cine ştie ce motive ţi-e greu...

— Cîtuşi de puţin. Îţi povestesc bucuroasă.

Şi Vera îi istorisi amănunţit de nebunul care o urmărea de mult cu dragostea lui, cu doi ani înainte de a se mărita.

Nu-l văzuse niciodată, nu-i cunoştea numele. Primise doar scrisori de la el, semnate G.S.J. Într-o zi, strecurase o vorbă că ar fi mic funcţionar într-o instituţie de stat, dar de telegraf nu pomenise nimic. Probabil că o urmărea mereu, fiindcă în epistolele sale arăta foarte exact la ce serate se ducea, în ce societate şi cum era îmbrăcată. La început, scrisorile erau destul de vulgare, vădind o pasiune stranie, deşi absolut curată. Într-o zi, însă, ea l-a rugat în scris (ai grijă, bunicule, să nu-ţi scape vreo vorbă despre asta, fiindcă nu ştie nimeni) să nu o mai obosească atît cu declaraţiile lui de iubire. De atunci, nu mai pomenise de dragoste şi-i scria rar : de paşte, de Anul nou şi de ziua ei. Prinţesa Vera îi povesti şi despre pachetul primit în ziua aceea şi reproduse aproape cuvînt cu cuvînt ciudata scrisoare a misteriosului ei adorator...

— Mda, mormăi, în sfîrşit, generalul. Poate că este numai un nebun, un maniac, dar poate... cine ştie ? Poate că prin viaţa ta, Verocika, trece tocmai dragostea la care visează femeile şi de care nu mai sînt în stare bărbaţii. Ia stai. Parcă în faţa noastră se văd mişcîndu-se nişte felinare. Probabil că e trăsura mea.

În clipa aceea, din spatele lor răsună un claxon strident de automobil, şi pe drumul brăzdat de

urmele roţilor se aşternu lumina albă a acetilenei. Gustav Ivanovici îi ajunsese din urmă.

— Annecika, ţi-am luat lucrurile. Urcă-te, zise el. Ne permiteţi să vă conducem, excelenţa-voastră ?

— Îţi mulţumesc, dragul meu, răspunse generalul, dar nu-mi place maşina asta. Se zguduie toată, pute şi nu-ţi face nici o plăcere. Cu bine, Verocika. Acum o să vin des pe la voi, adăugă el, sărutîndu-i fruntea şi mîinile.

Îşi luară rămas bun. Friesse o conduse pe Vera Nikolaevna pînă la vila ei şi, după un viraj brusc, dispăru în beznă cu automobilul său care duduia şi scotea fum.

IX

Prinţesa Vera urcă treptele terasei şi intră în casă cu un sentiment neplăcut. Auzise de departe glasul răstit al fratelui său Nikolai şi văzuse silueta înaltă şi uscăţivă a acestuia mişcîndu-se repede prin cameră, dintr-un colţ într-altul. Vasili Lvovici şedea la masa de joc şi desena ceva cu creta pe postavul verde. Îşi ţinea capul mare, tuns, cu păr bălai, aplecat, cu bărbia-n piept.

— Am spus de mult ! zicea Nikolai, enervat, făcînd cu mîna dreaptă un gest, de parcă ar fi zvîrlit jos o greutate nevăzută. Am spus de mult că trebuie să se pună capăt acestor scrisori idioate. Chiar înainte de a te fi căsătorit cu Vera ţi-am atras atenţia că vă distraţi amîndoi pe socoteala lor ca nişte copii, văzînd în ele numai partea hazlie... Dar uite-o şi pe Vera... Tocmai vorbeam cu Vasili Lvovici despre P.P.J., nebunul ăla

al tău. Socot că această corespondență este deplasată și vulgară.

— N-a fost nici un fel de corespondență, l-a întrerupt cu răceală Șein. Nu a scris decît el...

La auzul acestor cuvinte, Vera se înroși și se așeză pe divanul care se afla în umbra unei latanii mari.

— Vă rog să-mi iertați felul de exprimare, zise Nikolai Nikolaevici, aruncînd parcă jos un obiect greu și nevăzut, care-i apăsa pieptul.

— Nu pricep de ce-l numești *al meu?* interveni Vera, bucuroasă de sprijinul soțului ei. E tot atît de mult al meu ca și al tău...

— Bine, încă o dată scuzele mele. Într-un cuvînt, am vrut să spun că trebuie să se pună capăt prostiilor lui. După părerea mea, afacerea asta depășește limitele glumelor și ale desenelor amuzante... Vă rog să mă credeți că nu mă îngrijorează altceva decît bunul renume al Verei și al tău, Vasili Lvovici.

— Cred că ai sărit peste cal, Kolea, replică Șein.

— Poate, poate... Dar s-ar putea să ajungeți foarte ușor într-o situație ridicolă.

— Nu văd în ce fel, ripostă prințul.

— Închipuie-ți că brățara asta idioată... Nikolai luă cutia roșie de pe masă, și o aruncă în aceeași clipă cu dezgust la loc, că această monstruoasă podoabă popească rămîne la noi, ori o aruncăm, ori o dăruim Dașei. Atunci, în primul rînd, P.P.J. poate să se laude față de cunoscuții sau colegii săi că prințesa Vera Nikolaevna Șeina acceptă să primească daruri de la el, iar în al doilea rînd, faptul acesta l-ar încuraja să facă cine știe ce altă prostie. Mîine o să-i trimită un inel cu briliante, poimîine,

un colier de perle și de-aici pînă la banca acuzaților pentru delapidare și fals nu-i decît un pas, iar prințesa și prințul Șein vor fi chemați ca martori... Ar fi drăguț, nu-i așa ? !

— Nu, nu, brățara trebuie trimisă imediat înapoi ! exclamă Vasili Lvovici.

— Sînt de aceeași părere, încuviință Vera. Și trebuie s-o facem cît mai repede. Dar cum ? Doar nu-i cunoaștem nici numele, nici prenumele, nici adresa.

— Asta-i un fleac, a zis, disprețuitor, Nikolai Nikolaevici. Doar îi cunoaștem inițialele P.P.J... ori cum, Vera ?

— G.S.J.

— Perfect. În afară de aceasta, știm că este funcționar de stat. E destul și prea destul. Chiar mîine voi lua indicatorul funcționarilor din oraș și-l voi descoperi pe cel care are inițialele astea. Dacă din cine știe ce cauză n-o să-l descopăr, o să chem pur și simplu un agent de poliție și o să-i dau ordin să-l găsească. Dacă întîmpin greutăți, mă voi folosi de fițuica asta cu scrisul lui. Într-un cuvînt, pînă mîine la ora două voi ști precis adresa și numele acestui individ, ba chiar și cînd poate fi găsit acasă. Iar din clipa în care-l dibuim, nu numai că-i vom restitui imediat comoara lui, dar vom lua și măsuri să nu ne mai amintească niciodată de existența sa.

— Ce ai de gînd să faci ? îl întrebă prințul Vasili.

— Ce am de gînd ? Mă duc la guvernator și-l rog...

— În nici un caz la guvernator. Știi care sînt relațiile dintre noi... Am fi în pericol să ajungem într-o situație ridicolă.

— Mă rog. Mă duc la colonelul de jandarmi — mi-e prieten de club — şi-l rog să-l cheme pe acest Romeo şi să-l ameninţe puţin. Îl cunoşti. Îi bagă omului degetul sub nas, nu mişcă mîna de loc, ci doar degetul, şi ţipă: „Domnule, nu voi tolera asta!"

— Ah! Cu ajutorul jandarmilor! izbucni Vera, încruntîndu-se.

— Vera are dreptate, încuviinţă prinţul. Mai bine să nu amestecăm în afacerea asta pe nimeni. O să dăm prilej la zvonuri, bîrfeli... Ne cunoaştem oraşul destul de bine. Toată lumea trăieşte aici parcă în nişte borcane de sticlă... Cel mai potrivit lucru e să mă duc chiar eu la tînărul acesta... deşi, Dumnezeu ştie, poate c-o avea şaizeci de ani. Îi dau brăţara şi-i fac o morală aspră.

— Atunci merg şi eu cu tine, îl întrerupse repede Nikolai Nikolaevici. Tu eşti prea moale. Să mă laşi pe mine să-i vorbesc... Iar acum, prieteni, urmă dînsul, scoţîndu-şi ceasul din buzunar şi uitîndu-se la el, vă rog să mă iertaţi că o să mă retrag pentru cîteva clipe la mine. Sînt mort de oboseală şi trebuie să mai răsfoiesc două dosare.

— Nu ştiu de ce mi-e milă de nenorocitul acesta, spuse Vera, şovăitoare.

— Mila ta nu-şi are rostul, replică Nikolai, cu asprime, întorcîndu-se de la uşă. Dacă ieşirea asta cu brăţara şi scrisoarea şi-ar fi permis-o un om din cercul nostru, prinţul Vasili l-ar fi provocat la duel. Iar dacă n-ar fi făcut-o el, aş fi făcut-o eu. Dacă am fi trăit în alte vremuri, aş fi poruncit pur şi simplu să fie dus la grajd şi bătut cu vergile. O să-ţi telefonez mîine la birou, Vasili Lvovici.

X

Scara murdară mirosea a șoareci, a pisici, a gaz și a rufe spălate. Înainte de a ajunge la etajul al cincilea, prințul Vasili Lvovici se opri.

— Stai puțin, îi spuse el cumnatului său. Lasă-mă să-mi mai trag sufletul. Eh, Kolea, n-ar fi trebuit să facem asta...

Mai urcară două etaje. Pe platforma scării era atît de întuneric, încît Nikolai Nikolaevici a fost silit să aprindă două chibrituri, ca să distingă numărul apartamentului.

Sunară la ușă, și le deschise o femeie voluminoasă, căruntă, cu ochi cenușii. Purta ochelari. Trupul îi era puțin încovoiat, probabil din pricina vreunei suferințe.

— Domnul Jeltkov e acasă? o întrebă Nikolai Nikolaevici.

Femeia îi măsură din ochi, speriată, pe cei doi bărbați. Dar probabil că aspectul lor cuviincios o liniști.

— E acasă, poftiți vă rog, zise ea, deschizînd ușa. Prima ușă la stînga.

Bulat-Tuganovski bătu de trei ori scurt și energic. Dinăuntru se auzi un foșnet ușor. Tuganovski mai bătu o dată.

— Intră, răspunse o voce slabă.

Camera era foarte scundă, însă neobișnuit de mare și aproape pătrată. Două ferestre mici rotunde, ca la vapoare, abia reușeau s-o lumineze. De altfel, întreaga încăpere semăna cu sala de mese a unui vapor de marfă. Lîngă un perete se afla un pat îngust, lîngă altul, un divan foarte mare și lat, acoperit cu un minunat covor de Tekin, acum zdrențuit, iar la mijloc, o masă cu o față de masă ucraineană brodată în culori vii.

La început, cei doi nu izbutiră să deslușească fața stăpînului odăii. Stătea cu spatele spre lumină, frecîndu-și încurcat mîinile. Era înalt, uscățiv și avea un păr lung și moale.

— Domnul Jeltkov, dacă nu mă înșel? întrebă Tuganovski, trufaș.

— Jeltkov. Mă bucură foarte mult că vă cunosc. Dați-mi voie să mă prezint.

Omul făcu doi pași spre Nikolai Nikolaevici cu mîna întinsă, însă acesta se întoarse în aceeași clipă cu tot trupul spre Șein, fără să se uite la mîna lui.

— Ți-am spus că n-am greșit.

Degetele slabe și nervoase ale lui Jeltkov prinseră a se mișca de-a lungul hainei scurte, cafenii, încheind și descheind nasturii. Izbuti în sfîrșit să pronunțe cu greutate, arătînd spre divan și înclinîndu-se cu stîngăcie:

— Vă rog să luați loc.

Acum îl vedeau bine. Era foarte palid, cu un obraz gingaș ca de fată, ochi albaștri și bărbia ca de copil încăpățînat, cu o gropiță la mijloc. Părea să aibă treizeci sau treizeci și cinci de ani.

— Mulțumesc, îi răspunse cu simplitate prințul Șein, care-l cerceta cu foarte mare atenție.

— *Merci*, făcu scurt Nikolai Nikolaevici. Și amîndoi rămaseră în picioare. Am venit numai pentru cîteva minute. Dumnealui este prințul Vasili Lvovici Șein, mareșalul gubernial al nobilimii. Numele meu este Mirza-Bulat-Tuganovski. Sînt substitut de procuror. Chestiunea despre care vom avea onoarea să discutăm cu dumneavoastră ne privește în aceeași măsură pe prinț și pe mine, sau, mai bine zis, pe soția prințului care este sora mea.

Jeltkov se pierdu cu totul și se lăsă deodată pe divan, murmurînd cu buzele țepene : „Vă rog, domnilor, luați loc“, dar își aminti probabil că le mai propusese asta o dată fără succes, sări în picioare, porni repede spre fereastră, trecîndu-și mîna prin păr, apoi se întoarse iar la locul său. Mîinile lui tremurătoare începură din nou să se agite, pipăind în neștire nasturii de la haină, ciupind în neștire obrazul și mustățile roșcovane.

— Sînt la dispoziția domniei-voastre, excelență, zise el cu glas surd, uitîndu-se la Vasili Lvovici cu o privire imploratoare.

Dar Șein tăcea. Vorbi Nikolai Nikolaevici.

— În primul rînd, dați-mi voie să vă restitui un obiect care vă aparține, zise el și, scoțînd din buzunar cutia roșie, o puse cu grijă pe masă. Desigur, el face cinste gustului dumneavoastră, dar v-am ruga foarte mult ca astfel de surprize să nu se mai repete.

— Vă rog să mă iertați... Știu că sînt foarte vinovat, murmură Jeltkov, uitîndu-se în jos cu obrajii aprinși. Îmi îngăduiți să vă ofer un pahar de ceai ?

— Vedeți, domnule Jeltkov, urmă Nikolai Nikolaevici, ca și cum nu ar fi auzit ultimele cuvinte ale acestuia. Sînt foarte bucuros că am găsit în persoana dumneavoastră un om cumsecade, un gentleman, capabil să înțeleagă totul dintr-un singur cuvînt. Cred că ne vom înțelege ușor. Dacă nu mă înșel, o urmăriți pe prințesa Vera Nikolaevna de aproximativ șapte-opt ani ?

— Da, răspunse Jeltkov încet, lăsîndu-și genele în jos, cu o expresie de pietate.

— Pînă acum n-am luat împotriva dumneavoastră nici un fel de măsuri, deși — cred că sînteți

de acord — nu numai că puteam, dar chiar *trebuia* să luăm, nu-i așa?

— Da.

— Da, dar cu ultima dumneavoastră faptă și anume cu trimiterea acestei brățări de granate, ați depășit limitele răbdării noastre. M-ați înțeles? Le-ați depășit. Nu vă voi ascunde faptul că primul nostru gînd a fost să cerem ajutorul autorităților, dar nu am făcut-o și sînt foarte bucuros că n-am făcut-o, fiindcă, repet, am ghicit numaidecît că aveți un suflet nobil.

— Vă rog să mă iertați. Cum ați spus? întrebă deodată Jeltkov și izbucni în rîs. Ați vrut să vă adresați autorităților? Asta ați spus?

Și, vîrîndu-și mîinile în buzunar, se instală comod pe un colț al divanului, apoi își scoase port-țigaretul și chibriturile și își aprinse o țigară.

— Așadar, ați spus că ați vrut să cereți ajutorul autorităților? Vă rog să mă iertați, prințe, că stau jos, i se adresă el lui Șein. Și mai departe?

Prințul trase un scaun lîngă masă și se așeză. Se uita nedumerit și cu o nespusă curiozitate la omul acesta ciudat.

— Vezi, dragul meu, nu va fi niciodată prea tîrziu s-o facem, urmă Nikolai Nikolaevici cu o ușoară sfidare. Să cauți să pătrunzi nepoftit într-o familie străină...

— Vă rog să mă iertați, dacă vă întrerup, dar...

— Ba vă rog să mă iertați dumneavoastră, dar de astă dată am să vă întrerup eu... ripostă procurorul, aproape țipînd.

— Cum doriți. Puteți vorbi. Vă ascult. Dar aș vrea mai întîi să-i spun cîteva cuvinte prințului Vasili Lvovici.

Și, fără să-l mai ia în seamă pe Tuganovski, se întoarse spre prinț.

— Trăiesc acum cea mai grea clipă din viaţa mea, zise el. Simt nevoia să vă vorbesc, fără a păstra nici un fel de convenţionalism... Vreţi să mă ascultaţi?

— Vă ascult, răspunse Şein. Ah, Kolea, taci puţin, zise el nerăbdător, observînd gestul mînios al lui Tuganovski. Vorbiţi.

Cîteva secunde, Jeltkov rămase cu gura deschisă, de parcă s-ar fi sufocat, apoi începu deodată să vorbească precipitat, ca şi cum s-ar fi rostogolit în prăpastie. Vorbea numai din fălci, iar buzele îi erau albe şi nemişcate ca de mort.

— Mi-e greu să rostesc o astfel de... frază... să spun că o iubesc pe soţia dumneavoastră. Dar şapte ani de dragoste cuviincioasă şi fără nici o speranţă îmi dau dreptul s-o fac. Recunosc că la început, cînd Vera Nikolaevna era încă domnişoară, i-am trimis scrisori stupide şi am aşteptat chiar răspuns la ele. Recunosc şi că ultima mea faptă, adică trimiterea brăţării, a fost o prostie şi mai mare. Dar... vă mărturisesc deschis şi simt că mă veţi înţelege — ştiu că niciodată nu voi putea să n-o mai iubesc... Spuneţi-mi, prinţe, presupunînd că lucrul acesta vă displace... spuneţi-mi, ce aţi putea face, ca să puneţi capăt sentimentului care mă stăpîneşte? Să mă expediaţi într-un alt oraş, aşa cum a spus Nikolai Nikolaevici? Dar şi acolo o voi iubi pe Vera Nikolaevna ca şi aici. Să mă băgaţi la închisoare? Şi acolo voi găsi mijlocul să-i atrag atenţia asupra mea. Mai rămîne un singur lucru — moartea. Dacă vreţi, o voi accepta în orice formă.

— În loc să ne ocupăm de miezul problemei, ne apucăm de melodeclamaţii, zise Nikolai Nikolaevici, punîndu-şi pălăria pe cap. Problema e

cît se poate de simplă. Vi se propune una din două : sau renunțați cu totul s-o mai urmăriți pe prințesa Vera Nikolaevna, sau, dacă nu veți accepta lucrul acesta, vom lua măsurile oferite de poziția noastră în societate, de relațiile noastre și așa mai departe.

Deși îl auzise, Jeltkov nu-i aruncă nici măcar o privire. Se întoarse spre prințul Vasili Lvovici și-l întrebă :

— Îmi permiteți să lipsesc zece minute ? Vă mărturisesc că vreau să vorbesc la telefon cu prințesa Vera Nikolaevna. Vă asigur că vă voi reda din convorbirea aceasta tot ce va fi posibil.

— Duceți-vă, îi răspunse Șein.

Cînd Vasili Lvovici și Tuganovski rămaseră singuri, acesta din urmă se repezi la cumnatul său.

— Se poate una ca asta ? țipă el, făcînd iarăși un gest, ca și cum ar fi aruncat jos cu mîna dreaptă un obiect nevăzut pe care-l ținea la piept. Nu, hotărît, nu ! Te-am avertizat că iau asupra mea întreaga parte practică a discuției. Dar tu te-ai lăsat înduioșat și i-ai permis să vorbească pe larg de sentimentele sale. Eu aș fi rezolvat totul în două cuvinte.

— Ai puțină răbdare, acum se va lămuri totul. După față îmi dau seama, simt că omul acesta nu este în stare să înșele și să mintă cu bună știință. Gîndește-te, Kolea, oare el e de vină că iubește ? Și poți oare stăpîni un sentiment ca dragostea, care nu și-a găsit încă pînă astăzi un tălmaci ? După cîteva clipe de gîndire, prințul urmă : Mi-e milă de el și... nu numai atît : simt că asist la o uriașă tragedie a sufletului și nu pot să joc comedie.

— Asta-i decadență, ripostă Nikolai Nikolaevici.

Jeltkov se întoarse după zece minute. Ochii îi străluceau şi păreau profunzi, de parcă ar fi fost plini de lacrimi. Îşi părăsise poza de gentleman, şi după felul cum se purta se vedea că uitase cu totul bunele maniere. Prinţul Şein înţelese, şi de data aceasta, cu sensibilitatea lui adîncă, ce se petrece în sufletul lui.

— Sînt gata, şi de mîine n-o să mai auziţi de mine, zise Jeltkov. E ca şi cum aş muri. Dar am o singură condiţie, pe care v-o pun *dumneavoastră*, prinţe Vasili Lvovici. Am luat bani din casa statului şi oricum trebuie să fug din oraş. Îmi permiteţi să-i mai scriu prinţesei Vera Nikolaevna o ultimă scrisoare ?

— Nu. Dacă s-a terminat, s-a terminat. Nici un fel de scrisoare, strigă Nikolai Nikolaevici.

— Bine, scrieţi, răspunse Şein.

— Asta-i tot, zise Jeltkov, zîmbind trufaş. Nu veţi mai auzi de mine şi, fireşte, nu mă veţi mai vedea niciodată. Prinţesa Vera Nikolaevna nu a vrut să stea de vorbă cu mine. Cînd am întrebat-o dacă aş putea să rămîn în oraş, ca s-o văd măcar din cînd în cînd, fireşte fără să apar în faţa ochilor ei, a răspuns : „Ah, dacă aţi şti cît m-a plictisit toată povestea asta. Vă rog s-o curmaţi cît mai repede.“ Şi iată că o curm. Cred că sînteţi convins că am făcut tot ce am putut ?

Seara, cînd s-a întors la vilă, Vasili Lvovici i-a povestit soţiei sale cu de-amănuntul întrevederea cu Jeltkov. Se simţea dator s-o facă.

Deşi era neliniştită, Vera nu s-a mirat şi nici nu părea descumpănită. Dar noaptea, cînd soţul a a venit în patul ei şi s-a întins lîngă dînsa, ea s-a întors cu faţa spre perete, şi i-a spus, cu totul pe neaşteptate :

— Lasă-mă. Ştiu că omul acesta se va omorî.

XI

Vera Nikolaevna nu citea niciodată ziarele, în primul rînd fiindcă nu voia să-şi murdărească mîinile, iar în al doilea rînd, pentru că nu pricepea limbajul folosit în ele.

Dar soarta a vrut să pună mîna pe ziar şi să-i cadă privirea tocmai pe coloana în care scria :

„O moarte misterioasă. Ieri seara, pe la ora şapte, s-a sinucis G. S. Jeltkov, funcţionar la Camera de control. Potrivit concluziilor la care au ajuns cercetările judiciare, gestul lui se datoreşte faptului că a sustras şi a cheltuit banii statului. Aşa afirmă cel puţin sinucigaşul în scrisoarea pe care a lăsat-o. Deoarece, în urma declaraţiilor martorilor, s-a stabilit că şi-a luat viaţa din proprie voinţă, s-a renunţat la autopsie."

Vera se gîndea :

„Cum de am presimţit eu asta ? Cum de am presimţit tocmai deznodămîntul acesta tragic ? Şi ce a fost asta ? Dragoste ori nebunie ?"

Întreaga zi s-a plimbat prin grădina de flori şi prin livadă. Neliniştea care o cuprindea tot mai mult clipă de clipă nu-i dădea pace. Toate gîndurile îi erau ţintuite de omul necunoscut pe care nu-l văzuse niciodată şi era puţin probabil să-l mai vadă cîndva, pe acest ridicol Pe-Pe-Je.

„Cine ştie, poate că prin viaţa ta a trecut tocmai dragostea la care visează femeile", şi-a amintit ea de vorbele lui Anosov.

Pe la ora şase, a venit poştaşul. De data aceasta, Vera Nikolaevna a recunoscut scrisul lui Jeltkov şi a desfăcut plicul cu o duioşie la care nu s-ar fi aşteptat.

Iată ce scria :

„Nu sînt de vină, Vera Nikolaevna, că Dumnezeu a vrut să-mi trimită, ca o fericire imensă, dragostea pentru dumneavoastră. Nimic nu mă interesează în viața asta : nici politica, nici știința, nici filozofia, nici fericirea viitoare a oamenilor. Pentru mine, întreaga mea viață sînteți dumneavoastră. Abia acum îmi dau seama că într-un fel oarecare am pătruns supărător în viața dumneavoastră. Vă rog să mă iertați, dacă puteți. Astăzi, plec. Nu mă voi mai întoarce niciodată și nimic nu vă va mai aminti de mine.

Vă sînt nespus de recunoscător chiar și numai pentru faptul că existați. Mi-am analizat sentimentele. Nu este vorba de o boală, nici de ideea fixă a unui maniac, ci de dragostea cu care Dumnezeu a vrut, nu știu de ce, să mă răsplătească.

Nu-i nimic dacă am fost ridicol în ochii dumneavoastră sau ai fratelui dumneavoastră. Plec, spunînd cu înflăcărare : *«Sfințească-se numele tău»*.

Acum opt ani v-am văzut într-o lojă la circ și mi-am spus din prima clipă : o iubesc, fiindcă nu există pe lume nimic asemănător, nimic mai frumos — nici animal, nici floare, nici stea, nici un om mai minunat și mai gingaș decît dînsa. Dumneavoastră întruchipați întreaga frumusețe a pămîntului.

Gîndiți-vă, ce puteam să fac ? Să fug într-alt oraș ? Oricum, inima mea ar fi fost totdeauna lîngă dumneavoastră, la picioarele dumneavoastră. Fiecare clipă a zilei ar fi fost plină de gînduri, de visuri legate de dumneavoastră... de un dulce delir. Mi-e foarte rușine și roșesc, gîndindu-mă la brățara mea prostească. Ce să fac ? Am greșit. Îmi închipui ce impresie a produs ea asupra oaspeților dumneavoastră.

Peste zece minute plec. Mai am de lipit timbrul şi de aruncat scrisoarea la cutie, ca să nu las asta pe seama nimănui. Vă rog să ardeţi scrisoarea. Şi eu am aprins focul în sobă şi arunc în flăcări tot ceea ce am avut mai de preţ în viaţă : batista dumneavoastră, pe care mărturisesc că am furat-o. Aţi uitat-o pe un scaun la balul de la Cercul nobilimii. Ard şi bileţelul trimis de dumneavoastră — o, de cîte ori l-am sărutat — prin care mi-aţi interzis să vă mai scriu. Ard programul unei expoziţii de pictură pe care l-aţi ţinut cîndva în mînă, şi, înainte de a ieşi, l-aţi uitat pe un scaun... S-a sfîrşit. Am tăiat toate punţile, şi totuşi cred, ba sînt chiar convins că nu mă veţi uita. Dacă vă veţi aminti de mine — ştiu că sînteţi foarte muzicală, de cele mai multe ori v-am văzut la cvartetele lui Beethoven — aşadar, dacă vă veţi aminti de mine, cîntaţi sau porunciţi să se cînte sonata în Re major Nr. 2, op. 2.

Nu ştiu cum să închei scrisoarea. Vă mulţumesc din suflet, unica mea bucurie, unica mea mîngîiere, unicul meu gînd. Să vă dea Dumnezeu fericire şi nici o deşertăciune lumească să nu tulbure minunatul dumneavoastră suflet.

Vă sărut mîinile.

G.S.J.“

Vera s-a dus la soţul ei cu ochii roşii de plîns, cu buzele umflate şi i-a spus, întinzîndu-i scrisoarea :

— Nu vreau să-ţi ascund nimic, dar simt că în viaţa noastră a intervenit ceva îngrozitor. Probabil că tu şi Nikolai Nikolaevici aţi făcut ceva... ce nu se cade.

Prinţul Şein a citit scrisoarea cu atenţie, a împăturit-o cu grijă şi a spus după o lungă tăcere :

— Nu mă îndoiesc de sinceritatea acestui om, ba mai mult chiar, nu îndrăznesc să analizez sentimentele lui față de tine.

— A murit? întrebă Vera.

— Da, a murit. Pot să-ți spun că te-a iubit și nu a fost cîtuși de puțin nebun. L-am privit cu atenție, am urmărit fiecare mișcare a lui, fiecare expresie a feței sale. Viața pentru el nu exista fără tine. Simțeam că văd o suferință uriașă din pricina căreia oamenii mor și aproape chiar am înțeles că am în fața mea un mort. Nu știam, Vera, cum să mă port, ce să fac. Înțelegi?

— Spune, Vasenka, îl întrerupse ea: te-ar durea dacă m-aș duce în oraș să-l văd?

— Nu, Vera. Te rog, du-te. Aș fi venit și eu, dar Nikolai a stricat totul. Mi-e teamă că n-o să mă simt la largul meu.

XII

Vera Nikolaevna porunci vizitiului să oprească trăsura cu două străzi mai înainte de Luteranskaia. Găsi destul de ușor apartamentul lui Jeltkov. Îi deschise o femeie bătrînă cu ochii cenușii, foarte grasă, pe nas cu ochelari cu ramă de argint. Și întrebă ca și în ajun:

— Pe cine căutați?

— Pe domnul Jeltkov.

Pesemne că îmbrăcămintea ei, pălăria, mănușile și tonul oarecum autoritar produseră o puternică impresie asupra proprietăresei, care începu să-i dea amănunte:

— Poftiți, poftiți, prima ușă la stînga, dar acolo... acum... ne-a părăsit atît de curînd. Ei și ce-i dacă a cheltuit banii statului? Ar fi putut

să-mi spună mie. Vă închipuiţi ce avere am dacă închiriez camere burlacilor. Dar vreo şase-şapte sute de ruble tot aş fi adunat ca să-i depun pentru el. Dacă aţi şti ce om minunat a fost, doamnă ! De opt ani locuieşte la mine şi nu mi se părea că-i chiriaş, ci mai degrabă că-i copilul meu.

În antreu era un scaun, şi Vera se lăsă pe el.

— Sînt o prietenă a răposatului dumneavoastră chiriaş, zise ea, rostind rar cuvintele. Povestiţi-mi ceva despre ultimele clipe ale vieţii sale. Spuneţi-mi ce a făcut şi ce a vorbit.

— Au venit la el doi domni şi au stat foarte mult de vorbă. Mi-a spus că i s-a oferit un loc de administrator la o moşie, apoi domnul Eji a dat fuga la telefon şi s-a întors tare vesel. Cei doi domni au plecat, iar el s-a apucat de scris. După aceea s-a dus şi a aruncat scrisoarea la cutie, iar puţin mai tîrziu am auzit un pocnet, ca şi cum ar fi tras cineva cu un revolver de copii. N-am luat în seamă zgomotul. Pe la ora şapte avea obiceiul să bea ceai. Lukeria, servitoarea noastră, i-a bătut în uşă, însă el n-a răspuns. Atunci a mai bătut de cîteva ori, dar zadarnic. Cînd am forţat uşa, l-am găsit mort.

— Povestiţi-mi ceva de brăţară, o rugă Vera Nikolaevna.

— Ah, da, brăţara. Uitasem. De unde ştiţi de ea ? Înainte de a scrie scrisoarea, a venit la mine şi m-a întrebat : „Sînteţi catolică ?" I-am spus că da. Atunci a zis : „La voi există un obicei frumos — chiar aşa a spus «un obicei frumos» — să atîrnaţi la icoana Maicii Domnului inele, coliere, felurite daruri. Dacă v-aş ruga, aţi atîrna brăţara aceasta la icoană ?" Eu i-am făgăduit s-o fac.

— Aş putea să-l văd ? întrebă Vera.

— Poftiți, poftiți, doamnă. Prima ușă la stînga. Au vrut să-l ducă astăzi la morgă, dar are un frate care a căpătat autorizație să-l înmormînteze creștinește. Poftiți, poftiți.

Vera făcu un efort și deschise ușa. În odaie mirosea a tămîie și ardeau trei lumînări de ceară. Jeltkov era întins pe masă. Capul îi stătea mai jos decît corpul. Cineva îi pusese o perniță mică și moale, de parcă unui cadavru nu i-ar fi fost totuna. Pe fața lui se citea o demnitate profundă și buzele zîmbeau cu seninătate, ca și cum înainte de a-și fi dat suflarea ar fi aflat o taină mare și minunată, care l-ar fi împăcat deodată cu toată viața lui pămîntească. Ea își aminti că văzuse aceeași expresie de împăcare pe măștile mortuare ale unor oameni care suferiseră nespus de mult ca, de pildă, Pușkin și Napoleon.

— Vreți să ies din odaie, doamnă ? a întrebat-o bătrîna, cu un ton foarte familiar.

— Da, o să vă chem pe urmă, răspunse Vera, și scoase numaidecît din buzunarul lateral al bluzei un trandafir mare și roșu, ridică puțin cu mîna stîngă capul mortului, și cu mîna dreaptă îi puse floarea sub căpătîi. În clipa aceea înțelese că iubirea pe care o visează orice femeie trecuse pe lîngă ea. Își aminti cuvintele generalului Anosov despre o dragoste ce iese din comun, veșnică, și acum cuvintele lui i se păreau aproape profetice. Apoi dădu deoparte părul de pe fruntea mortului, îi strînse cu putere tîmplele în palme și-l sărută îndelung, prietenește, pe fruntea umedă și rece.

La plecare, proprietăreasa îi zise pe un ton mieros, de poloneză :

— Văd că nu sînteți ca alții și nu ați venit numai din curiozitate. Înainte de a muri, răposatul mi-a spus : „Dacă se va întîmpla să mor și va

veni o doamnă să mă vadă, spune-i că cea mai frumoasă bucată a lui Beethoven este..." mi-a şi scris pe o bucată de hîrtie, ca să nu uit... Iată...

— Arătaţi-mi, zise Vera Nikolaevna, izbucnind în plîns. Vă rog să mă iertaţi, sînt atît de impresionată de moartea lui, că nu mă pot stăpîni.

Şi citi cuvintele aşternute cu scrisul pe care-l cunoştea de mult :

L. van Beethoven, Son. Nr. 2, op. 2, *Largo Appassionato.*

XIII

Vera Nikolaevna s-a întors acasă, tîrziu seara, şi s-a bucurat că nu i-a găsit nici pe soţul, nici pe fratele ei.

În schimb, o aştepta pianista Jenny Reiter şi, emoţionată de ceea ce văzuse şi auzise, Vera alergă la ea şi exclamă, sărutîndu-i mîinile mari şi frumoase :

— Jenny, scumpa mea, te rog să cînţi ceva pentru mine.

Apoi ieşi numaidecît din cameră şi se aşeză pe banca din grădină. Nu se îndoia nici o clipă că Jenny va cînta tocmai pasajul acela din sonata a doua despre care scrisese mortul cu numele caraghios de Jeltkov.

Chiar aşa se şi întîmplă. De la primele acorduri recunoscu bucata aceasta, unică prin profunzimea ei. Şi sufletul ei părea că se dedublează. Se gîndea că trecuse pe lîngă ea o dragoste mare, care se naşte numai o dată la o mie de ani. Îşi amintea de cuvintele generalului Anosov şi se întreba pentru ce o silise Jeltkov să asculte, fără voia ei, tocmai această bucată de Beethoven. Iar în minte i se în-

chegau cuvinte, care se potriveau atît de bine cu muzica, de parcă ar fi fost strofe ce se încheiau cu vorbele : *„Sfințească-se numele tău“*.

„O să-ți arăt în sunete gingașe o viață care s-a osîndit cu supunere și bucurie la chinuri, suferințe și moarte. Nici o tînguire, nici un reproș n-am cunoscut, după cum n-am cunoscut nici durerea mîndriei jignite. În fața ta n-am fost decît rugăciune : *«Sfințească-se numele tău»*.

Da, prevăd suferință, sînge și moarte. Cred că trupului îi vine greu să se despartă de suflet, dar, Minunea mea, laudă ție, laudă înflăcărată și dragoste fără cuvinte. *«Sfințească-se numele tău»*.

Îmi amintesc de fiecare pas al tău, de privirea ta, de zîmbetul tău, de foșnetul pașilor tăi. Ultimele mele amintiri sînt învăluite într-o tristețe dulce, tristețe calmă și minunată. Dar n-o să-ți pricinuiesc durere. Plec singur, în tăcere, așa cum au vrut-o Dumnezeu și soarta : *«Sfințească-se numele tău»*.

În ceasul trist înainte de moarte mă rog numai ție. Viața ar fi putut fi frumoasă și pentru mine. Dar nu cîrti, biată inimă, nu cîrti. Sufletul meu cheamă moartea, dar inima mi-e plină de laudă pentru tine : *«Sfințească-se numele tău»*.

Nici tu, nici oamenii din jurul tău, nimeni nu știe cît ești de minunată. Bate ceasul. E timpul. Murind, în trista clipă a despărțirii de viață, cînt totuși : «slavă ție !».

Iat-o că vine, moartea care împacă totul, iar eu spun : «slavă ție !»“

Prințesa Vera îmbrățișă trunchiul unui salcîm, își lipi obrazul de el și plînse. Copacul se clătină ușor. Frunzele foșniră în adierea vîntului, de parcă i-ar fi împărtășit durerea. Stelele tabacului alb din grădină își risipiră cu și mai multă dărnicie par-

fumul... Iar muzica fără seamăn, supunîndu-se parcă durerii ei, urma :

„Liniştește-te, draga mea, liniştește-te, liniştește-te. Îți aminteşti de mine ? Îţi aminteşti, da ? Doar tu eşti singura şi cea de pe urmă dragoste a mea. Liniştește-te, sînt cu tine. Gîndește-te la mine şi voi fi alături de tine, pentru că ne-am iubit doar o clipă, dar pentru totdeauna. Îţi aminteşti de mine ? Îţi aminteşti ? Îţi aminteşti ? Îţi simt lacrimile. Liniştește-te. Somnul mi-e atît de dulce, atît de dulce, atît de dulce !"

După ce isprăvi de cîntat, Jenny Reiter ieşi din casă şi, văzînd-o pe prinţesa Vera pe bancă, cu faţa scăldată în lacrimi, o întrebă :

— Ce s-a întîmplat ?

Vera, cu ochii umezi, o sărută tulburată şi plină de nelinişte, pe faţă, pe buze şi pe ochi, şi-i răspunse :

— Nimic ! M-a iertat. Acum e totul bine.

1911

Povestiri

Ancheta

Sublocotenentul Kozlovski desena, gînditor, pe mușamaua albă a mesei, un profil delicat de femeie cu un conci pe vîrful capului și un guler *à la* Maria Stuart. În fața lui, pe masă, era o adresă a comandamentului, prin care i se ordona pe scurt să facă, fără întîrziere, o anchetă cu privire la furtul unei perechi de carîmbi și a treizeci și șapte de copeici, săvîrșit de soldatul Muhamet Baiguzin. Acesta sustrăsese carîmbii și suma de bani dintr-un cufăr încuiat al tînărului soldat Benedikt Esipaka. Plutonierul-major Ostapciuk și fruntașul Piskun, martori în această anchetă, împreună cu soldatul Kucerbaev, chemat ca translator, se aflau în bucătăria gazdei. De acolo, ordonanța sublocotenentului îi băga pe rînd în odaie, cu chipul grav și, potrivit situației, chiar cu o oarecare măreție disprețuitoare.

Plutonierul-major Taras Gavrilovici Ostapciuk intră cel dintîi și-și anunță numaidecît prezența tușind cuviincios, cu chipiul la gură. Taras Gavrilovici, „doctor“ în cunoașterea regulamentului — autoritate de nezdruncinat pentru toți gradații — se bucura în regiment de o mare faimă. Sub conducerea lui pricepută se desfășurau cu succes trecerile în revistă ale companiei, parăzile și toate inspecțiile, în timp ce comandantul de companie

își irosea zilele și nopțile în căutare de bani pentru plata titlurilor executorii, pe care nenumărații săi creditori, cămătari ai regimentului, le prezentau mereu la cancelarie. Scund, dar îndesat și viguros, plutonierul-major părea predispus la obezitatea caracteristică omului îmbuibat. Avea ochii mici, cu priviri sfredelitoare și agere, iar fața — roșie și pătrată. Taras Gavrilovici era căsătorit ; de cîte ori rămînea în tabără după apelul de seară, se așeza în fața cortului său, îmbrăcat într-un halat vărgat, și bea ceai cu lapte și cu franzelă caldă. Îi plăcea să discute probleme politice cu teteriștii din compania sa și, cu prilejul acestor discuții, nu lăsa niciodată o iotă din ideile lui, iar cel care gîndea altfel decît el — era pus uneori să facă de serviciu peste rînd.

— Cum... te... cheamă ? îl întrebă, nehotărît, Kozlovski.

Încă nu împlinise un an de serviciu în regiment și întotdeauna șovăia cînd trebuia să tutuiască o persoană atît de merituoasă ca Taras Gavrilovici, care avea pe piept o medalie mare de argint „Pentru sîrguință“ și mîneca stîngă acoperită cu galoane de aur și argint.

Plutonierul-major, bun cunoscător de oameni, observă cu ușurință încurcătura tînărului ofițer și, oarecum măgulit, se recomandă conform regulamentului.

— Spuneți... spuneți cu de-amănuntul... cine a comis furtul acela ? Parcă niște cizme sau, dracu știe ce !

Pe dracu-l pomenise, ca să dea tonului său o oarecare siguranță. Plutonierul-major îl ascultă cu atenție încordată, lungindu-și gîtul. Depoziția și-o începu cu formula *așa că*, la care nu renunța niciodată.

— Aşa că, înălţimea-voastră, pe cînd stăteam şi transcriam o foaie de comandă, uite că-l văd venind la mine în fugă pe fruntaşul de serviciu — Piskun care va să zică — şi raportează : „Aşa şi aşa, dom' majur, la companie este ceva în neregulă". „Cum aşa, în neregulă ?" „Întocmai, să trăiţi, spune el, s-au furat de la un soldat tînăr nişte cizme şi treizeci şi şapte de copeici." „Dar de ce, îl întreb eu, soldatul n-a încuiat cufărul ?" Căci vedeţi, înălţimea-voastră, toţi sînt obligaţi să aibă lacăt la cufăr. „Întocmai, să trăiţi, spune Piskun, a încuiat, numai că l-au spart." „Cine l-a spart ? Cum a îndrăznit ? Ce neobrăzare mai e şi asta ?" „Nu ştiu, n-am de unde să ştiu, dom' majur." Atunci m-am dus la comandantul companiei şi i-am raportat : „Aşa şi pe dincolo, înălţimea-voastră, iaca ce s-a întîmplat". *Eu*, cînd s-a săvîrşit fapta, nu eram la companie, pentru că mă dusesem la maistrul armurier.

— Asta-i tot ce ştii ?

— Da, să trăiţi.

— Dar Baiguzin ăsta e un soldat bun ? Înainte de furtul cu pricina l-aţi mai prins vreodată cu vreo greşeală ?

Taras Gavrilovici întinse bărbia ca şi cum l-ar fi strîns prea tare gulerul.

— Da, să trăiţi, anul trecut a dezertat trei săptămîni. Eu socot că tătarii ăştia sînt cea mai neghioabă seminţie de pe pămînt. Se roagă la lună şi nu înţeleg o iotă din limba noastră. Eu unul cred, înălţimea-voastră, că tătari d-ăştia nu se mai află în nici o altă ţară...

Lui Taras Gavrilovici îi plăcea să stea de vorbă cu un om învăţat. Kozlovski asculta tăcut, rozînd cu dinţii capătul condeiului.

Pentru că nu căpătase încă destulă experiență în serviciu, nu izbutea să găsească energia necesară și tonul hotărît, potrivite cu situația, ca să-l pună la punct pe plutonierul-major cu veleitățile lui de politician. În sfîrșit, întrebă, gîngăvind, numai ca să spună ceva, deși își dădea seama că Taras Gavrilovici înțelege lipsa de rost a întrebării lui.

— Ei, și ce-o să pățească acum Baiguzin ?

Taras Gavrilovici răspunse cu aerul cel mai binevoitor din lume :

— E de presupus, înălțimea-voastră, c-o să fie biciuit. Că, vedeți, dacă n-ar fi dezertat anul trecut, ei, atunci ar fi altceva. Dar acum, eu așa cred c-o să fie biciuit neapărat. Căci vedeți, așa cum îi el, recidivist...

Kozlovski îi citi declarația și i-o dădu s-o semneze. Taras Gavrilovici semnă cu vioiciune, arătînd gradul, numele și prenumele, apoi citi cele scrise, rămase cîteva clipe pe gînduri și adăugă deodată sub semnătură o înfloritură, privindu-l pe ofițer cu șiretenie și prietenie.

Apoi intră fruntașul Piskun. Acesta nu ajunsese încă să-și dea seama de gradul de autoritate a comandanților și de aceea holba ochii la ei, fără să facă vreo deosebire între unul și altul, străduindu-se să vorbească „tare și îndrăzneț și să spună totdeauna adevărul". Ori de cîte ori simțea în întrebarea comandantului îndemnul la un răspuns afirmativ, striga : „Da, să trăiți !" iar în caz contrariu : „Nu, să trăiți !"

— Știi cine a furat carîmbii tînărului soldat Esipaka ?

Piskun spuse cu voce tare că n-are de unde să știe.

— Poate c-o fi Baiguzin ?

— Da, să trăiţi, înălţimea-voastră ! strigă Piskun cu voce mulţumită şi sigură.

— De ce crezi că el e făptaşul ?

— Nu pot pentru ca să ştiu, înălţimea-voastră.

— Atunci poate că nici nu l-ai văzut furînd ?

— Nu, să trăiţi, nu l-am văzut. Dar cînd soldaţii s-au dus la cină, el se tot învîrtea pe lîngă paturi. Eu l-am întrebat : „Ce tot umbli pe-aici ?" Iar el a răspuns : „Îmi caut pîinea".

— Va să zică nu l-ai prins furînd ?

— Nu l-am prins, înălţimea-voastră.

— Dar nu mai era nimeni pe acolo, în afară de Baiguzin ? Poate că nu e el hoţul ?

— Aşa-i, să trăiţi, înălţimea-voastră.

Faţă de fruntaş, Kozlovski se simţea mult mai la largul lui şi de aceea, după ce-l făcu măgar, îi dădu să semneze declaraţia.

Piskun se frămîntă multă vreme pe loc, suflînd greu şi zgomotos, cu vîrful limbii scos afară din gură din pricina strădaniei şi, în sfîrşit, semnă cu o sforţare uriaşă : frun Spiridoni Peskunou.

Kozlovski constată că, pînă la urmă, ancheta nu dispunea decît de depoziţia nesigură a lui Piskun care, în vreme ce-şi făcea serviciul de sergent de zi pe companie, îl văzuse pe Baiguzin umblînd în timpul cinei prin cazarmă. Cît despre tînărul soldat Esipaka, acesta fusese trimis mai înainte la spital, pentru că se îmbolnăvise de trahomă.

În sfîrşit, ordonanţa îi băgă în odaie pe cei doi tătari. Ei intrară sfioşi, păşind cu o prevedere exagerată. De pe cizmele lor se desprindeau bucăţi de noroi şi cădeau pe duşumea. Ei se opriră chiar lîngă uşă. Kozlovski le porunci să se apropie. Tătarii mai făcură trei paşi, ridicînd picioarele sus de tot.

— Numele ? îi întrebă ofiţerul.

Kucerbaev își spuse foarte vioi și răspicat numele îmbinat cu „oglî“, „ghirei“ și „mîrza“.

Baiguzin se uită tăcut în jos.

— Zi-i pe tătărește să-și spună numele, ordonă Kozlovski translatorului.

Kucerbaev se întoarse către inculpat și-i spuse cîteva cuvinte tătărești pe un ton de încurajare.

Baiguzin ridică ochii, se uită la translator cu privirea tristă și fixă a unei maimuțe mici, care-și privește stăpînul, și zise repede cu voce răgușită și nepăsătoare :

— Muhamet Baiguzin.

— Așa este, înălțimea-voastră, Muhamet Baiguzin, raportă translatorul.

— Întreabă-l dacă el e acela care a *luat* carîmbii lui Esipaka ?

Sublocotenentul se convinse din nou de lipsa lui de experiență și tărie sufletească, pentru că, din cauza unui sentiment inexplicabil de pudoare și delicatețe, ocolise expresia potrivită — „a furat“.

Kucerbaev se întoarse iar spre tătar și începu să vorbească, de data aceasta cu un ton mai sever și întrebător. Baiguzin ridică privirea spre el, fără să scoată o vorbă. De altfel, la toate întrebările superiorului său el răspunse cu aceeași tăcere tristă.

— Nu vrea să vorbească, explică translatorul.

Ofițerul se ridică, se plimbă gînditor prin cameră și întrebă :

— Dar rusește nu înțelege de loc ?

— Ba înțelege, înălțimea-voastră. Știe să și vorbească. Ei ! *Harandaș, corali minga* [1], îi spuse el iar lui Baiguzin și începu să înșire pe tătărește o frază lungă, la care Baiguzin răspundea numai cu privirea lui de maimuță.

---

[1] *Uită-te la mine, prietene (n. aut.).*

— Nu vrea şi pace, înălţimea-voastră.

Se făcu tăcere. Sublocotenentul străbătu din nou camera dintr-un colţ într-altul şi strigă deodată, înciudat, către translator :

— Pleacă, nu mai am nevoie de tine... Du-te ! Hai, du-te odată !

După plecarea lui Kucerbaev, Kozlovski îşi continuă încă multă vreme plimbarea de-a lungul şi de-a latul singurei sale camere. În clipele grele ale vieţii lui, se folosea totdeauna de procedeul acesta, care nu dăduse niciodată greş. De cîte ori trecea pe lîngă Baiguzin, îl privea cu luare-aminte dintr-o parte, fără ca tătarul să-l observe. Acest apărător al patriei era plăpînd şi mic ca un băiat de doisprezece ani. Faţa lui de copil, spînă şi arămie, cu pomeţii obrajilor proeminenţi, avea un aspect caraghios şi jalnic. Aşa cum îi răsărea obrazul din mantaua cenuşie, neobişnuit de largă, cu mînecile pînă la genunchi, Baiguzin semăna cu un bob de mazăre, care se clatină în păstaia lui. Ochii nu i se zăreau, pentru că-i ţinea mereu aplecaţi.

— De ce nu vrei să răspunzi ? întrebă sublocotenentul, oprindu-se în faţa soldăţelului.

Tătarul tăcea fără să ridice privirea.

— De ce-i fi tăcînd tu aşa, măi frate ? Uite, umblă vorba că tu ai fi luat carîmbii. Şi poate că nici prin gînd nu ţi-a trecut. Ei, zi-i, ai luat carîmbii ori ba ? Ai ?

Cînd văzu că tătarul nu-i răspunde, Kozlovski începu din nou să se plimbe. Seara de toamnă se lăsa repede învăluind lucrurile din cameră într-o pînză cenuşie, mohorîtă. Ungherele odăii se înecară în întuneric, şi Kozlovski, în plimbarea-i neîntreruptă, trecînd mereu pe lîngă tătar, abia de putea să-i mai desluşească faţa nemişcată şi abă-

tută. Sublocotenentul înțelese că, de s-ar plimba așa toată seara și toată noaptea, pînă-n zori, tătarul tot nu s-ar urni din loc, ci ar rămîne acolo în aceeași tăcere încremenită. Gîndul acesta îl apăsa și îl durea.

Pendula din perete sună repede și surd ora unsprezece, apoi hîrîi și, după un răstimp de îndoială, mai bătu încă de trei ori.

Pe ofițer îl cuprinse o milă adîncă de acest copilandru îmbrăcat în mantaua lui soldățească, prea mare pentru el. De astfel, sentimentul acesta era cu totul nou, ciudat și încă destul de nelămurit pentru Kozlovski, care nu-și dădea seama de ceea ce se petrece cu dînsul. I se părea că numai el, sublocotenentul Kozlovski, era vinovat de înfățișarea jalnică, urgisită, lipsită de apărare a lui Baiguzin. N-ar fi putut spune întrucît era el vinovatul, dar s-ar fi simțit prost dacă cineva i-ar fi amintit în clipa aceea că nu-i de loc urît, că e un bun dansator, că e socotit un om deștept, că e abonat la o revistă voluminoasă și că întreține relații cu o femeie drăguță.

Între timp se întunecase cu totul, și Kozlovski nu mai putea desluși obrazul tătarului. Crai-nou arunca pe sobă pete lungi și palide.

— Ascultă, Baiguzin, începu Kozlovski cu o voce sinceră, plină de prietenie. Toți avem același Dumnezeu. Să zicem Allah. Parcă așa-l numiți voi ? Atunci, pentru Dumnezeu, trebuie să spunem adevărul. Așa e ? Dacă n-o să-l spui acum, n-ai nici un folos, pentru că tot o să se afle și o să fie mai rău. Dacă recunoști, ei, atunci e altceva. Și eu o să pun o vorbă bună pentru tine. Îți dau cuvîntul meu de onoare că o să pun o vorbă bună pentru tine. Mă înțelegi ? Într-un cuvînt — Allah !

În cameră se lăsă iar liniştea, întreruptă doar de tictacul stăruitor şi monoton al ceasului.

— Hai, mărturiseşte, doar te rog omeneşte, ca om, nu ca un comandant. Comandant — *ioc*. Înţelegi ? Ai tată ? Poate că ai şi *inai* ? adăugă el, amintindu-şi întîmplător că la mamă pe tătăreşte se spune *inai*.

Tătarul tăcea. Kozlovski străbătu camera, trase de lanţul pendulei, apoi, apropiindu-se de fereastră, începu să se uite cu inima strînsă de tristeţe în întunericul rece al nopţii de toamnă.

Deodată, tresări, auzind în spatele său o voce răguşită şi subţirică :

— *Inai* am.

Kozlovski se răsuci repede pe călcîie. Tocmai în clipa aceea se gîndea că şi el are o *inai*, o *inai* bătrînă şi scumpă, de care îl despărţea o distanţă de o mie cinci sute de verste. Îşi dădu seama că, în realitate, fără ea el se simte cu desăvîrşire străin în regiunea aceasta în care se vorbea stricat ruseşte. Apoi îşi aduse aminte de mîngîierile ei calde şi de grija ei gingaşă. Îşi mai aminti că uneori, furat de viaţa lui zgomotoasă şi cîteodată dezordonată, uita luni întregi să răspundă la scrisorile ei lungi, amănunţite şi pline de dragoste, în care bătrînica totdeauna o ruga pe Maica Domnului să-l aibă în paza ei.

Între sublocotenent şi tăcutul tătar se înfiripă deodată o legătură uşoară, gingaşă. Kozlovski se apropie hotărît de soldat şi-şi puse amîndouă mîinile pe umerii lui.

— Ascultă, dragul meu, spune drept, ai furat sau n-ai furat carîmbii ?

Baiguzin smiorcăi şi repetă ca un ecou :

— Am furat carîmbii.

— Şi ai furat şi treizeci şi şapte de copeici ?

— Am furat și treizeci și șapte de copeici.

Sublocotenentul oftă și începu iar să umble prin cameră. Acum îi părea rău că amintise de *inai* și că-l făcuse pe Baiguzin să mărturisească adevărul. Pînă în clipa mărturisirii lui nu existase nici o probă hotărîtoare.

„Ei, să zicem că s-a-nvîrtit prin cazarmă ! Și ? Ce-are a face ? Nimeni n-ar fi putut să dovedească ceva împotriva lui. Pe cînd acum, conștiința datoriei îmi poruncește să aștern pe hîrtie mărturisirea lui. Dar ia să vedem, o fi asta chiar o datorie ? Poate că, în clipa aceasta, datoria mea ar fi, dimpotrivă, să nu iau în seamă mărturisirea lui Baiguzin. Un simțămînt curat, poate chiar remușcarea i-a și cuprins sufletul. Iar ca recidivist o să-l biciuiască fără doar și poate. Parcă biciuirea ar ajuta la ceva ! Și apoi, are și el o *inai*. Afară de asta, datoria este «o noțiune elastică», după cum spune căpitanul Grebber. Dar dacă-l vor interoga încă o dată ? Doar n-o să încerc să cad la înțelegere cu el, nici să-l învăț să-și mintă comandanții ?! De ce dracu i-oi mai fi amintit de *inai* ? Oh, nenorocitule, vai de tine ! Compătimirea mea nu ți-a făcut decît rău."

Kozlovski îi ordonă tătarului să se întoarcă la cazarmă și să vină din nou a doua zi dis-de-dimineață. Pînă atunci, nădăjduia să judece în liniște întreaga problemă și să ajungă la o hotărîre înțeleaptă. Dar lucrul cel mai potrivit i se părea că ar fi să spună totul, cu de-amănuntul, unuia dintre comandanții lui mai simpatici.

Noaptea tîrziu, cînd se hotărî să se culce, își întrebă ordonanța ce credea el că va păți Baiguzin.

— Fără îndoială c-o să-l biciuiască, înălțimea-voastră, răspunse ordonanța cu convingere. Și apoi, cum să nu-l biciuiască, dacă a șterpelit singura pe-

reche de carîmbi a unui soldat ? Soldatul e un om dat în paza Domnului... Unde s-a mai pomenit așa ceva, să furi singura pereche de carîmbi a unui frate de-al tău ? Spuneți, vă rog !...

Era o dimineață senină și friguroasă de toamnă. Iarba, pămîntul, acoperișurile caselor, toate se înveșmîntaseră într-un strat subțire de brumă. Pomii parcă i-ar fi pudrat cineva cu mare grijă.

Soldații, cu figurile lor cenușii, mișunau ca într-un furnicar prin curtea largă a cazărmii, înconjurată din toate părțile cu clădiri lungi de lemn. La prima privire, forfoteala de furnicar părea să nu aibă nici o noimă, dar un ochi experimentat descoperea că în cele patru colțuri ale curții se formase cîte un grup de soldați, care se desfășura treptat într-o formație lungă și uniformă. Cei din urmă întîrziați fugeau grăbiți, mestecînd din mers ultimul dumicat de pîine și încheindu-și cureaua de la cartușieră.

Peste cîteva minute, companiile porniră una după alta, zăngănindu-și armele lucitoare, spre centrul curții, unde se așezară în careu cu fața spre interior. În mijlocul careului rămăsese un teren gol nu prea mare, de forma unui pătrat cu laturile cam de patruzeci de pași.

Comandantul batalionului stătea deoparte, înconjurat de un grup de ofițeri, discutînd cazul soldatului Baiguzin, care în ziua aceea trebuia să-și primească pedeapsa dată de consiliul de disciplină al regimentului.

Mai mult decît oricare altul dintre ei vorbea un ofițer, o namilă de om, roșcovan, îmbrăcat cu o manta groasă de postav soldățesc cu guler de oaie. Mantaua aceasta își avea povestea ei și era poreclită în regiment : „cojoc de sentinelă“ și „capotul

bunicii". Se înțelege că nimeni nu folosea poreclele acestea în fața proprietarului ei, fiindcă toți se cam temeau de limba lui lungă și murdară. Și astăzi, el vorbea, ca de obicei, grosolan, cu accent ucrainean, făcînd gesturi largi, care nu se potriveau niciodată cu subiectul discuției, și construind fraze neghioabe, caracteristice foștilor seminariști.

— Iată, la noi la seminar, pot să spun că se bătea, nu glumă. Se întîmpla ca sîmbăta, vrînd-nevrînd, să scoți pantalonii! Ți se spunea: „Ai dreptate, drăguță, ai dreptate, dar ia culcă-te... Dacă ești vinovat — ca pedeapsă, iar dacă nu — ca stimulent."

— Pesemne că ăsta o s-o pată rău, zise comandantul batalionului. Soldații nu iartă hoția.

Ofițerul roșcovan se întoarse repede spre comandantul batalionului, gata să-i răspundă, dar se răzgîndi.

În aceeași clipă, plutonierul-major veni în fugă la comandant și-i raportă cu glas scăzut:

— Îl aduc pe tătăraș, înălțimea-voastră.

Toți își întoarseră capul să se uite înapoi. Careul viu se mișcă dintr-o dată, fără nici o comandă, și se făcu liniște. Ofițerii porniră grăbiți, fiecare spre compania lui, încheindu-și mănușile din mers.

Prin liniștea care căzuse peste tot, se auziră răsunînd pașii grei a trei oameni. Baiguzin mergea la mijloc între două sentinele. Era îmbrăcat cu aceeași manta uriașă, cîrpită la spate cu petece de culori diferite. Mînecile i se bălăbăneau, ca și înainte, pînă la genunchi. În față, marginile bonetei erau pleoștite peste cocardă, iar în spate se ridicau, țepene, în sus, dînd tătarului o înfățișare și mai jalnică. Inculpatul acesta mic și încovoiat făcu o impresie curioasă cînd se opri între cele două

sentinele, în mijlocul celor patru sute de oameni înarmaţi.

De cînd sublocotenentul Kozlovski citise ordinul prin care Baiguzin era condamnat la o pedeapsă corporală, îl năpădiseră sentimente nelămurite, ciudate şi neobişnuite. Nu izbutise să facă nimic pentru Baiguzin, deoarece, chiar a doua zi, comandanţii îi ceruseră să termine repede cu ancheta. Ce-i drept, amintindu-şi de cuvîntul de onoare pe care-l dăduse tătarului, ceruse sfatul comandantului său de companie, dar încercarea lui dăduse greş. Comandantul companiei îşi exprimase mai întîi uimirea faţă de o astfel de atitudine, apoi izbucnise în rîs şi, în sfîrşit, văzîndu-l pe tînărul ofiţer din ce în ce mai tulburat, schimbase subiectul discuţiei, ca să-i atragă atenţia asupra altor lucruri. În clipele acelea, Kozlovski, fără să se simtă trădător, avea totuşi impresia că smulsese prin înşelăciune mărturisirea lui Baiguzin în legătură cu furtul. „Poate că-i şi mai rău decît trădarea — se gîndea el — să-l înduioşezi pe om, amintindu-i de casă, de maică-sa, ca apoi să-l loveşti pe neaşteptate." Acum, îl asculta pe ofiţerul roşcovan şi simţea o ură înverşunată împotriva bărbii neîngrijite şi murdare a acestuia, a obrazului lui aspru, grosolan, a şuviţelor năclăite de păr, care i se iveau la spate de sub chipiu. Era limpede că omul acesta venise să asiste cu plăcere la execuţia de care Kozlovski se simţea, totuşi, vinovat.

Comandantul ieşi în mijlocul batalionului şi, întorcîndu-se cu spatele spre Baiguzin, comandă prelung cu voce puternică :

— Peentru o...

Kozlovski scoase pe jumătate sabia din teacă, tresări ca prins de friguri şi începu să tremure. Acum se scutura mereu într-un tremur uşor şi

nervos. Comandantul batalionului scrută formaţia şi strigă scurt :

— ...nor !

Careul se mişcă, armele zăngăniră de două ori şi toţi amuţiră.

— Adjutant, citeşte sentinţa consiliului de disciplină al regimentului, ordonă comandantul batalionului cu vocea lui clară şi fermă.

Adjutantul ieşi în mijlocul careului. Nu ştia să călărească, dar se legăna în mers şi-şi apleca trupul înainte la fiecare pas, imitîndu-i pe ofiţerii de cavalerie.

Citea nedesluşit, accentuînd greşit şi tărăgănînd cuvintele fără nici un rost.

— „Consiliul de disciplină al regimentului de infanterie N., compus din locotenent-colonel N., preşedinte, şi membrii cutare şi cutare..."

Baiguzin stătea încovoiat, ca şi mai înainte, între cele două sentinele şi numai arareori îşi plimba privirea indiferentă peste rîndurile de soldaţi. Se vedea că nu ascultă o vorbă din ceea ce se citea şi că probabil nici un prea înţelegea de ce voiau să-l pedepsească. O singură dată se mişcă, smiorcăi şi-şi şterse nasul cu mîneca mantalei.

Nici Kozlovski nu prea înţelegea sentinţa, şi tresări, auzindu-şi numele, cînd lectura ajunse la pasajul unde se amintea de ancheta lui. Deodată avu senzaţia că pentru o singură clipă toate privirile se aţintiră asupra sa şi că îndată oamenii îşi întoarseră ochii în altă parte. Inima îi ticăi, speriată. Desigur că i se păruse, fiindcă în afară de el nu se poate să mai fi auzit careva numele lui. Toţi îl ascultau mereu cu aceeaşi nepăsare pe adjutant cum citeşte monoton şi repede. Ajutantul termină lectura sentinţei cu hotărîrea consiliului de disci-

plină, prin care Baiguzin era condamnat să sufere o sută de lovituri de vergi.

Comandantul batalionului comandă: „La picior!“ și făcu semn din cap doctorului, care stătea printre rînduri cu o privire întrebătoare, plină de teamă. Doctorul, un om tînăr și serios, asista pentru prima oară în viața sa la o pedeapsă corporală. Fîstîcit și parcă încremenit sub privirea sutelor de ochi pironiți asupra lui, ieși, stîngaci, în mijlocul careului, palid, cu bărbia tremurîndă. Cînd i se ordonă lui Baiguzin să se dezbrace, acesta nu se dumiri numaidecît ce voiau de la el și numai cînd i se repetă ordinul, arătîndu-i-se prin semne ce trebuie să facă, își descheie mantaua și vestonul încet, cu mișcări stîngace. În timp ce-i examina inima și pulsul, doctorul dădea nedumirit din umeri, ocolind privirea tătarului, iar pe fața lui se întinse o expresie de groază și dezgust. Nu descoperi la Baiguzin nici cel mai mic semn de emoție, obișnuită în astfel de împrejurări. Fără doar și poate că tătarul sau nu înțelegea ce-l aștepta sau era atît de nătîng și avea nervii atît de căliți, încît în sufletul lui nu puteau pătrunde nici rușinea, nici frica.

Doctorul șopti cîteva cuvinte la urechea comandantului de batalion și se îndepărtă grăbit în spatele frontului, cu aceiași pași stîngaci. Cinci soldați răsăriră ca din pămînt și-l înconjurară pe Baiguzin. Unul dintre ei, toboșarul, rămase mai la o parte și, ridicînd mîna dreaptă cu bățul, își îndreptă privirea spre comandantul de batalion, în așteptarea ordinului.

Tătarul începu să-și scoată mantaua, dar cu atîta încetineală, încît cei cîțiva oameni ieșiți din front au trebuit să-l ajute. Apoi stătu cîtva timp nehotărît, neștiind ce să facă cu mantaua. În cele din

urmă, o așternu grijuliu pe pămînt și începu să se dezbrace. Trupul lui era negru și neobișnuit de slab. Pe Kozlovski îl fulgeră gîndul că tătarului îi este probabil foarte frig și din cauza aceasta ofițerul începu să tremure și mai tare.

Tătarul rămăsese nemișcat. Soldații, care se învîrteau în jurul lui, începură să-i facă semne că trebuie să se întindă jos. Încet și cu mișcări stîngace, el se lăsă în genunchi, rezemîndu-se cu mîinile de pămînt și se culcă pe mantaua așternută. Unul dintre soldați se lăsă pe vine apucîndu-i capul. Altul i se așeză pe picioare. Al treilea, un sergent, se postă într-o parte, ca să numere loviturile și abia atunci Kozlovski observă că pe pămînt, la picioarele celorlalți doi soldați, care stăteau de o parte și de alta a lui Baiguzin, se aflau legături de vergi roșii și mlădioase.

Comandantul batalionului făcu un semn cu capul și toboșarul porni să bată tare și des în tobă. Cei doi soldați, care-l străjuiau de amîndouă părțile pe Baiguzin, se uitau nehotărîți unul la altul. Nici unul dintre ei nu voia să dea prima lovitură. Sergentul se apropie de ei și le spuse ceva... Atunci cel din dreapta scrîșni din dinți și cu fața crispată ridică repede vergile și le coborî cu aceeași iuțeală, aplecîndu-se cu tot corpul înainte. Kozlovski auzi vîjîitul scurt al vergilor, o lovitură surdă și vocea sergentului care strigase *unu !* Tătarul scoase un strigăt slab, parcă de uimire. Sergentul comandă : *doi !* Soldatul din stînga ridică tot atît de repede vergile și se apleacă să lovească. Tătarul strigă iar, de data aceasta mai tare — iar în vocea lui străbătea suferința corpului tînăr supus la caznă.

Kozlovski se uită la soldații din preajma sa. Fețele lor, toate la fel de cenușii, aveau nemișcarea

și nepăsarea caracteristice frontului. Nici compătimire, nici curiozitate — nici un gînd nu puteai să citești pe aceste fețe încremenite. Sublocotenentul tremura fără întrerupere din cauza frigului și a emoției. Îl chinuiau țipetele lui Baiguzin și-l mustra conștiința că el contribuise la pedeapsa aceasta, dar, mai cu seamă, îl frămînta gîndul că tătarul, pesemne nici nu-și dădea seama de vina sa și nici nu știa bine pentru ce era bătut. El intrase în armată, după ce acasă auzise tot soiul de grozăvii despre această instituție, și se pregătise din vreme pentru un trai plin de severitate și nedreptăți. Primul său gînd, după aspra primire care i se făcuse în companie, în cazarmă și de șefii săi, a fost acela de a fugi îndărăt pe dragile lui ogoare. L-au prins și l-au băgat la carceră. Apoi luase carîmbii aceștia. Ce-l îndemnase să-i ia, pentru ce nevoi, n-ar fi putut să povestească nici celui mai apropiat om : tatălui sau mamei sale. Și nici Kozlovski nu s-ar fi chinuit atît de mult, dacă ar fi pedepsit un hoț conștient pentru un furt premeditat sau chiar un om cu totul nevinovat, dar care măcar era în stare să-și dea seama de întreaga dezonoare a bătăii executate în public.

S-au numărat o sută de lovituri, toba și-a încetat bătaia, și în jurul lui Baiguzin porni forfota acelorași soldați. Cînd tătarul se ridică de jos și începu cu stîngăcie să-și încheie nasturii, ochii lui se întîlniră cu ai lui Kozlovski, și din nou, ca și în timpul anchetei, sublocotenentul simți între el și soldat o stranie legătură sufletească.

Careul uman tresări și laturile lui cenușii începură să se destrame. Ofițerii se îndreptau în grup către porțile cazărmii.

— Păi ce, spunea ofițerul roșcovan, cel cu „capotul", făcînd gesturi largi și nepotrivite, parcă

asta se cheamă bătaie ? La noi la seminar, cînd se bătea, vergile se opăreau întîi în oțet... De-ar fi încăput pe mîna mea tătarul ăsta, i-aș fi arătat eu carîmbi ! Asta nu se cheamă bătaie, ci gîdileală.

Kozlovski își simți deodată capul vîjîind, iar prin fața ochilor i se perindară valuri, valuri de ceață roșie. Tăie drumul roșcovanului și, scos din fire de simțămîntul că se face de rîs, țipă cu glas tremurător și ascuțit :

— Ați mai spus o dată porcăria asta și... și... nu vă obosiți s-o mai repetați !... Tot ceea ce rostiți este inuman și josnic !

Ofițerul roșcovan îl privi de sus pe dușmanul său neașteptat și dădu din umeri.

— Pesemne că ești bolnav, tinere ! De ce te legi de mine ?

— De ce ? strigă ascuțit Kozlovski. De ce ?.... Pentru că dacă... nu tăceți imediat, vă...

Din spate, cîțiva ofițeri, îngrijorați de cearta neașteptată, îl trăgeau de mîini, iar el, acoperindu-și deodată fața cu palmele, izbucni într-un plîns cu hohote. Plîngea ca o femeie, cutremurîndu-se din tot trupul, nespus de rușinat și îndurerat de propriile sale lacrimi...

1894

Pîinea altuia

— Acuzat, conform prevederilor legii, ți se acordă ultimul cuvînt, a spus președintele tribunalului cu un glas nepăsător, cu ochii pe jumătate închiși de oboseală. Ce poți adăuga, pentru lămurirea sau justificarea faptei dumitale ?

Acuzatul a tresărit și s-a cramponat nervos cu degetele sale subțiri și lungi de balustrada boxei acuzaților. Era slăbuț, pirpiriu, cu mișcări sfioase și cu o privire plină de spaimă. Părul de pe cap și din barbă rar, spălăcit și năclăit, și genele complet albe dădeau feței sale palide un aspect bolnăvicios, anemic... Era acuzat de faptul că, locuind la o rudă a sa îndepărtată, contele Vențepolski, dăduse foc cu premeditare locuinței acestuia în noaptea de douăzeci și trei spre douăzeci și patru ianuarie. Expertiza medicală stabilise că este perfect normal și în deplinătatea facultăților mintale. Mai stabilise că avea o sensibilitate oarecum sporită a sistemului nervos și tendința de a izbucni pe neașteptate în plîns, dovedind o slăbiciune a centrilor inhibitori, dar atîta tot.

Pînă în clipa aceea, acuzatul păruse nepăsător, străin parcă de propriul lui proces. Atmosfera solemnă, apăsătoare a tribunalului, uniformele judecătorilor, postavul roșu, cu franjuri de aur, de pe masa lor, uriașa sală neîncălzită, portretele

maiestuoase de pe pereți, publicul de dincolo de balustradă, aprozii agitați, jurații gravi și demni, calmul olimpic al procurorului și dezinvoltura avocatului — toate acestea îl buimăciseră. I se părea că nimerise între dinții unei mașini uriașe pe care nu-i în măsură s-o oprească nici o ființă omenească, nici măcar pentru o clipă.

În timpul pledoariei avocatului său simțise de mai multe ori dorința să se ridice în picioare și să strige: „Habar n-aveți ce spuneți, domnule avocat. Lucrurile s-au petrecut altfel. Încetați și lăsați-mă pe mine să povestesc cum am săvîrșit crima", ca să redea apoi cu o voce sigură, în cuvintele clare și mișcătoare, toate gîndurile lui de atunci, ba mai mult, chiar și sentimentele sale cele mai subtile... Dar mașina se învîrtea cu atîta precizie și cu atîta nepăsare, încît nu i se putea împotrivi.

Ultimele cuvinte, însă, ale președintelui au trezit pe neașteptate în el energia febrilă a disperării, proprie oamenilor în clipa morții, energia care îl împinge uneori pe un condamnat la moarte să lupte pe eșafod cu gîdele ce-i pune ștreangul de gît.

Și, cu un glas plin de rugă, condamnatul a strigat:

— O, da, domnule președinte! Pentru Dumnezeu, ascultați-mă... Dați-mi voie să povestesc tot, de la început pînă la sfîrșit.

Jurații s-au prefăcut a fi numai ochi și urechi, judecătorii desenau, absorbiți, cocoșei pe foile de hîrtie de dinaintea lor, în sală s-a așternut o liniște plină de încordare. Acuzatul a început:

— Cînd am venit în orașul acesta, în primele zile ale anului trecut, nu aveam nici un plan de

viitor. Mi se pare că sînt chiar de la naștere un ratat. Niciodată n-am avut noroc, și la patruzeci de ani mă simțeam tot atît de neputincios și lipsit de simț practic ca în tinerețe.

L-am rugat pe contele Vențepolski să mă ajute să-mi găsesc o slujbă. Speram să nu mă refuze fiindcă se înrudea de departe cu răposata mea mamă. Contele, darnic și cumsecade cu oamenii, nu mi-a putut găsi o slujbă în momentul acela, dar m-a invitat să locuiesc între timp în casa lui.

M-am mutat la dînsul. La început, mi-a dat o oarecare atenție, dar s-a plictisit curînd și nu se mai jena de mine. Se obișnuise probabil atît de mult cu prezența mea, încît mă socotea un fel de mobilă. Atunci a început pentru mine o viață îngrozitoare, plină de umilințe amarnice, de furie neputincioasă, de vorbe și zîmbete lingușitoare.

Nimeni nu poate să înțeleagă cît de chinuitoare este o astfel de viață, dacă nu o încearcă pe propria lui piele. Oamenii independenți și mîndri greșesc cînd își închipuie că deprinderea de a trăi pe socoteala altuia distruge cu totul sentimentul mîndriei și al ofensei. Niciodată nu fusesem atît de sensibil ca atunci față de orice cuvînt care părea să fie o aluzie la viața mea parazitară. În vremea aceea, sufletul meu era ca o rană deschisă — o altă comparație nu pot găsi — și fiecare atingere îl îndurera ca arsura unui fier înroșit în foc. Dar pe măsură ce trecea timpul, slăbea și energia care ar fi putut să mă smulgă din starea aceasta înjositoare. Am fost totdeauna slab, laș, lipsit de voință. Viața îndestulată pe socoteala contelui mă paralizase și mă pervertise cu totul, rosese ca o rugină și ultimele urme ale independenței mele. Uneori, cînd mă culcam seara și retrăiam nesfîr-

șitele umilințe din timpul zilei, mă sufocam de furie și-mi spuneam : „Gata ! Mîine plec, însă nu înainte de a-i arunca în față contelui, cu îndrăzneală, cîteva adevăruri amare. Mai bine să îndur foamea și frigul, să umblu în zdrențe, decît să mai duc existența asta mîrșavă."

Dar „mîine" pierea orice urmă a hotărîrii mele. Pe buze îmi apărea iarăși zîmbetul jalnic, încordat, iarăși nu știam ce să fac cu miinile în timpul mesei, iarăși mă simțeam stîngaci și ridicol. Cînd îndrăzneam să-i amintesc contelui de promisiunea de a-mi găsi o slujbă, el îmi răspundea cu aerul lui de boier trufaș :

— De ce te grăbești, dragul meu ? Nu te simți bine la mine ? Mai așteaptă puțin și o să vedem noi...

Tăceam. Cînd contele îmi dăruia cîte un costum de-al lui, puțin uzat, nici nu încercam măcar să refuz. Costumele lui erau impecabile, dar prea largi pentru mine. Un oaspete al amfitrionului meu a spus într-o zi că hainele de pe mine par „a fi luate de la un frate mai mare", iar un alt domn, un tip murdar și cinic, despre care se șoptea că e trișor, a izbucnit în rîs, întrebîndu-mă cu insolență :

— Nu-i așa, Fedorov, că-ți faci hainele la croitorul contelui ?

Nici unul dintre ei nu-mi spunea pe nume. Contele uita aproape totdeauna să mă prezinte cunoscuților, dintre care cei mai mulți trăiau, ca și mine, pe socoteala lui, cu singura deosebire că ei știau să se poarte cu dînsul de la egal la egal, aproape familiar, pe cînd eu rămîneam totdeauna timid și lingușitor. Mă urau cu ura nepotolită și hidoasă a celor ce rivalizează pentru bunăvoința patronului.

Slugile contelui mă tratau cu obrăznicia grosolană, plină de trufie, proprie oamenilor de teapa lor. La masă, uitau să mă servească. În privirile şi vorbele lor de slugi simţeam dispreţul lor, adică dispreţul celui ce lucrează faţă de un trîntor. Îmi făceam patul şi-mi periam singur hainele.

Seara se juca uneori cărţi. Cînd lipsea vreun partener, contele mă invita la joc. Nu aveam niciodată banii mei, dar mă aşezam la masă obsedat de gîndul cîştigului. Jucam cu lăcomie, calculat şi cu pasiune, ajungînd uneori să mă rog lui Dumnezeu să mă ajute să cîştig, dar, cum se întîmplă de obicei în astfel de cazuri, pierdeam totdeauna mai mult decît toţi.

După ce jocul se termina, şi partenerii se socoteau între ei, şedeam cu ochii în pămînt, roşu de ruşine, frămîntînd febril în mînă bucata de cretă. Cînd tăcerea devenea insuportabilă, spuneam, căutînd să rostesc cuvintele degajat :

— Conte... vă rog... fiţi atît de bun... pentru moment trec printr-o mică jenă financiară... Plătiţi dumneavoastră pentru mine... O să vă restitui banii mîine...

Fără îndoială că promisiunea mea nu era crezută de nimeni. Toţi ştiau că nu-mi voi achita datoria nici a doua zi şi nici altă dată. Uneori, seara, contele şi oaspeţii lui se duceau la cîte un restaurant, şi, de acolo, la femei. Eram invitat într-o doară, cu un ton care mă îndemna să refuz. Ştiam că dacă aş fi refuzat, nimeni n-ar fi stăruit să merg. Dar, vă jur pe tot ce am mai sfînt că nu am putut să înţeleg niciodată ce anume mă silea să dau fuga înaintea tuturor în antreu şi să-mi îmbrac grăbit paltonul.

În timpul mesei se făceau multe glume și tot felul de șotii. Rîdeam des și tare, dar veselia mea era aceea a unui cîine dresat. Iar dacă îmi trăsnea prin minte să fac vreo glumă bună sau un calambur reușit, nu mă asculta nimeni. Abia deschideam gura, că mă și întrerupeau. Nu mă luau în seamă, iar eu începeam pentru a zecea oară aceeași frază, căutînd zadarnic cu privirea ochii cuiva.

Dar și mai îngrozitoare erau nopțile. Dormeam într-o cameră îngustă de trecere, care semăna mai curînd cu un coridor, pe o canapea veche, cu lîna ieșită în afară, cu o cocoașă la mijloc și cu arcurile rupte. Cele două picioare din față, care lipseau, erau înlocuite cu propria mea valiză.

O, cît de mult uram canapeaua asta ! Niciodată nu am simțit pentru un om o ură atît de nestăpînită ca pentru mobila aceasta hîrbuită, pe care nu ar fi cumpărat-o nici un negustor de lucruri vechi. De cum începea să se însereze, mă cuprindea o groază tot mai mare la gîndul nopții lungi, de insomnie, care mă aștepta. În cele din urmă, trebuia să mă culc. Cocoașa din mijlocul canapelei îmi încovoia spinarea, arcurile îmi împungeau coastele, perna mi se părea prea joasă și-mi luneca de sub cap în fiecare clipă. După foarte puțin timp, începeau să mă doară îngrozitor ceafa și mijlocul. Capul mi se înfierbînta, și gîndurile se răsuceau și se roteau în bietul meu creier ca duse de un vîrtej... Îmi făuream planuri fantastice, irealizabile, de viitor. Noaptea credeam în ele, dar dimineața mă speriau ca un delir pricinuit de febră.

Îmi aminteam de toate impresiile din timpul zilei, de toate vorbele mele și alte altora, de fiecare jignire și umilință. Le analizam cu desfătarea intensă și cu consecvența profundă și teribilă de

care este în stare numai mintea unui om singuratic și jignit. Și, reconstituind toate lucrurile acestea mărunte, mîrșave, scoteam din fundul sufletului meu o murdărie atît de respingătoare, încît... Dar nu... despre asemenea lucruri nu se poate vorbi nici măcar în fața tribunalului, nici măcar în scop de apărare.

Cînd treceau pe lîngă canapeaua mea, prietenii contelui își băteau joc de starea ei jalnică. O numeau patul lui Procust.

În ziua fatală, unul dintre cunoscuții contelui, domnul Lbov, i-a invitat pe toți la restaurant, ca să bea în cinstea unei moșteniri căpătate de el. M-am îmbrăcat și eu. La ieșire, pe scară, l-am lovit din greșeală pe domnul Lbov și i-am cerut scuze. El mi-a răspuns :

— Nu-i nimic, fleacuri... Apoi a adăugat pe neașteptate : Dar te-ai deranjat degeaba, Fedorov. Nu te-a invitat nimeni să vii cu noi.

Am încremenit în prag, copleșit de cuvintele acestea crude. Oaspeții ieșeau, zgomotoși, iar unul dintre ei a strigat din ușă :

— Du-te și culcă-te pe patul lui Procust.

Altul a completat :

— Pe patul dumitale de linge-blide ! [1]

Și au plecat, rîzînd în hohote, iar eu m-am înapoiat în odaie și m-am întins pe canapea. Speram în fundul sufletului că le va părea rău de cele ce mi-au spus și vor trimite după mine, dar nu a venit nimeni... Am plîns amarnic două sau trei ore, cuprins de o furie neputincioasă. Patul meu de „linge-blide“ îmi producea o suferință cumplită. M-am ridicat în picioare. Ura împotriva canapelei

[1] În rusește joc de cuvinte : *prokustovo loje* = patul lui Procust ; *prohvostovo loje* = patul de linge-blide (n. t.).

ajunsese la culme. Am adunat cîteva cutii de pălării, le-am umplut cu ziare vechi și rupte, am turnat gaz peste ele, apoi le-am băgat sub canapea și le-am dat foc. În tot acest timp eram ca într-un delir...

Cînd mi-am venit în fire, flăcările cuprinseseră întreaga odaie. M-am îngrozit și am început să strig după ajutor. Tot ce a urmat vă este cunoscut, domnilor jurați...

1896

Primul născut

Asta s-a întîmplat la Moscova. Abia împlinisem șaptesprezece ani — vîrsta la care viața de literat apare ca o cale triumfală spre glorie, presărată cu trandafiri și lauri. A păși pe această cale mi se părea cea mai înaltă culme a fericirii la care poate aspira un muritor.

Astăzi nu-mi mai amintesc bine de subiectul primei mele povestiri. Dacă nu mă înșel, era vorba de o minunată dimineață de mai, în care un tînăr frumos, cu numele de Voldemar, se îndrăgostise de o tînără Ludmila, înzestrată cu calități neobișnuite. Tînăra Ludmila îl înșelase însă în modul cel mai perfid pe Voldemar cu un ofițer de cavalerie. Povestirea se numea *Lacrimi timpurii*.

După ce am transcris *Lacrimi timpurii* de cel puțin opt ori, am dat lucrarea poetului Venkov, care venea adesea în casa noastră și care mi-era binevoitor. Acesta colabora aproape la toate ziarele și revistele rusești și avea o capacitate uimitoare de a introduce în toate operele sale ideea socială. După ce descria, de pildă, o furtună, la sfîrșitul poeziei, își exprima neapărat speranța că și de pe cerul patriei scumpe „se vor împrăștia norii strînși". O cascadă îi amintea de gîndul încătușat, care a rupt lanțurile silniciei.

Chiar și acum îmi amintesc foarte clar fața lui

caracteristică: obrazul în formă de ou, ciupit tot de vărsat și mereu aplecat într-o parte, bărbuța de culoarea nisipului, rară, ciufulită și tremurătoare, nasul lung, ochii miopi, fruntea înaltă de formă conică, încadrată de părul rar și lins care îi cădea pe umeri. Niciodată nu ședea pe scaun, ci umbla fără astîmpăr prin odaie din colț în colț, desfăcîndu-și atît de larg și de caraghios picioarele sale strîmbe, de parcă s-ar fi aflat pe coverta unei corăbii în timp de furtună. Dacă era acasă la el, atunci, după ce făcea trei-patru drumuri dintr-un colț într-altul al camerei, se apropia de un dulăpior, îl deschidea și scotea de acolo o carafă de lichior și două păhărute (unul pentru el, celălalt pentru interlocutor). Sorbea lichiorul, făcînd niște grimase groaznice, ascundea carafa iarăși în dulap și după aceea își relua prin cameră umbletul lui de marinar.

Ivan Liodorovici a primit povestirea mea cu foarte mare indulgență și mi-a făgăduit că va găsi o posibilitate de publicare, cu toate că nu putea să-mi garanteze succesul. Dar chiar și această promisiune nesigură întrecea toate așteptările mele.

S-au scurs însă o lună, două, trei. Povestirea mea se afla de mult la redacția *Foii ilustrate din Moscova*, dar cu toate acestea soarta ei era învăluită în bezna necunoscutului. În timpul acesta cred că l-am plictisit destul pe bietul Ivan Liodorovici. În fiecare miercuri și sîmbătă — în aceste zile eram învoiți de la școală — apăream invariabil la el. Și de fiecare dată el citea în ochii mei una și aceeași întrebare avidă, dar nu mă liniștea decît cu îndemnuri nelămurite, că „trebuie să aștept, să am răbdare... că doar nu se poate așa dintr-o dată... Redacția este de-a dreptul copleșită de un adevărat potop de povestiri.“ Cuvinte groaz-

nice: „redacția este copleșită de povestiri“! Dar toate alea erau cine știe ce povestiri, altceva decît *Lacrimile timpurii* scrise de mine... și nu mă interesau!

Fericirea a venit, cum vine totdeauna atunci cînd o aștepți mai puțin. Într-o zi, era duminică, n-am fost învoit de la școală, drept pedeapsă pentru că luasem nota unu la obiectul *Fortificația militară* (chiar și astăzi numai cînd aud numele acestei științe, mă cutremur). La ora nouă seara au început să se întoarcă, unul după altul, elevii învoiți. Tocmai mă aflam în fumoar, cînd cineva m-a anunțat că mă caută Kalinin. Știrea asta m-a mirat puțin. „Cu Kalinin, un filfizon prostănac, nu vorbisem pînă atunci decît o dată sau de două ori. Ce-o fi avînd cu mine?“ mă întrebam.

Ne-am întîlnit pe scara care ducea de la fumoar la companie. Kalinin ținea în mînă un sul lung de hîrtie.

— Ascultă! a spus el, schimonosindu-se, ca de obicei, cu un aer de fante. Un „țivil“ oarecare m-a rugat să-ți predau chestia asta.

Și mi-a pus în mînă sulul de hîrtie.

— Care țivil? am întrebat eu, stînjenit de cuvîntul „țivil“.

— Nu știu... Unu cu înfățișare destul de scîrboasă... Mă oprește pe stradă și mă întreabă dacă te cunosc. Eu spun — cunosc. „Atunci dați-i, vă rog, asta.“

Din pachet răzbătea un miros puternic de cerneală de tipografie. O dulce presimțire mi-a oprit bătăile inimii. Am desfăcut nerăbdător hîrtia și am văzut două numere din *Foaia ilustrată*.

Mai tîrziu, am trecut adesea în viața mea prin clipe de foarte mare fericire. Dar niciodată nu m-am mai simțit cuprins de un val atît de puter-

nic de entuziasm ca în clipa aceea, cînd ochii mei au descoperit rîndurile regulate de litere negre, tipărite clar pe hîrtie albă, strălucitoare. Iureşul bucuriei care m-a năpădit a fost destul de sălbatic şi n-am ştiut să-l exprim altfel decît sărind ca un nebun cîte cinci trepte deodată. După ce am ajuns în fugă, în dormitor, am continuat şi acolo să fac pe turbatul, sărind peste paturi şi taburete. În cele din urmă m-am liniştit puţin, am coborît mai jos lampa suspendată, cu abajur, şi am deschis *Foaia*... Dar rîndurile îmi jucau pe dinaintea ochilor şi literele se contopeau în dungi negre.

Trebuia cu orice preţ să împărtăşesc cuiva bucuria mea. Cînd l-am văzut pe unul dintre colegii mei mai apropiaţi, m-am repezit spre el :

— Uită-te... uite-aici... în revistă... e tipărită povestirea mea.

Mă înăbuşeam de emoţie. Cît despre el, uimirea şi bucuria i-au fost mult mai prejos de aşteptările mele.

— Nu mai spune ! E oare cu putinţă ? a întrebat el cu un ton destul de nepăsător şi a întins mîna după revistă.

Apoi a început să citească, iar eu, îmbrăţişîndu-l din spate, priveam peste umărul lui la rîndurile dragi. El citea destul de încet. Şi un sentiment de gelozie a pus deodată stăpînire pe mine.

— Aşteaptă, ţi-o dau pe urmă ! Să citesc eu întîi, i-am spus, smulgîndu-i *Foaia* din mînă.

Dar abia m-am îndepărtat de el, că nevoia de a împărtăşi şi altora fericirea mea a început din nou să-mi dea ghes. Am arătat *Foaia* cel puţin la zece colegi. Toţi se străduiau să pară interesaţi, dar, spre marea mea durere, aprobarea lor nu mă mulţumea.

În cele din urmă, în jurul meu s-a strîns un grup destul de mare de inițiați. Cineva a cerut să citesc cu voce tare. Atunci, cu o voce întreruptă de emoție și de alergătura de pînă atunci, am început cu frumoasa frază care-mi devenise familiară :

„Era o minunată dimineață de mai..."

Cînd am terminat, ascultătorii și-au exprimat, cu indulgență, aprobarea.

— Interesant ce-o să spună critica ! am auzit eu o voce sigură.

Între timp, în jurul meu s-au adunat alți curioși. Cînd au aflat despre ce era vorba, și-au exprimat și ei dorința să asculte povestirea mea, iar eu mi-am citit opera pentru a doua oară, cu aceeași plăcere.

Și de fiecare dată, cînd începeam s-o citesc, găseam în ea mereu noi frumuseți. Dar nici asta nu-mi era de ajuns. I-am pus pe alții s-o citească cu voce tare, în timp ce eu ascultam cu ochii închiși, străduindu-mă să-mi închipui că sînt un ascultător oarecare.

A doua zi, Drozd, comandantul meu de companie, m-a chemat la el.

— Dă-mi numaidecît mîzgălitura aia, a ordonat el cu un ton sever.

M-am prefăcut că nu înțeleg.

— Ce anume, domnule căpitan ?

— Dumneata... ai scris niște fleacuri acolo... într-o fițuică, dă-o încoace... și fără discuții...

N-am avut ce face. I-am adus un număr din *Foaia*. El l-a desfăcut și, împungînd cu degetul inițialele mele S. și M., a întrebat :

— Asta e ?

— Asta, domnule căpitan, am răspuns eu, mîndru și plin de demnitate.

— Treci la carceră, a spus comandantul companiei rupînd în două numărul prețios al revistei. Și dacă asta se mai repetă, vei fi eliminat din școală.

M-am dus la carceră. Deși atitudinea lui Drozd în legătură cu numărul din *Foaia* mă indigna pînă în adîncul sufletului, știam totuși încă de pe atunci — și acest gînd mă mîngîia — că promotorii culturii au suferit și vor suferi totdeauna atacuri nedrepte din partea mulțimii lipsite de cultură.

Am stat două zile la carceră, dar nu m-am plictisit, pentru că aveam la mine un număr din *Foaia*, care rămăsese întreg, și-mi citeam cu patimă povestirea. Am citit-o cu voce tare chiar paznicului închisorii mele, subofițerului de serviciu, care și-a exprimat aprobarea exclamînd : „Strașnic !"

De atunci a trecut multă vreme, s-au scurs mulți ani, și știu, din experiență, că în calea unui literat sînt mai mulți spini decît trandafiri, și cînd primesc vreo publicație cu o operă de a mea, nu mă bucur, ci socotesc liniștit numărul de rînduri. Dar, uneori, în sufletul meu se strecoară o invidie arzătoare pentru bucuria naivă și încrederea luminoasă de atunci.

1897

Marşul

Regimentul de infanterie „Insarski" pornea într-un marş de noapte, după un popas de o zi în marele sat Pogrebişce. În întunericul serii mohorîte de toamnă domnea o forfotă ciudată, clocotitoare şi totuşi înăbuşită. De-a lungul uliţei largi şi noroioase a satului se auzeau prin băltoace plescăiturile greoaie, grăbite şi dezordonate a sute de picioare. Strigăte furioase răsunau stăpînit, iar fierul lovit de fier, zdrăngănea şi suna. Pe alocuri, licăreau felinare ; petele lor gălbui se lăţeau prin ceaţă, de parcă pluteau în văzduh, se clătinau şi tremurau.

Soldaţii se adunau repede, plini de voie bună. Istoviţi de marşuri lungi, cu hainele rupte şi slabi, se bucurau că a doua zi va fi ultima manevră a corpului de armată şi se va termina şi concentrarea în tabără, de care li se făcuse lehamite de mult, şi regimentul va pleca, în sfîrşit, cu trenul spre cazărmile de iernat. Cu toate că în timpul zilei nu dormise nici unul dintre ei, se simţeau înviorați. De data aceasta, nu se mai auzeau înjurăturile furioase, grosolane şi complicate, pe care le auzi numai la marinari, soldaţi şi puşcăriaşi.

Sublocotenentul Boris Vladimirovici Iahontov, ofiţerul inferior din compania a şaptea, participa pentru întîia oară la marile manevre care mai păs-

trau încă pentru el farmecul noutății vieții nomade. Îi mai plăcea tot ce vedea : în fiecare zi alte ținuturi, alte sate, alți oameni, alte graiuri. În fiecare zi, alt popas într-o casă curată ucraineană, înmiresmată de aroma pelinului și a buchetelor de răchitan de la icoane. Apoi, popasurile de noapte pe pămîntul gol, sub un cort scund ca o căsuță făcută din cărți de joc, prin pînza căruia se zărea, gingaș și pierdut, argintul stelelor. Pofta zdravănă de mîncare din timpul haltelor, sub ploi torențiale, care înviorau trupul și înfierbîntau plăcut și puternic obrajii... Marșul pe care trebuiau să-l facă în noaptea aceea îi stîrnea curiozitatea încă de pe acum prin caracterul său neobișnuit. Să mergi, Dumnezeu știe unde, pe meleaguri necunoscute, prin întunericul nopții ploioase, fără să vezi nimic în față sau pe de lături ; și să mergi așa, nu de unul singur, ci împreună cu alți o mie — asta i se părea un lucru serios, întrucîtva misterios, ba chiar sinistru dar, în același timp, atrăgător.

În seara aceea, se îngrijise de expedierea lucrurilor sale, așa că întîrziase de la front. Acum se grăbea să ajungă la companie înainte ca lipsa să-i fie observată de comandant. Dar noaptea e mult mai greu să-ți găsești compania. Ziua, în timpul adunării de exercițiu, i se păruse că ar fi o treabă destul de ușoară. Dar acum, noaptea, mereu îi răsăreau în cale garduri și șanțuri de care nu se împiedecase ziua. Și era atît de întuneric, că fără să vrei îți venea să închizi ochii și să mergi pe dibuite, cu mîinile întinse înainte, ca orbii.

Compania a șaptea se strînsese înaintea celorlalte la punctul de adunare. Ultimii oameni întîrziați, cu poalele mantalelor suflecate și prinse sub centiron, veneau în fugă la front și se strecurau

în rînduri. Din cauza grabei, agățau cu ranițele hainele camarazilor, iar bidoanele de aramă răsunau, lovindu-se de patul armelor. Vocile păreau înăbușite, monotone și șterse, de parcă-și pierduseră timbrul și vigoarea în ploaia de toamnă.

— Un' te bagi ? Ori nu vezi că te-ai vîrît într-un pluton străin ? Zău, mă frate, că neghiob mai ești !... Mișcă odată, mă, buturugă, mă ! Că te ia dracu !...

— Ce tot te învîrți, Seroștan ? i-a zis dojenitor, cu o voce subțire, subofițerul Soloviov unui soldățel stîngaci, care nu izbutea să-și găsească locul. Ce tot te-nvîrți ? Te-nvîrți ca o baligă într-o vîltoare și de ce — dracu știe ! Cască-ți ochii, drace !

Unii dintre soldați, dînd din umeri și din coate, își săltau și-și așezau mai bine ranițele în spinare, își netezeau cutele mantalei și-și strîngeau mai tare curelele, ajutîndu-se unul pe altul.

— Ia vezi, vecine, strînge-mi puțin mantaua în spate ! Mai tare, mai tare ! Nu te teme, că nu plesnesc. Proptește-ți genunchiul în spinarea mea. Oho ! Așa, așa ! Ei, acu-i bine. Mulțumesc, vecine !

Bătrînul soldat, *nenea* Vedeniapin, solistul corului și ghidușul companiei, glumea cu jumătate de glas.

— Ei, copii, mîine s-a zis cu manevrele. Și compania a șaptea se duce cu *trinul*. U-u-u ! făcu el prelung, imitînd locomotiva. Și ce muiere am lăsat la oraș, măi fraților, o bomboană, nu alta ! Cît ai zice miau, îmi trîntește niște plăcinte, dă fuga să ia votculiță și-i arde un samovar. „Vă rog, drăguțule Frol Ivanîci, adică domnule Vedeniapin... mîncați, făceți-mi plăcerea..."

— Da' băieții spuneau că mîine se dă rachiu, a zis deodată, cu voce răgușită, Legkokoneț, un soldat leneș și tembel.

— Rachiu? i-a luat vorba din gură, cu răutate, Vedeniapin. Asta, măi frate, la noi la Tula se cheamă: chelului tichie de mărgăritar îi trebuie...

Ceva mai la o parte, pe un delușor, stătea comandantul companiei, căpitanul Skibin. Lîngă el, un gornist ținea un felinar atîrnat în vîrful unui băț lung. Felinarul arunca pe pămînt o pată de lumină ștearsă, tulbure și mișcătoare. Vasili Vasilievici Skibin era un bărbat înalt, costeliv, adus de spate, cu mîinile lungi și cu o oarecare stîngăcie în mișcări. Înfățișarea lui întreagă, ochii lui miopi și privirea șovăielnică, zîmbetul lui fugar, chiar și mersul lui nesigur și săltăreț dovedeau slăbiciune, deprimare, rea-voință și nevolnicie. Avea în el ceva muieresc, de femeie bătrînă. Vorbea încet, cu o voce moale și răgușită, parcă obosită, dar nu spunea decît lucruri neplăcute și răutăcioase. Tot regimentul știa că soția lui, o doamnă slabă și mlădioasă ca o șopîrlă, era de patru ani îndrăgostită de locotenentul Verjbițki, și nu se ascundea de nimeni, ba, prin absurd, făcea și pe geloasa. Probabil din cauza aceasta Vasili Vasilievici se purta cu vădită dușmănie față de ofițerii tineri.

Iahontov s-a apropiat de felinar și, oprindu-se la doi pași de Skibin, și-a dus mîna la chipiu. Comandantul companiei l-a văzut și, privindu-i cocarda, i-a spus cu vocea lui lîncedă și obosită:

— Dacă ai poftă să mai întîrzii, locotenente, mută-te la altă companie. Aici la mine nu-i serată dansantă, ci serviciu. Altfel voi înainta un raport comandantului regimentului, ca să te scoată din compania mea. Da! N-am nevoie de dansatori de

mazurcă şi de domnişori care se ţin toată ziua de cucoane.

A tăcut puţin, apoi şi-a întors spre alţi doi ofiţeri faţa amărîtă, slabă şi fără vlagă, cu mustăţi groase, şi şi-a continuat cuvîntarea întreruptă cu puţin mai înainte :

— Pe domnii ofiţeri îi rog să nu-şi părăsească locul în timpul marşului. Pe locotenentul Tumkovski îl rog... Unde eşti, locotenente, nu te văd ?... Aha !... Pe dumneata — cum spuneam — locotenente, te rog să iei seama la felinarul din coada companiei a şasea şi să ţii distanţa de el. Şi să vegheaţi, domnilor, ca soldaţii să nu doarmă în marş. Altfel, ticălosul aţipeşte şi cade jos cu armă cu tot. De altfel, eu singur... Gregoraş ! a strigat el undeva, în întuneric.

Exclamaţia aceasta, repetată slugarnic în rîndurile mai apropiate, se comunica repede din pluton în pluton.

„Să vină plutonierul-major la comandantul companiei ! Plutonierul-major, la comandant ! Taras Gavrilîci, poftiţi la comandamentul companiei !..."

Plutonierul-major Gregoraş s-a apropiat, exagerat de grabnic, de felinar, împroşcînd noroiul cu picioarele lui strîmbe pînă departe în jurul său, de parcă ar fi venit înotînd.

— Aicea-s, înălţimea-voastră !

— Să nu doarmă oamenii în mers ! Să nu iasă nimeni din coloană. Să spui subofiţerilor să aibă grijă. Auzi ?

— Aud, înălţimea-voastră ! Eu, s'trăiţi, i-am mai lămurit...

— Taci ! Apoi, vă rog, domnilor, să supravegheaţi ca oamenii să nu fumeze, să nu aprindă chibrituri, să nu vorbească şi, în general, să nu facă nici un zgomot... Altfel ne poate observa inamicul,

a adăugat Skibin cu o ironie abia simțită. Gregoraș, tu răspunzi de asta. Auzi ?

— Aud, înălțimea-voastră ! Eu, s'trăiți...

— Taci ! Mai cu seamă, domnilor, oamenii să nu doarmă. Altfel își mai scot pramatiile ochii unii altora, și tu tragi ponosul pentru ei. Sublocotenente Moskvin, dumneata ești încheietorul companiei. Vezi să nu rămînă nimeni în urmă. Și încă ceva. În spatele companiei o să meargă dobitocul ăsta (Skibin arătă peste umăr cu degetul cel mare la gornist), așa că te rog să ai grijă ca el să ducă felinarul cu lumina înapoi, în direcția companiei a opta. Și asta... tot din pricina inamicului. Apoi... De altfel, mi se pare că asta-i tot. Vă rog, domnilor ofițeri, să treceți la locurile dumneavoastră.

Ofițerii s-au împrăștiat. Lui Skibin i s-a adus calul, o iapă bătrînă, murgă și chioară, cumpărată anume pentru manevre din reforma cavaleriei. O chema „Nastasia". În timpul mersului își ținea gîtul întins ca un gîscan, își ridica sus de tot picioarele bolnave și-și zvîrlea capul pe spate atît de tare, de parcă privea ceva pe cer (astfel de cai sînt numiți la cavalerie *numărători de stele)*. Skibin a sărit o vreme într-un picior pe lîngă cal, împroșcînd cu înjurături și iapa, și gornistul și, în cele din urmă, s-a lăsat greoi în șa.

Compania era gata de plecare. Dar au trecut zece, douăzeci de minute, s-a scurs o jumătate de oră, și compania a șasea, care se afla în față, tot nu se mișca din loc. Inactivitatea aceasta silită, fără cauză, în întuneric, în ploaie, neliniștea oamenii și le dădea o senzație apăsătoare. Se frămîntau, nerăbdători, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul, oftînd tăcuți.

— Dracu știe de ce s-or fi împotmolit acolo ? ! a spus Skibin cu voce tare, dar parcă vorbind cu

sine însuşi, trecînd încet călare de-a lungul companiei şi îndemnînd cu călcîiele calul care se împotrivea. Dezordine şi iar dezordine !

Plutonierul-major, care se afla în apropiere, a tuşit politicos, apoi, ca şi cum s-ar fi gîndit cu voce tare, a zis :

— Pesemne că lăsăm să treacă înainte brigada întîi. Altfel, de ce-am sta ? !...

— Brigada întîi ! a răspuns supărat Skibin, oprindu-şi calul. Doar există un program, cine şi cînd să pornească, pentru ca să nu iasă aiureală mai tîrziu. „Birocraţii" ăştia încurcă totdeauna cîte ceva.

Iahontov ghicea în vocea lui neadormită invidia infanteristului combatant faţă de ofiţerii de stat-major şi, în acelaşi timp, o nuanţă de siguranţă că dacă problema aceasta i-ar fi fost dată lui spre rezolvare, totul ar fi fost organizat foarte repede, simplu şi bine.

Au mai trecut cîteva minute chinuitoare. Apoi, deodată, compania a şasea a început să se mişte, tropotind din picioare de parcă ar fi bătut pasul pe loc, fără să se urnească. Numai după legănarea felinarului, care începuse să se clatine în sus şi în jos, şi-au dat seama că, în realitate, compania nu mai stătea pe loc, ci pornise înainte. Skibin s-a întors spre coloană şi a ordonat moale, cu jumătate de glas, mîncînd cuvintele :

— Pas de voie ! Nainte 'arş !

Peste un sfert de oră, întregul regiment se resfira în lungul drumului larg de poştă. Prin întunericul nopţii nu se zăreau nici oamenii, nici caii. Abia-abia dacă licărea în faţă şirul lung de felinare, cu ajutorul cărora fiecare companie arăta calea unităţii imediat următoare.

Greutățile marșului de noapte au apărut curînd. La fiecare două-trei sute de pași se ivea cîte o neplăcere. Rîndurile din față se opreau mereu, iar cele din spate nu prindeau de veste din timp și dădeau buzna peste ele. Apoi, distanțele dintre plutoane deveneau cîteodată prea mari. Atunci plutonul din spate trebuia să-l ajungă din urmă pe cel din față și oamenii fugeau greoi, încordîndu-se, iar în timpul fugii, bidoanele, lopețile și cartușierele zornăiau hodorogit. Oamenii nu vedeau nimic prin întuneric; alergau la întîmplare, pînă cînd se ciocneau de cei din față. Grupele se amestecaseră de mult, dar nimănui nu-i trecea prin minte să facă din nou ordine. Oboseala, neliniștea, plictiseala și veghea forțată se vădeau tot mai mult. Oamenii tăceau, dar era o tăcere plină de tensiune nervoasă. Nu se auzea decît zgomotul miilor de cizme, care frămîntau noroiul, clefăind gros și plescăind de cîte ori se scufundau și ieșeau din el. Și Iahontov se gîndea că probabil tocmai așa, cu cinci sute sau o mie sau cinci mii de ani în urmă, erau duși noaptea prizonierii de către învingătorii cruzi și nepăsători. Probabil că tot atît de posacă și de neliniștită era tăcerea bieților oameni, tot atît de dezordonat și de furios se buluceau unii peste alții în timpul opririlor, tot așa clefăia glodul sub picioarele lor și tot așa cădea peste ei pînza deasă a ploii de toamnă.

— Of, fraților, ce bună ar fi acum o țigară! a spus nenea Vedeniapin și a oftat.

— Îți dau eu țigară, afurisitule! a răspuns pe neașteptate, de undeva din întuneric, vocea aspră de bas a plutonierului-major. Îți dau eu țigară, nemernicule!

Drumul, drept pînă atunci, începuse să coboare. Iahontov și-a dat seama de pantă cînd a simțit că

picioarele își pierd stabilitatea și alunecă înainte, așa că, fără voia lui, trebuia să calce cu piciorul într-o parte. O boare rece, tăioasă și umedă, năvălind parcă dintr-o hrubă adîncă, l-a izbit în față, apoi, numai după cîțiva pași, a simțit că sub picioare i se mișcă, tremurînd, un pod de lemn. Undeva jos, în apa neagră, fără maluri, s-a răsfrînt pentru o clipă lumina felinarului, ca o coadă lungă, unduioasă.

— Sublocotenentul Iahontov, dumneata ești? a auzit Iahontov deasupra capului său vocea comandantului companiei. Nu vrei să te urci pe cal? Eu o să merg pe jos. Nu știu de ce mi-or fi amorțit picioarele!

Pe Iahontov, amabilitatea aceasta neașteptată l-a făcut bănuitor, dar a primit cu bucurie. Cînd s-a așezat în șa, a auzit un icnit adînc și înăbușit care venea parcă din adîncurile calului. Apoi „Nastasia", a respirat încet, umflîndu-și larg coastele, de parcă ar fi cuprins-o și pe ea chinuitoarea neliniște care-i stăpînea pe oameni. Iahontov a atins-o cu călcîiele, și ea a început, prevăzătoare, să-și depene mersul. De cîte ori își trăgea copitele din clisă se auzea un zgomot de parcă ar fi destupat cineva niște sticle.

În depărtare, chiar la orizontul întunecat, a apărut deodată o luminiță, care creștea pe măsură ce compania înainta. În sfîrșit, se putea desluși bine o casă cu două etaje. Etajul de jos era puternic luminat, ca de sărbătoare. Sus, lumina era mai slabă și se vedea numai la două ferestre laterale din stînga. Iahontov se uita la ochiurile vesele de lumină și se gîndea la căldura, lumina și mulțumirea pe care o simțeau în clipele acelea oamenii din casa aceea. Își închipuia o mare familie de

moșier, unită, viața lor veselă și îmbelșugată, dansurile și petrecerile lor cu femei frumoase și elegante. Și propria lui viață i se părea, în astfel de clipe, grea, plictisitoare și monotonă, ca noaptea aceasta ploioasă, ca drumul acesta necunoscut și nesfîrșit.

Cei din față s-au oprit iarăși. Printre rîndurile companiei a șasea s-a auzit o forfotă ciudată : cîțiva oameni vorbeau deodată, repede și tare. Cuvintele nu se puteau înțelege, dar se auzea că cineva înjura, iar altul se dezvinovățea. Iahontov s-a strecurat înainte și, la lumina felinarului care se prelingea, lucind, peste epoleții unui ofițer, l-a recunoscut pe Tumkovski.

— Ce-i acolo, Ivan Martinianovici ? a întrebat el, aplecîndu-se în șa.

— Ah, dragul meu, dumneata ești ? a spus dulceag, ca totdeauna, Tumkovski, și după vocea sa îți dădeai seama că-și ridicase capul. Nu știu, dragul meu ! Un imbecil s-a băgat într-o baionetă. Uite că-l duc la trăsură...

La lumina felinarului s-au zărit pentru o clipă doi soldați, care duceau de subsuori pe un al treilea. Acesta gemea întretăiat, încordat, și se ținea cu mîinile de obraji.

— L-o fi atins în ochi ? a întrebat sec Skibin. De ce taci, dobitocule ?

Cei trei soldați s-au oprit.

— Auzi, te întreabă dacă te-a-mpuns în ochi ori nu ? a zis către rănit unul dintre însoțitori cu o voce tare, de parcă ar fi vorbit cu un surd.

— Păi să vedeți... nu știu, a răspuns rănitul cu voce ștearsă, vlăguită și și-a luat mîinile de pe față. Tare mă doare, înălțimea-voastră, nu mai pot răbda...

— Păi ce te bagi peste baionetă, idiotule ? a spus Skibin cu acelaş ton sec. Singur eşti de vină, prostule. Hai, treci, treci !

Apoi, a adăugat sentenţios spre Tumkovski :

— Uite, acum, pentru gură-cască ăsta o s-o păţească comandantul companiei. Şi cu ce, mă rog, e vinovat comandantul ?... Reguli !...

Iahontov s-a aplecat mult asupra rănitului şi i-a cercetat faţa. Prin întuneric nu-i putea vedea trăsăturile obrazului, dar tînărului ofiţer i s-a părut că soldatul avea în locul ochiului drept o gaură neagră, mare cît pumnul. Şi, o dată cu sentimentul de milă şi dezgust, pe Iahontov l-a străbătut prin degetele picioarelor şi prin pîntece o durere greţoasă, sîcîitoare şi enervantă.

Soldatul a fost dus de acolo şi marşul a început iar, într-o tăcere apăsătoare. Din întreaga companie, numai plutonierul-major nu-şi pierduse vigoarea. Din cînd în cînd, Iahontov îl auzea cum îl ceartă pe vreun soldat, care aţipise în mijlocul companiei :

— Ai adormit ? Ţi-ai văzut satul în vis ? Poate vrei să-ţi aduc şi o pernă ? Apoi adăuga, şuierînd printre dinţii strînşi : Mă, să nu dormi, să nu dormi, să nu dormi !

De cîtva timp, pe Iahontov îl cuprinsese o senzaţie ciudată şi foarte neplăcută. I se părea mereu că sub el calul nu mai mergea, ci-şi clătina numai spatele înainte şi înapoi, bătînd pasul pe loc. În zadar încerca el să se convingă că senzaţia aceasta ciudată era doar o iluzie. Se apleca şi, încordîndu-şi vederea ca să zărească drumul, i se părea că animalul continua să se clatine şi să-şi tragă picioarele din noroi, fără să se urnească din loc şi fără să înainteze nici măcar cu un pas.

— Drace ! Ce facem, mergem sau stăm ? a exclamat Iahontov şi, deodată, s-a înfiorat cînd şi-a auzit vocea speriată.

Din coloană, cineva i-a răspuns scurt şi ursuz :

— Ne tîrîm !

În răspunsul acesta grosolan, care nu semăna a răspuns de soldat, Iahontov a desluşit ceva nou şi prevestitor de rău, o oboseală supusă şi deznădăjduită, o descurajare totală, care parcă distrusese pentru totdeauna deosebirea de grad dintre soldat şi ofiţer. În loc să-l mustre, Iahontov s-a întors doar zăpăcit în direcţia de unde venise răspunsul.

Între timp, calul continua fără nici un rost să-şi clatine spatele şi să-şi vîre picioarele în noroi pe acelaşi loc. Pe Iahontov l-a cuprins teama. Senzaţia aceasta se potrivea de minune cu visele absurde, istovitoare şi febrile, în care te grăbeşti să fugi undeva şi vezi, deznădăjduit, că nu-ţi poţi mişca nici mîna, nici piciorul. Din clipa în care Iahontov s-a gîndit la comparaţia aceasta, tot ceea ce se petrecea a început să semene cu un vis. Şi marşul de noapte, şi supunerea tăcută a soldaţilor, şi şirul de felinare ce se pierdea departe, departe, şi soldatul rănit de mai înainte, şi furia lipsită de vlagă a lui Skibin, şi drumul plictisitor prin întuneric, umezeală şi frig — toate i se păreau un coşmar ameninţător, uitat demult, care se repeta acum cu aceeaşi îngrozitoare intensitate de altădată.

— Oh, dar toate astea au fost, au mai fost cîndva... a şoptit Iahontov. Doamne, ce-i asta ? !

A coborît de pe cal, l-a dat în primire gornistului şi, lăsînd soldaţii în urma lui, a trecut la flancul drept. Acolo, în distanţa dintre companii, unde felinarul împrăştia mai multă lumină şi era un

spaţiu mai mare, Skibin şi Tumkovski mergeau unul lîngă altul şi discutau încet.

— Am dat gornistului calul, a zis Iahontov.

— Foarte bine, a răspuns, distrat, Skibin. Şi eu îţi spun, locotenente — s-a întors el grăbit spre Tumkovski — că manevrele astea nu-s altceva decît dezmăţ şi peltea — atît ! Poate că statul-major le socoate necesare, dar n-au alt rezultat decît că soldaţii îşi pierd ţinuta, disciplina slăbeşte — şi atît. Dar şi pentru ofiţeri sînt de prisos. Pe dracu, ce fel de inamic mai e şi ăsta cînd ştiu că nu-i decît locotenentul Sidorov, de la care am împrumutat ieri trei ruble ? Dumneata comanzi : „Direcţia, coloana din faţă, foc pe plutoane“, dar ţi-e, desigur, totuna cum ochesc soldaţii şi dacă ei sînt la adăpost de gloanţele duşmane, şi toate astea...

— Foarte adevărat, dragă Vasili Vasilievici, a încuviinţat Tumkovski. Eu am citit, ori poate oi fi auzit undeva, că un general a propus ca în timpul manevrelor să se distribuie printre cartuşele oarbe şi un procent oarecare de cartuşe adevărate. Cam unu la zece mii, nu-mi amintesc prea bine.

— Of, ce prostii ! a zis Skibin, înciudat, tărăgănind cuvintele. Nu-i nevoie de nici un fel de cartuşe. Pe dracu ! Ce fel de cartuşe vrei dumneata, cînd soldaţii de acum parc-ar fi fete de pension ? N-ai voie să-i atingi nici cu degetul. Iar după părerea mea, trebuie să-i baţi pe ticăloşi, asta trebuie ! Înainte am putut avea şi Suvorovi, şi Sevastopol, dar de ce ? Pentru că pe zece ii omorau în bătaie, iar pe al unsprezecelea îl scoteau soldat. Înainte, neică, soldatul slujea cinci ani şi tot se mai socotea leat tînăr. Asta era slujbă... da ! Dar acum... Eh !

— Acum chiar că e un pension de fete nobile, a spus slugarnic Tumkovski. Au răsărit şi umani-

tariştii şi liberalii. Ia să-ncerce liberalii ăştia să-şi bată capul cu dobitocii noştri, să vezi cum li s-ar umfla şi lor mîinile de bătaie. Ca să vezi : dacă dai în ticălos şi-l loveşti uşor, mai mult în glumă, el îndată ţipă : „Of ! Ce-i asta ? N-aud nimic cu urechea dreaptă..." Şi numaidecît eşti dat în judecată *„pentru schingiuirea soldatului"*, care a avut ca urmare... şi aşa mai departe. Iar el, ticălosul, aude mai bine decît noi.

— Pentru că-s proşti ! a răspuns dispreţuitor Skîbin. Cine se poartă aşa faţă de martori ? Nu, îl chemi la magazie sau la tine acasă, şi acolo stai cu el de vorbă cum trebuie. Crede-mă, mai tîrziu o să-ţi mulţumească toată viaţa că nu l-ai dat în judecată. Judecata cine ştie unde-l trimite, iar tu i-ai ferchezuit mutra şi-atîta tot. Şi ce contează faţada la el ?...

Discuţia asta s-a prelungit multă vreme. Părea că nici unul nu voia să se lase întrecut de celălalt în cruzime şi nepăsare faţă de soldaţi, în dispreţul faţă de munca lor, în desconsiderarea ironică a comandanţilor superiori. În aceste fraze grosolane, seci şi răutăcioase, Iahontov a recunoscut din nou ceva asemănător cu coşmarul acela groaznic, pe care-l simţise cu cîteva clipe mai înainte, şi în sufletul lui pustiu au pătruns iarăşi scîrba şi greaţa. Tot ca într-un coşmar, şters, obositor, de mult cunoscut, i-a apărut întreaga lui carieră militară, şi copilăria lipsită de bucurii, petrecută în casele uriaşe ale instituţiilor de stat, şi viaţa cenuşie care-l aştepta de aci înainte, şi propriile lui gînduri de acum — atît de palide, de lipsite de vlagă şi de triste.

Iar compania mărşăluia, mărşăluia mereu pe drumul glodos de poştă, de parcă marşul n-avea să se sfîrşească niciodată. Părea că o forţă mon-

struoasă pusese stăpînire pe mii de oameni maturi, sănătoși, îi smulsese de la căminurile lor, de la munca lor obișnuită și dragă și-i gonea prin noaptea urîtă, Dumnezeu știe unde și pentru ce.

Zorile erau aproape. Treptat, treptat, fețele soldaților, cenușii, boțite, lucioase din cauza ceții și a nopții nedormite, se desprindeau din întuneric. Toate chipurile semănau unul cu altul și arătau mai aspre, mai resemnate în negura străvezie și nesigură a dimineții.

1901

La odihnă

I

După îndelungi peregrinări fără rost dintr-o trupă într-alta, singurul fiu al negustorului de categoria întîi, Nil Ovsiannikov, muri de tuberculoză și beție în spitalul orășenesc din Naroveiat. Tatăl său, care în timpul vieții nu numai că-i refuzase orice ajutor, dar îl și amenințase că-l va blestema în mod solemn în fața altarului, înființă cu prilejul primei aniversări a morții fiului, și în amintirea lui, „Azilul Alexei Nilovici Ovsiannikov, pentru actori bătrîni și nevolnici". Poate că unde azilul se găsea în capitala unei gubernii uitate de lume, ori din alte pricini necunoscute, în el se adăposteau totdeauna puțini locatari. Fusese amenajat într-o casă boierească nelocuită, unde toate odăile căzuseră de multă vreme în paragină, cu excepția unei săli uriașe, cu parchet pe jos, cu ferestre-uși și cu coloane albe date cu var, strîmbate de vechi ce erau. În sala aceasta se adăposteau în toamna anului 1899 cinci actori bătrîni, rămași pe drumuri, mînați aici de mizerie și de boală.

În mijlocul sălii se afla o masă ovală acoperită cu o mușama galbenă, care imita marmura, iar de-a lungul pereților, între coloane, erau rînduite paturile, fiecare cu cîte un dulăpior asemănător cu acelea din spitale și internate. Feres-

trele cele mari nu se deschideau niciodată, de teama curentului; de aceea în odaie se statornicise un miros propriu bătrînilor murdari și burlaci — miros de fum de tutun înăcrit, de rufărie soioasă și de spital. Sus, între pereți și tavan, atîrna totdeauna dantela cenușie și prăfuită a păienjenișului neșters cu anii.

Locul cel mai bun era socotit colțul de lîngă marea sobă olandeză, construită din plăci vechi de teracotă, pictate cu lalele albastre. Aici era foarte cald iarna, iar soba lată, care ascundea privirilor patul, îi dădea într-o anumită măsură aspectul unei camere separate. În locul acesta privilegiat se aciuiase cel mai vechi locatar al azilului Ovsiannikov, fostul tenor de operetă Lidin-Baidarov, un bătrîn slab de minte, cu orizontul foarte limitat și neobișnuit de orgolios, care abia-și purta trupul puhav și nevolnic pe picioarele subțiri, deformate de gută. Fiindcă fusese primul locatar al azilului, chiar de la înființarea lui, își lua aere de stăpîn al casei și dădea primul tonul anecdotelor fără perdea și înjurăturilor grosolane, care însoțeau întotdeauna discuțiile generale. Tot el acoperea coloanele albe din sală și pereții closetului cu desene obscene și cu maxime dezgustătoare în versuri și în proză, care se revărsau ca dintr-un izvor inepuizabil din imaginația lui bolnăvicioasă de libidinos refulat.

De cealaltă parte a sobei, mai aproape de fereastră, se instalase fostul sufler, Ivan Stepanovici, un bătrînel pleșuv, fără dinți, cu fața stafidită. În lumea teatrului i se spunea pe vremuri familiar „Stakanîci", poreclă care i se păstrase și în azil. Era un om blajin, evlavios, cam tare de ambele urechi și timid ca toți surzii. Lidin-

Baidarov se distra zilnic pe socoteala bătrînului sufler, spunîndu-i de cîteva ori pe zi, cu o expresie preocupată, tot felul de obscenităţi, la care Stakanîci, cu un zîmbet blînd şi sfios, dădea grăbit din cap, răspunzînd anapoda, spre marea plăcere a fostului prim-amorez de operetă, care nu se plictisea niciodată de gluma asta.

Stakanîci meşterea cît era ziua de lungă cu nişte cutiuţe grozav de complicate, din hîrtiuţe multicolore, sîrmă subţire şi mărgele. O dată sau de două ori pe an, trimitea cutiuţele astea fiului său, Vasia, figurant la un teatru dintr-o capitală de judeţ. Iar cînd nu lucra la cutiuţe, stătea pe pat şi făcea pasienţe, din care ştia un număr impresionant.

De aceeaşi parte, dar chiar lîngă fereastră, îşi avea patul bătrînul actor de tragedie, Slaveanov-Raiski. Dintre cei cinci locatari ai azilului, numai el fusese pe vremuri celebru. Numele lui, tipărit pe afişe cu litere de o şchioapă, răsunase timp de şapte ani prin toate oraşele provinciale din Rusia. Dar numai după un an de la apusul său, pricinuit de beţie, publicul şi presa îl uitaseră cu totul. Însă în culise, actorii bătrîni şi-au mai amintit multă vreme de succesele nemaivăzute ale turneelor sale, de sumele fabuloase pe care le cheltuia cu chefurile lui legendare, de scandalurile şi de bătăile puse la cale de el în fiecare oraş.

Faţă de colegii săi din azil, Slaveanov-Raiski se purta cu trufie şi afişa cu ostentaţie o tăcere plină de dispreţ. Zile întregi stătea întins în pat, fără să scoată o vorbă, fumînd fără întrerupere ţigări uriaşe răsucite de el. Uneori, sărea pe neaşteptate în picioare, începea să umble în sus şi în jos prin sală, cu paşi mărunţi şi repezi, de la

fereastră la ușă și înapoi. În timpul mersului său febril, făcea cu mîinile gesturi scurte de indignare, mormăind fraze de neînțeles...

Vizavi se afla patul „bunicului", care, ca și Stakanîci, era cunoscut de întreaga lume actoricească mai mult după această poreclă decît după numele său adevărat. De trei luni, bunicul nu se mai scula din pat; zăcea cu obrazul uscat, înrămat de părul alb, moale și lung, și aducea, în cămașa-i albă, cu icoana unui sfînt pe patul de moarte. Vorbea puțin, cu pauze lungi, cu un glas înăbușit și subțire de om bătrîn și atît de anevoie de parcă gemea la fiecare cuvînt. Era bolnav de piept, dar îi venea greu să tușească, așa că hîrîia doar slab și jalnic. Bunicul era foarte bătrîn, probabil mai bătrîn decît toți actorii ruși din vremea sa. Pe vremuri, fusese cunoscut în multe trupe ca un actor bun și ca un regizor activ și priceput.

Al cincilea și ultimul locatar al azilului era comicul Mihalenko, un cinic, umflat de dropică, care se sufoca mereu din cauza astmei. Hîrîind, abia trăgîndu-și suflarea, storcînd cu greu vorbele din pieptul său umflat, de cum se trezea, începea să se certe cu vreunul dintre vecini și nu se potolea decît cînd se culca iarăși seara în pat. Avea o limbă ascuțită, rea și necruțătoare, de actor grosolan. Era stăpînit mereu de o furie isterică, plină de invidie, care-l îndemna să facă intrigi, să bîrfească și să trimită celor ce se ocupau de azil denunțuri anonime stupide împotriva colegilor săi. La înjurături, Mihalenko se lua la întrecere cu Lidin-Baidarov, fiind mai puțin isteț decît acesta la născocirea și îmbinarea măscărilor celor mai surprinzătoare, dar întrecîndu-l prin răutatea și dibăcia cu care le folosea. În memoria lui neștirbită se păstra o rezervă nesecată de

ticăloșii din viața de culise: legături amoroase, scandaluri, bătăi, eșecuri și crime. Cînd se certa cu vecinii săi, știa să scoată din trecutul lor de teatru evenimentele cele mai rușinoase și le descria cu umorul lui nerușinat în așa fel, încît el avea totdeauna ultimul cuvînt. Avea un ochi de sticlă — inexpresiv, mic și mereu înlăcrimat, în schimb, ochiul sănătos ieșea din orbită ca un uriaș glob albastru, plin totdeauna de mînie.

Viața în azil era monotonă și plictisitoare. Iarna, actorii se trezeau foarte devreme, cu mult înainte de a se crăpa de ziuă, și începeau să fumeze în așteptarea ceaiului, încă înainte de a se spăla. După somn, toți se simțeau indispuși și sleiți de puteri, cuprinși de accesele de tuse înecăcioasă pe care le au bătrînii dimineața. Și fiindcă în viața lor lipsită de neprevăzut, se repetau invariabil nu numai zilele, dar și cuvintele și gesturile, fiecare știa dinainte că Mihalenko va spune fără îndoială, înecîndu-se și tușind, aceeași veche glumă:

— Asta-i o adevărată tuse de perceptor!

Iar bunicul, care învățase pe vremuri cîteva limbi străine și nu pierdea nici acum prilejul să se laude cu ele, adăuga cu falsetul său ca un geamăt:

— *Bierhusten*. Așa-i spun nemții — *Bierhusten*. Tuse de bere...

Apoi, slujitorul azilului, Tihon, soldat de pe vremea lui Nicolae I, aducea apă fiartă și veșnic aceiași fel de covrigi. Actorii își turnau apă în ceainicele proprii pe care și le luau pe măsuța lor. Beau mult și pe-ndelete, oftînd și hîrîind, fără a scoate o vorbă. După ceai, își povesteau și-și tălmăceau visele. Dacă visai un rîu, însemna că faci un drum cît de curînd, păduchii și mur-

dăria prevesteau bani, iar un mort însemna că se va strica vremea. Lidin-Baidarov visa totdeauna cîte o porcărie senzuală. După aceea, zăceau toată ziua pe paturile lor murdare, nefăcute, cu păturile nestrînse, slinoase. Din pricina plictiselii şi a lipsei de activitate fumau îngrozitor de mult. Uneori, îl mai trimiteau pe Tihon după cîte un ziar, citit doar de doi dintre ei : Mihalenko şi Stakanîci — primul urmărea plin de invidie numele foştilor săi colegi de scenă, iar al doilea relatările despre jafuri, ciocniri de trenuri şi parăzi militare, care-l interesau mai mult decît orice. Bunicul avea vederea slabă şi se ruga, de altfel destul de rar, de cîte unul să-i citească cu glas tare. Dar din asta nu prea ieşea mare lucru. Suflerul, de pildă, fiind fără dinţi, sîsîia şi scuipa în aşa hal că era imposibil să înţelegi vreun cuvînt, iar Mihalenko adăuga la fiecare frază cîte ceva atît de necuviincios, încît bunicul renunţa în cele din urmă, spunînd supărat :

— Iar îi dai zor cu ale tale, neghiobule ! Moară stricată ce eşti ! Pleacă, mi-e lehamite să te mai ascult !

Între ei stăteau de vorbă rar, dar îndelung, şi totdeauna discuţiile lor se terminau cu ceartă şi acuzaţii reciproce de minciună. La mare preţ erau anecdotele, fiecare avînd domeniul său. Stakanîci care se trăgea dintr-o familie de preoţi, ştia o mulţime de povestiri despre seminarişti, popi şi arhierei. Mihalenko era inepuizabil în fel de fel de istorioare din culise şi-şi amintea nenumărate epigrame obscene în versuri, atribuite lui Lenski, Miloslavski, Karatîghin şi altor actori. Baidarov spunea porcării nefireşti şi cu totul absurde despre femei. De altfel, toţi, chiar şi religiosul Stakanîci şi bunicul care nu se mai scula

din pat, vorbeau cu plăcere pe această din urmă temă și propria lor neputință fizică și sufletească dădea acestor discuții un caracter monstruos și oribil. Niciodată, nici măcar din întîmplare, nu rostise vreunul dintre ei o vorbă cuviincioasă despre o femeie ca mamă, soție sau soră. În concepția lor femeia era numai o femelă — un animal frumos, șiret și îngrozitor de capricios.

Uneori, actorii își aminteau și de propriile lor aventuri de la teatru. Mihalenko le denumea „povestiri acre din trecutul nostru". Fără să-și dea seama, relatau aceeași întîmplare de cîteva ori cu aceleași expresii, gesturi și intonații. Anecdotele și povestirile lor „acre" se înlănțuiau mereu în aceeași ordine, urmînd aceleași asociații de idei. Din cauza aceasta, de multe ori, după ce stăteau de vorbă o oră sau două, actorii simțeau, o dată cu oboseala și plictiseala, un dezgust teribil atît față de ei înșiși cît și față de colocatarii lor.

Pentru ei nu exista nimic sfînt. Toți huleau fără încetare, și pînă și bunicul, care era cu un picior în groapă, istorisea cu plăcere o anecdotă foarte lungă și încîlcită, în care Avraam și trei călători jucau cărți sub stejarii lui Mamre și săvîrșeau o mulțime de lucruri necuviincioase. Dar noaptea, în timpul orelor de tristă insomnie bătrînească, atunci cînd în minte le stăruia gîndul unei vieți trăite fără rost, al singurătății lor neputincioase și al morții lor apropiate, actorii erau cuprinși într-atît de o credință fierbinte și lașă în Dumnezeu, în îngerii păzitori și în sfinții făcători de minuni, încît își făceau cruce pe furiș sub pătură, șoptind rugăciuni absurde, improvizate de ei. Dar a doua zi dimineața, o dată cu frica din timpul nopții, dispărea și credința. Numai Stakanîci era mai rezervat și mai consec-

vent decît ceilalți. Uneori, cînd se scula din pat, începea să se închine în grabă și pe furiș la icoană, dar nu-i dădea pace Mihalenko; acesta se așeza în spatele lui, făcea plecăciuni caraghioase și-și agita mîna dreaptă de parcă ținea o cădelniță, vorbind tărăgănat, cu voce răgușită de bas, ca un diacon.

— Și iară și iară pre popa cîinii îl mușcară și pantalonii-i sfîșiară și diaconii abia-l scăpară-ă-ă...

Pe la ora două, actorii luau masa, și în timp ce mîncau nu uitau niciodată să-l înjure grosolan pe întemeietorul azilului — negustorul de categoria întîi, Ovsiannikov. La masă îi servea tot veteranul Tihon, pe care-l mîhneau porcăriile spuse de domni și încerca uneori să-l potolească pe Mihalenko, cel cu limba cea mai spurcată:

— Nu se cuvine să înjurați, domnule Mihalenko. Sînteți doar om cu carte, și să-l ocărîți așa pe cel ce v-a dat adăpost... e tare urît.

După masă, actorii cădeau într-un somn îndelungat, greu, nesănătos, dormeau cîte patru ore, sforăind și gemînd, și se trezeau abia pentru ceaiul de seară, cu ochii injectați, cu gura amară, cu vîjîială în urechi și cu trupul vlăguit. În timpul somnului le amorțeau brațele, picioarele, ba chiar și ceafa, așa că atunci cînd se ridicau din pat se clătinau ca niște oameni beți și multă vreme nu-și dădeau seama dacă era dimineață ori seara. După ceai, se tolăneau iarăși în paturile lor, fumau și povesteau anecdote. Adesea jucau cărți — pichet și șaizeci și șase — neapărat pe bani, iar pierderile se adăugau la vechile datorii de la cărți, care se cifrau uneori la zeci de mii de ruble. Mai uimitor decît orice era faptul că nimeni dintre ei nu se îndoia că mai avea încă un vii-

tor. Boala va trece de la sine, se va ivi un angajament, se vor găsi prieteni vechi și din nou va începe pentru ei viața veselă și ușoară de actor. Tocmai de aceea păstrau cu sfințenie în noptierele lor afișe vechi și articole tăiate din ziare, în care se amintea de ei.

Seara la opt, luau cina, alcătuită din resturile încălzite de la prînz. După aceea se dezbrăcau numaidecît și se culcau. Dar adormeau greu. Toți cinci se răsuceau multă vreme în paturile lor; începeau pentru ei orele cele mai chinuitoare. Bolile vechi și neglijate îi chinuiau mai mult, nu puteau să scape de gîndurile triste și pline de venin în legătură cu trecutul, iar nimicnicia vieții pe care o duceau li se părea parcă mai jignitoare decît oricînd. Dar mai înfricoșător decît orice era gîndul că, poate, unul dintre vecini a murit pe nesimțite în noaptea aceea și-o să zacă acolo pînă dimineața, tăcut, misterios, înspăimîntător. De aceea se chemau unii pe alții de cîteva ori pe noapte, întrebînd cu glasuri tremurătoare și blînde cît e ceasul sau cerînd un chibrit. Pînă-n zori, o dată cu trosnetul parchetului uscat, în odaia spațioasă răsunau gemete bătrînești, vorbe rostite în delir, o tuse surdă și șoapte grăbite...

Așa se scurgea zi de zi existența cenușie și meschină a acestor oameni, care se bucuraseră odinioară cu nesaț de viață. Singura variație plăcută o constituia plimbarea prin oraș, dar de plăcerea asta se bucurau foarte rar, fiindcă bani nu aveau aproape niciodată, iar fără bani nu merita să ieși pe poartă. Fără bani nu puteai să-ți cumperi tutun, nici să te plimbi cu o birjă, nici să treci pe la o prostituată ieftină, boită din

belşug, nici să stai un ceas-două la restaurantul preferat, îndeletnicire de preferinţă pentru gusturile de hoinari ale bătrînilor actori.

II

La paisprezece septembrie, în ziua înălţării, în azil rămăseseră numai doi dintre locatari: suflerul Stakanîci şi bunicul. Ceilalţi plecaseră de dimineaţă în oraş. Mihalenko participa la un matineu (din cînd în cînd, foştii lui colegi de scenă obişnuiau să-l invite la astfel de spectacole). Cu acest prilej, el începuse cu două zile mai înainte să-l linguşească în chipul cel mai josnic şi fără ruşine pe Lidin-Baidarov, proslăvindu-i glasul minunat şi uimitoarele succese la femei ca să-l hotărască în cele din urmă pe prim-amorezul de operetă să-i împrumute un guler tare şi nişte manşete folosite doar o singură dată, precum şi o cravată roşie, lustruită de-atîta purtare. Baidarov, la rîndul său, de sărbătorile mari se ducea la masă la nişte cunoscuţi de-ai lui, negustori, unde i se dăruiau cîte o rufă cîrpită şi spălată, ţigări, cîţiva bănuţi şi ceai presat. De altfel, ascundea de colegii săi amănuntele acestea înjositoare ale vizitelor lui din zilele de sărbătoare, pe de o parte fiindcă se temea să nu-şi bată joc de el, pe de altă parte din zgîrcenie, fiindcă nu-i plăcea să i se ceară ceva cu împrumut. În ceea ce-l priveşte pe Slaveanov-Raiski, primise în ajun ajutorul de la fondul teatral şi acum plecase în oraş cu singurul scop de a-şi petrece toată ziua în cîrciuma preferată cu numele biblic de „Capernaum" şi să se întoarcă la azil beat mort.

Bunicul stătea întins pe pat, ţinîndu-şi încrucişate pe burtă braţele mari şi slabe cu pielea cafenie şi cu oasele ieşite în afară. Îmbrăcat în alb, cu părul ca neaua, nemişcat şi frumos la chip, semăna mai mult decît oricînd cu un cuvios bătrîn pe cale să-şi dea obştescul sfîrşit. Ochii lui de un cenuşiu-deschis, spălăcit, erau pironiţi asupra ferestrei mari, veneţiene, de unde se zărea pe cerul albastru de toamnă cum se legăna alene creştetul rotund şi auriu al unui tei rotat scăldat în razele soarelui. Chiar şi în camera aceea îmbîcsită, urît mirositoare, se simţea că afară era o zi înviorătoare şi rece de toamnă, cu raze strălucitoare de soare ce nu mai încălzesc şi cu miros tare de frunze veştede.

Stakanîci stătea turceşte pe pat şi întindea pe pătură nişte cărţi vechi, înnegrite şi deformate de vreme, ocupat cu una din pasienţele sale cele mai lungi — „douăsprezece fecioare adormite" — pe care, din respect pentru complexitatea şi denumirea ei, o făcea numai de sărbătorile mari. Avea un aer preocupat. Ba îşi ridica sprîncenele, încruntîndu-şi pielea ofilită de pe frunte în cute lungi, ba şi le lăsa în jos, îmbinîndu-le, din care cauză la rădăcina nasului îi apărea o zbîrcitură scurtă, dreaptă, semn de îngrijorare. Cînd îşi muia în gură degetul, ca să ia o carte cu miros de chit de geamuri, şi arunca o privire, cu ochii micşoraţi, asupra cărţilor întinse dinaintea lui, buzele i se rotunjeau de parcă se pregătea să fluiere.

— Ia vino lîngă mine, Ivan Stepanîci, frăţioare, îl chemă deodată bunicul cu glasul său subţire de bătrîn.

— Ce ai zis ? Pe mine m-ai strigat, bunicule ? întrebă suflerul, întorcînd capul.

— Vino o clipă încoace. Vreau să-ți spun ceva.

— Uite-acuși, numaidecît, bunicule, lasă-mă numai să-mi termin rîndul. Uite că e gata.

Stakanîci se mută pe patul bunicului și se așeză la picioarele lui. Bătrînul se uită iar pe fereastră la cerul siniliu și liniștit, apoi își mișcă degetele întinse pe burtă, scoțînd un oftat prelung.

— Ce-ai vrut să-mi spui, bunicule? îl întrebă cu blîndețe Stakanîci, bătîndu-l prietenește cu palma peste laba mare a piciorului ce se contura pe sub pătură ca o cocoașă...

— Uite ce e, Stakanîci... Bunicul își aținti ochii asupra suflerului, privind însă undeva dincolo de el parcă. Uite ce am vrut să-ți spun. Azinoapte mi-a apărut în vis Mașutka, nepoatămea... Am, frățioare, o nepoată la Rostov-pe-Don. O cheamă Maria. E croitoreasă...

— Croitoreasă? zise îngrijorat, Stakanîci. Nu știu ce înseamnă cînd visezi croitorese. Dar dacă visezi un ac cu ață sau, mă rog, dacă-l vezi pe careva cosînd, înseamnă neapărat drum...

— Dacă-i drum, drum să fie. Tot ce se poate... un drum lung... Dar tare aș vrea s-o mai văd o dată înainte de a-mi încheia turneul pe pămînt.

— Ce să-nchei? întrebă Stakanîci, ducînd palma căuș la ureche.

— *Aber* prostii... Nimic. Bunicul avea o vorbă a lui, „*aber*“, pe care o repeta mereu fără nici un rost. Și-apoi am tot privit cerul. Acum e toamnă, Stakanîci, și afară aerul e tare ca vinul... Înainte, în zile ca asta, parcă te ademenea ceva s-o iei razna... Nu puteai să stai locului... Trăgeai în piept aerul, îl mai trăgeai o dată și, pe neașteptate, o porneai din Iaroslavl la Odesa.

— Din Vologda la Kerci, îi sugeră Stakanîci, amintindu-şi, din practica lui de sufler, vorbele dintr-o piesă veche.

— Prostii! zise bunicul, încruntîndu-se. *Aber*... Credeam că toate astea au trecut de mult... Dar cînd m-am uitat azi-dimineaţă acolo, urmă bunicul, întorcîndu-şi privirea spre fereastră, am început să mă pregătesc. Ca să mă exprim într-un stil elegant, se pare că turneul meu pe pămînt s-a încheiat. Dar... mi-e totuna.

— Prostii, bunicule, îl întrerupse Stakanîci, sfătos, întinzînd împăciuitor mîna cu degetele desfăcute. Te-a apucat pur şi simplu melancolia. Las' c-o să arunci o mînă de ţărînă şi pe mormintele noastre.

— Nu-u, frate... Gata, mi-ajunge. M-am jucat destul cu banul şi-a venit vremea să-l pun deoparte, cum spun golanii la noi, la Orel. *Aber*, stai puţin, Stakanîci, lasă gluma, îl opri el pe sufler cu un semn al mîinii. Mie, frate, mi-e totuna...

— Şi nu ţi-e teamă, bunicule? îl întrebă deodată Stakanîci cu o lacomă curiozitate, spre propria lui surprindere.

— De loc. Puţin îmi pasă! Urît ne-am mai trăit viaţa şi fără folos! Şi-asta-i tare prost... Dar teamă — de ce? „Soarta tuturor celor care trăiesc e să moară." Lasă, Stakanîci, că nici tu n-o să-ţi aştepţi mult rîndul.

Bunicul spunea vorbele astea înfricoşătoare, cu pauzele lui obişnuite, cu un glas atît de slab şi de nepăsător şi cu o căutătură atît de indiferentă a ochilor săi obosiţi, înfundaţi în orbite, încît parcă din pieptul lui vorbea o maşină veche şi stricată.

— Asta e, Stakanîci. Naşterea e o întîmplare, însă moartea e lege. Dar tu ai fost un băiat bun şi cel mai grozav dintre toţi suflerii pe care i-am întîlnit în viaţa mea lungă şi prostească. Ne cunoaştem de aproape un veac şi niciodată nu mi-ai făcut vreo porcărie. De aceea, vreau să-ţi dăruiesc ceva. Ia, frate, ca amintire, tabachera mea... Uite-o colo pe noptieră... Ia-o, ia-o nu te sfii... E bună, din baga !... Acum nu se mai fac de-astea... O piesă antică. A avut şi o monogramă de aur, *aber*, mi-au furat-o pe undeva sau poate că am pierdut-o... sau... am vîndut-o. Ia-o, Stakanîci.

— Mulţumesc, bunicule... Numai că toate astea n-au nici un rost.

— Lasă, lasă ! În tabacheră e şi un ţigaret, de spumă de mare. Ia-l şi pe el. E bun, afumat cum trebuie...

Stakanîci scoase ţigaretul şi zise, învîrtindu-l în mînă şi oftînd.

— Mulţumesc, bunicule. Grozav ţigaret ! Socru-meu era şef de pompieri, ştii, om de modă veche, dintre cantonişti. Îşi dădea ţigaretele pompierilor, ca să i le afume. Se înnegreau ca păcura.

— Bine făcea, încuviinţă nepăsător bunicul. Aşa că ia, Stakanîci, şi ţigaretul. Poate că o să-ţi aducă aminte vreodată de colegul tău. Acum, uite ce te rog. O să rămînă în urma mea tot felul de vechituri... Pătura, pernele, ceva haine... Nici vorbă, nu-s decît nişte boarfe, *aber*, oricum, tot or să se adune vreo cincisprezece ruble.

— Şi ? zise suflerul, aşteptînd urmarea.

— Vezi tu, cred c-o să vină nepoată-mea. Mi-a trimis o scrisoare. Să-i dai ei boarfele. Are de făcut drum lung şi costă scump.

Tăcură cîtva timp. Bunicul îşi jucă o vreme degetele pe pătură, apoi îi întinse mîna, suflerului :

— Şi-acum... rămii cu bine, Stakanîci. Mai stau şi eu oleacă, mă mai gîndesc...

— Nu vrei să chem un preot? propuse şovăitor Stakanîci.

— *Aber*... lasă. La noi, la Krîjopol, trăia un frizer, Teofil... dintre ruşi. Avea şi el o vorbă : „ţiganii pot să se veselească şi fără rachiu". Era un om tare caraghios. Grozav mă mai amuza şi frizerul ăsta. Cum se face, Stakanîci, că frizerii sînt cei mai aspri critici teatrali?... Eh, Stakanîci, ţi-aduci aminte de Tambov? De tîrgurile de cai? Dar Smolskaia? Husarii? Multe lucruri am văzut noi în viaţă, frate, *aber* ce folos? Toate ni se par acum ca o poveste, de demult... Hai, du-te, du-te, frate...

Stakanîci îi strînse mîna rece şi ţeapănă şi, aşezîndu-se iar pe patul său, îşi văzu de pasienţa întreruptă. Pînă la prînz, cei doi bătrîni n-au mai scos o vorbă, şi în odaie se lăsă o linişte de toamnă, senină, îngîndurată, tristă, atît de adîncă, încît şoarecii (fără număr în casa asta veche), înşelaţi de tăcerea aceasta, ieşiră de prin găuri în mijlocul odăii şi, iscodind locul cu ochişorii lor negri, strălucitori, adunau grăbiţi firimiturile de pîine risipite în jurul mesei.

III

Spre prînz, au sosit Mihalenko şi Lidin-Baidarov, care se întîlniseră chiar la intrare. Prim-amorezul de operetă ţinea sub braţ un pacheţel înfăşurat într-o basma roşie. Mihalenko se întorsese furios şi obosit. Nu i se dăduseră banii promişi pentru spectacol şi fiindcă pe ai lui îi cheltuise la bufetul teatrului, fusese nevoit să se

întoarcă acasă pe jos, tocmai de la celălalt capăt al orașului. Cînd intră în odaie, își aruncă gambeta pe podea, trase o înjurătură lungă și cinică și se trînti pe pat. Se sufoca. Obrazul puhav îi era palid, singurul ochi pe care-l mai avea i se bulbucase plin de ură, iar obrajii scofîlciți îi luceau de sudoare. Furia, care-l gîtuia și-i amăra gura, căuta o ieșire. Zări pe dulăpiorul lui Lidin-Baidarov mașinuța sa de aramă pentru răsucit țigări și se legă numaidecît de asta.

— Ia ascultă, maimuță bătrînă, de ce iei lucrul altuia fără să-ntrebi ? Dă mașina-ncoace ! zise el.

— Ce mașină ? întrebă Lidin-Baidarov, cu trufie, rostind cuvintele pe nas. Na, ia-ți-o și freacă-te cu ea pe cap.

— După ce furi lucrurile altora le mai și arunci ? urlă celălalt, cu o voce teribilă, în timp ce se trîntea pe pat. Ochiul îi ieșise și mai mult din orbită, iar obrajii lui căzuți tremurau. Mare ticălos mai ești. Te știu eu, nu e întiia oară cînd pui mîna pe lucrurile altora. La Perm ai șterpelit de la hotel un cîine străin și te-au băgat la închisoare. Pușcăriașule !

De furie, durere și oboseală se îneca, și sfîrșiturile de frază le rostea într-o șoaptă hîrîitoare.

Baidarov se supără. Își pierdu trufia obișnuită și începu să țipe pițigăiat, împroșcînd cu scuipat :

— Și-o să te mai rog, domnule Mihalenko, să-mi restitui imediat manșetele și cravata și cele zece țigări pe care mi le datorezi. Ha ! Ha ! Nimic de zis ! Halal actor de dramă ! N-are niciodată tutunul lui. Un ratat !

— Taci, dobitoc bătrîn ! O să-ți sfărîm capul cu ce-mi cade-n mînă ! urlă Mihalenko, răgușit,

apucînd un scaun de spetează şi scuturîndu-l cu furie. Cînd vreau, sînt înfricoşător, drace!

— Ac-tor! îl ironiză Lidin-Baidarov, plin de dispreţ teatral. Ai jucat roluri de pitici prin bîlciuri.

— Iar dumneata eşti un hoţ! La Irkutsk ai şterpelit din cabina lui Vilamov o cunună de argint, pe care mai tîrziu ţi-ai oferit-o singur la un spectacol jubiliar. Individ josnic şi păcătos.

Şi s-au certat aşa cu înverşunare, pînă cînd cuvintele cele mai urîte şi-au pierdut sensul şi semnificaţia lor jignitoare. Şi în toată revărsarea asta de ocări, mai absurd decît orice era faptul că de la obişnuitul „tu", actoricesc, trecuseră, ca să fie mai caustici, la „dumneata"; pronumele acesta de politeţe suna ridicol şi caraghios pe lîngă înjurăturile pe care nu le auzi decît în cîrciumi şi prin pieţe. Apoi, obosiţi, au început să se înjure mai domol, cu întreruperi mari, mîrîind, potolindu-se treptat, dar hămăind din cînd în cînd, întocmai ca nişte cîini după încăierare. Mihalenko, însă, nu-şi revărsase încă toată ciuda lui neputincioasă, de bătrîn. În timpul mesei s-a legat întîi de Stakanîci, pentru că-i luase scaunul pe care Mihalenko, nu se ştie de ce, îl considera proprietatea sa, apoi s-a repezit la Tihon, care aşeza farfuriile pe masă.

— Bă, şobolan de garnizoană, să nu-ţi bagi degetele în farfurie. Ce, crezi că-mi face plăcere să mănînc după mîinile tale murdare?

— Dar parcă eu... O, Doamne! zise, jignit, Tihon. Cum să-mi fie mîinile murdare, cînd le-am spălat cu săpun înainte de masă?

— Las' că te cunosc eu, neisprăvitule, urmă Mihalenko să bombăne. Halal erou de la Sevastopol! Aţi vîndut Sevastopolul pe cartofi... Eroilor...

Tihon îndura totdeauna cu destulă răbdare glumele prea din cale-afară ale actorilor, dar nu-l ierta niciodată pe Mihalenko, atunci cînd acesta se lega de Sevastopol şi de legendarii cartofi. La fel şi acum, stacojiu de furie, cu mîini tremurătoare, strigă cu un glas plîngăreţ şi ameninţător :

— Uitaţi ce e, domnule Mihalenko ! Dacă mai spuneţi un cuvînt de Sevastopol, mă duc mîine la administratorul azilului. O să mă plîng că-mi faceţi zile fripte. Nu vă ţineţi decît de beţii şi înjurături. Ei, şi unde o să vă duceţi dac-o să fiţi daţi afară din azil ? Nu vă mai rămîne decît să staţi la un colţ de stradă cu mîna întinsă.

Stakanîci îşi prepara o salată de sfeclă şi castraveţi, cu untdelemn. Cele necesare fuseseră aduse de Tihon, care era prieten bun cu bătrînul sufler. Lidin-Baidarov, urmărindu-l cu lăcomie pe Stakanîci, povestea ce salată grozavă inventase el la Ekaterinburg.

— Trăsesem tocmai la hotelul „Europa", zise el, cu ochii aţintiţi la mîinile suflerului. Aveau acolo un bucătar francez, pe care-l plăteau cu şase mii pe an. În Ural, cînd vin cei de pe la exploatările aurifere, se pornesc nişte chefuri... Miroase a milioane !

— Minţi ca totdeauna, actor Baidarov, îl întrerupse Mihalenko, mestecînd carnea.

— Du-te dracului ! Poţi să-l întrebi pe oricare de la Ekaterinburg, că ştie toată lumea. Ei, chiar pe franţuzul ăla l-am învăţat s-o facă ! După aceea, toată lumea din oraş venea dinadins la hotel să guste salata. În listă era trecut : Salată *à la* Lidin-Baidarov. Uite cum era : luai ciuperci murate, apoi tăiai în felii subţiri un măr de Crimeea şi o pătlăgică roşie, după aceea mărunţeai o ceapă, nişte cartofi fierţi, sfeclă şi castraveciori. Apoi le

amestecai, puneai sare și piper, stropeai totul cu oțet și cu ulei de măsline și presărai pe deasupra un pic de zahăr tos. O serveai cu untură ucraineană topită, într-o sosieră în care sfîrîiau și pluteau jumări proaspete... Grozavă chestie ! încheie în șoaptă Baidarov, închizîndu-și ochii de plăcere. Ia dă să gust, Stakanîci, ce-ai făcut tu acolo...

Bunicul refuză mîncarea. Cînd se așezară la masă, Mihalenko îi repezi și lui o vorbă usturătoare :

— Ce-i, bunicule, tragi să mori ? Ar fi și timpul, bătrîne, ar fi și timpul ! Miroși a pămînt. Cred că pe lumea ailaltă te-au trecut de mult în rație.

Bunicul îi aruncă o privire calmă, lipsită de expresie, de parcă s-ar fi uitat în treacăt la un obiect neînsuflețit.

— Scîrbos tip mai ești, Mihalenko, zise el cu un glas nepăsător.

După ce actorii terminară masa și Tihon se apucă să strîngă vasele, bunicul îi făcu semn cu mîna să se apropie de el și-l întrebă :

— N-a întrebat nimeni de mine, Tihone ?

— Pe cine să întrebe, Nikolai Nikolaevici ? făcu acesta mirat.

— Nu m-a căutat nimeni ? O doamnă...

— Nu, nu v-a căutat nimeni. De mirare, Tihon era cît p-aci să-și desfacă brațele în care ținea farfuriile.

— *Aber*... uite ce e, Tihone... Dacă adorm sau n-aud și vine cineva să mă caute, să mă trezești. Aștept o cucoană... Pe nepoată-mea... Să mă trezești, auzi ?

Apoi făcu un semn nelămurit cu mîna și-și întoarse spatele. Zăcu tăcut, pînă noaptea tîrziu, abia mișcîndu-și degetele pe pătură și uitîndu-se țintă, cu o demnitate severă, ba la peretele din

față, ba la marea fereastră venețiană, prin care se vedea cerul înserării, liniștit, scăldat în strălucirea vie a asfințitului.

După masă, Mihalenko și Lidin-Baidarov începură să joace șaizeci și șase, cu aerul cel mai firesc din lume. Dar Mihalenko avu ghinion și la cărți. Pierdu două ruble și jumătate, ceea ce, adăugat la vechea datorie, făcea suma rotundă de două mii de ruble. Se înfurie, verifică însemnările partenerului său și pînă la urmă îl acuză de măsluire. Actorii se luară iar la harță și timp de două ore născociră unul pe socoteala celuilalt poveștile cele mai murdare și de necrezut.

IV

Slaveanov-Raiski se ancorase de dimineață la „Capernaum". Stătea lîngă tejghea, ținînd păhărelul cu două degete, cel mic în afară, și cu baritonul său puternic, de actor, vorbea cu patronul, plin de bunăvoință și emfază, despre treburile restaurantului și despre actorii bătrîni care veneau pe vremuri ani de-a rîndul la „Capernaum". Atmosfera de restaurant parcă reînviase în el amabilitatea exagerată și studiată a actorilor, pe care aceștia o manifestă oriunde, în afara culiselor. Din cînd în cînd, cineva întindea mîna peste umărul lui spre tejghea. Atunci Raiski se dădea politicos la o parte și făcea cu cealaltă mînă un gest de invitare, spunînd cu tonul admirabil de vechi boier de pe scenă :

— Mii de scuze... Vă rog.

După ce obosi de atîta stat în picioare, se așeză la măsuța cea mai apropiată de tejghea, unde stă-

teau dintr-un vechi obicei clienții fideli ai restaurantului, și ceru un ziar. Restaurantul se umplea repede. Era frecventat mai ales de studenți, funcționari mărunți și vînzători de prăvălie, atrași de atmosfera lui plăcută și de prețurile ieftine. Curînd, nu mai rămase nici o măsuță liberă. Doi clienți întîrziați — unul mai în vîrstă, cu un smoc de păr în frunte și cu nasul coroiat, semănînd cu un papagal de stepă, iar celălalt, scund, vioi, cu părul lung și lucios și cu *pince-nez* — nu găseau unde să se așeze și se uitau, rîzînd, în jur. Raiski surprinse privirea celui cu părul lung, se ridică puțin și zise cu politețe căutată :

— Dacă nu vă stingherește... E-e... îmi îngădui să vă ofer loc la masa mea...

Cei doi clienți îi mulțumiră și se îndreptară spre bufet să bea o votcă. Erau socotiți clienți de vază la restaurant, care „făceau vînzare bună". Dădură mîna cu patronul și-l întrebară ceva în șoaptă. Slaveanov-Raiski ghici că era vorba de el. Prefăcîndu-se că e cufundat în lectura ziarului, prindea cu urechea obișnuită fragmente din frazele pe care le șoptea patronul, aplecat peste tejghea :

— Da, da, chiar el... Ce vorbiți, cinci sute pentru un spectacol ? Asta pe atunci ! Un talent grozav... Numai doi, el și Ivanov-Kozelski... Ce-ați spus ? O, desigur, dacă n-ar fi băut...

Cei doi clienți de vază erau măguliți. Înainte de a se așeza la masă, cel care semăna cu un papagal își zbîrci toată fața într-un zîmbet amabil și spuse, înclinîndu-se și frecîndu-și mîinile :

— În cazul acesta... he-he-he !... Aș propune să facem cunoștință... Știți, la loc strîmt, dar cu inimă largă, cum s-ar zice... Dați-mi voie să mă prezint...

Era prețuitor la Banca Agrară, iar prietenul său ziarist — scria duminica foiletoane în ziarul local. Foiletonistul își scutură părul lucios, murmurînd :

— Amîndoi sîntem reprezentanți ai artei... Dumneavoastră cu un nume așa de răsunător... Presa și scena, ca doi poli, trebuie să meargă totdeauna mînă în mînă...

Slaveanov-Raiski, mare amator de cunoștințe făcute la restaurant, le strînse mîinile, dînd prietenos din cap și arătîndu-și gura știrbă într-un zîmbet prefăcut, actoricesc.

— Îmi face foarte mare plăcere că v-am întîlnit... În ziua de astăzi, noi, artiștii bătrîni, sîntem uitați, și e cu atît mai îmbucurător... Nu, nu, mulțumesc, nu iau nici o gustare... Dar dacă stăruiți atît, poate doar un păhărel mic de votcă... doar ca să vă țin de urît. Numai cu o condiție : plătim nemțește, fiecare pentru el... *Merci*. În sănătatea dumneavoastră ! Vă rog, nu vă deranjați, stau perfect. Mulțumesc, *colega*, mulțumesc, spuse el cu un glas de bas protector, strîngînd cu un gest familiar brațul foiletonistului mai sus de cot.

Slaveanov nu voia într-adevăr să mănînce, deoarece, ca un alcoolic înveterat ce era nu mai avea de mult poftă de mîncare. În schimb, bău cu plăcere votcă și bere, dar se îmbătă după patru păhărele și începu să îndruge verzi și uscate. În timp ce admiratorii săi își luau gustarea, el critica felurile de mîncare, explicînd cu de-amănuntul cum se îngrașă purceii la Tambov, cum sînt hrăniți viteii la Susdal și ce fel de ciorbă a mîncat la pescarii de pe Volga. Apoi le povesti de chefurile grozave organizate în cinstea lui de un director de bancă dintr-o capitală de gubernie, care căzuse mai tîrziu pe mîna justiției, și de banchetul organizat în cinstea sa de presă, la Moscova. În-

şiră o mulţime de nume împrumutate din piese vechi sau pur şi simplu născocite, tuturor aplicîndu-le diminutive : „Saşka Puteata... un bărbat grozav... douăzeci şi patru de mii pe an, fără a mai socoti diurna!... Cu el era şi Izmailka Alexandrovski... Izmailuşka! Grozavi oameni! Izmail ridica pe braţul întins optsprezece puduri ...Bagă-ţi bine în cap, chiştocule, optsprezece puduri!" Acum îi tutuia de zor pe noii lui cunoscuţi şi, uitînd de socoteala nemţească, porni să comande ce-i trăsnea prin minte.

După aceea, începu să spună monologuri cu voce răguşită de beţiv, cu urlete şi sughiţuri neaşteptate la pasajele cele mai dramatice. Uneori, uitînd cuvintele şi neizbutind să şi le amintească, se prefăcea că accentuează sensul frazei prin pauze lungi. Atunci se legăna pe scaun, tăcut şi neputincios, cu braţul încremenit într-un gest tragic, rotindu-şi în cap ochii înfricoşători. Dar fiindcă cei doi vecini de masă începuseră să se simtă stînjeniţi şi mulţi clienţi îşi părăsiseră locurile şi se adunaseră în jurul lor, patronul se apropie de actorul beat şi se strădui să-l potolească :

— Merkuri Ivanîci, fără scandal, vă rog, ştiţi, e urît... şi se supără muşteriii ceilalţi. Nu se poate cu frumosul? Domol, paşnic, nobil...

— Şterge-o de-aici, burjuiule! strigă Slaveanov, îndepărtîndu-l cu cotul şi aruncînd-i priviri ameninţătoare. Cu cine vorbeşti aşa?

Şi se dezlănţui de-a binelea, aşa cum făcuse toată viaţa lui la beţie în toate oraşele şi în toate restaurantele. Întîi îl ocărî pe patron, apoi pe comesenii săi, care încercaseră să-l potolească şi, în sfîrşit, se năpusti asupra celor din jurul lui, care se holbau la el.

— Toţi sînteţi nişte porci murdari! strigă el,

legănîndu-se pe scaun înainte şi înapoi şi bătînd cu pumnii în masă. Vă urăsc şi vă dispreţuiesc! Publicul! Există oare pe lume un cuvînt mai josnic decît ăsta? Aha, ei bine, dacă v-aţi adunat la un scandal, poftim, priviţi! urmă el, izbindu-se tare cu palma peste piept. În faţa voastră se află cel mai mare actor de tragedie din Rusia, care duce o viaţă de mizerie. E interesant? Şi, totuşi, vă dispreţuiesc, mîrlanilor, cu toată puterea sufletului meu! Rîzi, mi se pare, tînăr idiot cu cravată roz, se întoarse el deodată spre o masă vecină. Cine eşti? Vînzător de prăvălie? Lacheu? Trişor de biliard? Frizer? Aha! Văd că-ţi piere zîmbetul de pe mutra ta de cal. Eşti un vierme, un jalnic figurant în viaţă, şi pantalonii tăi vărgaţi vor supravieţui numelui tău bicisnic. Da, da, priviţi-mă, animale rumegătoare! Am fost mîndria scenei ruseşti, am lăsat o urmă în istoria teatrului rus, şi dacă am decăzut, asta e o tragedie, dobitocilor! Iar voi, urmă Slaveanov, învăluindu-i cu un gest larg de beţiv pe toţi cei ce se uitau alarmaţi la el, voi sînteţi nimicuri, gunoi, infuzori!

— Cum se poate?! E un scandal! Nu vom tolera! se auziră cîteva exclamaţii pline de indignare. Unde-i patronul? Să fie dat afară individul ăsta! Chemaţi poliţia!

Un servitor îl luă uşurel de braţ pe Slaveanov şi-l trase spre ieşire. Actorul nu se împotrivea, dar ocăra mereu. Cînd ajunse la uşă, sparse geamul cu pumnul şi-şi însîngeră mîna. Cei doi comeseni ai săi hotărîră deodată că ar fi ruşinos din partea lor să lase în voia soartei un bătrîn slab şi bolnav. Aflară cu multă greutate de la marele actor de tragedie adresa lui şi-l urcară într-o birjă cu ajutorul portarului. Însă birja nici nu apucă bine să se mişte din loc, că Slaveanov îi porunci birjarului să oprească.

— Ia ascultă, cum îţi zice? Şi cu un gest de om beat îl chemă la el pe funcţionarul de bancă. Cu dumneata mi se pare că am stat la masă? Dă-mi o rublă.

— Poftiţi, vă rog, zise funcţionarul, amabil, scoţînd grăbit portmoneul din buzunar.

— Dă-o încoace... Foarte bine. Să notezi ziua asta cu cerneală roşie în registrul tău de socoteli. Astăzi i-ai dat de pomană actorului Slaveanov-Raiski, lua-te-ar dracu!

...Şi tot drumul spre azil înjură, fără contenire, legănîndu-se în trăsură.

V

La azil ajunse beat mort. Ochii îi erau sticloşi, falca de jos îi atîrna, de sub pălăria dată pe ceafă i se lăsau pe frunte smocuri ude de păr. Cînd intră în odaia comună, îşi încrucişă braţele, îşi înfipse bărbia în piept, uitîndu-se pe sub sprîncenele încruntate ameninţător, încît nu i se vedea decît albul ochilor, şi începu cu voce sălbatică monologul lui Hamlet :

„...O, dac-această carne prea vîrtoasă
S-ar risipi şi s-ar preface-n rouă...“

— M-da, frumos mai arată, zise Stakanîci, clătinînd din cap.

— Tihone, strigă cu glas piţigăiat Mihalenko, scoate-l imediat afară de aici pe domnul acesta beat!

Dar Slaveanov continuă să declame, fără să-l ia în seamă. Cu toate că era beat mort şi avea glasul răguşit, dintr-o deprindere inconştientă,

declama foarte frumos, în vechea manieră puțin prea teatrală :

„Și dacă Cel-de-sus n-ar condamna
Uciderea de sine... Doamne, Doamne!
Ce searbăd, de prisos, obositor,
Banal îmi pare rostu-acestei lumi!"

— Hei, suflerule, de ce nu-mi sufli ? Ai adormit ? strigă Slaveanov la Stakanîci, care stătea pe pat, privindu-l cu un zîmbet de mulțumire.

— Doar știți, Merkuri Ivanovici, că eu nu cunosc textul lui Polevoi, ci pe acela al lui Kroneberg.

— Suflă, cînd ți se poruncește...

„Vai, vai! e o grădină ne-ngrijită,
Crescînd zadarnic. Ierburi rele
În voie năpădesc. Unde-am ajuns?
Sînt două luni de cînd muri, nici două..."

— Îl rog pe actorul beat Raiski să-și înceteze declamația prostească ! strigă din nou Mihalenko. Nu ești la cîrciumă, unde te-ai obișnuit să te izmenești pentru un păhărel de votcă și un sandviș cu scrumbie.

— Taci, vierme ! îl repezi Slaveanov cu un gest tragic. Știi cu cine vorbești ? Adu-ți aminte cu cine vorbești... Tu, care te simțeai onorat să-i aduci galoșii artistului Slaveanov-Raiski după repetiție, tu, care jucai pe unul din mulțime sau glasul din culise ! Sclavule ! Obiect neînsuflețit !

— Dobitoc beat ! strecură printre dinți Mihalenko, o dată cu un acces de tuse.

— Aha ! Ai uitat deosebirea dintre noi ? Ticălosule ! E o adevărată prăpastie ! Orice părticică

din mine e un mare actor, pe cînd voi toți sînteți putregaiul și paraziții scenei.

— Las-o mai încet, domnule Raiski ! interveni Lidin-Baidarov, cu mîndrie. Dacă nu încetezi insultele la adresa unor oameni care nu ți-au făcut nimic, o s-o plătești scump, la dracu !

— Tu... tu... tu... se înecă Slaveanov de indignare. Cum de nu ți s-a întors limba în gură s-o spui ? Ăsta, și arătă cu un gest majestuos spre Mihalenkò, ăsta, deși n-a făcut decît să treacă prin scenă cu tava-n mînă, este totuși un actor...

— Caraghiosule ! se rățoi Mihalenko pe un ton mai calm.

— Pe cînd tu, canalie, te-ai cățărat pe scenă fără nici un drept, doar latorită pulpelor tale grase îmbrăcate în tricou roz. Ai cîntat ca un țap, făcînd pe măscăriciul. „O vise, o desfătări !" îl maimuțări Slaveanov, cu un gest necuviincios. Ai nimerit din greșeală în templul artei, întîmplător, așa cum ai fi putut să ajungi director de șantan ori să deschizi o casă de toleranță. Cap pătrat, nerușinatule ! Chiar așa, nerușinatule ! Ca un animal mărunt, murdar și necuviincios, nu te-ai rușinat niciodată de un gest al tău, de mimica ta, de fața și de trupul tău. Cu dezinvoltura ta de mascul venal, ai fi fost în stare să ieși în pielea goală în fața publicului, dacă ți-ar fi îngăduit-o polițaiul, singura ființă de care te-ai temut și pe care ai respectat-o în toată viața ta demnă de dispreț.

— Nu înțeleg ce mă oprește să te arunc pe fereastră ? exclamă Lidin-Baidarov cu emfază.

— Huo, cretinule ! Fiece sunet al glasului tău trădează prostia, fiece mișcare denotă debilitate mintală. Dar la tine nu s-a putut descoperi niciodată unde se termină prostia și unde începe mîrșăvia. Chiar și numele tău de actor are o

rezonanță de vulgaritate și insolență. „Lidin-Baidarov !“ Priviți-l, vă rog ! Tu ești pur și simplu tîrgovețul Moise Rosenthal din Șklovsk, fiu de negustor de haine vechi, suflet de cămătar.

— Alcoolicule, scandalagiule, falsă celebritate !

— Alcoolic ! îl îngînă Slaveanov cu voce disprețuitoare de bas, scoțîndu-și în afară buza de jos. Da, sînt de acord, Slaveanov-Raiski a fost un alcoolic. A băut peste măsură, a făcut scandaluri, i-a bătut pe croitori și pe recuzitori, i-a bătut pe impresari și pe recenzenți. Dar ia interesează-te, știe careva de vreo faptă rea a lui Slaveanov-Raiski ? Prin mîinile mele au trecut sute de mii de ruble, dar întreabă, unde s-au dus ? Nici un sărac, nici un biet actoraș n-a plecat de la mine fără ajutor. Flașnetarii, acrobații de pe stradă, muzicanții orbi erau prietenii mei. Și cîte lipitori se hrăneau pe lîngă mine ! Așa mi-am dus viața ! Am trăit larg, fără oprelişti. Stakanîci mă cunoaște de cincisprezece ani, poate să vă spună. Am spus adevărul, Stakanîci ?

— Cu mine vorbiți, Merkuri Ivanîci ? întrebă suflerul, lăsîndu-și deoparte cutiuțele și punînd palma streașină la ochi.

— Totdeauna luam cea mai bună cameră de la cel mai scump hotel. Slugilor le aruncam monede de aur ca un prinț indian. Cea mai grozavă trăsură, caii ca niște lei, vizitiul, să-l vezi și să nu crezi, ședea pe capră ca un idol. Aveam și valetul meu personal — pe Mișka. Cine nu-l cunoaște pe Mișka al meu ? Impresarii îl lingușeau, ca să afle în ce dispoziție m-am trezit dimineața... Îi dădeau mîna. Și cum mă îmbrăcam ! Totdeauna purtam frac și rufărie englezească. Mișka îmi cum-

păra în fiecare zi o cămaşă nouă — nu-mi plăcea să port rufe spălate. Croitorii se socoteau onoraţi să-mi lucreze pe datorie. Fanţii oraşului veneau anume la teatru, ca să înveţe de la mine cum trebuie să porţi o haină.

— Şi uite, frate, că acum haina s-a uzat, îl întrerupse caustic Lidin-Baidarov.

— O, animal odios! urlă Slaveanov. Da, m-am uzat, am decăzut într-atît, încît locuiesc într-o cuşcă murdară cu o maimuţă mîrşavă ca tine. Dar am trăit o viaţă uriaşă, am gustat plăcerea inspiraţiei şi am fost înconjurat de o glorie legendară, regească. I-am făcut pe oameni să plîngă şi să se bucure. O, cum stăpîneam eu mulţimea! Cînd în *Macbeth*, în scena cu pumnalul, arătam cu mîna spre depărtări, o mie cinci sute de spectatori se ridicau în picioare ca un singur om. Şi cum îl interpretam eu pe Corrado! La Harkov, poliţia nu m-a lăsat să termin ultimul act, atît de tare plîngeau spectatorii, bărbaţi şi femei, şi am văzut lacrimi chiar şi în ochii actorilor cu care jucam. Înţelegi, urangutanule, lacrimi? Tu, paiaţă de bîlci, ai necinstit croitorese, făgăduindu-le că le vei face primadone de operetă, s-a tras în tine ca într-un cîine turbat cînd fugeai din iatacurile pîngărite, ai tremurat pentru fiecare copeică, ai dat în taină bani cu camătă şi n-ai ajuns la bătrîneţe proprietar de casă de împrumut numai fiindcă atunci, cînd ţi-a slăbit mintea, te-a jefuit prima spălătoreasă de vase care ţi-a ieşit în cale. În fiecare oraş ai lăsat urme murdare şi există mii de oameni pe care nici chiar tu, cu toată neruşinarea ta, n-ai îndrăznit să-i priveşti în ochi. Pe cînd eu am străbătut întreaga Rusie, de la Arhanghelsk pînă la Ialta şi de la Varşovia pînă la Tomsk,

mîndru, cu capul sus, fără să știu ce e rușinea sau teama. De părerea mea au ținut seama chiar și guvernatorii! Cînd pe Volga s-a pus sechestru pe teatrul meu pentru datorii și s-au aplicat sigilii pe toate ușile, ce credeți că am făcut? Nu m-am atins de sigilii, dar am scos ușile din balamale și am dat spectacolul. Cine putea să-și îngăduie asta în afară de Slaveanov-Raiski? Stai, Tihone! îl opri el pe soldat, care tocmai trecea, ducînd grijuliu la icoană candela aprinsă. Dă să-mi aprind țigara...

Slaveanov se întinse spre flacără, dar Tihonov își retrase mîna în care ținea candela, uitîndu-se cu asprime la el.

— Să vă fie rușine, domnule Raiski! zise el, grav. Ar fi timpul să vă gîndiți la ceasul morții, iar dumneavoastră necinstiți cele sfinte! Unde s-a mai văzut să-și aprindă cineva țigara de la candelă? Și încă într-o zi de sărbătoare ca asta?

— Ia te uită, bădăranul, s-a întins la vorbă, strigă Mihalenko de pe patul său. O să-ți sparg toate candelele. Nu fac altceva decît să împută aerul. Idolatrule!

— Eh! făcu Tihon, scîrbit. Sînteți un păgîn, domnule Mihalenko. Asta-i! Uite, domnul Raiski... chiar dacă e băut, nu cred să spună astfel de vorbe.

Cuvintele de osîndă ale lui Tihon îndreptară pe alt făgaș gîndurile lui Slaveanov, stăpînite de fumul beției. Se înduioșă și-l îmbrățișă pe soldat cu lacrimi în ochi.

— Tihone, sufletul meu! Bunul, bătrînul, credinciosul meu Tihon! Tu îl înțelegi pe Slaveanov-Raiski. Ți-e milă de el. Lasă-mă să-ți sărut capul cinstit și cărunt.

— Doamne, cum să nu-l înțeleg ! se înduioșă și Tihon. Și după ce se șterse cu mîneca la gură, îi întinse buzele lui Slaveanov. După aceea puse, gîfîind, candela la icoană, și cînd coborî de pe taburet, zise, clătinînd din cap cu blîndețe și dojană : Și nimeni nu se gîndește să-i dea ceva unui fost apărător al Sevastopolului pentru o cinzeacă, acolo. Voi beți votcă, iar pe sluga voastră credincioasă o uitați.

— Tihone ! Bucuria mea ! Sufletelule ! Am părăduit totul, crocodil bătrîn ce sînt... Dar stai puțin... Parcă mi-a mai rămas ceva. Scotoci prin buzunare și, o dată cu o bucată de vată murdară, niște chibrituri rupte, fărămituri de tutun și alte gunoaie, scoase și cîteva monede de aramă. Ține, ostaș bătrîn. Și să știi, Tihone, exclamă deodată Slaveanov cu un ton patetic, izbindu-se cu pumnul în piept, să știi că numai ție îți dăruiește prietenia lui trista rămășiță a ceea ce a fost odată marele actor Slaveanov-Raiski !

Izbucni într-un plîns isteric de bețiv, vărsînd lacrimi din belșug. Își plîngea viața zbuciumată, irosită pentru totdeauna, bătrînețea singuratică, plîngea că nu-l înțelegea nimeni și că mai adineauri fusese dat afară din restaurant într-un chip atît de jignitor. Ceilalți locatari stăteau de mult întinși sub pături, dar el vorbea mereu, întorcîndu-se din cînd în cînd spre vecinul său, Stakanîci, care-i răspundea cu un mormăit somnoros, nedeslușit. În delirul acesta confuz, se învălmășeau în chip haotic fracuri, guvernatori, servicii de argint, fragmente de roluri și înjurături murdare. În sfîrșit, adormi, dar tot mai bombănea în somnul lui greu, plin de năluci, stăpînit de fumurile beției.

VI

Pe la ora unu noaptea se stîrni un vînt puternic, de toamnă, cu ploaie măruntă. Teiul din fața ferestrei se legăna, fremătînd. Felinarul din stradă arunca printre crengile lui o lumină slabă, fantastică, zvîrlind pe tavan încoace și încolo pete de umbră mișcătoare. Candela de la icoană răspîndea o lumină trandafirie, caldă și pîlpîitoare, și ori de cîte ori flacăra izbucnea mai puternic, pîrîind ușor, în colț se contura chipul întunecat al Mîntuitorului, încadrat în aur, și mîna lui întinsă pentru binecuvîntare.

Toți actorii, în afară de Slaveanov, care delira în somn, se treziră la miezul nopții și zăceau tăcuți, cuprinși parcă de teamă și tristețe. Lidin-Baidarov, care din toate vechile obiceiuri mai păstrase numai patima nesățioasă pentru dulciuri — înfuleca lacom o plăcintă cu dulceață pe care o adusese la prînz din oraș, străduindu-se să nu facă zgomot, ca să nu-l audă vecinii. Mihalenko, acoperit pînă peste cap cu pătura, își asculta, înfricoșat, bătăile surde și alarmante ale inimii. De fiecare dată, cînd vîntul zguduia furios ferestrele, împroșcîndu-le cu stropi de ploaie, Mihalenko își băga și mai adînc capul în pernă și, cu naivitatea unui copil temător de întuneric, umplea cu cruci mărunte toate golurile dintre trupul său și pătură. Stakanîci se dăduse jos din pat și stătea în genunchi. Prin întuneric răzbăteau oftatul lui adînc, șoapta monotonă și grăbită și loviturile surde ale frunții, cînd se izbea de podea. În fața lui, tot atît de drept și de nemișcat ca înainte, zăcea bunicul. Privirea acestuia se plimba încet de la fereastra neagră la lumina de un trandafiriu gingaș al candelei, apoi la umbrele ce se legănau

pe tavan. Avea o expresie plină de demnitate, liniştită şi îngîndurată.

Slaveanov-Raiski se trezi cel din urmă. Era încă ameţit, îşi simţea mîinile şi picioarele înţepenite, iar în gură avea un gust oribil. Conştiinţa îi revenea foarte încet, şi la fiecare mişcare îl apucau greaţa şi nişte dureri de cap îngrozitoare. Îşi aminti unde fusese în ajun, cum se îmbătase şi cum ajunsese din restaurant la azil.

Îşi mai aduse aminte că avea în buzunarul paltonului o jumătate de sticlă de votcă, pe care se îngrijea s-o pună deoparte totdeauna pentru a doua zi dimineaţă, oricît de beat ar fi fost. Era o deprindere de vechi alcoolic, căpătată în lunga sa experienţă de beţiv şi transformată aproape în instinct. Se dădu jos din pat şi se duse în picioarele goale spre dulapul unde atîrnau paltoanele. Peste cîteva clipe i se auzi clănţănitul dinţilor pe gîtul sticlei ţinute de mîinile lui tremurătoare, gîlgîitul lichidului din ea, după care Slaveanov mîrîi şi plescăi din buze cu dezgust.

— Raiski, iubitule, lasă-mi şi mie un pic, îl imploră Mihalenko în şoaptă. Sînt atît de trist... Atît de trist...

Slaveanov ridică sticla şi o privi nehotărît în lumina candelei. Îi părea rău de votcă, dar nu putea să reziste niciodată, cînd îi cerea cineva ceva.

— Bine, hai, adu paharul, zise el, încruntîndu-se.

În întuneric se auzi iar gîlgîitul lichidului şi ţăcănitul sticlei de pahar.

— Îţi mulţumesc, frăţioare, îţi mulţumesc, zise Mihalenko. Ptiu, ce tare arde! Eşti un coleg pe cinste, Merkuri Ivanîci...

— Bine, bine... aseară ți-am spus lucruri neplăcute, dar tu... mai dă-o-ncolo de supărare.

— Prostii. Că doar sîntem prieteni, ce naiba ! Ce zic prieteni, frați ! Tu-mi zici mie, eu ție — fără asta nu se poate.

— Așa e, așa e, dragul meu... Fără asta nu se poate, șopti Slaveanov, oftînd și așezîndu-se pe patul lui Mihalenko. Cum s-o evităm ? Trăim aici claie peste grămadă, ne izbim mereu unul de altul. Ai văzut în unele case prinzătorile de sticlă pentru muște, umplute cu bere ? Acolo se îngrămădesc o mulțime de muște și se acresc în propriul lor suc, pînă cînd crapă. La fel și noi, frate Sașa, ne-am acrit în prinzătoarea noastră de muște și ne-am înrăit... Și, apoi, sînt tare supărat pe idiotul de Baidarov. Ia spune, te rog, ce coleg e ăsta ? Ce fel de actor ? E ca și cum ai vrea să faci sită de mătase din... coadă de cîine. Altceva sîntem noi, Sașuha... Noi doi, cum-necum, am fost în slujba teatrului.

— Cum de mă compari cu dumneata, Merkuri Ivanîci ? Dumneata, s-ar putea spune că ești un colos al scenei, pe cînd eu, doar așa... un flecușteț, acolo !

— Lasă, Sașa ! Lasă asta, frățioare ! Ai avut și tu un mare talent : căldură, umor, prospețime. „Tehnicienii" ăștia de astăzi n-au așa ceva. Sînt dintr-alt aluat. Natura nu le-a dat suflet. Iar tu jucai cu suflet.

— Ce să mai vorbim de mine, Merkuri Ivanîci ! Am fost un om neînsemnat. De dumneata îmi pare rău.

— Nu, nu, nu vorbi cu păcat, Sașa. Doar țin bine minte cum ai jucat în *Căsătoria lui Belughin*. Tot teatrul murea de rîs. Stăteam în culise și eram furios. Tocmai trebuia să ies pe scenă, aveam un

pasaj impresionant, iar tu înnebuniseşi publicul de rîs. „Ia te uită, banditul, îmi ziceam eu, trage la public! Mi-a stricat tot efectul." Dar nici eu nu-mi puteam stăpîni rîsul şi mă cutremuram în hohote. Aşa ai jucat tu, Saşeţ! La actorii de astăzi nu găseşti aşa ceva. Nu-s în stare! Dar n-ai avut noroc, Mihalenko, n-a vrut soarta.

— Ce să-i faci, Merkuri Ivanîci! E drept că publicul mă primea bine şi pe mine, încuviinţă Mihalenko, măgulit. Numai vocea mea nu prea era la înălţime! Astma asta blestemată

— Aşa, aşa... Asta ziceam şi eu. Astma sau, să zicem, soarta — e totuna. Eu am avut noroc şi am ajuns pe culme, dar tu, deşi ai fost talentat şi cunoşteai scena mai bine decît alţii, n-ai făcut mare lucru. Dar nu asta-i important. Important e că am căzut amîndoi în aceeaşi cursă, în aceeaşi prinzătoare de muşte şi că aici o să ne dăm sfîrşitul.

— Dacă n-am fi băut, n-am fi decăzut, Merkuri Ivanîci, zise Mihalenko, şi vocea lui era plină de o ironie amară.

— Taci, taci, Saşa! îl imploră Slaveanov, speriat. Nu lua asta-n rîs... Parcă-i plăcut să decazi? Uită-te la mine, n-am fost eu în culmea gloriei, şi acum ce-am ajuns? Trăiesc din pomana unui negustoraş, umblu prin cîrciumi, caut să beau pe socoteala altuia, mă scălîmbîi... Dar uneori mi-e şi mie ruşine. Saşa... Şi ce ruşine! Ştii, Saşa, iubitul meu, că în decembrie împlinesc şaizeci şi cinci de ani? Şaizeci şi cinci!... E ceva! Îmi amintesc că în copilărie, cînd îmi număram anii, mă bucuram cît sînt de mare şi cîtă vreme pierd cu numărătoarea. Pas de-i numără acum, exclamă Slaveanov, izbucnind în plîns. Am ajuns bunic, patriarh, dar unde-mi sînt nepoţii, copiii? Drace!

întunericul încorda şi mai mult nervii zdruncinaţi de beţie ai lui Slaveanov. El se bătea cu pumnul în piept, plîngea, îşi sufla nasul în cămaşă şi, legănîndu-se de parcă-l dureau dinţii, înainte şi înapoi, pe patul lui Mihalenko, spunea în şoaptă tristă, întretăiată de sughiţuri :

— Mi-e dor de pace, linişte, de fericirea simplă a unui cetăţean de rînd ! Mă plimb uneori seara, pe stradă şi, din obişnuinţă, mă uit pe fereastră prin casele altora. Cîteodată, zăresc o cămăruţă liniştită, o lampă, o masă rotundă, samovarul... Trebuie să fie cald acolo... Miroase a intimitate, a cămin fericit, a muşcată. Iar în jurul mesei, tineret vesel, generos... Şi tot acolo, un bătrînel cu părul alb, îmbrăcat îngrijit, cu un aer de blîndeţe, şade, ţinînd în mînă ţigaretul său de lemn de cireş, şi toţi îi vorbesc prietenos, cu respect... Iar eu, bufon bătrîn, stau în stradă, îngheţ şi plîng, uitîndu-mă la ei... Am auzit şi ştiu şi din piese că există femei cu suflet bun, credincioase toată viaţa, care te îngrijesc cînd eşti bolnav şi-ţi rămîn prietene bune la bătrîneţe. Unde sînt femeile astea Mihalenko ? Am fost şi eu iubit, frate, dar ce dragoste a mai fost şi asta ? După spectacol porneam afară din oraş — troici, gălăgie, minciuni de oameni beţi, glume de culise şi cuvintele banale, murdare: „Te iubesc cu dragoste neîncătuşată ! Ia-mă, sînt toată a ta !“ Apoi separeuri, murdărie, dragoste la beţie, rătăcitul împreună dintr-o trupă într-alta şi veşnicul vodevil vechi şi mîrşav : „Soţul gelos şi amantul viteaz“. Uite-aşa s-a scurs viaţa şi-acum n-am pe nimeni în lume. Pe nimeni ! Doar tristeţe, ticăloşie... Ştii, Saşa ! şi Slaveanov se apleacă la urechea lui Mihalenko, iar în şoapta lui se simţea groaza. Ştii, acum visez adesea că mă fugăreşte cineva. Alerg prin odăi, şi în faţa

mea sînt multe odăi, dar toate încuiate... Știu că trebuie să descui ușa neapărat, să scot cheia și să închid iarăși ușa după mine. Și alerg, alerg și mă apucă o groază de-mi vine greață, mă doare... Dar cheile sînt ruginite, nu vor să se învîrtească în broască, și mîinile parcă mi-ar fi de lemn. Iar „el" se apropie tot mai mult de mine, din ce în ce mai mult... Abia apuc să închid ușa, că „el" se prăbușește peste ea și-l aud cum învîrtește cheia în broască... Știu, simt că nu voi putea să scap de el, totuși fug dintr-o odaie într-alta, fug, fug, fug mereu...

— Eh, lasă plînsul! Merkuri Ivanovici, îl întrerupse Mihalenko, copleșit de tristețe.

— Dar mai rău decît orice e că mi-e scîrbă de mine însumi, mi-e tare scîrbă! continuă Slaveanov în șoaptă pătimașă. Simt numai dezgust pentru mine. Doar trăiesc din pomană... Și toți sîntem așa. Cadavre ambulante, vechituri! Recuzită veche! O, de-ai ști ce scîrbă mi-e, ce scîrbă!

Și, apucînd gulerul cămășii cu amîndouă mîinile, o sfîșie de sus pînă jos. În piept parcă-i clocotea ceva, iar umerii i se cutremurau.

— Pleacă, pleacă, pentru Dumnezeu, Merkuri Ivanovici! îl rugă Mihalenko. Nu mai plînge, dragul meu, mi-e teamă! Mi-e groază...

Cu fața plină de lacrimi, clătinîndu-se din pricina hohotelor de plîns, lipăind pe podea cu picioarele goale, Slaveanov se mută greoi pe patul său. Se mai zbătu multă vreme, cu capul pe pernă, sughițînd, șoptind ceva și suflîndu-și nasul în cearceaf. Nici Lidin-Baidarov nu dormea. Fărîmiturile de plăcintă rămase sub pătură i se lipeau de trup și-l zgîriiau, iar în minte îi răsăreau numai gînduri plictisitoare, inutile, care-l făceau să se rușineze de trecut. Stakanîci, care-și unsese pen-

tru noapte pieptul și șalele cu o alifie de laur împotriva reumatismului, gîfîia, răsucindu-se de pe o parte pe alta. Îl chinuia vechiul lui reumatism, pe care-l simțea și mai mult pe vreme rea. Și, în timp ce se ruga lui Dumnezeu, gîndindu-se ca de obicei la fiul său, în minte îi răsăreau cu stăruință fragmente din piese vechi uitate de toți.

Numai bunicul zăcea nemișcat, cu brațele încrucișate pe piept, peste pătură. Degetele lui încremeniseră, iar ochii îi erau ațintiți în gol, cu o expresie atît de severă și de profundă, ca și cum s-ar fi gîndit la ceva uriaș ce depășea cu mult orice gînduri omenești. În ochii aceștia ficși, pe jumătate închiși, se oglindea, lucind sticlos, fără să pătrundă în ei, flacăra trandafirie a candelei.

Iar noaptea se scurgea, neînchipuit de lungă și de tristă. Nu se luminase încă de ziuă cînd Mihalenko se ridică deodată pe pat, cuprins de o teamă neașteptată, și întrebă cu glas tare, tremurător:

— Dormi, bunicule ?

Dar bunicul nu răspunse. În încăpere domnea o tăcere plină de amenințări și de pînde, iar afară vîntul șuiera, aruncînd năprasnic în geamuri stropii de ploaie.

1902

Viață pașnică

Cu ochelarii mari de modă veche, cu ramă de argint, căzuți pe nas și cu capul plecat într-o parte, Ivan Vianorîci Nasedkin își țuguia buzele, mișcîndu-și plin de ifos sprîncenele bătrîne, stufoase și încruntate, și scria inspectorului școlar regional. Avea un scris rotund, egal, frumos și obișnuit, ca al tuturor furierilor din instituțiile militare. Literele se prindeau unele de altele, alcătuind cuvintele, ca verigile unor lănțișoare de felurite lungimi.

„Ca unul care s-a străduit cîndva pentru creșterea și educația tineretului rus — operă atît de măreață și de însemnată pentru tron și patrie — ca unul care a slujit treizeci și cinci de ani fără prihană pe tărîmul acesta, pot spune sfînt, deși nu-mi dau numele adevărat și iscălesc doar modest «un om cu judecata sănătoasă», socot totuși drept o datorie morală să aduc la cunoștința excelenței-voastre anumite lucruri despre un inspector din numeroasele instituții de învățămînt de sub înțeleapta și adînc încercata dumneavoastră conducere. Mă refer la asesorul de colegiu Opimahov, directorul gimnaziului de stat din orașul Vîrvinsk. Cu tot respectul, îndrăznesc să pun o întrebare : Se potrivește oare cu înalta chemare de pedagog și cu încrederea dată de șefi și de

societate purtarea acestui om care, fără ruşine şi în văzul oraşului întreg, are legături amoroase, condamnate de legile în vigoare, cu o persoană de sex feminin, trecută în acte drept domnişoară? Nimeni din oraş n-o cunoaşte, nimeni n-a văzut-o vreodată la biserică şi, parcă bătîndu-şi joc de simţămintele creştineşti ale cetăţenilor, umblă cu ţigara în gură pe stradă şi poartă părul tuns scurt, ca diaconii. În al doilea rînd :..."

După ce puse cu grijă două puncte, Ivan Vianorîci îşi lăsă binişor tocul pe marginea călimării de cristal şi se rezemă de speteaza scaunului. Ochii îi luceau blînd pe deasupra ochelarilor, plimbîndu-se de la ferestrele cu perdele subţiri la icoana din colţ, luminată paşnic de o candelă roşiatică, apoi lunecau pe mobila îmbrăcată cu rips verde, cumpărată de ocazie, nu tocmai nouă, dar încă în bună stare, şi se lăsau pe podeaua ceruită şi strălucitoare şi pe covorul moale, făcut chiar de Ivan Vianorîci din bucăţele de toate culorile, cusute la un loc. În mijlocul vreunei convorbiri de afaceri, sau trezindu-se din gînduri adînci, ori cînd se oprea din ticluirea unei scrisori, i se întîmpla adesea să se simtă cuprins pe neaşteptate de o bucurie liniştită, veşnic nouă. Se gîndea, de parcă uita un timp de toate, la bătrîneţea lui cinstită, nepătată, luminoasă şi respectată de toţi, la căsuţa lui cu o aripă pentru chiriaşi, clădită din economiile adunate cu îndîrjire vreme de treizeci şi cinci de ani, la pensia bună pe care o primea, la cele cinci mii de ruble date în mîini sigure, cu ipotecă de rangul al doilea şi la alte cinci mii, depuse deocamdată la bancă. În sfîrşit, se mai gîndea şi la tihna şi la toate micile plăceri pe care le-ar fi putut avea, dar numai din prevedere nu şi le îngăduia niciodată. Acum, regăsin-

du-şi gîndurile acestea fericite, bătrînul zîmbea visător şi blajin, cu buzele-i zbîrcite şi cam supte.

În biroul său mic, mirosea a muşcată, a mintă şi un pic a naftalină. La fereastra din dreapta, atîrna o colivie cu un canar. Cînd Ivan Vianorîci se uită la el cu ochi înceţoşaţi, fără să-l vadă însă, canarul începu să se zbată, sărind de pe un beţişor pe altul şi ţopăind zgomotos cu picioruşele. Nasedkin fluieră duios şi lung. Pasărea îşi suci căpuşorul drăgălaş şi moţat, apoi, plecîndu-l într-o parte, piui întrebător :

— Pi-u ?

— Ei, ştrengarule ! zise cu glas şăgalnic Ivan Vianorîci ; pe urmă oftă şi se apucă iar de scris.

„În al doilea rînd, urmă el, silabisind încetişor cuvintele, acelaşi Opimahov îşi îngăduie să nesocotească atît unele dispoziţii din circularele Ministerului instrucţiunii publice, cît şi alte instrucţiuni guvernamentale, îndemnînd tinerii profesori în subordine şi dîndu-le el cel dintîi pilda, să îmbogăţească, chipurile, programul (*sic* !), dar, de fapt, să trezească în minţile încrezătoare ale tineretului idei greşite şi dăunătoare, care duc la destrămarea bunelor moravuri, la aţîţarea patimilor politice, la prăbuşirea autorităţii de stat şi, la drept vorbind, la cel mai putred şi mai grosolan socialism. Astfel, susnumitul Miron Stepanovici Opimahov găseşte de cuviinţă să ţină elevilor *conferinţe* (Nasedkin sublinie apăsat şi de două ori cuvîntul acesta, strîmbîndu-şi gura în batjocură), susţinînd că omul s-ar trage dintr-o moluscă microscopică, iar profesorul de geografie Sidorciuk le comunică, nu se ştie de ce, cunoştinţe pocite de nepriceperea lui pe tărîmul statisticii şi al economiei politice. Nu-i de mirare dacă, pe urmă, elevii gimnaziului de stat din Vîrvinsk, educaţi de

asemenea faimoşi pedagogi, se deosebesc prin nesupunere şi purtări rele. Aşa, de pildă, zilele trecute s-au spart cu pietre două geamuri de la sera părintelui Mihail Trabukin, protoiereul catedralei, faţă bisericească respectată de toată lumea şi care duce o viaţă mai mult decît sfîntă. Cînd elevii aceştia întîlnesc pe stradă oameni mai în vîrstă, care se bucură de mare stimă în oraş şi, pe deasupra, au mai avut şi cinstea să facă parte treizeci şi cinci de ani din conducerea învăţămîntului, ei nu-şi scot şepcile, ba, dimpotrivă, se uită drept în ochii lor, rîzînd cu obrăznicie... şi încă multe, multe altele, pe care sînt gata să le raportez cu de-amănuntul excelenţei-voastre *(N.B.* : ca şi despre moravurile ce se întîlnesc şi-n alte instituţii de învăţămînt), dacă veţi binevoi să răspundeţi la această scrisoare, prin oficiul poştal, la post-restant, pentru persoana care va prezenta o bancnotă de trei ruble, cu numărul 070911.

Am onoarea să fiu al excelenţei-voastre preasupus servitor,

Un om cu judecata sănătoasă."

Nasedkin puse cel din urmă punct şi rosti cu glas tare :

— Aşa-a, domnule Opimahov !

Se ridică, vrînd să se întindă în voie să-şi mai dezmorţească trupul, dar îşi aminti că-i păcat s-o faci în timpul postului şi se stăpîni. Frecîndu-şi grăbit mîinile, ca şi cum şi le-ar fi spălat, se aşeză iar la masă şi deschise un carnet vechi de notiţe, înnegrit pe la colţuri de atîta întrebuinţare. După liste de rufe date la spălat, după adrese şi zile onomastice, după coloanele veniturilor şi cheltuielilor, urmau mici însemnări, scrise în fugă, prescurtat, dar cu aceeaşi caligrafie fără cusur de copist.

„Kuziaev a scăpat vorba că la casieria Băncii de stat s-ar fi săvîrşit un furt. A cerceta şi comunica celor în drept. *N.B.* Kuz. e, pare-se corespondent la un ziar ! ! De aflat."

„Zlatodeev (p. Nikodim), preotul satului B. Melniki, s-a îmbătat de Crăciun. A jucat şi a pierdut crucea. De adus la cunoşt. Preasf.sale. *Îndeplinit. Chemat pentru lămuriri. 21 febr.*"

„A nu uita Serg.Platonîci. Cu dădaca."

„Profesorul Opimahov. Concubinaj. Conferinţe şi altele. Sidorciuk. Lipsă de respect. Insp. jud.al înv."

Ajungînd la însemnarea aceasta, Ivan Vianorîci muie peniţa în cerneală şi scrise într-un colţ : „Comunicat".

În carnetul ăsta erau trecute toate scandalurile, toate legăturile amoroase, toate bîrfelile şi zvonurile adormitului orăşel de provincie ; aici se pomeneau stăpînii, ca şi slugile, funcţionarii, negustorii, ofiţerii şi preoţii, neregulile în serviciu, cine şi cui face curte (arătînd cam şi orele de întîlnire), vorbele nesocotite rostite la club, beţiile, jocurile de cărţi şi, în sfîrşit, chiar şi preţul rochiilor unor doamne, ai căror soţi sau amanţi trăiau mai presus de veniturile lor.

Ivan Vianorîci recitea repede notele acestea, aruncîndu-şi în treacăt o privire asupra lor, şi le înţelegea binecunoscutul cuprins dintr-un singur cuvînt sau chiar numai după vreun semn tainic dintr-un colţ.

— Las' c-ajungem noi la toţi... la toţi, puişorilor ! şoptea el după obiceiul său bătrînesc, ţuguindu-şi buzele. Seminaristul Elladov... Dumneata, domnule seminarist liberal, mai poţi aştepta. Bătaia de la Harcenko Sturmer : a întrecut măsura... Ei, pentru asta-i încă prea devreme... Dar n-aveţi

grijă că vă vine rîndul şi vouă ! Pentru toţi va sosi dreapta judecată, pentru to-oţi... Adică, ce-aţi crezut ? Faci una boacănă şi apoi şterge-o ! Nu-u, puişorilor ! Fărădelegile voastre le-au văzut ochi ageri cărora nu le scapă nimic, nimic... Doamna inginer... Aha ! Chiar asta-i ! Poftim, ieşiţi la lumină, încîntătoare şi uşuratică doamnă inginer !

Sus pe pagină erau două rînduri :

„Doamna inginer (Zoia Nikit.) şi căp.de st.maj. Berengovici. Inginerul e un tîmpit. Mai bine înştiinţez căpităneasa."

Ivan Vianorîci trase scaunul mai aproape de masă, îşi îndreptă ochelarii cu o mişcare grăbită şi, după ce-şi strînse bine halatul vătuit şi înflorat cu desene galbene ca nişte semne de întrebare, începu altă scrisoare. Scria de-a dreptul pe curat, aproape fără să-şi mai caute cuvintele. Îndelungata experienţă îi făcuse un stil deosebit al scrisorilor anonime sau, mai bine zis, mai multe stiluri felurite. Pentru şefi, trebuiau folosite anumite expresii, pentru soţii înşelaţi, altele, negustorii erau mişcaţi de stilul pompos şi înzorzonat, iar pentru preoţi era nevoit să citeze din operele sfinţilor părinţi ai bisericii.

„Mult stimată doamnă,

Madame Berengovici,

Neavînd deosebita plăcere de a vă cunoaşte personal, mă tem să nu-mi luaţi scrisoarea drept o necuviinţă. Totuşi, datoria mea de om cumsecade şi dragostea de aproapele meu îmi poruncesc să calc mai degrabă regulile bunei-cuviinţe decît să păstrez tăcerea asupra unui fapt ce de mult stîrneşte rîsul oraşului întreg, dar pe care, ca orice victimă înşelată, îl aflaţi — vai ! — cea din urmă.

Da, nefericită ființă, soțul dumneavoastră, nedemn de înaltul său titlu de apărător al patriei, vă înșală în chipul cel mai josnic și mai crud cu aceea pe care ați încălzit-o la sîn ca pe un șarpe, ca țăranul din binecunoscuta fabulă a marelui Krîlov ! ! !

Vă sfătuiesc să vă interesați discret cînd anume pleacă în județ un oarecare inginer hotarnic, pe care-l cunoașteți foarte bine și, chiar în aceeași seară, cam pe la ora nouă, să faceți o vizită încîntătoarei Zoia ; va fi desigur pentru ea o surpriză din cele mai plăcute, cu atît mai plăcută cu cît va fi mai neașteptată. Vă asigur că nimic n-o să vă împiedice să vă duceți la ea. Soțul dumneavoastră, domnul căpitan, o să fie cu *siguranță* plecat de-acasă (va fi chemat la regiment, în interes de serviciu sau, să zicem, la vreun camarad bolnav). Iar ca s-o bucurați și mai mult pe irezistibila Zoia, vă sfătuiesc să nu intrați pe din față, ci prin bucătărie, și cît mai repede. Dacă dați acolo de servitoare, nu uitați că o cheamă Arișa și că rubla are îndeobște o putere uimitoare asupra ei."

Un dangăt de clopot grav și singuratic zgudui văzduhul cu sunetu-i lung și se revărsă în odaie ca un val uriaș. Ivan Vianorîci se ridică puțin de pe scaun, închise o clipă ochii, făcîndu-și cruce cu o înfățișare cucernică, apoi se așeză iar și scrise mai departe, ceva mai grăbit decît înainte :

„Vă sfătuiesc să nu vă adresați domnului inginer. Pare-se că individul ăsta nici nu se sinchisește că nevastă-sa, ca și Messalina din vechime, e renumită prin purtările ei, nu numai în tot județul, ci și în toată gubernia... Pe dumneavoastră însă vă știu ca pe o doamnă cu concepții statornice și cinstite, care, desigur, nu vă vor îngădui să îndurați cu sînge rece rușinea aceasta. Iertați-mă dacă, din

anumite pricini, nu-mi dezvălui numele şi, împărtăşindu-vă suferinţa cu cea mai mare compătimire, rămîn

Un binevoitor."

Prin uşa întredeschisă, se ivi întîi cotul gol şi osos, iar apoi capul bătrînei bucătărese.

— Boierule, sună clopotele pentru denie.

— Aud, Fekla, că doar nu-s surd, răspunse Nasedkin, lipind grăbit plicul. Dă-mi redingota cea veche şi pregăteşte-mi şuba.

— Cea de sconcs?

— Nu, cealaltă, cu glugă...

Înainte de a ieşi din casă, Nasedkin se închină ca de obicei la icoane.

— Doamne, miluieşte-mă pe mine, păcătosul! murmură el, dînd din cap cu înduioşare şi apăsîndu-şi tare degetele pe frunte, pe burtă şi pe umeri. Totodată, fără grabă şi cu chibzuială, aşa cum le făcea totdeauna pe toate, îşi zise în gînd:

„Scrisorile sînt în buzunarul de la haină... Să nu uit cumva să le pun la cutie."

Ca-n postul mare, plutea deasupra oraşului chemarea clopotelor, tristă şi lungă. Dang... Dang... răsuna în răstimpuri mari, cu dangătu-i grav, trist şi impunător uriaşul clopot de la catedrală, iar după fiecare bătaie, valurile puternice şi elastice ale vibraţiilor mai dăinuiau vreme îndelungată, pierzîndu-se treptat în văzduh... În depărtare, îi răspundeau alte clopote: cel dogit de la biserica mucenicului Nikita suna tărăgănat şi înăbuşit, ca un glas gros de episcop răguşit, clopotele bisericii sfîntul Nikolai de la Vîselki se auzeau ca un hohot de plîns, înfundat şi scurt, iar peste rîu, la mînăstirea de călugăriţe, vestitul clopot „de argint" ge-

mea şi se tînguia cu sunet înalt, limpede şi melodios.

Iarna era pe sfîrşite şi drumul de sanie se stricase. Strada largă şi brăzdată toată de făgaşe ude şi întunecate, din albă ce era, se făcuse acum galbenă şi murdară. Hîrtoapele adînci lăsate de căruţe se umpluseră cu apă, iar în grădiniţa din faţa casei lui Nasedkin troianul înalt se topise şi scăzuse, ajungînd găunos şi acoperit cu o pojghiţă cenuşie şi pătată. Gardurile se aplecaseră muiate de atîta apă.

În grădina publică, printre crengile despuiate, atîrnau cuiburi goale şi se îngrămădeau ciorile, croncănind fără încetare. Din cînd în cînd, îşi luau zborul, ca să se întoarcă îndată înapoi, se legănau pe ramurile subţiri, dînd greoi din aripi, sau se lăsau jos ca nişte bulgări negri şi grei. Totuşi, învălmăşeala păsărilor, zăpada afînată, dangătul melancolic şi tărăgănat al clopotelor, ca şi mireasma reavănă de pămînt ce începea să se dezgheţe — toate vesteau apropierea primăverii, toate erau pline de un neînţeles farmec primăvăratic, trist şi îmbătător.

Ivan Vianorîci păşea grav pe trotuarul de lemn, călcînd apăsat cu galoşii lui mari. Pe strada Dvoreanskaia, îl ajunseră vreo zece liceeni de toate vîrstele şi i-o luară înainte. Mergeau cîte doi, rîzînd zgomotos şi îmbrîncindu-se de pe trotuar în zăpadă. În urma lor venea un profesor tînăr, deşirat şi cu ochelari albaştri. Avea o bărbiţă neagră ca de ţap şi o ţigară în gură. Cînd trecu pe lîngă Nasedkin, se uită drept în ochii lui cu privirea deschisă şi prietenoasă cu care oamenii foarte tineri îţi bucură ochii primăvara.

„Asta se cheamă a merge la biserică, şi încă în asemenea zile!“ gîndi Ivan Vianorîci cu dojană şi

plin de amărăciune. „Şi ăsta, dragă Doamne, e profesor... pedagog! O mutră de stricat, cu ţigara-n gură! Mi se pare că-l cheamă Dobroserdov... Nimic de zis, halal... Las' că-l am eu în vedere şi pe el pentru orice întîmplare..."

Siluete negre de bărbaţi şi de femei urcau încet treptele largi ale catedralei. La uşa bisericilor nu era, ca de obicei, învălmăşeală şi nervozitate supărătoare. Oamenii înaintau sfioşi, obosiţi parcă şi copleşiţi de păcatele lor; îşi făceau loc, dîndu-se la o parte şi aşteptîndu-şi rîndul.

Interiorul catedralei era cufundat într-o umbră tainică şi grea, aşa că ferestrele înguste şi ogivale păreau albastre, iar cupola se pierdea într-o înălţime nesfîrşită. În faţa icoanelor de la altar ardeau cîteva lumînări, dar fără să lumineze străvechile chipuri negre, ci aruncînd doar licăriri slabe pe aurul odăjdiilor şi pe cercurile strălucitoare ale nimburilor. Mirosea a tămîie, a fum de lumînări şi a umezeală de subterane, obişnuită în vechile lăcaşuri de rugăciune, care totdeauna-ţi amintesc de moarte.

Era multă lume care însă nu se înghesuia. Unii vorbeau în şoaptă şi cu teamă parcă, tuşind înăbuşit, şi fiecare sunet se rostogolea larg şi sonor sub uriaşele bolţi de piatră. În strana din stînga, tînărul negustor Bardîghin citea rugăciunea cu glas tare, atît de nefiresc şi de sugrumat, ca şi cum i-ar fi rămas în gît o coajă de pîine neagră. Mîndru de măiestria lui de a citi repede, îngrămădea cît mai mult text într-o singură răsuflare, amestecînd vorbe şi propoziţii întregi, ba uneori chiar paragrafe deosebite, într-un singur şi neînţeles cuvînt, lung de cîteva sute de silabe. Din cînd în cînd, se oprea o clipă să mai tragă aer în piept, şi apoi lungea întîiul cuvînt din fraza

următoare, dublînd teatral consoanele, iar la urmă, parcă şi-ar fi făcut vînt, arunca din fugă o grindină deasă de sunete fără înţeles.

— „Aşşaaa precum schimnicii, locui-vei în tainice... Şi piatra-i adăpost iepurilor... tra-ta-ta-ta...", izbucnea el în frînturi de cuvinte.

Ivan Vianorîci se apropie de masa cu lumînări. Paracliserul bisericii era un bătrîn îndesat, cu înfăţişarea îngrijită şi plete cărunte frumos pieptănate, ca poleite cu argint. În mijlocul tăcerii încordate, auzeai zornăitul bănuţilor de aramă cînd îi aşeza fişicuri.

— Respectele mele, Mihail Mihalîci! făcu Nasedkin, întinzîndu-i mîna peste masă.

— A! Ivan Vianorîci! răspunse paracliserul cu glas de bas domol, stăpînit şi mîngîietor. Cum o mai duci cu sănătatea? Ştii... cum să zic... am să-ţi spun ceva, adăugă el mai încet, ţinîndu-şi palma streaşină la frunte să se ferească de lumina lumînării şi să-i poată desluşi mai bine faţa. Să m-aştepţi puţin, frate, după slujbă... M-auzi?

— De ce nu... Te aştept.

Tîrîndu-şi cu vrednicie galoşii pe lespezile catedralei, Ivan Vianorîci ajunse la şirul de strane din dreapta altarului, în faţa icoanei tuturor sfinţilor, la locul lui obişnuit, unde sta de nouă ani, în virtutea vechimii cît şi a cinstei de care se bucura. Dar acolo se aşezase, cu mîinile încrucişate pe burtă şi oftînd din greu, un ţăran zdravăn cu cojoc alb de piele tăbăcită, care mirosea iute şi acru a oaie. Ivan Vianorîci se încruntă şi, după ce-şi molfăi un timp buzele, îi atinse cu dezgust mîneca:

— Ce te-ai întins aşa, stimabile? Ştii că nu-i locul dumitale, dar tot te vîri! zise el cu asprime.

Țăranul făcu o plecăciune adîncă și, tropăind locului, se dădu la o parte cu o grabă supusă.

— Iartă-mă, boierule, zău, iartă-mă...

— Să te ierte Dumnezeu! răspunse rece Vianorîci.

În strană, licări flacăra mică și galbenă a unei lumânări... De la ea se mai aprinse cu sfială una, apoi încă una. Micile limbi de foc răsăreau treptat prin întuneric, luminînd fețele de jos în sus, iar corul, care pînă atunci rămăsese în umbră, se desprinse deodată limpede și voios din bezna tristă ce umplea biserica. Luminate de jos, fețele cîntăreților, cu luciri scînteietoare în ochi și cu contururile moi ale obrajilor și bărbilor, semănau cu chipurile heruvimilor lui Murillo care cîntă la picioarele Maicii Domnului, ținînd caiete cu note în mîini. Datorită mustăților întunecate, dinții bărbaților aveau o strălucire albă și tinerească. Bașii își dregeau glasurile puternice, mugind sub bolta absidei aidoma unor fiare uriașe, dar blînde.

Diapazonul răsună subțirel ca bîzîitul unei gîze. Dirijorul corului, răsfățatul negustorimii, bărbat scund, gras și chel, în redingotă lungă și mai lat în șolduri decît în umeri, dădu tonul cu glas slab, ca și cum ar fi încredințat corului o taină duioasă. Mulțimea fremătă o clipă, oftă lung și apoi se potoli.

— „Ajutor și acoperitor mi-ai fost spre mîntuire!"... murmură Nasedkin plin de însuflețire, rostind înaintea corului binecunoscutele cuvinte ale irmosului.

Din strană se revărsau sunete armonioase și triste, dar, înainte de a umple marele gol al cupolei, se izbeau de pereții de piatră și, cîteva clipe,

parcă mai multe coruri intonau pe rînd rugăciunea, în toate colțurile catedralei întunecoase.

Din altar ieși al doilea preot, părintele Evgheni, întreptîndu-și asupra mulțimii privirea ochilor albaștri și miopi, pe jumătate închiși. Era un bătrîior mărunțel și curat care semăna cu sfîntul Nicolae, așa cum e înfățișat în icoane. Purta numai un patrafir cernit peste anteriul negru. Odăjdiile simple, ca și mersul obosit al preotului și ochii lui aproape închiși, toate erau înduioșător de potrivite cu pocăința mulțimii, cu liniștea și cu întunericul ce domneau în catedrală.

Cîntăreții tăcură și, o dată cu ei, se stinseră pe rînd și corurile nevăzute de prin colțuri și de sub cupolă. Cu glas slab, ușor tremurat, plin de rugă fierbinte și atît de firesc, încît nu semăna cu slujba obișnuită, preotul rosti cele dintîi cuvinte din marele canon :

— „Cum să încep a jeli faptele vieții mele celei ticăloase ? Ce început să pun, Hristoase, tînguirii de acum ?"...

— Miluiește-mă, Doamne, miluiește-mă ! plînse trist corul.

„Tînguirii de acum ! repetă în gînd Ivan Vianorîci, simțind că-l trece un fior rece prin ceafă. Ce grozave cuvinte !"...

Deodată, i se păru că vede înaintea ochilor un pustnic blajin și împovărat de ani. Iată-l că se întoarce seara tîrziu în chilia lui sărăcăcioasă, după slujba obositoare. Abia se mai ține pe picioarele-i bolnave și aduce miros de tămîie și de ceară în cutele hainei pe care poartă semnele morții. Tăcere, lumină slabă... Flacăra unei lumînări pîlpîie ușor în fața icoanelor întunecate... Pe podea, în loc de culcuș, e un sicriu deschis... Cu un geamăt de durere, pustnicul se lasă în genunchii trudiți și

plini de răni. Îl așteaptă o noapte de rugăciuni, de vaiete, de suferință, de tînguiri amare și dulci totodată, care-i vor răvăși trupul firav. Simțind cum i se umezesc ochii de fericire, bătrînul își perindă în minte toată viața lui fără de prihană, curată prin plînsete zilnice, și așteaptă harul sfînt al rugăciunii. „Cu ce-mi voi începe jeluirea ?"

„Da ! O să mă duc la mînăstire să-mi găsesc liniștea ! hotărî deodată Ivan Vianorîci, mișcat pînă la lacrimi. Casa, procentele... La ce bun toate acestea ?"

— „Întinatu-mi-am haina trupului meu și mi-am spurcat podoaba cea după chipul și asemănarea ta, mîntuitorule", spunea preotul rugăciunea.

„Mă duc la mînăstire... Mă duc neapărat ! Acolo-i liniște, cuvioșie, smerenie... Pe cînd aici ?... Of, Doamne !... Se urăsc unii pe alții, clevetesc și fac intrigi... Ei, hai să zicem că eu îmi aduc micul prinos de bine spre folosul tuturor... Păzesc pe cine trebuie, dau de știre, deschid ochii și-i îndrumez pe toți pe calea cea bună. Dar, odată și odată, trebuie să te gîndești și la tine... Moartea nu te așteaptă și se cuvine să ai grijă și de sufletelul tău. Așa-i !"...

Lîngă Nasedkin foșni o rochie de mătase. O doamnă înaltă, îmbrăcată simplu în negru, trecu în față chiar lîngă strană, și se opri într-o firidă adîncă, mistuindu-se parcă în beznă. O clipă însă Ivan Vianorîci izbuti să-i vadă frumosul chip alb și ochii mari și triști, sub arcurile subțiri ale sprîncenelor.

Tot orașul, și Ivan Vianorîci mai bine decît oricare, cunoștea povestea tragică a femeii acesteia. Făcea parte dintr-o familie de negustori săraci și fusese măritată cu binecunoscutul milionar Șcer-

bacev, industriaș cherestegiu, văduv, cu vreo patruzeci de ani mai bătrîn decît ea, și despre care se spunea că-și ucisese în bătăi primele două neveste. Cu toate că se apropia de șaizeci de ani, era sănătos tun și atît de puternic, încît la obișnuitele și nerușinatele lui beții spărgea cu pumnul măsuțele de marmură de prin restaurante și smulgea singur felinarele de pe stradă. O dată, plecase după treburi într-un județ îndepărtat și, întorcîndu-se pe neașteptate acasă, își găsise nevasta în dormitor cu frumosul vînzător din prăvălie. Pare-se c-ar fi fost înștiințat dinainte printr-o scrisoare anonimă... De vînzător nu se atinse, silindu-l numai să se tîrască în patru labe prin toate odăile, pînă la ieșire. În schimb, își revărsă pe nevastă toată furia sufletului său grosolan de fiară. Trîntind-o la pămînt cu pumnii, o lovi din răsputeri cu uriașele lui cizme potcovite, apoi chemă toți servitorii bărbați și le porunci s-o dezbrace pînă la piele. Pe urmă, el și vizitiul îi biciuiră trupul minunat, pînă se prefăcu într-o grămadă de carne însîngerată.

De-atunci trecuseră doi ani. Organismul puternic al tinerei femei scăpase ca prin minune din schingiuirea aceasta, dar sufletul i se frînsese, ajungînd un suflet de rob. Soția lui Șcerbacev se ținea departe de oameni, nu mergea nicăieri și nu primea pe nimeni. Numai arareori se ducea la biserică, stîrnind șoaptele curioase și bîrfelile orășelului. Se spunea că, după noaptea aceea îngrozitoare, Șcerbacev nu mai schimbase o vorbă cu nevastă-sa, iar cînd pleca din oraș, o încuia în casă cu cheia, poruncind servitorilor să doarmă toată noaptea la ușa ei.

„Dumnezeu le-a potrivit pe toate de mai înainte!“ își zicea Nasedkin cu evlavie și răutăcioasă

bucurie, trăgînd cu coada ochiului spre firida în care abia se mai zărea silueta înaltă și întunecată a femeii. „De nu s-ar fi găsit la vreme oameni cumsecade, îți făceai și acuma de cap cu cine știe cine, în loc să-ți petreci timpul în rugăciuni și suspine. Iaca, așa-i mai bine, mai creștinește... Of, Doamne, iartă-mi păcatele! Nu-i nimic!... Mai închină-te și tu, măicuță! Rugăciunea moaie inima și te păzește de rele."

— „Lacrimile oii rătăcite, induratorule, și eu le vărs înaintea ta. Miluiește-mă pre mine, mîntuitorule, cu mare mila ta", rostea preotul cu glas bătrînesc, simplu și blînd.

— Doamne miluiește! răspundea corul, ca un oftat adînc și îndurerat.

Deodată, umerii nevestei lui Șcerbacev se cutremurară. Acoperindu-și fața cu palmele, se lăsă repede în genunchi, ca și cum ar fi căzut.

„Și eu, Doamne, și eu îți aduc prinos lacrimile oii rătăcite!" gîndi cu umilă smerenie Ivan Vianorîci. Dar smerenia lui era ușoară, plăcută. În adîncul sufletului, știa că viața-i era curată, faptele cinstite, că treizeci și cinci de ani își slujise patria cu credință, că ținea cu strășnicie posturile și dădea în vileag toate fărădelegile. Neîndrăznind să îngăduie ca aceste gînduri trufașe să iasă în fața conștiinței lui, amăgindu-se singur că nici măcar nu i-ar sălășlui în suflet, Ivan Vianorîci avea totuși încredințarea plină de mîndrie că-n viața de apoi îl așteaptă un locușor plăcut, ca și cel pe care stima celorlalți și meritele lui personale i-l păstrau în biserică, sub icoana tuturor sfinților.

Îl usturau ochii, dar lacrimile i se opriseră în gîtlej și tot nu-i curgeau. Atunci, privind țintă flacăra lumînării, începu să răsufle des, încordîndu-și

gîtul ca pentru căscat, pînă cînd, în sfîrşit, îi dădură de la sine lacrimi îmbelşugate, dumnezeieşti, înviorătoare...

Slujba se sfîrşi. Mulţimea se risipea încet, tăcută. Părintele Evgheni ieşi din altar, tîrîndu-şi anevoie picioarele cu reumatism. Recunoscîndu-l pe Nasedkin, îi făcu prieteneşte semn cu capul. Soţia negustorului Şcerbacev se strecură cu paşi nesiguri şi sfioşi, ciudat de nepotriviţi cu statura ei impunătoare... Cel din urmă ieşi Vianorîci împreună cu paracliserul.

— Minunat mai citeşte părintele Evgheni, rosti paracliserul, coborînd treptele. Cu atîta credinţă, de-ţi pătrunde sufletul.

— Da, minunat, încuviinţă Nasedkin. Da' ce voiai să-mi spui, Mihail Mihalîci ?

— Uite ce-i, frate... Ai cumva acum... asta-i... cum să zic... ceva bani în casă ?

— Ei ?

— De ce te grăbeşti, dacă nici nu ştii despre ce-i vorba ? Te întreb, dacă ai bani...

— Mulţi ?

— Eh, o nimica toată... Vreo trei mii, sau poate chiar patru...

— Să zicem că am ! răspunse Ivan Vianorîci cu neîncredere. Mă rog, mie să-mi spui verde pentru cine-ţi trebuiesc ?

— Ciudat om mai eşti... N-ai încredere în mine ? Asta-i, cum să zic... dacă-ţi spun eu, să ştii că-i lucru sigur ! Nici nu te-aş mai fi chemat, dacă aveam acuma bani gheaţă. Trebuie să-l scoatem din încurcătură pe Aprianin, că i se apropie scadenţa şi poliţele lui sînt întîrziate.

— Aha, făcu Nasedkin, dus pe gînduri. Cît la sută ?

Mihail Mihalîci smîrcîi pe nas şi, aplecîndu-se uşor spre Nasedkin, îl atinse în glumă cu cotul.

— Măi, că al dracului mai eşti ! Ţi-am spus doar să n-ai nici o grijă şi basta... Două sute la mie pe jumătate de an, ţi-e destul ? Ei şi... asta-i... cum să zic... da' ce s-o mai lungim ? Rămîi cu bine... Eu o iau la dreapta ! Vino mîine dimineaţă la mine să mai stăm de vorbă.

— Bine, am să vin, oftă Ivan Vianorîci. Rămîi cu bine, Mihail Mihalîci !

— Respectele mele, Ivan Vianorîci !

Se despărţiră. Nasedkin mergea pe trotuarul de lemn, călcînd apăsat cu galoşii şi ofta într-una ; părea îndurerat, dar avea o mare mulţumire sufletească. Haina lui îmblănită mai răspîndea miros de biserică ; de mult ce stătuse în picioare, simţea în spate o plăcută moleşeală, iar în suflet purta aceeaşi molcomă şi dulce toropeală.

Orăşelul de provincie se eufundase în somn. Pe stradă nu mai era ţipenie de om. Mai încolo, după un gard, un cîine lătra alene şi a plictiseală. Amurgul străveziu de aprilie se închega tot mai mult ; spre apus, cerul era de un verde-şters, iar în ramurile despuiate ale copacilor se şi ghicea verdele-aprins al primăverii.

În depărtare, se ivi casa lui Nasedkin. Lampa nu era aprinsă înăuntru, dar, de la slaba licărire a candelei, perdelele subţiri băteau uşor în trandafiriu.

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, şi eu le vărs înaintea ta !“ îşi aminti cu înduioşare Ivan Vianorîci.

— Gură-cască ce eşti ! îşi zise el deodată, oprindu-se în loc. Ai trecut de cutia de scrisori...

O luă înapoi, să pună scrisorile la cutie. După ce le auzi cum cad, lovindu-se zgomotos de fundul

de fier, își strînse mai bine haina călduroasă și o porni înainte. Apoi, pentru a se întoarce la gîndurile-i plăcute de adineauri, despre casă, procente, mîngîierea rugăciunilor, păcatele oamenilor și curățenia lui sufletească, mai murmură o dată cu însuflețire, clătinînd din cap, înduioșat :

„Lacrimile oii rătăcite, îndurătorule, și eu le vărs..."

1904

Căpitanul Rîbnikov

I

În ziua cînd se apropia de sfîrşit groaznicul dezastru al flotei ruse de la Ţuşima şi cînd în Europa ajunseseră abia primele veşti confuze şi alarmante despre triumful acesta sîngeros al japonezilor, căpitanul Rîbnikov, care locuia într-o fundătură fără nume de pe Peski, a primit următoarea telegramă din Irkutsk :

„Trimiteţi imediat foile, supravegheaţi bolnavul, plătiţi cheltuielile".

Căpitanul Rîbnikov şi-a anunţat numaidecît gazda că este nevoit să lipsească din Petersburg o zi sau două din pricina unor treburi şi să nu fie neliniştită de lipsa lui. Apoi s-a îmbrăcat, a ieşit din casă şi nu s-a mai întors acolo niciodată.

Abia după cinci zile, gazda a fost chemată la poliţie ca să dea declaraţii despre locatarul ei dispărut. Femeia, cinstită, grasă, de vreo patruzeci şi cinci de ani, văduva unui funcţionar consistorial, a povestit sincer tot ce ştia : locatarul ei era un om liniştit, sărac, cam prostuţ, cumpătat la mîncare şi politicos. Nu bea, nu fuma, ieşea rar din casă şi nu primea nici un fel de vizite.

Mai multe nu a putut să spună în ciuda groazei îmbinate cu respect, pe care i-o inspira căpitanul de jandarmi ce-şi mişca ameninţător mustăţile stufoase, înjurînd fără contenire.

În aceste cinci zile, căpitanul Rîbnikov a cutreierat tot Petersburgul pe jos și cu trăsura. Ofițerul acesta mărunțel, oacheș, șchiop, ciudat de fiecar, mereu cam cherchelit, cu părul zburlit, îmbrăcat cu o tunică obișnuită militară cu guler roșu — adevărat tip de șobolan de spital, de cancelarie sau de intendență — apărea pretutindeni : pe străzi, la restaurante, la teatre, în vagoanele tramvaiului cu cai, prin gări. Se dusese de cîteva ori și la marele stat-major, apoi la comitetul pentru răniți, la diverse secții de poliție, la comenduire, la statul-major al trupelor căzăcești și pe la încă vreo zece instituții, enervîndu-i pe funcționari cu plîngerile și pretențiile lui absurde, cu cerșitul înjositor, cu grosolănia cazonă și cu patriotismul său gălăgios. Toți știau pe dinafară că slujise la trenul regimentar al unui corp de armată, lîngă Liaoian, că suferise o contuzie la cap, iar în timpul retragerii de la Mukden fusese rănit la picior. Pentru ce nu primea încă pensia ? ! De ce nu i se dădeau încă diurna și banii de deplasare ? Și ce e cu solda pe ultimele două luni ? E gata să-și verse — indiscutabil — și ultima picătură de sînge, dracul s-o ia, pentru țar, tron și patrie, și o să se întoarcă în Extremul Orient de îndată ce i se va vindeca piciorul rănit. Dar — mii de draci ! — blestematul de picior nu voia să se vindece... Închipuiți-vă, supurează ! Puteți să vedeți și dumneavoastră. Și își punea piciorul bolnav pe un scaun, pregătindu-se să ridice cracul pantalonilor, dar oamenii îl opreau de fiecare dată cu un sentiment de jenă amestecat cu compătimire și dezgust. Starea lui de agitație și de teamă, amestecată cu insolență, prostia și curiozitatea lui neîntemeiată și obositoare, îi enervau pe funcționarii

ocupați cu munci de birou importante și de mare răspundere.

Zadarnic i se lămurea cu un ton cît se poate de blînd că greșise adresa, că trebuie să se ducă în cutare loc, să prezinte cutare acte și să aștepte pînă i se va comunica rezultatul! Omul nu înțelegea absolut nimic. Dar nici nu puteai să te superi pe el prea tare. Era cu totul lipsit de apărare, sperios și naiv, și dacă cineva îl întrerupea înciudat, el zîmbea, dezgolindu-și gingiile cu un aer prostesc, înclinîndu-se de cîteva ori și frecîndu-și stînjenit mîinile. Sau zicea, deodată, cu un glas răgușit și lingușitor :

— Nu vreți să-mi împrumutați o țigară ? Tare-aș fuma, dar n-am cu ce să-mi cumpăr țigări... Sărăcia, cum s-ar zice, nu-i un viciu, dar e o mare porcărie.

În felul acesta îi dezarma pe funcționarii cei mai posomorîți și cîrcotași. Îi ofereau o țigară și-i îngăduiau să se așeze la marginea biroului. Fără voia lor și, firește, în silă, răspundeau chiar și la întrebările stăruitoare ale acestuia în legătură cu desfășurarea operațiilor militare. De altfel, curiozitatea bolnăvicioasă cu care acest nenorocit ofițer de infanterie, zdrențăros, sărac și rănit, urmărea cursul războiului era mișcătoare și copilăros de sinceră. Interlocutorii lui simțeau nevoia, omenească, să-l liniștească, să-l informeze și să-l încurajeze, așa că vorbeau cu el mai sincer decît cu alții.

Interesul lui față de tot ceea ce era legat de front mergea atît de departe, încît, în timp ce i se întocmeau cine știe ce adeverințe complicate, căpitanul hoinărea dintr-o odaie într-alta, de la un birou la altul, și de cum surprindea vreo convor-

bire despre război se apropia și asculta cu zîmbetul său încordat și prostesc de totdeauna.

După ce, în sfîrșit, pleca, cei rămași, o dată cu un sentiment de ușurare, simțeau și un fel de milă apăsătoare. Ofițerii de stat-major, îngrijiți și eleganți, vorbeau adesea despre el cu o nobilă amărăciune :

— Și ăsta se cheamă ofițer rus! Uitați-vă la tipul acesta și o să vă dați seama de ce pierdem o bătălie după alta. Prostie, incapacitate, lipsă totală de orice sentiment al propriei demnități... Biata Rusie!...

În zilele acestea de agitație, căpitanul Rîbnikov și-a închiriat o cameră la un hotel de mîna a doua de lîngă gară. Deși avea la el o legitimație de ofițer de rezervă, spusese — nu se știe de ce — că actele lui se află deocamdată la comenduire. Și-a adus la hotel și lucrurile : un sac de voiaj cu o pătură și o pernă, trusa de voiaj și un geamantan nou, ieftin, în care avea rufărie și un costum civil.

Ulterior, slugile au declarat că venea la hotel tîrziu și părea mereu cu chef, dar îi dădea totdeauna douăzeci de copeici bacșiș portarului care îi deschidea ușa. Dormea cel mult trei-patru ore pe noapte, uneori fără să se dezbrace. Se scula devreme și se plimba ore întregi încolo și încoace prin cameră. Pe la amiază, pleca.

Din cînd în cînd, căpitanul trimitea telegrame la Irkutsk de la diferite oficii poștale. Din conținutul acestora reieșea o deosebită grijă pentru un rănit în stare gravă, care-i era probabil foarte drag.

Într-o zi, foiletonistul unui mare ziar din Petersburg, Vladimir Ivanovici Șceavinski, s-a întîlnit cu omul acesta agitat, caraghios și stîngaci.

II

Înainte de a se duce la curse, Şceavinski a intrat în micul şi întunecatul restaurant „Gloria Petrogradului", unde pe la ora două se adunau de obicei reporterii de la ziare, ca să mai schimbe cîteva vorbe şi să-şi împărtăşească ultimele ştiri. Toţi aceştia alcătuiau un grup care nu se sinchisea de nimic — vesel, cinic, atotştiutor, flămînd, dar, fireşte, Şceavinski, într-o anumită măsură aristocrat al lumii gazetăreşti, nu făcea parte din el. Foiletoanele sale duminicale, strălucitoare şi amuzante, deşi cam superficiale, se bucurau de un foarte mare succes. El cîştiga mulţi bani, se îmbrăca excelent şi avea cunoştinţe în tot felul de cercuri. Era însă bine primit şi la „Gloria Petrogradului", datorită vervei sale şi dărniciei cu care-i împrumuta pe confraţii scriitori cu cîte o monedă de aur. În ziua aceea, reporterii făgăduiseră să-i procure un program de curse cu cîteva pronosticuri de-ale grăjdarilor.

Portarul Vasili îl ajută să-şi scoată paltonul, cu un zîmbet plin de respect şi bunăvoinţă.

— Poftiţi, Vladimir Ivanovici. S-au adunat toţi. Sînt în salonul cel mare, unde serveşte Prohor.

Prohor, un om gras, cu părul tuns scurt, cu mustăţi roşcovane, îi zîmbi tot atît de familiar şi de amabil, uitîndu-se, ca de obicei, nu în ochi, ci undeva mai sus de fruntea stimatului client.

— Cam de multişor n-aţi mai dat pe la noi, Vladimir Ivanovici. Poftiţi, vă rog, sînt numai cunoscuţi.

Ca totdeauna, gazetarii şedeau în jurul unei mese lungi şi, înmuind grăbiţi condeiele în aceeaşi călimară, scriau cu iuţeală pe nişte foi lungi de hîrtie. În acelaşi timp, fără să-şi întrerupă munca, izbuteau să înghită şniţele şi cîrnat prăjit cu piure

de cartofi, să bea votcă şi bere, să fumeze, să-şi comunice ultimele noutăţi din oraş şi bîrfelile de prin redacţii, care nu urmau să vadă lumina tiparului. Unul dintre ei dormea dus pe divan, cu o batistă sub cap. Straturi de fum albăstrui şi gros, să-l tai cu cuţitul, învăluiau tot salonul.

Pe cînd dădea bună ziua reporterilor, Şceavinski observă printre ei un căpitan de infanterie, care şedea cu picioarele răşchirate, sprijinindu-se cu mîinile şi cu bărbia pe mînerul unei săbii uriaşe. Foiletonistul nu se miră cînd îl zări, cum nu se mai mira de nimic în legătură cu reporterii. În mijlocul acestui grup eterogen şi nepăsător petreceau săptămîni întregi moşieri din Tambov, bijutieri, muzicanţi, maeştri de dans, actori, patroni de menajerii, negustori de peşte, directori de cafe-şantanuri, jucători de club şi mulţi alţi indivizi de cele mai surprinzătoare profesii.

Cînd ajunse rîndul ofiţerului să răspundă la salut, acesta se ridică în picioare, îşi îndreptă umerii şi se recomandă cu un adevărat glas de ofiţer de infanterie, răguşit de băutură :

— Căpitan Rîbnikov. Încîntat de cunoştinţă. Sînteţi şi dumneavoastră scriitor ? Îmi pare bine ! Foarte bine. Respect tagma scriitoricească. Presa este a şasea mare putere. Nu-i aşa ?

În timp ce vorbea, rînjea, îşi pocnea călcîiele, îi scutura tare mîna, înclinîndu-se în chip caraghios, îndoindu-şi şi îndreptîndu-şi repede partea de sus a trupului.

„Unde l-oi mai fi văzut ? se întrebă Şceavinski, neliniştit. Seamănă uimitor cu cineva. Dar cu cine ?"

În salon se aflau toate celebrităţile reportajului din Petersburg. Cei trei muşchetari : Kodlubţev, Reajkin şi Popov. Nu-i vedeai niciodată despărţiţi,

ba chiar şi numele lor, rostite împreună, se încadrau perfect într-un iamb cu patru picioare. Ceea ce nu-i împiedica să se ciorovăiască într-una şi să scornească unul pe socoteala altuia tot felul de escrocherii neverosimile, falsuri, calomnii şi încercări de şantaj. Se afla acolo şi Serghei Kondraşov, despre care se spunea, în legătură cu senzualitatea lui nestăvilită, că „nu e om, ci un caz patologic". Mai era unul al cărui nume se ştersese cu timpul ca faţa unei monede uzate şi rămăsese numai cu porecla de „Matania", cunoscută de tot Petersburgul. Pe socoteala întunecatului Svişcev, care scria mici foiletoane la rubrica „Prin cabinetele judecătorilor de pace", circula o glumă prietenească : „Svişcev e un mare şantagist, nu ia mai puţin de trei ruble". Iar poetul Pestruhin, cu plete lungi, care dormea pe divan, îşi întreţinea existenţa precară de beţiv cîntînd în versuri lirice onomasticile ţarului şi marile sărbători. Se mai aflau acolo şi alţii cu nume tot atît de răsunătoare : specialişti în fapte diverse, în incendii, în cadavre, în deschiderea şi închiderea diferitelor localuri.

Matania, un individ înalt, cu moţ şi cu puncte negre pe faţă, zise :

— O să vi se aducă numaidecît programul, Vladimir Ivanovici. Deocamdată, vă propun să-l ascultaţi pe viteazul căpitan. S-a întors de curînd din Extremul Orient, unde se poate spune că l-a făcut praf pe duşmanul perfid, cu faţa galbenă şi ochii piezişi. Hai, generale, dă-i înainte.

Ofiţerul tuşi, ca să-şi dreagă glasul, şi scuipă pe jos.

„Un mîrlan" ! se gîndi Şceavinski, încruntîndu-se cu dezgust.

— Soldatul rus nu-i fitecine ! exclamă Rîbnikov cu glas răguşit, zăngănindu-şi sabia. Viteji legen-

dari, cum zicea nemuritorul Suvorov. Ce ? Nu-i adevărat ? Într-un cuvînt... Dar vă mărturisesc deschis : comandamentul nostru din Orient nu-i bun de nimic. Cunoașteți zicătoarea : cum e turcul, și pistolul. Ce ? Nu-i adevărat ? Fură, se țin de cărți, de ibovnice... Or, se știe doar — unde diavolul nu izbutește, trimite muieri.

— Dar parcă ai început, generale, să spui ceva de întocmirea unor hărți, îi aminti Matania.

— Aha, hărți. *Merci*. Știți, capul... Azi am tras cîteva păhărele, zise Rîbnikov, aruncîndu-i lui Sceavinski o privire iute și ageră. Da... Și cum ziceam, un colonel de la marele stat-major a fost trimis într-o recunoaștere. A luat cu el și un pluton de cazaci viteji, nu glumă... Ce ? Nu-i adevărat ?... Au luat și un tălmaci și-au plecat. Cînd, uite c-ajung într-un sat „Cum se cheamă satul ăsta ?" Dar tălmaciul tăcea. „Ia vedeți ce-i cu el, băieți ?" Atunci, cazacii i-au tras cîteva cu cravașa. Tălmaciul a zis : „Butundu". În limba chineză, „butundu" înseamnă „nu înțeleg". „Aha, a prins grai puiul de cățea !" Și colonelul a scris pe schiță : „Satul Butundu". Au pornit mai departe și iar au dat de un sat. „Cum îi zice satului ?" „Butundu." „Cum ? Încă un Butundu ?" „Butundu." Colonelul a scris iar : „Butundu". Așa a scris el vreo zece sate „Butundu", și a ieșit ca la Cehov, care spune : „Deși ești Ivan al șaptelea, ești un prost".

— Aha ! Îl cunoașteți pe Cehov ? a întrebat Șceavinski.

— Pe cine ? Pe Cehov ? Pe Antoșa ? Păi cum dracu să nu-l cunosc ! Sîntem prieteni buni ! Am băut zdravăn împreună... Deși ești al șaptelea, ești un prost...

— În Orient v-ați întîlnit ? l-a întrebat repede Șceavinski.

— Nici vorbă, în Orient. Cîteodată, Anton Petrovici şi cu mine... Deşi eşti al şaptelea...

În timp ce căpitanul vorbea, Şceavinski îl urmărea cu atenţie. Totul părea la el obişnuit, caracteristic militarilor : glasul, manierele, uniforma ponosită, vocabularul sărac şi grosolan. Foiletonistul cunoscuse sute de astfel de căpitani cheflii. Rînjeau şi înjurau la fel, îşi netezeau mustăţile cu mişcări voiniceşti, ridicau la fel din umeri, desfăceau coatele, se sprijineau într-o poziţie studiată pe sabie şi-şi zăngăneau nişte pinteni imaginari. Dar Rîbnikov mai avea şi ceva cu totul deosebit, ascuns, ceea ce Şceavinski nu mai văzuse şi nu putea să definească, un fel de energie nervoasă, plină de încordare. Foiletonistul avea impresia că nu l-ar fi mirat de loc dacă individul acesta incult, răguşit şi beat ar fi început pe neaşteptate să vorbească degajat, limpede, cu vorbe alese despre lucrurile cele mai subtile, cum nu s-ar fi mirat nici dacă Rîbnikov ar fi săvîrşit o faptă nebunească, neaşteptată, chiar sîngeroasă.

Pe Şceavinski îl uimea cît de diferit arată căpitanul, privit din profil şi din faţă. Din profil părea să aibă un chip rusesc obişnuit, ce aducea puţin a calmuc : fruntea mică, bombată, craniul puţin alungit în sus, un nas rusesc, inform, ca o prună, mustaţă şi bărbuţă aspre, negre şi rare, părul tuns scurt, cu multe fire cărunte, iar culoarea feţei gălbuie-închisă, arsă de soare... Dar cînd se întorcea cu faţa spre el, îi amintea numaidecît un chip foarte cunoscut, cu ochii lui înguşti, ageri, de un cafeniu-strălucitor, cu tremurul plin de nelinişte al sprîncenelor negre, care porneau în sus de la rădăcina nasului, cu pielea uscată şi mobilă, întinsă pe maxilare puternice. Dar, mai ales, lucrul acesta reieşea din expresia generală a feţei lui pline de rău-

tate, ironică, inteligentă, poate chiar trufașă, înfățișare nu de om, ci mai curînd de fiară sau, și mai exact, înfățișarea unei ființe de pe altă planetă.

„Parcă l-aș fi văzut în vis", se gîndi Șceavinski.

În timp ce-l cerceta cu privirea, închise pe jumătate ochii, fără să vrea, înclinîndu-și puțin capul într-o parte.

Rîbnikov se întoarse imediat spre el, rîzînd nervos și tare :

— De ce mă fixați așa, domnule scriitor ? Am o mutră interesantă ? Eu — ridică glasul și se izbi cu pumnul în piept cu o mîndrie caraghioasă — eu sînt căpitanul Rîbnikov. Rîb-ni-kov ! Ostașul rus pravoslavnic bate-dușmani-fără-număr. Așa sună cîntecul ostășesc. Ce ? Nu-i adevărat ?

Kodlubțev zise într-o doară, continuînd să scrie, fără să se uite la Rîbnikov :

— Și se predă tot fără număr.

Rîbnikov îi aruncă o privire fugară lui Kodlubțev, și Șceavinski surprinse licărind în ochii lui căprui niște scînteieri ciudate verzi-gălbui. Dar asta nu dură decît o clipă ; numaidecît căpitanul izbucni în rîs, desfăcînd brațele și pocnindu-se cu palmele peste pulpe.

— N-ai ce-i face, asta-i voia Domnului. Nu degeaba spune zicala : coasa-și rupe gura-n cremene. Ce ? Nu-i adevărat ? se întoarse el deodată spre Șceavinski, bătîndu-l ușor cu mîna pe genunchi și fluierînd a pagubă. Noi mergem la întîmplare, cum se nimerește, într-o doară. Nu știm să folosim terenul, obuzele nu se potrivesc la calibrul tunurilor, oamenii stau nemîncați în tranșee cîte patru zile-n șir. Pe cînd japonezii, lua-i-ar dracu, lucrează ca niște mașini. Maimuțe, dar de partea lor e civilizația, lua-i-ar dracu ! Ce ? Nu-i adevărat ?

— Atunci credeți că or să ne învingă ? îl întrebă Şceavinski.

Lui Rîbnikov îi tremurară iarăşi buzele. Şceavinski observase la el ticul acesta. În timp ce vorbea, mai ales dacă punea o întrebare şi aştepta atent răspunsul sau dacă simţea vreo privire aţintită asupra lui, se întorcea nervos, iar buzele îi tresăreau repede, cînd într-o parte, cînd într-alta, făcînd grimase ciudate, asemănătoare unor zîmbete răutăcioase. În acelaşi timp, îşi trecea grăbit vîrful limbii peste buzele uscate şi crăpate, subţiri şi vinete ca ale unei maimuţe ori ale unei capre.

— Cine ştie ? ! exclamă căpitanul. Numai Dumnezeu ştie. Fără Dumnezeu nu faci un pas, după cum spune zicala. Ce ? Nu-i adevărat ? Campania nu s-a încheiat încă. Soldatul rus e obişnuit cu victoria. Amintiţi-vă de Poltava, de neuitatul Suvorov... Dar Sevastopolul ! Şi cum l-am alungat noi în 1812 pe Napoleon, cel mai grozav comandant de oşti din lume. Oho, mare e Dumnezeul pămîntului rus ! Ce ?

Vorbea, şi colţurile buzelor îi tresăreau în zîmbete ciudate, răutăcioase, ironice, crude, iar prin ochii lui, umbriţi de sprîncenele negre şi aspre, străfulgerau licăriri galbene, ameninţătoare.

Între timp, chelnerul îi aduse cafeaua lui Şceavinski.

— Nu doriţi un păhărel de coniac ? îl invită el pe căpitan.

Rîbnikov îl bătu iarăşi uşurel pe genunchi.

— Nu, mulţumesc, dragul meu. Azi am băut prea mult. Îmi crapă capul. M-am cherchelit de dimineaţă, lua-o-ar dracu de treabă. Veselia Rusiei e băutura. Ce ? Nu-i adevărat ? exclamă el deodată, ţanţoş, luînd pe neaşteptate aerul unui om beat.

„Se preface“, se gîndi Şceavinski...

Şi, fără să ştie nici el de ce, stărui :

— Poate vreţi bere ? Sau un vin roşu ?

— Nu, foarte mulţumesc. Şi aşa sînt beat. *Grand merci.* [1]

— Poate atunci sifon ?

Căpitanul se învioră.

— A, da, da. Sifon... nu refuz un păhărel.

Chelnerul aduse un sifon. Rîbnikov bău un pahar, cu înghiţituri mari, lacome. Chiar şi mîinile îi tremurau. Şi imediat îşi turnă un al doilea pahar. Se vedea bine că setea îl chinuise grozav.

„Se preface, se gîndi din nou Şceavinski. Ciudat individ ! E nemulţumit, obosit, dar nu-i cîtuşi de puţin beat."

— Căldura, lua-o-ar dracu ! spuse Rîbnikov, cu glas răguşit. Dar am impresia că vă ţin de la lucru, domnilor.

— Nu-i nimic. Sîntem obişnuiţi, mormăi Reajkin.

— N-aţi mai aflat nici o ştire nouă de pe front ? întrebă Rîbnikov. Eh, domnilor, exclamă el deodată, zăngănindu-şi sabia. Ce material interesant v-aş putea furniza eu despre război ! Dacă vreţi, eu vă dictez, şi dumneavoastră nu faceţi altceva decît să scrieţi. Puteţi să-i puneţi titlul : „Amintirile căpitanului Rîbnikov, întors de pe front". Să nu vă închipuiţi cumva că cer ceva ! Nu vreau nici un ban, o fac pe gratis. Ce ziceţi, domnilor scriitori ?

— Într-o zi o să vă luăm un interviu, răspunse fără entuziasm Matania. Spuneţi, Vladimir Ivanovici, n-aţi auzit nimic despre flota noastră ?

— Nu, nimic. Dar ce s-a întîmplat ?

— Se povesteşte ceva cu totul neverosimil. Kondraşov a auzit de la un cunoscut de la statul-major

---

[1] Foarte mulţumesc (fr.) (n. t.).

al marinei. Hei ! Mă, caz patologic, ia povestește-i lui Şceavinski !

„Cazul patologic", omul cu barba neagră, sumbră și cu fața smochinită, spuse, vorbind pe nas :

— Nu pot să garantez că-i adevărat, Vladimir Ivanovici. Dar sursa pare demnă de încredere. La statul-major circulă zvonul sinistru că cea mai mare parte a escadrei noastre s-a predat fără luptă. Se zice că marinarii i-ar fi legat pe ofițeri și ar fi ridicat steagul alb. Cică s-au predat vreo douăzeci de vase.

— Ar fi într-adevăr îngrozitor, spuse încet Şceavinski. Dar poate nu-i adevărat. Ce-i drept, acum vremurile sînt de așa natură, încît cele mai imposibile lucruri pot fi posibile. De altfel, știți ce se petrece în porturi ? În toate echipajele domnește o frămîntare cumplită, surdă. Ofițerilor de marină le e frică să se întîlnească pe mal cu marinarii de pe vasele lor.

Discuția deveni generală. Grupul acesta războtător, atoateștiutor, cinic, era ca un receptor sensibil la tot felul de zvonuri și comentarii care circulau prin oraș și care ajungeau deseori în salonul de la „Gloria Petrogradului" înainte de a fi cunoscute în cabinetele ministeriale. Fiecare avea noutățile lui. Era atît de interesant, încît chiar și cei trei mușchetari, pentru care se părea că nu există pe lume nimic sfînt și important, începură să vorbească plini de o înflăcărare neobișnuită.

— Se zvonește că rezerviștii din spatele armatei nu se mai supun ordinelor. Se spune că soldații trag în ofițeri chiar cu revolverele acestora.

— Am auzit că comandantul suprem a dat ordin să fie spînzurate cincizeci de surori de caritate, care, firește, erau surori doar de ochii lumii.

Sceavinski îi aruncă o căutătură lui Rîbnikov. Acum, flecarul nu mai scotea o vorbă. Cu ochii pe jumătate închişi, cu pieptul lăsat pe mînerul sabiei, urmărea cu încordare tot ce se spunea, tendoanele fălcilor i se mişcau sub pielea netedă, iar buzele îi fremătau uşor, de parcă ar fi repetat fiecare cuvînt.

„Doamne, dar cu cine seamănă ?" se gîndi foiletonistul pentru a zecea oară.

Întrebarea îl obseda atît de mult, încît încercă să folosească un mijloc vechi şi binecunoscut : să-şi spună că a uitat cu totul de căpitan şi apoi să-l privească deodată. De obicei, în felul acesta îşi amintea destul de repede numele omului sau locul întîlnirii, dar acum metoda se dovedi ineficace.

Rîbnikov îi simţi privirea stăruitoare, întoarse din nou capul şi oftă adînc, clătinînd amărît din cap.

— Groaznică ştire. Credeţi că-i adevărat ? Ce ? Dar chiar dac-ar fi adevărat, nu trebuie să disperăm. Ştiţi vorba noastră, rusească : dacă Dumnezeu nu te părăseşte, porcul nu te mănîncă. Vreau să spun că porcii sînt, desigur, japonezii.

Acum înfrunta cu îndărătnicie privirea fixă a lui Sceavinski, şi foiletonistul descoperi în ochii lui roşcaţi ca de fiară flacăra unei uri neîmpăcate, neomeneşti.

În clipa aceea, poetul Pestruhin, care dormea pe divan, se ridică deodată în capul oaselor, plescăi din buze şi-şi aţinti privirea tulbure asupra ofiţerului.

— Aha, rît japonez, tot aici eşti ? zise el cu glas de beţiv, abia mişcîndu-şi buzele. Să te prind că mai vorbeşti.

Şi se trînti iar pe divan, întorcîndu-se pe partea cealaltă.

„Japonez ! se gîndi Șceavinski cu o curiozitate înfiorată. Iată deci cu cine seamănă", și spuse tărăgănat, cu un ton semnificativ :

— Ești un tip grozav, domnule căpitan.

— Eu ? strigă acesta. Ochii i se stinseră, dar buzele i se mișcau mereu, schimonosite de un spasm nervos. Sînt căpitanul Rîbnikov ! Și se izbi iar cu pumnul în piept, cu o mîndrie caraghioasă. Mă doare inima mea de rus. Dați-mi voie să vă strîng mîna. Lîngă Liaoian am fost contuzionat la cap, iar lîngă Mukden, rănit la picior. Ce ? Nu mă credeți ? Vă arăt acuși.

Puse piciorul pe un scaun și începu să-și suflece pantalonii.

— Lasă, căpitane, te credem, zise Șceavinski, încruntîndu-se dezgustat.

Totuși, curiozitatea lui obișnuită îl făcu să arunce o privire fugară asupra piciorului lui Rîbnikov și băgă de seamă că ofițerul acesta de infanterie purta niște indispensabili făcuți din mătasea cea mai fină.

În clipa aceea, intră în salon un curier cu o scrisoare pentru Matania.

— E pentru dumneavoastră, Vladimir Ivanovici, spuse Matania, după ce desfăcu plicul. E programul de la grajd. Vă rog să jucați și pentru mine un bilet pe Zenit. Banii vi-i înapoiez marți.

— Vrei să vii cu mine la curse, căpitane ? îi propuse Șceavinski.

— Unde ? La curse ? Cu plăcere. Rîbnikov se sculă zgomotos, răsturnînd scaunul. Acolo unde aleargă caii ? Căpitanul Rîbnikov merge unde poftiți. La bătălie, la marș, la mama dracului ! Ha-ha-ha ! Așa sînt eu ! Ce ? Nu-i adevărat ?

În birjă, pe cînd mergeau pe strada Kabinetskaia, Şceavinski îşi trecu braţul pe sub al ofiţerului, se aplecă la urechea lui şi-i spuse încet :

— Nu te teme, nu te trădez. Eşti Rîbnikov cum sînt eu Vanderbildt. În realitate, eşti ofiţer al marelui stat-major japonez, cred că ai cel puţin gradul de colonel, iar acum eşti agent secret în Rusia...

Din cauza zgomotului roţilor, celălalt nu-i auzi cuvintele sau nu le înţelese. Legănîndu-se uşor într-o parte şi într-alta, vorbea răguşit, cu entuziasmul specific beţivilor.

— Prin urmare, am pornit împreună la chef ! Mă bucur grozav, drace ! Să nu mă numesc căpitanul Rîbnikov, ostaş rus, dacă nu-i iubesc pe scriitorii ruşi ! Buni băieţi ! Ştiu să bea şi cunosc viaţa. Veselia Rusiei este băutura. Iar eu, frate, am început să trag zdravăn la măsea chiar de dimineaţă.

III

Atît prin profesie cît şi prin înclinaţiile sale, Şceavinski era un colecţionar de documente umane, de manifestări rare şi ciudate ale spiritului omenesc. Observa de multe ori timp de săptămîni, uneori chiar luni de-a rîndul, cîte un ins interesant, urmărindu-l cu pasiunea vînătorului sau a detectivului amator. Cîteodată, prada lui, potrivit propriei sale expresii, era vreun „cavaler al stelei întunecoase“ — un trişor, un plagiator cunoscut, un codoş, un peşte, un grafoman care stîrnea groaza în toate redacţiile, un casier delapidator care cheltuia banii statului prin restaurante, la curse şi în tripouri cu nebunia omului care se

rostogoleşte în prăpastie. Dar se întîmpla de asemenea ca ţintele pasiunii lui sportive să fie celebrităţile sezonului : pianişti, cîntăreţi, publicişti, jucători neînchipuit de norocoşi, jochei, atleţi, cocote la modă. După ce făcea cunoştinţă cu ei, Şceavinski, cu blîndeţe şi afecţiune, cîştiga simpatia victimei sale printr-un fel de învăluire de păianjen. Nu se dădea în lături de la nimic : îşi pierdea nopţi întregi cu oameni vulgari, mărginiţi, al căror bagaj intelectual era alcătuit, ca la buşimani, numai din zece sau douăzeci de noţiuni zoologice şi din fraze şablon. Trata cu băutură, prin restaurante, pe nişte dobitoci sau ticăloşi înveteraţi, aşteptînd răbdător ca la beţie ei să-şi dezvăluie întreaga monstruozitate a firii lor. Îi linguşea pe oameni cu neruşinare şi seninătate, copleşindu-i cu laude în doze anormale, fiind absolut convins că flatarea este cheia care deschide orice lacăt ; împrumuta bani cu dărnicie, ştiind dinainte că n-o să-i mai vadă niciodată înapoi. Pentru a justifica tribulaţiile acestui sport, ar fi putut spune că interesul psihologic depăşea în sufletul lui cu mult avantajele dobîndite mai tîrziu ca publicist care descrie viaţa. Simţea o plăcere ciudată, foarte nedesluşită chiar şi pentru el însuşi, de a pătrunde în tainiţele cele mai adînci ale sufletului omenesc, de a vedea resorturile ascunse, cîteodată meschine, altă dată ruşinoase, deseori mai mult ridicole decît emoţionante, ale manifestărilor exterioare. Într-un cuvînt, îi plăcea să ţină în mîini inima vie şi caldă a omului şi să-i simtă bătăile. De multe ori, în astfel de împrejurări, i se părea că-şi pierde propria personalitate într-atît, încît începea să gîndească şi să simtă aidoma cu celălalt om, ba chiar să folosească lim-

bajul şi expresiile caracteristice ale acestuia, ajungînd pînă acolo, încît se surprindea imitînd gesturile şi intonaţiile celui pe care-l observa. Dar după ce se sătura de omul respectiv, îl abandona. E drept că uneori plătea mult şi greu pentru pasiunea lui de o clipă.

Dar trecuse multă vreme de cînd nimeni nu-i mai trezise un interes atît de mare ca acest căpitan de infanterie, zdrenţăros, răguşit şi cam beţiv. Şceavinski nu l-a lăsat toată ziua de lîngă el. Pe cînd stătea lîngă dînsul în birjă şi-l observa fără să-l scape o clipă din ochi, îşi spunea, plin de convingere :

„Nu, nu se poate să greşesc. Faţa asta galbenă, cu pomeţii ieşiţi în afară şi cu ochii oblici, plecăciunile acestea scurte şi continue şi frecatul mîinilor, îmbinate cu atitudinea lui degajată, totuşi încordată, nervoasă, care-ţi dă fiori... Dar dacă toate acestea sînt adevărate, şi căpitanul Rîbnikov este un spion japonez, ce prezenţă de spirit trebuie să aibă omul acesta care se erijează, ziua-n amiaza mare, în capitala unei naţiuni inamice, cu o îndrăzneală uimitoare, în caricatura atît de exactă a ofiţerului rus de infanterie ! Ce senzaţii tari trebuie să încerce, făcînd echilibristică toată ziua, în fiece clipă, deasupra prăpastiei, în aşteptarea unei morţi aproape inevitabile !“

Aici era vorba de un curaj minunat, nebunesc, totuşi lucid, poate forma supremă a eroismului patriotic, pe care Şceavinski n-o putea înţelege. O mare curiozitate, îmbinată cu un fel de groază plină de respect, îl atrăgea tot mai mult pe foiletonist spre sufletul acestui ciudat căpitan.

Dar uneori se dojenea :

„Dar dacă mi-am băgat în cap o idee ridicolă şi preconcepută ? Dacă eu, iscoditor şi cunoscător

al inimilor, sînt pur şi simplu prostit de omul acesta asemănător cu căpitanul Kopeikin al lui Gogol, pornit pe chef ? De bună seamă în Ural şi printre cazacii din Orenburg se află multe tipuri mongoloide cu pielea galbenă." Şi atunci, urmărea cu şi mai multă curiozitate gesturile căpitanului, expresia feţei, inflexiunile glasului său.

Rîbnikov nu trecea cu vederea nici un soldat care-l saluta : îi răspundea, ducînd mîna la cozorocul chipiului cu un gest afectat. Cînd trecea pe lîngă vreo biserică, îşi scotea chipiul şi-şi făcea cruce cu gesturi largi, uitîndu-se pieziş la vecinul său, ca să vadă de-l observă sau nu.

Într-un rînd, Şceavinski nu se mai putu stăpîni şi spuse :

— Tare evlavios mai eşti, căpitane.

Rîbnikov îşi desfăcu braţele, îşi trase capul cu un gest comic între umerii ridicaţi şi răspunse, răguşit :

— Ce să-i faci, frăţioare ? M-am obişnuit în timpul luptelor. „Numai cel ce n-a făcut războiul nu ştie să se roage lui Dumnezeu." Doar cunoşti această minunată zicătoare rusească ? Acolo, dragul meu, înveţi fără să vrei să te rogi. Mergi, de pildă, spre linia-ntîi. Ţiuie gloanţele, şrapnelele, granadele... Japonezii ăia afurisiţi... Dar n-ai ce-i face... Datoria, jurămîntul militar, te duci ! Şi-n gînd te rogi : „Tatăl nostru carele eşti în ceruri, sfinţească-se numele tău, vie împărăţia ta, facă-se voia ta, precum în cer..."

Şi rosti rugăciunea pînă la capăt, silabisind cu grijă fiecare cuvînt.

„E spion", îşi zise cu convingere Şceavinski.

Dar nu voia să rămînă doar cu bănuiala. Cîteva ore în şir îl puse mereu la încercare şi-l chinui cu întrebările. În timp ce mîncau într-un separeu, îi

spuse lui Rîbnikov, întinzîndu-se peste masă după un pahar cu vin și uitîndu-se drept în ochii lui :

— Ascultă, căpitane. Acum nu ne aude nimeni și... mă jur pe tot ce vrei că n-o să afle nimeni de convorbirea noastră. Sînt absolut convins, dar știi, absolut, că ești japonez.

Rîbnikov se pocni iar cu pumnul în piept.

— Sînt căpitanul...

— Nu, nu, lasă figurile astea. Fața nu poți să ți-o ascunzi, oricît de inteligent ai fi. Conturul pomeților, tăietura ochilor, craniul caracteristic, culoarea pielii, părul rar și aspru de pe obraz, totul arată fără putință de tăgadă că faci parte din rasa galbenă. Dar n-ai nici o grijă. Nici un fel de promisiuni ori amenințări nu mă vor hotărî să te denunț. Nu-ți voi face nici un rău, chiar și numai pentru faptul că am un neînchipuit respect pentru curajul dumitale uimitor, aș spune chiar că el mă uluiește și mă îngrozește. Deși sînt scriitor, deci un om cu imaginație, cu putere de plăsmuire, nu pot să-mi închipui cum de e în stare cineva să se hotărască la pasul acesta. Să trăiască la zeci de mii de verste departe de patrie, într-un oraș plin de dușmani care îl urăsc, riscîndu-și în orice clipă viața. Fiindcă, dacă te-ar prinde, te-ar spînzura fără judecată, nu-i așa ? Iar dumneata te plimbi în uniformă de ofițer rus, pătrunzi în orice fel de societate, te bagi în discuțiile cele mai primejdioase! Doar cea mai mică greșeală te poate pierde într-o clipă. De pildă, acum o jumătate de oră, în loc de cuvîntul ciornă ai spus manuscript. Este un fleac, dar un fleac foarte semnificativ. Un căpitan de infanterie nu va folosi niciodată cuvîntul acesta cînd este vorba de un text din zilele noastre, ci numai pentru unul aflat în arhive sau unul deosebit de solemn. Ba mai mult chiar : nu va spune

nici manuscript, ci act. Dar astea sînt fleacuri. Mai însemnat pentru mine este faptul că nu pot înțelege această permanentă încordare a minții și a voinței, această cheltuire diabolică a forțelor spirituale. Să te dezveți de a gîndi ca un japonez, să-ți uiți complet numele, să te identifici cu o altă persoană. Lucrul acesta este fără îndoială mai presus de orice eroism despre care ni se vorbește la școală. Dragul meu, nu face pe șiretul cu mine. Jur că nu-ți vreau răul.

Spuse toate acestea cu o absolută sinceritate, entuziasmat și mișcat de chipul eroic pe care și-l crease în imaginație. Dar căpitanul nu se lăsă prins nici de lingușire. Îl asculta, uitîndu-se cu ochii micșorați în paharul pe care-l mișca încet pe masă, și colțurile buzelor lui vinete tresăreau nervos. Șceavinski descoperi pe chipul lui aceeași batjocură ascunsă, aceeași ură aprigă, adîncă, de nestins, o ură pe care un european n-ar putea-o înțelege niciodată — ura unei fiare inteligente, cu chip de om, civilizate și politicoase față de o ființă de altă rasă.

— Las-o baltă, drăguțule, îi răspunse Rîbnikov cam în silă. La dracu ! Și la regiment mă tachinau toți, spunînd că seamăn cu un japonez. Ce mai la deal la vale ! Sînt căpitanul Rîbnikov. Cunoști zicala rusească : mutră de oaie, dar suflet de om. Să-ți povestesc mai bine o întîmplare din regimentul nostru...

— Din ce regiment ai făcut parte ? îl întrebă deodată Șceavinski.

Dar căpitanul parcă nici nu-i auzi întrebarea. Începu să-i povestească anecdote vechi, răsuflate, porcoase, care se spun prin tabere, în timpul manevrelor și prin cazărmi. Șceavinski se simți, fără voia lui, jignit

Seara, pe cînd se aflau într-o birjă, Sceavinski îl luă de mijloc şi-l trase spre el, spunînd încet :

— Căpitane... Dar nu, nu eşti căpitan, ci fără îndoială colonel, fiindcă altfel nu ţi-ar fi dat o misiune atît de serioasă. Aşadar, colonele, mă înclin în faţa curajului dumitale, adică, vreau să zic, în faţa nemaipomenitului curaj al poporului japonez. Uneori, cînd citesc despre exemplele de eroism diabolic de care aţi dat dovadă şi despre dispreţul vostru faţă de moarte, mă cutremur de entuziasm. Cîtă frumuseţe nepieritoare şi divină cutezanţă se ascund în fapta comandantului unui vas avariat de obuze, care la propunerea de a se preda şi-a aprins tăcut ţigara şi a pierit în valuri cu ţigara în gură ! Ce forţă uriaşă şi ce dispreţ admirabil faţă de inamic ! Dar elevii-ofiţeri de marină, care s-au dus la moarte sigură pe vase de incendiere, tot atît de veseli de parcă s-ar fi dus la un bal ? Vă mai amintiţi de locotenentul care — singur, absolut singur — a dus cu o barcă o torpilă spre capătul digului de la Port-Arthur ? A fost prins în razele reflectoarelor, şi din el şi torpila lui nu a rămas decît o pată mare de sînge pe zidul de beton, însă a doua zi toţi guarzii şi locotenenţii din flota japoneză l-au copleşit pe amiralul Togo, cu cereri prin care se ofereau să repete aceeaşi faptă nebunească. Ce eroi ! Dar şi mai admirabil a fost ordinul lui Togo, în care se spunea că ofiţerii de sub comanda sa nu au dreptul să-şi riște în felul acesta viaţa, care nu le aparţine lor, ci patriei. Al dracului de frumos !

— Ce stradă e asta ? îl întrerupse Rîbnikov, căscînd. După dealurile manciuriene nu mai ştiu să mă orientez în oraş. La noi, la Harbin...

Dar Sceavinski, împins de pasiunea lui, urmă, fără să-l asculte :

— Îți amintești de cazul ofițerului luat prizonier, care și-a sfărîmat capul de o piatră ? Dar lucrul cel mai uimitor sînt semnăturile samurailor. Desigur că nu știi despre ce e vorba, domnule căpitan Rîbnikov ? întrebă Șceavinski, sarcastic. Firește, n-ai auzit de așa ceva... Generalul Noghi a întrebat cine vrea să facă parte din prima coloană care trebuia să pornească la un asalt de noapte împotriva fortificațiilor din Port-Arthur. Aproape tot detașamentul s-a oferit să participe la această acțiune, să se ducă la moarte eroică. Și fiindcă cei gata să moară erau prea mulți și prea grăbiți, au cerut în scris să participe la acțiune, iar unii dintre ei, potrivit unui vechi obicei, își tăiau arătătorul de la mîna stîngă și-l alăturau semnăturii în chip de pecete de sînge. Asta au făcut samuraii !

— Samuraii ! repetă Rîbnikov cu un glas surd. Parcă se îneca. Șceavinski îi aruncă o privire fugară — din profil. În jurul gurii căpitanului apăru o expresie neașteptată, nemaivăzută pînă atunci, de blîndețe și duioșie, bărbia îi tremura, iar în ochi i se aprinsese lumina caldă, tremurătoare, care străbate uneori printre lacrimile abia izvorîte. Dar căpitanul își reveni numaidecît, închise o clipă ochii, apoi întoarse spre Șceavinski o față naivă, inexpresivă, și trînti deodată o înjurătură lungă și urîtă.

— Ce-i cu dumneata, căpitane ? exclamă Șceavinski, aproape speriat.

— Minciuni gazetărești, zise Rîbnikov, cu dispreț. Soldatul rus nu-i cu nimic mai prejos. Nici vorbă că e o deosebire. Ei se bat pentru viața lor, pentru glorie și independență, dar noi pentru ce ne-om fi băgat în războiul ăsta ? Nimeni nu știe ! Dracu știe ! Cum se spune : și-a băgat dracul coada ! Ce ? Nu-i adevărat ? Ha-ha-ha !

La curse, Șceavinski, urmărind caii, l-a mai pierdut din ochi pe căpitan. Dar în pauză îl vedea ba într-o tribună, ba într-alta, sus, jos, la bufet ori lîngă casele de joc. În ziua aceea, cuvîntul „Țușima“ era pe buzele tuturor; ale jucătorilor, jocheilor, *book-maker*-ilor, ba chiar și ale tuturor indivizilor zdrențăroși și misterioși totdeauna nelipsiți de la curse. Cuvîntul acesta era rostit și ca batjocură la adresa unui cal care pierduse cursa, și cu ciudă pentru pierdere, și cu rîs nepăsător, și cu amărăciune. Unii discutau cu pasiune. Șceavinski îl vedea de departe pe căpitan intrînd în vorbă cu diferiți oameni, în felul lui încrezător și degajat de bețiv, ici strîngînd mîna cuiva, colo bătîndu-l pe cîte cineva pe umăr. Silueta lui măruntă, șontîcă apărea pretutindeni.

De la curse s-au dus la un restaurant, și, după aceea, acasă la Șceavinski. Foiletonistului îi era puțin rușine de rolul său de detectiv amator, dar nu se simțea în stare să-l părăsească, deși din pricina acestei lupte surde și încordate cu sufletul altui om se simțea obosit și-l durea capul. După ce s-a convins că prin lingușire nu va ajunge la nici un rezultat, se străduia acum să-l facă pe căpitan să se dea de gol, răscolindu-i sentimentele patriotice.

— Totuși, mi-e milă de bieții maimuțoi japonezi, zise el, cu o părere de rău plină de ironie. Orice s-ar spune, Japonia și-a epuizat în acest război tot geniul național. După mine, seamănă cu un omuleț firav, care, în stare de euforie sau beție, ori din lăudăroșenie, a ridicat în spinare o greutate de douăzeci de puduri, și-a vătămat măruntaiele, și-acum trage să moară. Rusia este o țară cu totul deosebită! E un colos. Pentru ea, înfrîngerile din Manciuria sînt ca ventuzele scarifi-

cate pentru un om cu tensiune mare. O să vezi cum o să-și vină în fire după război și cum o să-nflorească, în timp ce Japonia va slăbi și va pieri. Greutatea a fost prea mare pentru ea. Degeaba spun unii că acolo există o civilizație, că toată lumea știe carte și că au o tehnică europeană. La urma urmei, japonezul rămîne totuși un asiatic, jumătate om, jumătate maimuță. Și ca tip se apropie de maimuțe, întocmai ca bușimanii, tuaregii și botocuzii. Este de ajuns să-i studiezi unghiurile feței. Într-un cuvînt — maimuțoi. Și n-am fost cîtuși de puțin învinși de cultura sau de tinerețea voastră politică, ci pur și simplu de o izbucnire dementă, de o criză de epilepsie. Știi ce înseamnă *raptus*? E un acces de turbare! În starea asta, o femeie slabă poate să rupă lanțuri și să doboare niște bărbați voinici ca pe niște copii neputincioși. Dar a doua zi nu mai e în stare să ridice nici măcar mîna. Așa este și Japonia. Crede-mă, accesul ei de eroism va fi urmat de neputință și marasm. Bineînțeles, mai înainte va trece printr-o fază de lăudăroșenie națională, de militarism jignitor și de șovinism nebunesc.

— Așa e, strigă căpitanul Rîbnikov, cuprins de un entuziasm prostesc. Ce e drept e drept. Lasă-mă să-ți strîng mîna, *musiu scriitorule*. Numaidecît îți dai seama că ai de-a face cu un om deștept.

Rîdea răgușit, în hohote, scuipa, îl bătea pe Șceavinski peste genunchi, îi scutura mîna. Pe Șceavinski îl cuprinse deodată un sentiment de rușine pentru metodele sale ascunse de cercetător perspicace al inimii omenești.

„Dar dacă greșesc, și Rîbnikov ăsta este într-adevăr un ofițer bețiv de infanterie? Ptiu, drace! Totuși, e imposibil. Însă dacă ar fi așa, o, Doamne, tare prostește mă mai port!“

Acasă, îi arătă căpitanului biblioteca sa, colecția de porțelanuri, niște gravuri rare și doi cîini siberieni, de rasă. Soția lui, o actriță neînsemnată de operetă, era plecată din oraș.

Rîbnikov se uită la toate, politicos, dar fără prea mare curiozitate, și gazdei i se păru că le privește cu un fel de plictiseală, ba chiar cu dispreț. La un moment dat, Rîbnikov deschise o revistă și citi cîteva rînduri cu glas tare.

„Iar a făcut o greșeală !“ își spuse foiletonistul, cînd îl auzi citind foarte corect, dar sacadat, rostind exagerat de exact fiecare literă, așa cum fac elevii foarte buni cînd studiază o limbă străină și vor să se laude. Însă probabil că Rîbnikov observă efectul cititului său, fiindcă închise curînd revista și întrebă :

— Dar și dumneata scrii, nu-i așa ?

— Da... puțin...

— La ce ziare scrii ?

Șceavinski îi spuse. Rîbnikov îi punea această întrebare pentru a șasea oară în ziua aceea.

— Ah, da, da, uitasem că te-am mai întrebat. Știi ceva, domnule scriitor ?

— Ce anume ?

— Uite ce-ți propun. Dumneata scrie, și eu o să-ți dictez... Adică n-o să dictez... O, cum aș îndrăzni ! Rîbnikov își frecă mîinile, înclinîndu-se grăbit. Dumneata scrii cum crezi de cuviință, iar eu o să dau numai ideile și unele... ca să zic așa... amintiri de război. Am o groază de material interesant.

Șceavinski se așeză pe colțul mesei, făcîndu-i căpitanului un semn șiret cu ochiul.

— Și, firește, să-ți pomenesc numele ?

— Păi de ce nu ? Se poate. N-am nimic împotrivă. Chiar așa să și scrii : „Datele astea mi le-a

comunicat cu amabilitate căpitanul Rîbnikov, întors de curînd de pe front."

— Perfect. Şi pentru ce-ţi trebuie ?

— Cum adică ?

— De ce vrei ca numele dumitale să figureze neapărat în amintirile acestea ? O să ai nevoie de asta mai tîrziu, cînd o să-ţi dai raportul ? Să arăţi că ai influenţat ziarele ruseşti ? Să dovedeşti cît eşti de dibaci ?

Dar, ca de obicei, căpitanul evită un răspuns direct.

— Poate n-ai timp ? Eşti ocupat cu altceva ? Atunci dă-le dracului de amintiri. Nici n-ai putea să scrii tot ce-a fost. Cum spune zicala : să treci prin viaţă e ceva mai greu decît să străbaţi un cîmp. Ce ? Nu-i adevărat ? Ha-ha-ha !

Între timp, lui Şceavinski îi veni în minte o idee interesantă. În camera lui de lucru se afla o masă mare, albă, lucrată din lemn de frasin, natural. Pe tăblia curată şi netedă a acestei mese, toţi cunoscuţii lui îşi lăsau autografele sub formă de aforisme, versuri, desene, ba chiar şi note muzicale. El îi spuse lui Rîbnikov :

— Uită-te la albumul acesta al meu, domnule căpitan. Nu vrei să scrii ceva în amintirea plăcutei şi, îndrăznesc să sper, îndelungatei noastre cunoştinţe ? (şi se înclină respectuos).

— De ce nu, cu plăcere, se învoi numaidecît Rîbnikov. Vrei să scriu ceva din Puşkin sau din Gogol ?

— Nu... Mai bine ceva de la dumneata.

— De la mine ? Perfect.

Luă tocul, muie peniţa în cerneală, se gîndi puţin şi dădu să scrie. Dar Şceavinski îl opri pe neaşteptate :

— Mai bine să facem altfel. Uite, aici ai o bucăţică de hîrtie şi nişte pioneze. Te rog să scrii ceva foarte interesant, apoi să acoperi scrisul cu hîrtia şi să prinzi colţurile în pioneze. Îţi dau cuvîntul meu de onoare, cuvîntul de onoare al unui scriitor, că timp de două luni nu mă voi atinge de această hîrtiuţă şi nu mă voi uita ce scrie dedesubt. De acord ? Aşadar, scrie. Eu ies din odaie, ca să nu te stingheresc.

Peste cinci minute, Rîbnikov îl strigă :

— Pofteşte !

— Gata ? îl întrebă Şceavinski, intrînd în odaie.

Rîbnikov luă poziţia de drepţi, îşi duse palma la frunte ca şi cum ar fi salutat şi răcni milităreşte :

— Gata, să trăiţi, înălţimea-voastră !

— Mulţumesc. Acum să mergem la Buff sau într-altă parte, zise Şceavinski. O să mai vedem. Astăzi am de gînd să te ţin toată ziua, căpitane.

— Îmi face foarte mare plăcere, răspunse Rîbnikov cu un glas răguşit de bas, ciocnindu-şi călcîiele.

Şi, ridicînd din umeri, îşi netezi cu un gest larg mustăţile.

Dar Şceavinski nu-şi ţinu cuvîntul, minţindu-l fără voia lui pe căpitan. În ultima clipă, înainte de a ieşi din casă, băgă de seamă că-şi uitase porttigaretul în birou. Îl lăsă pe Rîbnikov în antreu şi se întoarse să-l ia. Foaia albă de hîrtie, prinsă cu grijă în pioneze, îi stîrni curiozitatea. Neputînd rezista ispitei, aruncă o privire hoţească spre uşă şi, îndoind un colţ al hîrtiei, citi cuvintele scrise cu litere fine, clare, neobişnuit de elegante :

„Deşi eşti Ivanov al şaptelea, eşti totuşi un prost !"...

IV

Tîrziu după miezul nopţii, ieşiră dintr-un şantan de la marginea oraşului, însoţiţi de reputatul comic de operetă, Jenin-Lirski, de tînărul substitut de procuror, Saşka Ştralman, cunoscut în tot Petersburgul prin neasemuitul său talent de a povesti scene nostime de actualitate, şi de protectorul artelor, fiul de negustor Kariukov.

Lumina se îngîna cu întunericul. Era o noapte albă, caldă, străvezie, cu mii de nuanţe gingaşe, cu apa sidefie în canalurile liniştite, în care se oglindeau clar pietrele cenuşii ale cheiului şi verdeaţa nemişcată a copacilor, precum şi cerul palid, obosit parcă de insomnie, cu nori adormiţi, lungi, subţiri şi pufoşi ca nişte smocuri de vată destrămată.

— Şi acum unde mergem ? întrebă Şceavinski, oprindu-se în poarta grădinii. Mareşale Oiama ! Care e părerea dumitale competentă ?

Toţi cinci stăteau nehotărîţi pe trotuar. Era clipa obişnuită dinaintea zorilor, cînd în oamenii porniţi pe chef oboseala fizică luptă cu dorinţa nestăpînită de noi aventuri. Din grădină, ieşeau mereu alţi clienţi, rîzînd, fredonînd şi tîrşîindu-şi zgomotos picioarele pe lespezile albe, zvîntate de vînt. Cîntăreţele, cu pălării enorme, cu briliante sclipitoare în urechi, ieşeau grăbite, foşnindu-şi cu îndrăzneală mătasea jupoanelor, însoţite de bărbaţi eleganţi, îmbrăcaţi în haine de culoare deschisă, cu flori la butonieră. Doamnele acestea, pe care portarii le ajutau respectuos să se urce în trăsură şi în automobilele gata de pornire, îşi aranjau cu un gest degajat rochiile în jurul picioarelor şi dispăreau în noapte, ţinînd cu mîna partea din faţă a borului pălăriei. Coristele şi co-

cotele mai de lux plecau cu birje simple, cîte una sau două cu vreun bărbat. Altele — prostituatele, obișnuite, care fac trotuarul — mișunau de-a lungul gardului de lemn, încercînd să agațe bărbații care plecau pe jos, mai ales pe cei beți. În penumbra albă a nopții de mai, fețele lor păreau măști grosolane, albastre din pricina fardului, cu obrajii nefiresc de roșii și cu sprîncenele groase, perfect arcuite. Însă cu atît mai jalnic apăreau de sub culorile acestea vii galbenul tîmplelor scofîlcite, slăbiciunea gîtului vînos și grăsimea bărbiei lor moleșite. Doi sergenți călări înjurau de mama focului, repezindu-și mereu spre ele caii cu boturile înspumate, făcîndu-le să țipe, s-o ia la goană și să se agațe de mînecile trecătorilor. Lîngă grilajul canalului se îmbulzeau vreo douăzeci de oameni. Acolo se declanșase unul din obișnuitele scandaluri din zori de zi. Un ofițer imberb, beat mort, urla, prefăcîndu-se că vrea să scoată sabia, în timp ce un sergent de stradă îl ruga stăruitor, ducînd mereu mîna la inimă. Un individ beat, cu un aer suspect, cu o șapcă cu cozorocul rupt, îi spunea cu un glas dulceag și lingușitor : „Înălțimea-voastră, dați-i dracului, nu merită să-i luați în seamă. Trageți-mi mai bine mie una peste bot și vă sărut mîna, înălțimea-voastră." Iar din spatele celorlalți, un *gentleman* uscățiv și încruntat, căruia i se vedeau de sub gambeta trasă pe nas numai mustățile negre și groase, răcnea cu o voce de bas : „Ce vă mai bateți capul cu el ! Aruncați-l în apă și gata !"

— Într-adevăr, maior Fukușima, spuse actorul. Trebuie să încheiem într-un mod demn ziua plăcutei noastre cunoștințe. Să mergem la fete. Sașka, tu unde zici să mergem ?

— La Berta? răspunse Ştralman tot cu o întrebare
Rîbnikov chicoti, frecîndu-şi vesel mîinile.

— La femei? De ce nu? Dacă-i bal, bal să fie! Unde merg toţi, merg şi eu! Ce, nu-i adevărat? Dacă-i de mers să mergem, a spus papagalul. Ce? Ha-ha-ha!

Şceavinski îl prezentase tinerilor săi prieteni, luaseră masa împreună la cafe-şantan, ascultaseră orchestra românească şi băuseră şampanie şi lichioruri. O vreme, toţi se distraseră, dîndu-i lui Rîbnikov numele diverşilor comandanţi militari japonezi, cu atît mai mult cu cît se părea că îngăduinţa căpitanului nu cunoştea margini. Jocul acesta grosolan şi familiar îl începuse Şceavinski. E drept, uneori îşi dădea seama că nu se poartă frumos cu Rîbnikov, ba că săvîrşeşte poate chiar şi un act de trădare. Dar se liniştea, zicîndu-şi că nu-şi spusese niciodată cu glas tare bănuielile, iar cunoscuţilor lui nici prin minte nu le trecea să se gîndească la aşa ceva.

La începutul serii, îl observase cu atenţie pe Rîbnikov. Căpitanul era mai zgomotos şi mai vorbăreţ decît toţi ceilalţi: ciocnea mereu paharul cu vecinii, sărea în picioare, se aşeza iar, vărsa vinul pe faţa de masă, aprindea ţigara pe dos. Totuşi, foiletonistul băgă de seamă că Rîbnikov bea foarte puţin.

La plecare, Rîbnikov fu nevoit să meargă iarăşi în birjă cu ziaristul. Şceavinski nu era beat, ci numai uşor ameţit. În general, rezista foarte bine la băutură, însă capul îi vuia de parcă clocotea în el spuma şampaniei. Îl privi pe căpitan dintr-o parte. În semiîntunericul nopţii albe, faţa lui Rîbnikov căpătase o nuanţă închisă, argiloasă. Toate cutele se accentuaseră şi deveniseră negre,

iar zbîrciturile de la tîmple, de lîngă nas şi din jurul gurii se adînciseră şi ele. Căpitanul şedea gîrbovit, cu mîinile ascunse în mînecile mantalei, răsuflînd greu, cu gura deschisă. Avea aerul unui om obosit, bolnav. Şceavinski simţi mirosul respiraţiei lui şi se gîndi că un astfel de miros acru îl are răsuflarea jucătorilor după cîteva nopţi petrecute la masa de joc, sau a oamenilor istoviţi de insomnie ori de muncă intelectuală încordată. Îl copleşi un val de milă şi duioşie. Îl îmbrăţişă pe Ribnicov şi, trăgîndu-l spre el, îi spuse prietenos :

— Ei bine, căpitane. Mă predau. N-am scos-o la capăt cu dumneata şi-ţi cer iertare pentru neplăcerea pe care ţi-am pricinuit-o. Dă-mi voie să-ţi strîng mîna.

Îşi scoase de la butonieră trandafirul pe care i-l pusese în piept, în grădină, o vînzătoare de flori, şi-l înfipse în petliţa mantalei căpitanului.

— Asta-i în semn de pace, căpitane. Să nu ne mai chinuim unul pe altul.

Birjarul opri în faţa unei case de piatră, cu etaj, cu o intrare frumoasă şi cu obloanele trase la ferestre. Ceilalţi, care ajunseseră înaintea lor, îi aşteptau. N-au fost lăsaţi să intre chiar îndată. Mai întîi, în poarta grea se deschise o ferestruică doar cît o palmă, în care apăru ochiul cenuşiu, rece şi atent al cuiva, şi abia după aceea se deschise şi uşa.

Localul acesta era ceva intermediar între un bordel scump şi un club de lux. Avea o intrare somptuoasă. În antreu se afla un urs împăiat, pretutindeni covoare de preţ, lustre, perdele de mătase, chelneri îmbrăcaţi în frac, cu mănuşi. Aici veneau bărbaţii care nu voiau să-şi încheie noaptea o dată cu închiderea restaurantelor. Aici puteai să joci cărţi, găseai vinuri scumpe şi totdeauna

un mare număr de femei frumoase, tinere, care se schimbau des.

Au urcat la etaj. Sus era amenajat un salon spațios, cu plante în butoiașe și cu un divan așezat lîngă balustrada scării. Șceavinski urcă scara la braț cu Rîbnikov. Deși își dăduse cuvîntul să nu-l mai tachineze, nu se putu stăpîni să nu zică :

— Să urcăm pe eșafod, căpitane.

— Nu mă tem, răspunse acesta, domol. Și așa înfrunt moartea în fiecare zi.

Făcu un gest ușor cu mîna, zîmbind forțat. Zîmbetul dădu pe neașteptate feței lui cenușii o expresie de oboseală și bătrînețe.

Șceavinski îl privi tăcut, cu mirare. Îi era rușine de purtarea lui. Însă Rîbnikov o întoarse imediat :

— Ei da, moartea. Un ostaș trebuie să fie totdeauna gata să moară. Ce să-i faci ? E un mic neajuns al profesiei noastre.

Șceavinski și mecena Kariukov, binecunoscuți în local și socotiți oaspeți de onoare, fură întîmpinați cu zîmbete vesele și cu plecăciuni adînci.

Li s-a pus la dispoziție un salon mare, bine încălzit, cu pereții acoperiți cu tapete roșii, aurite, pe jos cu un covor gros, de un verde-deschis, iar în colțuri și pe masă, cu candelabre. S-au servit : șampanie, fructe și bomboane. Au venit femeile — întîi trei, apoi încă două, iar după aceea se perindau mereu altele, toate drăguțe, pudrate din belșug, cu brațele, gîtul și pieptul goale, îmbrăcate cu rochii scumpe, în culori vii. Multe purtau fuste scurte pînă la genunchi, una era îmbrăcată cu o uniformă cafenie de liceană, iar alta, cu pantaloni strîmți, pe cap cu o tichie de jocheu. A venit și o doamnă mai în vîrstă, grasă, înveșmîntată în

negru — un fel de patroană sau administratoare. Avea o înfățișare foarte cuviincioasă, fața galbenă ca lămîia, cu pielea zbîrcită. Rîdea mereu cu un rîs plăcut de femeie bătrînă, tușea și fuma fără încetare. Pe Șceavinski, pe actor și pe mecena îi trata cu cochetăria degajată a unei doamne care ar fi putut să le fie mamă, le atingea mîna cu batista, iar lui Ștralman — evident favoritul ei — îi spunea Sașka.

— Hai, generale Kuroki, zise Kariukov, să bem pentru strălucitele succese ale glorioasei armate din Manciuria. Ai o mutră cam acră.

Șceavinski îl întrerupse, căscînd :

— Ajunge, domnilor. Cred că ar fi timpul să vă lăsați de jocul ăsta. Abuzați de bunătatea căpitanului.

— Nu mă supăr, se împotrivi Rîbnikov. Să bem, domnilor, în sănătatea drăguțelor noastre doamne.

— Cîntă ceva, Lirski, îl rugă Șceavinski pe actor.

Acesta se așeză cu plăcere la pian și începu să cînte o romanță țigănească. De fapt nu cînta, ci mai curînd povestea, fără să-și scoată țigara de foi din gură, uitîndu-se în tavan și legănîndu-se afectat. Femeile îi țineau isonul cu glas tare și fals, întrecîndu-se care mai de care s-o ia înaintea celorlalte. Apoi Sașka Ștralman imită la perfecțiune un fonograf, prefăcîndu-se că redă o operă italiană, apoi imită diferite animale. Kariukov dansa fandango, cerînd mereu alte sticle de vin.

El dispăru primul din salon cu o poloneză roșcovană și tăcută ; după el urmară Ștralman și actorul. Nu mai rămăseseră decît Șceavinski, pe genunchi cu o unguroaică oacheșă cu dinți foarte albi, și Rîbnikov, alături de o femeie blondă, grasă,

îmbrăcată cu o bluză de atlaz albastru, cu un decolteu pătrat pînă la jumătatea pieptului.

— Să ne despărțim pentru cîteva clipe, căpitane, zise Șceavinski, sculîndu-se în picioare și întinzîndu-se. E tîrziu. Sau, mai exact, e devreme. Vino la mine la dejun pe la unu. Mămico, băutura s-o treci în contul lui Kariukov. Dacă iubește sfînta artă, să plătească pentru onoarea de a cina cu slujitorii ei. Toate bune.

Femeia blondă își încolăci brațul gol pe după gîtul căpitanului și zise simplu :

— Să mergem și noi, sufletelule. Într-adevăr, e tîrziu.

V

Avea o cameră mică, plăcută, cu tapete albastre și cu o lampă-felinar suspendată de tavan, de un albastru-pal. Pe măsuța de toaletă era o oglindă rotundă, în ramă albastră, pe un perete, o litografie, pe alt perete, un covor, iar de-a lungul lui, un pat lat, de metal.

Femeia se dezbrăcă și-și frecă ușor șoldurile, cu un sentiment de ușurare și plăcere, acolo unde combinezonul făcuse cute din pricina corsetului. Apoi, micșoră flacăra lămpii, se așeză pe pat și începu să-și desfacă liniștită șireturile de la ghete.

Rîbnikov ședea la masă, cu coatele desfăcute și cu capul în mîini, uitîndu-se fix la picioarele ei mari, armonioase, cu pulpe pline, frumos subliniate de ciorapii ei negri ajurați.

— Nu te dezbraci, ofițerule ? îl întrebă femeia. Ia spune, drăguțule, de ce zic de dumneata că ești general japonez ?

Rîbnikov rîse, fără să-și ia privirea de la picioarele ei.

— Prostii. Glume de-ale lor. Cunoști probabil versurile: Nu-i păcat să rîzi de ceea ce la rîs te-mbie...

— Sufletelule, îmi mai oferi niște șampanie? Ei, dacă ești atît de zgîrcit, să cer măcar niște portocale. Rămîi numai cîtva timp sau toată noaptea?

— Toată noaptea. Hai, vino lîngă mine.

Femeia se întinse alături de el, aruncă țigara pe jos și începu să se foiască sub plapomă.

— Îți place să dormi la perete? îl întrebă ea. Bine, stai așa, stai așa. Vai, ce picioare reci ai! Știi că-i ador pe militari? Cum te cheamă?

— Pe mine? Își drese glasul, tușind, și răspunse, șovăitor: sînt căpitanul Rîbnikov. Vasili Alexandrovici Rîbnikov.

— Aha, Vasca! Cunosc un licean, Vasea, grozav de drăguț.

Se ghemui sub plapomă și începu să cînte, rîzînd:

Vasea, Vasea, cine-mi ești
Tot înșiri mereu povești...

— Dar zău că semeni cu un japonez. Și știi cu cine? Chiar cu mikadoul. Avem un portret de-al lui. Păcat că-i prea tîrziu, că ți l-aș arăta. Semeni cu el ca două picături de apă.

— Sînt încîntat, zise Rîbnikov, și-i mîngîie ușor umărul neted și rotund.

— Sau poate că ești, într-adevăr, japonez? Ei zic că ai fost la război. E-adevărat? Vai, sufletelule, mă gîdili teribil. Ia spune, e groaznic acolo, la război?

— Groaznic... Ba nu, nu prea. Să lăsăm astea, zise el cu un glas obosit. Cum te cheamă ?

— Clotilda. Dar ţie îţi spun în secret — numele meu adevărat este Nastasia. Dar aici îmi spun Clotilda, fiindcă numele meu e prea urît... Nastia, Nastasia, parcă ar fi de bucătăreasă.

— Nastia ? repetă el, îngîndurat, sărutînd-o uşor pe sîn. Ba nu, e frumos, Nas-tia, repetă el încet.

— Ce ai găsit frumos la el ? Malvina, Vanda, Jenia, Irma... zic şi eu nume frumoase. Vai, sufleţelule ! Şi se lipi de el. Eşti simpatic... Şi ai părul atît de negru. Îmi plac bruneţii. Probabil că eşti căsătorit ?

— Nu, nu sînt căsătorit.

— Las' că ştiu eu poveştile astea. Aici toţi ziceţi că sînteţi burlaci. Dar pesemne că ai şi vreo şase copii.

Din cauză că fereastra era închisă cu obloane, iar lampa abia mai pîlpîia, în odaie era întuneric. Faţa ei, care era aproape de tot de a lui, se contura ciudat pe albul şters al pernei. Nu mai semăna cu faţa dinainte, o faţă de rusoaică, rotundă, simplă şi frumoasă, cu ochi cenuşii. Acum părea mai trasă şi, parcă schimbîndu-şi expresia în mod ciudat în orice clipă, devenea gingaşă, enigmatică, amintindu-i lui Rîbnikov un chip drag, binecunoscut, fermecător, atît de apropiat cîndva.

— Cît eşti de frumoasă ! şopti el. Te iubesc... Te iubesc...

Pe neaşteptate, rosti un cuvînt neînţeles, cu totul străin pentru urechea femeii.

— Ce-ai spus ? îl întrebă ea, uimită.

— Nimic... Nimic. Aşa o vorbă. Scumpo ! Femeie ! Eşti femeie... Te iubesc...

îi săruta mîinile, gîtul şi părul, tremurînd de nerăbdare, şi înfrînarea propriei sale nerăbdări îi provoca o încîntare nespusă. Îl cuprinsese o pasiune tumultoasă şi plină de gingăşie pentru femeia aceasta sătulă, pentru trupul ei plin, tînăr, îngrijit şi frumos. Dorul de femeie, înăbuşit pînă atunci de viaţa de ascet, de continua oboseală fizică, de munca încordată a minţii şi a voinţei, izbucni în el cu o flacără uriaşă, îmbătătoare.

— Şi mîinile tale sînt reci, zise ea cu stîngăcie şi sfială. Omul acesta avea în el ceva surprinzător, neînţeles, care o nelinişteа. Mîini reci — inima caldă...

— Da, da, da... Inima, repeta el ca un nebun, tremurînd, cu glas întretăiat. Inima caldă... Inima...

Ea se obişnuise de mult cu ritualul exterior şi cu amănuntele ruşinoase ale dragostei, şi le executa în fiecare zi de cîteva ori — mecanic, cu nepăsare, adesea cu un dezgust reţinut. Sute de bărbaţi, începînd cu bătrînii care-şi puneau peste noapte dinţii în pahar şi sfîrşind cu băieţandrii care îşi schimbă vocea — civili, militari, unii pleşuvi, iar alţii păroşi ca nişte maimuţe, pătimaşi ori neputincioşi, morfinomani, care nu-şi ascundeau viciul în faţa ei, bărbaţi nespus de frumoşi, infirmi, desfrînaţi, care uneori îi făceau greaţă, tineri ce se porneau pe plîns din pricina primului păcat — toţi o îmbrăţişau cu vorbe neruşinate, cu sărutări lungi, îi duhneau în obraz, gemeau în paroxismul patimii animalice, care — ea ştia bine — va fi înlocuită curînd cu un dezgust făţiş şi nestăvilit. Toate chipurile bărbăteşti îşi pierduseră de mult în ochii ei orice trăsături individuale şi se contopiseră parcă într-un singur chip dezgustător, dar inevitabil, veşnic aplecat spre ea, desfrînat, cu o

gură băloasă, cu ochii încețoșați, ca de mică, schimonosit și urîțit de grimasa senzualității de care îi era scîrbă, fiindcă ea n-o împărtășea niciodată. Apoi, toți erau grosolani, pretențioși, lipsiți de cea mai elementară rușine, de cele mai multe ori urîți și ridicoli, așa cum poate fi urît și ridicol un om din zilele noastre îmbrăcat numai cu rufăria de corp. Dar acest ofițer mărunțel, în vîrstă, îi făcea o impresie nouă, cu totul deosebită, atrăgătoare. Toate mișcările lui se distingeau prin prudența lor insinuantă. Mîngîierile, sărutările și atingerile lui erau neînchipuit de gingașe. Și cu toate acestea, el o prindea pe nesimțite în mreaja nervoasă a pasiunii adevărate, încordate, animalice, care chiar de la distanță, chiar fără voia ei, răscolește senzualitatea femeii, o face docilă, o supune dorințelor masculului. Dar biata ei minte mărginită, care nu depășea cadrul îngust al bordelului, nu putea să-și dea seama de farmecul acesta ciudat și emoționant. Putea doar să șoptească, rușinată, fericită și mirată, obișnuitele cuvinte vulgare :

— Ce bărbat interesant ești ! Ești puișorul meu ! Așa e ?

Femeia se ridică din pat, stinse lampa și se culcă din nou lîngă el. Printre crăpăturile obloanelor pătrundea lumina dimineții, umplînd camera cu o penumbră albăstruie, cețoasă. Din odaia de alături se auzea ticăitul unui deșteptător. De departe răzbătea un cîntec trist.

— Cînd mai vii ? îl întrebă Nastasia.

— Cum ? zise, somnoros, Rîbnikov, deschizînd ochii. Cînd mai vin ? Curînd... Mîine...

— Mă minți. Zău, spune adevărat, cînd vii ? O să-mi fie dor de tine.

— Mm... O să venim cu dor. O să le scriem... Ei se vor opri în munți... murmura el cuvinte fără șir.

O piroteală grea îi încătușa trupul. Dar, cum li se întîmplă de obicei oamenilor care nu s-au mai bucurat de mult de un somn regulat, nu izbutea să adoarmă. De-abia începea conștiința să i se acopere cu vălul întunecat, ușor și plăcut al uitării, că un impuls lăuntric, îngrozitor, îi făcea trupul să zvîcnească. Tresărea, gemea, își deschidea larg ochii plini de o spaimă sălbatică și se cufunda iarăși în starea enervantă de tranziție, între vis și veghe, stare asemănătoare cu un delir plin de vedenii confuze și înfricoșătoare.

Femeii nu-i era somn. Ședea pe pat, numai în cămașă, cu brațele goale încolăcite pe după genunchii strînși, uitîndu-se la Rîbnikov, curioasă și înfiorată. În penumbra albăstrie, chipul lui părea și mai galben. Trăsăturile i se ascuțiseră și semăna cu un mort. Își ținea gura deschisă, dar nu i se auzea răsuflarea. Și pe întreaga lui față, mai ales în jurul ochilor și al gurii, se așternuse pecetea unei oboseli și a unei suferințe omenești atît de profunde, cum nu-i mai fusese dat să vadă. Femeia îl mîngîie încetișor pe părul aspru și pe frunte. Pielea lui era rece și acoperită de o sudoare lipicioasă. Atingerea îl făcu pe Rîbnikov să tresară ; țipă, speriat, și se ridică repede în capul oaselor.

— A ! Cine e ? Cine ? izbucni el cu un glas întretăiat, ștergîndu-și fața asudată cu mîneca de la cămașă.

— Ce-i cu tine, puiule ? îl întrebă femeia, cu milă. Ți-e rău ? Vrei puțină apă ?

Dar Rîbnikov se mai liniștise și se întinse din nou în pat.

— Nu, mulțumesc. Acum mi-e bine... Am visat... Te rog, fetițo, dragă, culcă-te.

— Cînd să te scol, sufletelule ?

— Să mă scoli.. în zori... Soarele răsare devreme și vin dragonii... O să mergem cu barca... Știi ? O să mergem cu barca peste rîu.

Tăcu, și cîteva minute rămase liniștit. Dar fața lui încremenită, ca de mort, se schimonosi deodată de o durere chinuitoare. Se răsuci, gemînd, pe spate, și de pe buze îi năvăliră cuvinte ciudate, misterioase, într-o limbă străină.

Femeia asculta, cu respirația tăiată, cuprinsă de spaima superstițioasă pe care o naște totdeauna delirul unui om adormit. Fața lui se afla la două palme de ea, și femeia o privea țintă. El tăcu vreo cîteva clipe, apoi începu iar să înșire vorbe multe, străine. Se întrerupse iar, de parcă asculta ce-i spune altcineva. Și ea auzi deodată singurul cuvînt japonez pe care-l cunoștea din ziare, rostit cu glas tare, clar și ferm :

— *Banzai !*

Inima îi bătea atît de tare, că făcea să tresară des și repetat pătura plușată ce-o acoperea. Își aminti că tovarășii de chef îi dăduseră în salonul roșu lui Rîbnikov numele a tot felul de generali japonezi și o urmă de bănuială miji în mintea ei mărginită.

Cineva bătu ușor în ușă. Ea se sculă și deschise.

— Tu ești, Clotildocika ? se auzi șoapta unei femei. Nu dormi ? Hai o clipă la mine. A sosit Leonka și face cinste cu lichior de caise. Vino, dragă.

Era Sonia Karaimka, vecina de cameră a Clotildei, legată de ea prin dragostea aceea isterică și dulceagă, care le apropie totdeauna pe două femei în astfel de localuri.

— Bine. Vin numaidecît. O să-ți povestesc ceva foarte interesant. Așteaptă numai să mă îmbrac.

— Prostii ! Ce să te îmbraci ! Te jenezi de Leonka ? Hai așa cum ești.

Dar femeia își trase fusta.

Rîbnikov se trezi.

— Unde te duci ? întrebă el, somnoros.

— Vin îndată, am puțină treabă, răspunse ea, încheindu-și grăbită fusta. Dormi ! Vin îndată !

Dar el se și cufundase într-un somn adînc și nu mai auzi ultimele ei cuvinte.

VI

Leonka era idolul întregii case, începînd cu patroana și terminînd cu ultima servitoare. În localuri de acestea, unde plictiseala, lipsa de activitate și literatura proastă generează gusturi romantice, hoții și detectivii stîrnesc cea mai mare admirație, datorită vieții lor eroice, plină de peripeții palpitante, de primejdii și capcane. Leonka apărea aici în cele mai variate costume, aproape machiat. Cîteodată, el tăcea, misterios, și — lucrul acesta îl știa toată lumea — de multe ori le dovedise celor din jur că sergenții din cartier se poartă față de el cu nemărginit respect și-i execută ordinele orbește. O dată, cu trei-patru cuvinte, spuse într-un jargon necunoscut, a pus capăt într-o clipă unui scandal îngrozitor, stîrnit de niște hoți beți, care au părăsit imediat localul, fără să crîcnească. În afară de aceasta, din cînd în cînd avea bani cu ghiotura. De aceea, nu e de mirare că Henriette sau, cum o numea el, Ghenka, fata „cu care era în amor", se bucura de un respect general deosebit, îmbinat cu invidie.

Leonka era un tînăr oacheş, pistruiat, cu mustăţi negre, răsucite în sus pînă aproape de ochi, cu o bărbie joasă şi lată şi cu ochi negri, frumoşi şi neruşinaţi. Acum şedea pe divan, fără haină, cu vesta descheiată şi cravata desfăcută. Nu era prea înalt, dar zvelt, cu pieptul bombat şi muşchii tari, gata parcă să-i rupă mînecile cămăşii sus la umeri. Lîngă el, cu picioarele sub ea, şedea Ghenka, iar în faţa lui, Clotilda. El povestea cu un aer neglijent şi cu un ton trufaş şi căutat, sorbind încet lichiorul cu buzele sale roşii.

— L-au adus la secţie. În buletinul de populaţie scria Kornei Sapetov, tîrgoveţ din Kolpinsk, sau dracu ştie de unde. Bineînţeles, era beat mort, canalia. „Băgaţi-l la răcoare, ca să se trezească". Pînă acum nimic deosebit. Dar tocmai în clipa aceea am intrat întîmplător eu în biroul comisarului. Cînd l-am văzut, am rămas tablou. O cunoştinţă veche. Sanka Measnik. Triplu omor şi spargere la o biserică. I-am făcut imediat semn cu ochiul comisarului de serviciu, şi am ieşit pe coridor, cu aerul cel mai senin din lume. Comisarul, după mine. „Ce s-a întîmplat, Leonti Spiridonovici ?" „Ia să-l duceţi pe frumosul ăsta o clipă la secţia judiciară." L-au dus. Ticălosul nici n-a tresărit măcar. Eu m-am uitat drept în ochii lui, zicînd... Leonka bătu semnificativ cu degetele în masă. „De cînd ai venit din Odesa, Sanecika ?" El, fireşte, făcea pe niznaiul. Ticălos, nu glumă ! „Nu ştiu cine este Sanka Measnik. Eu sînt cutare." Dar eu m-am apropiat de el, l-am apucat de barbă şi... am rămas cu ea în mînă. Era falsă ! „Recunoşti, porc de cîine ?" „Nu ştiu nimic." I-am plesnit una între ochi şi-ncă una, de i-a dat borşul. „Recunoşti ?" „Nu ştiu nimic." „Aha, din ăştia-mi eşti ! Eu mă port omeneşte cu tine, şi tu... Dar

ți-ai făcut-o singur. Ia să-l aduceți încoace pe Akenti Bloha." Era un infractor arestat, care-l ura de moarte pe Sanka. Eu, fetelor, cunosc toate afacerile ăstora. L-au adus pe Bloha. „Ce zici, Bloha, cine-i individul ăsta?" Bloha rîde: „Păi cine să fie, dacă nu Sanka Measnik? Ce mai faci, Sanecika? De cînd ai binevoit să poftești pe la noi pe-aici? Cum ți-a mers la Odesa?" Atunci, Measnik s-a dat bătut: „Arestează-mă, Leonti Spiridonovici. Ai biruit. Nimeni nu-ți scapă, Leonti Spiridonovici. Îmi dai o țigară?" Bineînțeles că i-am dat. Asta nu refuz niciodată, din altruism. Și l-au dus pe robul Domnului la pușcărie. Lui Bloha i-a aruncat numai o privire. Și m-am gîndit: „Nu-l văd bine pe Bloha. Measnik o să-i facă de petrecanie."

— O să-i facă de petrecanie? întrebă Ghenka în șoaptă, îngrozită, cu un ton lingușitor și plină de convingere.

— Nici vorbă că-i face de petrecanie. Așa e ăsta!

Leonka sorbi o înghițitură din păhărel, încîntat de sine. Ghenka îl privea fix, speriată, cu o atenție atît de încordată, încît rămăsese cu gura deschisă. Apoi se dezmetici și se plesni cu palmele peste coapse.

— O, Doamne! Ce grozăvie! Gîndește-te numai, Clotildocika! Și nu te-ai temut, Leonea?

— Ce întrebare! Să mă tem de un derbedeu?!

Atenția și entuziasmul femeilor îl ațîțaseră și începu să le povestească întîmplarea cu niște studenți care făceau bombe pe insula Vasilevski. Polițaiul orașului îl însărcinase pe el să-i aresteze. După cum s-a constatat mai tîrziu, apucaseră să adune vreo douăsprezece mii de bombe. Dacă toate

astea ar fi explodat, s-ar fi dus dracului nu numai casa asta, dar jumătate din Petersburg.

A urmat o povestire captivantă despre nemaipomenitul eroism al lui Leonka, travestit în student, care a pătruns în „laboratorul infernal", a făcut cuiva semn de la fereastră și într-o clipă i-a dezarmat pe răufăcători. Pe unul dintre ei l-a prins de mînecă tocmai în clipa cînd voia să arunce în aer un morman de bombe.

Ghenka, înfricoșată, se pocnea cu palmele peste picioare, întorcîndu-se mereu spre Clotilda și exclamînd :

— Vai de mine, Doamne, Dumnezeul meu! Gîndește-te numai, Clotildocika, ce ticăloși sînt studenții ăștia! Niciodată nu i-am avut la inimă.

În sfîrșit, emoționată și încîntată de iubitul ei, îi sări de gît și începu să-l sărute zgomotos.

— Leonecika, sufletul meu! Mi-e groază chiar și numai să aud toate astea! Cum de nu te temi de nimic?

El își răsuci mustața, încîntat de sine, zicînd nepăsător :

— De ce să mă tem? Odată tot moare omul. Și-apoi, pentru asta sînt plătit.

Pe Clotilda o chinuiau invidia și gelozia pe prietena ei care avea un iubit atît de grozav. Bănuia vag că Leonka povestește minciuni, pe cîtă vreme ei i se întîmplase chiar acum ceva cu totul neobișnuit, prin care nu mai trecuse nimeni și care ar fi făcut să pălească într-o secundă impresia produsă de faptele eroice ale lui Leonka. Șovăi cîteva clipe. O mai rețineau încă urme de milă și duioșie pentru Rîbnikov. Dar dorința isterică de a se remarca, povestind un caz romantic, o birui, și zise rar, aproape în șoaptă :

— Știi că am vrut să-ți spun ceva, Leonea. Astăzi am un client ciudat.

— Crezi că e vreun pungaș ? întrebă Leonka, îngăduitor.

Ghenka se supără.

— De unde ai mai scos-o și pe-asta ? E un ofițeraș beat acolo.

— Să știi că unii pungași se travestesc în ofițeri, o întrerupse Leonka, grav. Dar ce ai vrut să spui, Clotilda ?

Atunci, ea povesti amănunțit, cu spiritul de observație pur feminin pentru lucruri mărunte, tot ceea ce știa de Rîbnikov. Cum prietenii lui îi spuneau generalul Kuroki, cum semăna cu un japonez, despre ciudata lui gingășie și patimă, vorbi de aiurările lui și, în sfîrșit, de felul cum rostise cuvîntul „banzai".

— Nu cumva minți ? o întrebă repede Leonka, și în ochii lui întunecați se-aprinseră scîntei tăioase.

— Zău ! Să nu mă ridic de pe locul ăsta ! Uită-te pe gaura cheii, că o să deschid oblonul. Leit japonez !

Leonka se ridică încet, cu un aer serios, își îmbrăcă haina și-și pipăi cu grijă buzunarul interior, din stînga.

— Hai, spuse el cu un ton hotărît. Cu cine a venit aici ?

Din întregul grup nu mai rămăseseră decît Kariukov și Ștralman. Dar pe Kariukov nu izbutiră să-l trezească, iar Ștralman, cu ochii roșii, cîrpiți de somn, bombăni pe jumătate beat :

— Ce ofițer ? Dracu să-l ia. S-a așezat la noi la masă, la Buff, dar de unde-a răsărit, nu știe nimeni.

Și începu să se îmbrace, fornăind furios. Leonka

își ceru scuze și ieși. Văzuse pe gaura cheii fața lui Rîbnikov și, cu toate că se mai îndoia încă, hotărî, ca un bun patriot, îndrăzneț și plin de imaginație, să acționeze pe cont propriu. După cîteva clipe se și afla în pragul casei și dădea semnale de alarmă cu țignalul.

VII

Rîbnikov se trezi brusc, ca și cum o voce imperioasă dinăuntrul lui i-ar fi poruncit : „Scoală-te !" Cele aproape două ore de somn îl odihniseră perfect. Mai întîi, aruncă o privire bănuitoare spre ușă, pentru că i se păru că-l privește țintă cineva din direcția aceea. Apoi, se uită în jurul lui. Oblonul era pe jumătate deschis, și în odaie se vedea bine orice lucru. Femeia ședea la masă, tăcută și palidă, privindu-l cu ochii ei uriași, de culoare deschisă.

— Ce s-a întîmplat ? o întrebă Rîbnikov, neliniștit. Spune, ce s-a întîmplat ?

Ea nu răspunse. Dar bărbia începu să-i tremure și dinții îi clănțăneau.

O licărire crudă, bănuitoare se aprinse în ochii ofițerului. Se aplecă peste pat și-și aținti urechea spre ușă. O mulțime de pași, de oameni neobișnuiți probabil să umble cu grijă, se apropiau pe coridor și se opreau pe neașteptate lîngă ușă.

Ușor, fără zgomot, Rîbnikov sări de pe pat și răsuci de două ori cheia în broască. Numaidecît răsunară bătăi în ușă. Femeia se trînti cu capul pe masă, țipînd și acoperindu-și fața cu palmele.

În cîteva clipe, căpitanul se îmbrăcă. Iar se auziră bătăile în ușă. Nu avea decît chipiul pe cap. Sabia și mantaua le lăsase jos. Era palid, dar cu

desăvîrşire liniştit. Nici măcar mîinile nu-i tremurau în timp ce se îmbrăca, şi toate mişcările sale erau iuţi şi îndemînatice. După ce încheie ultimul nasture al hainei, se apropie de femeie şi-i strînse mîna atît de tare la încheietură, încît faţa acesteia se înroşi brusc de sîngele care-i năvăli în obraz.

— Dacă te mişti sau ţipi, te omor, zise el încet, plin de mînie, fără să-şi descleşteze fălcile.

Se auziră iar bătăi în uşă, apoi o voce surdă:

— Domnule, vă rog să deschideţi.

Acum, căpitanul nu mai şchiopăta. Mişcîndu-se repede, fără zgomot, sări lin, ca o pisică, pe pervaz, şi cu o mişcare bruscă deschise fereastra. Jos sub el, se vedea curtea pavată cu cîteva firicele de iarbă ofilite printre pietre şi cîţiva copăcei pipernicţi. Nu şovăi nici o clipă, însă tocmai cînd se pregătea să sară, stînd călare pe pervazul de fier, de care se şi proptise cu mîna stîngă, şi cu un picior atîrnat în afară, femeia se repezi la el, ţipînd, şi-l prinse de mîna stîngă. El se smulse, făcu o mişcare greşită şi cu un ţipăt slab, de mirare parcă, se prăbuşi în gol.

Uşa şubredă a odăii se prăbuşi aproape în aceeaşi clipă înăuntru. Cel dintîi năvăli în odaie Leonka, gîfîind, rînjind, cu ochii scînteietori. În urma lui se năpustiră nişte sergenţi de stradă uriaşi, tropăind, cu săbiile în mîna stîngă. Cînd văzu fereastra deschisă şi pe femeie agăţată de pervaz ţipînd într-una, Leonka înţelese într-o clipă ce se întîmplase. Era fără îndoială cutezător din fire şi fără să stea pe gînduri, fără un cuvînt, de parcă ar fi prevăzut şi eventualitatea aceasta, sări din fugă pe fereastră şi căzu la doi paşi de Rîbnikov, care zăcea, jos, pe pavaj, nemişcat, pe o parte. Cu toate că lui Leonka îi vuia capul din pricina

căderii și simțea o durere îngrozitoare în pîntece și în călcîie, nu-și pierdu firea și se aruncă în aceeași clipă cu tot trupul peste căpitan.

— Stai! Nu-mi scapi tu! horcăia el, strîngîndu-și victima cu o furie turbată.

Căpitanul nu se împotrivea. În ochi îi ardea o ură neîmpăcată, însă era palid ca un mort, și la colțurile gurii îi mustea o spumă trandafirie.

— Nu mă apăsa, zise el cu glasul sugrumat, mi-am rupt piciorul în cădere.

1905

Gambrinus

I

Așa se numea o berărie dintr-un port animat din sudul Rusiei. Cu toate că se afla pe o stradă foarte frecventată, o găseai destul de greu fiindcă era într-un subsol. Deseori, chiar și unii clienți obișnuiți și bine primiți la Gambrinus treceau pe lîngă cunoscutul local fără să-l observe, și abia după ce depășeau alte două-trei prăvălii vecine, își dădeau seama că merseseră prea departe.

Nu avea firmă. Se intra de-a dreptul de pe trotuar pe o ușă îngustă, totdeauna deschisă. De la ușă cobora îndată o scară tot atît de îngustă, cu douăzeci de trepte de piatră, tocite și sparte de milioanele de cizme grele care le călcaseră. La capătul scării, pe perete, se afla imaginea colorată, în *relief*, a gloriosului protector al berii — regele Gambrinus, înaltă cam cît doi oameni. Pesemne că această sculptură fusese prima lucrare a unui amator și părea executată grosolan din bucăți împietrite de burete poros, însă tunica roșie, mantia de hermină, coroana de aur și cana de bere ridicată în sus, din care se scurgea spuma albă, dovedeau, fără pic de îndoială, că în fața clientului se afla însuși marele patron al berii.

Berăria era alcătuită din două săli lungi, boltite, foarte joase. Umezeala se scurgea în șuvițe continue pe zidurile de piatră, și apa scînteia în

lumina becurilor cu gaz care ardeau zi și noapte, fiindcă localul nu avea nici o fereastră. Totuși, pe bolți, se puteau deosebi încă destul de clar urmele unei amuzante picturi murale. Într-un tablou, chefuia un grup numeros de tineri nemți, îmbrăcați cu haine verzi, de vînători, pe cap cu pălării cu pană de cocoș de munte și cu puști pe umăr. Toți, întorși cu fața spre sala berăriei, salutau publicul cu cănile întinse, iar doi dintre ei țineau de mijloc cîte o fetișcană rumenă, slujnice la cîrciuma din sat, ori, poate, fetele unui brav fermier. Pe un alt perete, era zugrăvită o petrecere cîmpenească din lumea mare, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Niște contese și viconți cu peruci pudrate se zbenguiau pe o poiană înverzită, pe care pășteau cîțiva miei, iar alături, sub sălcii pletoase, se întindea un iaz cu lebede, pe care cavaleri și doamne, șezînd într-un fel de găoace de aur, le hrăneau cu gesturi grațioase. Următorul tablou reprezenta interiorul unei case de țară din Ucraina și o familie de ucraineni fericiți, care jucau, ținînd cănile în mînă. Mai departe, se vedea un butoi mare, pe care erau desenați doi amorași din cale-afară de dolofani, împodobiți cu viță de vie și frunze de hamei, cu fețe roșii, cu buze groase și cu ochi languroși, care ciocneau niște pocale. În sala a doua, despărțită de prima printr-o boltă, erau pictate tablouri din viața broaștelor : broaște bînd bere într-o baltă verde, broaște vînînd libelule prin stufărișul des, un cvartet de broaște, broaște duelîndu-se etc. Probabil că pereții fuseseră pictați de un meșter străin.

În loc de mese, pe podeaua presărată cu mult talaj erau așezate niște butoaie grele de stejar, iar în loc de scaune, butoiașe. În dreapta intrării se înălța o mică estradă cu un pian. Aici cînta de

mulți ani în fiecare seară, la vioară, spre plăcerea și înveselirea mușteriilor, muzicantul Sașka, un evreu blînd, vesel și totdeauna beat, pleșuv, semănînd cu o maimuță jumulită, de o vîrstă nedefinită. Treceau anii, se schimbau chelnerii cu mînecuțe de piele, se schimbau furnizorii și cărăușii care transportau berea, se schimbau chiar și patronii berăriei, dar Sașka se afla în fiecare seară pe la ora șase pe estrada lui, cu vioara în brațe și cu o cățelușă mică, albă, pe genunchi. Pe la unu noaptea pleca de la Gambrinus, abia ținîndu-se pe picioare din pricina berii băute și însoțit de aceeași cățelușă, Belocika.

De altfel, la Gambrinus mai exista un personaj permanent : bufetiera, madam Ivanova, o femeie bătrînă, grasă, palidă, care din pricină că-și petrecea tot timpul în hruba umedă a berăriei, semăna cu peștii molii și palizi de prin grotele marine. De la înălțimea tejghelei sale, ca un căpitan de pe puntea de comandă, ea dădea dispoziții numai din ochi chelnerilor și tot timpul fuma, ținînd țigara în colțul drept al gurii și mijindu-și ochiul drept din pricina fumului. Arareori reușea cineva să-i audă glasul, iar la saluturi răspundea totdeauna cu același zîmbet șters

II

Portul gigantic, unul dintre cele mai mari porturi comerciale din lume, era mereu ticsit de vase. Cîteodată, intrau în rada lui și cuirasate uriașe, de culoare ruginie-închisă. Aici se încărcau, pentru Extremul Orient, vapoarele galbene, cu coșuri groase, ale flotei Dobrovolnaia, care înghițeau în fiecare zi mărfurile aduse de trenuri nesfîrșite sau

mii de deținuți. Primăvara și toamna, aici fluturau sute de pavilioane din toate colțurile pămîntului și din zori și pînă-n noapte răsunau comenzi și înjurături mai în toate limbile globului. De la vapoare la nenumăratele magazii și înapoi mișunau hamalii pe pasarelele ce se legănau sub pașii lor : vagabonzi ruși, zdrențăroși, aproape goi, cu fețele umflate de beție, turci oacheși, cu turbane murdare și cu șalvari largi pînă la genunchi, dar strînși în jurul gleznelor, perși vînjoși, mușchiuloși, cu părul și cu unghiile vopsite cu cîrmîz, de culoarea morcovului aprins. În port intrau adesea goelete italienești cu două și trei catarge, fermecătoare de departe, cu etajele lor de pînze curate, albe și umflate ca sînii unor femei tinere. Cînd navele acestea zvelte se iveau de după far, păreau, mai ales în diminețile senine de primăvară, niște minunate vedenii albe, care parcă nu pluteau pe apă, ci în aer, deasupra orizontului. Aici se legănau luni de zile, pe apa de un verde-murdar a portului, printre gunoaie, coji de ouă, coji de pepene și cîrduri de pescăruși albi, vase din Anatolia, cu puntea înaltă, și mici corăbii din Trebizonda, vopsite bizar, cu sculpturi și ornamente ciudate. Arareori, intrau în port și niște vase înguste, de formă neobișnuită, cu pînze negre, smolite și cu o cîrpă murdară în loc de pavilion. După ce ocoleau digul, aproape frecîndu-și bordul de el, vasele acestea, înclinate într-o parte, intrau, fără să-și micșoreze viteza în rada portului, acostau, însoțite de înjurături, blesteme și amenințări în felurite limbi, la primul debarcader ce le ieșea în cale, unde marinarii, niște omuleți cu desăvîrșire goi, cu pielea de culoarea bronzului, strîngeau cu o iuțeală de necrezut pînzele rupte, scoțînd murmure guturale ; în cîteva clipe, vasul murdar și

misterios încremenea, ca mort. În toiul nopții, tot atît de misterios, fără să aprindă luminile, vasul dispărea din port pe nesimțite. De cum se lăsa întunericul, bărcuțele ușoare ale contrabandiștilor mișunau prin tot golful. Pescari din împrejurimi și de departe aduceau în oraș pește: primăvara — milioane de hamsii micuți, care umpleau barcazurile pînă sus, vara — calcanul hidos, toamna — macrouri, chefal gras și stridii, iarna — moruni de zece și de douăzeci de puduri, prinși adesea la multe verste de țărm, cu riscul vieții.

Toți acești oameni — marinari de diferite naționalități, pescari, fochiști, elevi-marinari plini de veselie, hoți de port, mașiniști, muncitori, barcagii, hamali, scafandri, contrabandiști — tineri, sănătoși și îmbibați cu mirosul puternic de mare și de pește, știau ce înseamnă munca grea, gustau farmecul și fiorul riscului de fiecare zi, prețuiau mai presus de orice forța mușchilor, îndrăzneala și cuvîntul piparat, iar cînd erau pe uscat, se dedau cu o plăcere sălbatică desfrîului, beției și bătăilor. Seara, luminile marelui oraș, care se zăreau sus pe deal, îi atrăgeau ca niște ochi fermecați, făgăduindu-le totdeauna ceva nou, plin de bucurie și încă neîncercat, dar amăgindu-le veșnic așteptările.

Orașul era legat de port prin niște ulicioare înguste, abrupte și cotite, pe care oamenii cumsecade se fereau să umble noaptea. Aici găseai la fiecare pas case cu odăi de închiriat pentru noapte, cu ferestre murdare, zăbrelite și cu lumina palidă a unei lămpi singuratice. Și mai des întîlneai prăvălii, unde puteai să-ți vinzi toate hainele de pe tine, pînă și maioul marinăresc, și să te îmbraci din nou din cap pînă-n picioare tot în haine de marinar. Se aflau de asemenea și multe berării, taverne și cîrciumi, cu firme grăitoare în toate lim-

bile, și destule bordeluri oficiale și clandestine, din pragul cărora, noaptea, femei vopsite grosolan ademeneau cu glasuri răgușite marinarii. Mai vedeai cafenele grecești, unde se juca domino și „șaizeci și șase", cafenele turcești, cu narghilele, unde puteai să și dormi cu cinci copeici, cîrciumioare orientale, în care se vindeau melci, scoici, crevete, caracatițe mari și tot felul de alte vietăți marine. Aici, prin poduri și prin beciuri, cu feréstrele astupate cu obloane, se adăposteau tripouri, unde jocul de cărți se termina adesea cu un pîntece spintecat sau un craniu spart, iar alături, după colț, sau uneori într-o cămăruță învecinată, puteai să vinzi orice obiect furat, de la brățări cu briliante pînă la cruciulițe de argint sau de la baloturi de mătase de Lyon pînă la mantale marinărești.

Pe seară, ulicioarele acestea înguste și abrupte, înnegrite de praf de cărbune, deveneau întotdeauna vîscoase și puturoase, de parcă ar fi transpirat într-un coșmar. Semănau cu niște șanțuri de scurgere sau cu niște mațe murdare, prin care orașul internațional își revărsa în mare toate gunoaiele, tot putregaiul, ticăloșia și viciul, infectînd cu ele trupurile viguroase și sufletele curate.

Locuitorii prea puțin pașnici de acolo urcau arareori sus, în orașul elegant, cu aerul lui de sărbătoare, cu vitrine de cristal, monumente mîndre, lumină electrică orbitoare, cu trotuare asfaltate, alei de salcîmi, polițiști majestuoși, cu toată curățenia și confortul său de fațadă. Însă fiecare dintre ei, înainte de a zvîrli în vînt rublele cîștigate cu muncă grea, slinoase, rupte, pătate, intra neapărat la Gambrinus. Era un vechi obicei, deși pentru asta trebuia să străbată chiar centrul orașului, la adăpostul întunericului serii.

E drept că mulți nici nu cunoșteau numele complicat al gloriosului rege al berii. Cîte unul zicea :

— Mergem la Sașka ?

Iar alții răspundeau :

— Bine zici ! La Sașka !

Și toți la un loc încheiau :

— Vira !

Nu-i de mirare că printre oamenii din port și de pe mare Sașka se bucura de mai multă stimă și era mai cunoscut decît, de pildă, guvernatorul sau arhiereul din partea locului. Și, fără îndoială, dacă nu chiar numele, în orice caz chipul său vioi ca de maimuță și vioara lui erau pomenite din cînd în cînd la Sidney și la Plymouth, ca și la New York, la Vladivostok, la Constantinopole ori în Ceylon, fără să mai socotim golfurile mari și mici din Marea Neagră, unde printre îndrăzneții pescari se găseau nenumărați admiratori ai talentului său.

III

De obicei, Sașka venea la Gambrinus la ora cînd în local nu se aflau decît unul sau doi clienți întîmplători. În săli stăruia mirosul dens și acru al berii din ajun și domnea semiîntunericul fiindcă ziua se făcea economie de gaz. În zilele călduroase de iulie, cînd orașul se cocea în razele arzătoare ale soarelui și pe străzi stăruia un zgomot asurzitor, aici era liniște și o răcoare plăcută.

Sașka se apropia de tejghea, dădea bună ziua doamnei Ivanova și-și bea prima cană cu bere. Uneori, bufetiera îl ruga :

— Sașa, cîntă-mi ceva.

— Ce doriți să vă cînt, madam Ivanova ? o întreba el, politicos.

— Ceva de-al tău...

Atunci se așeza pe locul său obișnuit, în stînga pianului, și cînta niște cîntece ciudate, prelungi și triste. În subterana tăcută se lăsa parcă o somnolență ușoară, numai dinspre stradă răzbătea murmurul surd al orașului și, uneori, chelnerii zăngăneau încet vasele în bucătăria de dincolo de perete. Coardele viorii plîngeau jalea evreilor, ca pămîntul de veche, țesută și încununată cu florile triste ale melodiilor naționale. Chipul cîntărețului, cu bărbia proptită în vioară, cu fruntea plecată, cu privirea severă a ochilor de sub sprîncenele parcă împovărate, nu semăna la ora aceea de amurg nici pe departe cu Sașka, știut de toți clienții de la Gambrinus, care rînjea mereu, făcînd mereu cu ochiul. Cățelușa Belocika ședea pe genunchii lui. Se învățase de mult să nu mai urle cînd auzea muzică, dar sunetele ciudat de triste, asemănătoare cu blestemele și hohotele de plîns, o enervau fără să vrea. Deschidea larg botul, parcă într-un căscat febril, îndoindu-și limbuța trandafirie, în timp ce tot trupșorul ei și capul delicat cu ochi negri îi tremurau.

Dar, treptat, se aduna lume, venea și acompaniatorul, care își terminase îndeletnicirea de peste zi de la vreun croitor sau ceasornicar, pe bufet apăreau crenvurști fierți și sandvișuri cu brînză și, în sfîrșit, se aprindeau toate celelalte lămpi cu gaz. Sașka își bea cea de a doua cană cu bere, comanda colegului său : „Parada de mai, *ein, zwei, drei*[1] !" și începea să cînte un marș năvalnic. Din clipa aceea, abia mai prididea să-i salute pe noii

[1] Un, doi, trei (germ.) (n. t.).

sosiți. Fiecare se socotea un cunoscut intim al lui Sașka și, după ce acesta îi răspundea la salut, privea cu mîndrie la cei din jur. În același timp, Sașka își închidea ba un ochi, ba altul, își încrunta zbîrciturile de pe fruntea înaltă, mișcîndu-și comic buzele și zîmbind în toate direcțiile.

Pe la zece-unsprezece seara, berăria în care încăpeau peste două sute de persoane era de obicei ticsită. Mulți clienți, aproape jumătate dintre ei, erau însoțiți de femei cu basmale pe cap. Nimeni nu se necăjea cînd era înghesuială, nici dacă cineva îl călca pe picior, îi mototolea șapca sau îi vărsa bere pe pantaloni. Dacă se mai supăra vreunul, era numai din pricina beției. Umezeala din subsol șerpuia și mai abundent pe vopseaua de ulei a pereților, iar aburul respirației mulțimii picura de pe tavan ca o ploaie rară, caldă și grea. La Gambrinus se bea mult. În localul acesta, dovada cea mai înaltă de bun-gust era ca doi sau trei prieteni să înșire atîtea sticle goale pe masă, formînd un fel de pădure verzuie, încît să nu se vadă între ei din pricina lor.

Pe la spartul petrecerii, clienții se făceau roșii la față, răgușeau și transpirau. Fumul de tutun îți ustura ochii. Ca să se audă unul pe altul, mușteriii trebuiau să strige și să se aplece peste masă. Numai vioara neobosită a lui Sașka, de pe estradă, biruia zăpușeala, mirosul de tutun, de gaz și de bere, precum și urletele clienților dezlănțuiți.

Berea, apropierea femeilor și căldura îi îmbătau curînd pe mușterii. Fiecare voia să audă cîntecele cunoscute și îndrăgite de el. Lîngă Sașka vedeai mereu doi-trei oameni, cu ochi încețoșați și mișcări nesigure, care-l trăgeau de mînecă, împiedicîndu-l să cînte.

— Saşka, zi unul de inimă albastră !... Fă-mi... fă-mi plăcerea asta, spunea clientul, sughiţînd.

— Îndată, îndată, repeta Saşka, dînd repede din cap, şi cu îndemînarea unui scamator lăsa să-i cadă fără zgomot moneda de argint în buzunarul lateral. Îndată, îndată.

— Saşka, asta-i ticăloşie. Ţi-am dat banii şi de douăzeci de ori te-am rugat să cînţi : „La Odesa pe valuri pluteam".

— Îndată, îndată...

— Saşka, „Privighetoarea" !

— Saşka, „Marusia" !

— *„Setz-setz"*, Saşka, *„Setz-setz"*...

— Îndată, îndată...

— „Cio-bă-naşul" ! urla de la celălalt capăt al sălii un glas asemănător cu nechezatul unui armăsar.

Iar Saşka îi răspundea, în hohotele generale de rîs, ţipînd cocoşeşte :

— Îndată...

Şi cînta fără odihnă toate cîntecele comandate. Se pare că nu exista nici unul pe care să nu-l fi ştiut pe de rost. Din toate părţile îi curgeau în buzunare monede de argint şi de la toate mesele i se trimiteau căni cu bere. Cînd cobora de pe estradă ca să se ducă la bufet, îl trăgeau din toate părţile de haină.

— Saşenka... Drăguţule... O halbă.

— Saşka, în sănătatea dumitale ! Vino încoace, drace, arde-te-ar focul, dacă ţi se spune.

— Saşka, vino să bei o bere, urla glasul de armăsar.

Femeile, totdeauna gata să-i admire pe oamenii scenei, să cocheteze, să strălucească şi să fie ser-

vile cu ei, îl chemau cu glas dulce și rísete ademenitoare :

— Sașecika, trebuie neapărat să bei de la mine. Te rog. Și după aceea cîntă-mi *„Cucu-vok“* [1].

Sașka zîmbea, se strîmba și împărțea plecăciuni în stînga și în dreapta, cu mîna la inimă, făcea bezele, bea bere la toate mesele, apoi, cînd se întorcea lîngă pian, unde-l aștepta o nouă cană, începea să cînte o romanță. Uneori, ca să-și distreze ascultătorii, își silea vioara să scîncească întocmai ca un cățel, să guițe ca un porc sau să scoată niște sunete sfîșietoare de bas. Iar ascultătorii întîmpinau aceste glume cu aprobarea binevoitoare :

— Ho-ho-ho-ho-ho !

Se făcea tot mai cald. Din tavan curgeau șiroaie de apă, unii clienți plîngeau, lovindu-se cu pumnul în piept, alții, cu ochii înroșiți de furie, se certau pentru vreo femeie sau din pricina unor jigniri mai vechi, dînd să sară unul asupra altuia, dar îi rețineau vecinii mai treji, de obicei dintre cei ce beau pe socoteala lor. Chelnerii se strecurau în chip miraculos printre butoaie, butoiașe, picioare și trupuri, ținînd sus deasupra capului cănile de bere, înșirate pe toate degetele ; madam Ivanova, mai palidă, mai imperturbabilă și mai tăcută decît oricînd, îi dirija de la tejghea, ca un căpitan de vas pe timp de furtună.

Toți simțeau dorința să cînte. Sașka, moleșit de bere, de propria lui bunătate și de bucuria grosolană pe care o provoca altora muzica lui, era gata să cînte orice. Și, în sunetele viorii lui, oa-

---

[1] Corect : *cake-walk*.

meni răgușiți urlau în cor, cu voci aspre, uitîndu-se unul la altul cu priviri absurd de serioase :

„La ce-i bună despărțirea,
Traiul plin de dor?
Să unim prin cununie
Viețile-n amor!“

Dar alături, un alt grup, străduindu-se să acopere vocile celorlalți, cînta altceva, cu totul deosebit :

„Are zîmbetul de fante,
Pantaloni a la fonfe
Și maniere elegante
De te miri, că ai de ce!“

La Gambrinus intrau adesea greci din Asia Mică, veniți în porturile rusești să-și vîndă peștele. Și ei comandau cîntecele lor orientale, un fel de urlet fonfăit și trist, compus din două-trei note, pe care erau în stare să le repete ore întregi, cu fețe întunecate și ochi scînteietori. Sașka mai cînta canțonete italiene, cîntece populare ucrainene, cîntece de nuntă evreiești și cîte și mai cîte. Într-o zi, a intrat la Gambrinus un grup de marinari negri. Auzindu-i pe ceilalți cîntînd, au simțit și ei dorința să-i imite. Sașka a prins repede o melodie săltăreață de-a lor, i-a aranjat pe loc acompaniamentul la pian și, spre marele entuziasm și amuzament al clienților obișnuiți, în berărie au răsunat sunetele bizare, capricioase, guturale ale unei melodii africane.

Într-o zi, un reporter al ziarului local, cunoscut de-al lui Sașka, l-a convins pe un profesor de la școala de muzică să-l însoțească la Gambrinus, ca să-l audă pe vestitul violonist. Dar Sașka și-a dat seama despre ce e vorba și și-a silit vioara

într-adins să miaune, să guițe și să urle mai mult decît de obicei. Toți clienții hohoteau de rîs, iar profesorul a spus disprețuitor :

— Clovnerie.

Și a plecat, fără să-și bea cana cu bere.

IV

Delicații marchizi și vînătorii nemți, amorașii, precum și broaștele erau adesea martorii unor chefuri de pomină, cum numai rar puteai să vezi într-altă parte în afară de Gambrinus.

După o lovitură serioasă, venea, de pildă, cîte un grup de hoți porniți pe chef, fiecare cu iubita lui, fiecare cu șapca pusă șmecherește pe o sprînceană, cu cizme lăcuite, cu maniere elegante de cîrciumă și cu un aer plin de dispreț. Sașka le cînta anumite cîntece, de-ale hoților : „Am pierit, săracul de mine“, „Nu plînge, Marusia“, „A trecut primăvara“ și altele. De jucat, socoteau că-i mai prejos de demnitatea lor, dar prietenele lor, toate drăguțe, tinerele, uneori aproape niște copile, dansau „Ciobănașul“, chicotind și pocnind din tocuri. Și femeile, și bărbații beau foarte mult. Rău era numai că hoții își încheiau totdeauna chefurile cu certuri pentru vreo împărțeală de bani încurcată, din trecut, și le plăcea să dispară fără să plătească.

În grupuri mari de cîte treizeci, mai veneau și pescarii după o zi bună de pescuit. Spre sfîrșitul toamnei, se nimereau săptămîni norocoase, cînd se prindeau zilnic numai într-un năvod pînă la patruzeci de mii de scrumbii sau chefali. În epoci de acestea, cel mai mărunt din grup cîștiga peste două sute de ruble. Dar și mai mult îi îmbogățea

un pescuit reuşit de morun, pe timp de iarnă, care se făcea, în schimb, cu foarte mare greutate. Pescarii erau nevoiţi să muncească din greu la treizeci-patruzeci de verste de mal, noaptea, cîteodată pe furtună, cînd apa năvălea în barcă şi îngheţa numaidecît pe haine şi pe vîsle. Uneori, furtunile durau cîte două şi trei zile şi, pînă la urmă, îi aruncau pe mal, undeva la două sute de verste, la Anapa sau la Trebizonda. În fiece iarnă, dispăreau vreo zece bărci şi valurile aruncau abia primăvara, ici şi colo, pe mal străin, cadavrele curajoşilor pescari.

În schimb, cînd se întorceau cu bine de pe mare, după un pescuit izbutit, ajunşi pe uscat, îi copleşea o poftă nebună de viaţă. Cîteva mii de ruble erau cheltuite în două-trei zile în chefuri grosolane, monstre. Intrau într-o cîrciumă sau într-alt local de distracţie, îi dădeau afară pe toţi clienţii de acolo, închideau uşile şi obloanele, beau zi şi noapte fără întrerupere, făceau dragoste, urlau tot felul de cîntece, spărgeau oglinzile şi vesela, băteau femeile, şi deseori se încăierau unii cu alţii, pînă cînd somnul îi biruia pe unde-i găsea — pe mese, pe jos, de-a curmezişul paturilor, printre scuipaturi, mucuri de ţigări, geamuri sparte, vin vărsat şi pete de sînge. Aşa chefuiau pescarii cîteva zile şi nopţi în şir, uneori schimbînd locul, alteori rămînînd în acelaşi local. După ce-şi beau şi ultimul ban, cu capul vuind, cu semnele bătăilor pe obraji, clătinîndu-se, tăcuţi, deprimaţi şi pocăiţi, se duceau pe mal, la barcazuri, ca să se apuce din nou de meseria lor iubită şi blestemată, grea şi atrăgătoare.

Pescarii aceştia nu uitau niciodată să treacă pe la Gambrinus. Năvăleau acolo — uriaşi, răguşiţi, cu feţele roşii, arse de vîntul sălbatic de nord-

est, îmbrăcați cu hainele lor impermeabile, cu pantaloni de piele și încălțați cu cizme din piele de bou, înalte pînă la șold, aceleași cizme în care prieteni de-ai lor se duceau la fund ca niște bolovani în nopțile furtunoase.

Din respect pentru Sașka nu-i dădeau afară pe ceilalți clienți, deși se simțeau stăpîni ai berăriei și spărgeau de podea cănile grele. Sașka le cînta cîntece pescărești, tărăgănate, simple și amenințătoare ca freamătul mării, și toți îi țineau hangul, încordîndu-și pînă la refuz piepturile sănătoase și gîtlejurile călite. Sașka avea asupra lor același efect ca Orfeu care îmblînzea valurile și, uneori, cîte un comandant de barcaz, de patruzeci de ani, bărbos, voinic, bătut de toate vînturile, cu chip de fiară, plîngea în hohote, cîntînd cu glas subțire cuvintele pline de jale :

„Ah, bietul, bietul de mine
De ce m-am născut pescar ?...“

Cîteodată, pescarii jucau, cu fețe-mpietrite, bătînd pasul pe loc cu cizmele lor uriașe și răspîndind în întreaga berărie mirosul pătrunzător de pește sărat, îmbibat în trupurile și veșmintele lor. Erau foarte darnici cu Sașka și multă vreme nu-l lăsau să plece de la mesele lor. Acesta le cunoștea bine viața grea și plină de primejdii. Cînd le cînta, simțea adesea cum îl cuprinde o tristețe plină de respect.

Dar și mai mult îi plăcea lui Sașka să cînte pentru marinarii englezi de pe vasele comerciale. Aceștia veneau în grupuri mari, ținîndu-se de mînă, toți ca unul, pieptoși, lați în umeri, tineri, cu dinți albi, în obraji cu o rumeneală sănătoasă și cu ochi albaștri, veseli și îndrăzneți. Mușchii puternici parcă dădeau să le rupă hainele, iar din

gulerele răsfrînte se vedeau gîturile zvelte şi viguroase. Unii îl cunoşteau pe Saşka de la escalele precedente în portul acesta. Se bucurau cînd îl vedeau şi-l salutau în ruseşte, rînjind prieteneşte şi arătîndu-şi dinţii albi : *„Zdraist, zdraist“*.

Fără să mai fie poftit, Saşka le cînta *„Rule Britania“*. Pesemne ideea că se află într-o ţară împovărată de robie veşnică făcea ca acest imn al libertăţii engleze să răsune foarte mîndru şi solemn. Şi cînd, cu capetele descoperite, cîntau în picioare minunatele cuvinte finale :

„Niciodată, niciodată, niciodată
Englezul nu va fi sclav !“

fără voie, chiar şi vecinii cei mai scandalagii îşi scoteau şepcile din cap.

Cîte un şef de echipaj, vînjos, cu un cercel în ureche şi cu o barbă care creştea ca nişte franjuri din pielea gîtului, se apropia de Saşka, în mîini cu două căni de bere, zîmbea cu toată gura, îl bătea prietenos pe spate şi-l ruga să cînte o gigă. Chiar de la primele sunete ale acestui vioi dans marinăresc, englezii săreau în picioare şi eliberau o parte din local, împingînd butoiaşele la perete. Pe ceilalţi clienţi îi rugau, cu gesturi şi zîmbind vesel, să le facă loc, iar dacă vreunul dintre ei nu se grăbea îndeajuns, nu se încurcau de atîta lucru şi scoteau butoiaşul de sub el cu o lovitură zdravănă de picior. Dar asta se întîmpla rar fiindcă toţi clienţii de la Gambrinus erau mari iubitori de dansuri şi le plăcea foarte mult giga englezească. Chiar şi Saşka, în timp ce cînta, se urca pe un scaun ca să vadă mai bine.

Marinarii se aşezau în cerc, bătînd din palme în tactul repede al dansului, iar doi dintre ei ieşeau la mijloc. Dansul reprezenta viaţa marinari-

lor pe mare. Vasul e gata de plecare, e un timp minunat, totul e în ordine. Dansatorii își țin mîinile încrucișate pe piept, capetele date pe spate și trupul liniștit, deși picioarele bat pași mărunți cu o iuțeală turbată. Iată însă că se stîrnește vîntul și începe un ușor tangaj. Pentru un marinar, e-un fleac, doar că figurile dansului se fac tot mai complicate. Apoi, vîntul se întețește, nu mai e chiar atît de lesne să mergi pe punte și dansatorii se leagănă ușor de pe un picior pe altul. În sfîrșit, vine și furtuna adevărată. Marinarul e zvîrlit de la un bord la altul, se-ngroașă gluma. „Strîngeți pînzele !" Mișcările dansatorilor reprezintă în chip perfect cățăratul cu mîinile și picioarele pe sarturi, tragerea în jos a pînzelor, întărirea scotelor, în timp ce vasul e clătinat tot mai puternic de furtună. „Stai, un om peste bord !" Se lasă o barcă pe mare. Dansatorii, cu capetele aplecate în jos, încordîndu-și grumazul viguros, vîslesc cu mișcări dese, ba îndoindu-și, ba îndreptîndu-și spinarea. Dar, puțin cîte puțin, furtuna se potolește, balansul se domolește treptat, cerul se înseninează, vasul merge din nou lin, mînat de un vînt prielnic, și dansatorii, cu trupurile nemișcate și cu brațele încrucișate, bat iar repede din picioare cadența veselă a gigăi.

Altă dată, Sașka le cînta „lezghinka" gruzinilor care se îndeletniceau cu viticultura în împrejurimile orașului. În general, pentru el nu exista nici un dans pe care să nu-l cunoască. În timp ce un dansator, cu căciula mițoasă, îmbrăcat cu haină cercheză, plutea parcă printre butoaie, apucîndu-se de după ceafă, ba cu o mînă, ba cu alta, iar prietenii lui chiuiau, bătînd tactul cu palmele, Sașka nu se mai putea stăpîni și pornea să strige, plin de foc, împreună cu ei : „Has ! Has ! Has !

Has !“ Cînta uneori și jocuri moldovenești, tarantella italiană și valsuri pentru marinarii germani.

Cîteodată, se iscau și bătăi la Gambrinus, ba chiar încăierări crîncene. Clienții vechi povesteau cu plăcere despre legendara încăierare dintre niște marinari ruși, proaspăt lăsați la vatră, și marinari englezi. S-au bătut cu pumnii, cu boxurile, cu cănile de bere, ba și-au aruncat în cap și butoiașele ce serveau drept scaune. Spre rușinea ostașilor ruși, trebuie spus că ei porniseră scandalul și se folosiseră primii de cuțite ; totuși nu au reușit să-i dea afară pe englezi din berărie decît după o luptă de o jumătate de oră, deși erau de trei ori mai numeroși.

Foarte des, intervenția lui Sașka oprea o ceartă, care amenința să se transforme dintr-o clipă-ntr-alta într-o vărsare de sînge. El se apropia, glumea, zîmbea, făcea strîmbături, și paharele se întindeau de îndată spre el din toate părțile.

— Sașka, bea o cană ! Sașka, ciocnește cu mine! Dumnezeul, evanghelia, Cristosul, parastasul...

Poate că oamenii aceștia cu moravuri simple și sălbatice erau influențați de blîndețea lui puțin ridicolă, care strălucea plină de veselie în ochii ascunși sub fruntea povîrnită. Poate că era la mijloc un fel de respect pentru talentul lui și ceva asemănător cu recunoștința ? Sau poate faptul că cei mai mulți clienți ai localului erau mereu datori lui Sașka ? ! În momentele grele ale „naufragiului“, ceea ce în jargonul marinăresc și portuar înseamnă lipsă totală de bani, ei îi cereau lui Sașka sume mici sau credit la bufet, și acesta nu-i refuza niciodată.

Firește, nimeni nu-i înapoia banii, nu din reacredință ci fiindcă uitau, dar aceiași datornici îi

dădeau la chef de zece ori mai mult pentru cîntecele lui.

Bufetiera îl dăscălea uneori :

— Cum de nu ţi-e milă de banii dumitale, Saşa ?

Dar el îi răspundea cu aerul cel mai convingător din lume :

— Dar bine, madam Ivanova ! ? Doar n-o să-i iau cu mine în mormînt ! Mie şi Belocikăi o să ne ajungă ! Hai, Belocika, vino-ncoace, căţeluşa mea.

V

Uneori, răsunau la Gambrinus şi cîntece la modă, melodii de sezon.

În timpul războiului dintre englezi şi buri era foarte răspîndit „Marşul burilor" (se pare că tocmai atunci s-a petrecut celebra bătaie dintre marinarii ruşi şi cei englezi). Saşka trebuia să cînte această bucată eroică de cel puţin douăzeci de ori pe seară, şi la sfîrşitul cîntecului, oamenii îşi fluturau totdeauna şepcile, strigau „ura", iar la cei ce rămîneau nepăsători se uitau piezis, ceea ce nu era un semn bun la Gambrinus.

Apoi, au avut loc festivităţile prilejuite de încheierea alianţei franco-ruse. Primarul a îngăduit, cu o mutră acră, să se cînte *Marsilieza*. Şi cîntecul acesta era cerut zilnic, dar nu chiar atît de des ca marşul burilor, strigătele de „ura" erau mai slabe şi nimeni nu-şi flutura şapca. Asta din cauză că, în primul rînd, nu erau motive pentru manifestarea unor sentimente deosebite, în al doilea rînd, clienţii de la Gambrinus nu înţelegeau destul de bine importanţa politică a alianţei, iar în al treilea — se băgase de seamă că în fiecare seară ace-

leași persoane cereau să se cînte *Marsilieza* și strigau „ura".

Pentru scurtă vreme a fost la modă *cake-walk*, și, o dată, un negustor care se nimerise întîmplător la berărie a dansat după melodia aceasta printre butoaie, fără să-și scoată șuba de raton, galoșii și căciula de blană de vulpe. Dar dansul acesta al negrilor a fost dat curînd uitării.

Iată însă că a izbucnit marele război ruso-japonez. Viața mușteriilor de la Gambrinus a început să pulseze cu ritm accelerat. Pe butoiașe, au apărut ziare și seara se discuta cu aprindere despre război. Oamenii cei mai pașnici, cei mai simpli, se transformau în politicieni și strategi, dar fiecare dintre ei tremura în adîncul sufletului, dacă nu pentru propria lui persoană, cel puțin pentru un frate sau pentru un prieten apropiat. În zilele acelea s-a dovedit cu prisosință existența legăturii neobservate, dar puternice, care-i unește pe oamenii ce împart vreme îndelungată munca, primejdia și lupta de fiecare zi cu moartea.

La început, nimeni nu se îndoia de victoria noastră. Sașka și-a procurat de undeva „Marșul lui Kuropatkin", și vreo douăzeci de seri l-a cîntat cu oarecare succes. Dar într-o seară, marșul acesta a fost scos din repertoriu pentru totdeauna de un cîntec adus de pescarii din Balaklava, „grecii sărați" sau „pindoșii", cum erau ei numiți aici :

„Ah, de ce-am ajuns soldat
În Orientul îndepărtat ?
Cu ce sîntem vinovați
Că sîntem mai mari de stat ?"

De atunci, nimeni nu a mai vrut să audă altceva. Toată seara nu se auzea decît :

— Saşa, aia de jale ! Aia de la Balaklava ! Aia cu rezerviştii !

Cîntau, plîngeau şi beau de două ori mai mult decît de obicei, cum bea, de altfel, pe atunci întreaga Rusie. În fiecare seară venea cîte unul să-şi ia rămas bun, făcea pe viteazul, umbla ca un cocoş, dădea cu şapca de pămînt, amenința că-i va bate de unul singur pe toți japonezii şi termina, plîngînd şi cîntînd cîntecul de jale.

Într-o zi, Saşa a venit la berărie mai devreme decît de obicei. Bufetiera i-a turnat prima cană cu bere, spunîndu-i ca totdeauna :

— Saşa, cîntă-mi una de-a dumitale...

Dar buzele acestuia s-au schimonosit pe neaşteptate şi cana a început să-i tremure în mînă.

— Ştiți, madam Ivanova, că mă ia la armată ? a zis el, parcă nedumerit. La război.

Madam Ivanova şi-a plesnit palmele a disperare.

— Nu se poate, Saşa ! Glumeşti !

— Ba nu glumesc, a clătinat el din cap, cu tristeţe.

— Dar n-ai depăşit vîrsta ? Cîţi ani ani ?

De problema aceasta nu se interesase pînă atunci nimeni. Toți credeau că avea aceeaşi vîrstă cu zidurile berăriei, cu marchizii, cu ucrainenii, cu broaştele şi cu boitul rege Gambrinus, care păzea intrarea.

— Patruzeci şi şase, a răspuns el, urmînd după o clipă de gîndire : Ba, poate, patruzeci şi nouă. Sînt orfan, a adăugat el, trist.

— Du-te şi explică unde trebuie care-i situaţia.

— Am fost, madam Ivanova, am explicat.

— Şi ?

— Şi mi-au răspuns : „Ovreu puturos, tacă-ţi fleanca, altfel nimereşti drept la puşcărie"... Şi uite unde m-au repartizat...

În seara aceea, toţi muşteriii de la Gambrinus au aflat noutatea şi, din simpatie, oamenii l-au îmbătat turtă pe Saşka. El încerca să se strîmbe, să zîmbească, dar în ochii lui blînzi se citeau tristeţea şi groaza. Un muncitor zdravăn, cazangiu de meserie, s-a oferit pe neaşteptate să plece el la război în locul lui Saşka. Propunerea era evident prostească, dar Saşka, mişcat, a izbucnit în lacrimi, l-a îmbrăţişat şi i-a dăruit pe loc vioara. Iar pe Belocika a lăsat-o bufetierei.

— Vă rog, madam Ivanova, să aveţi grijă de căţeluşă. Poate că nu mă mai întorc şi atunci vă va aminti de mine. Belocika, draga mea căţeluşă ! Ia uitaţi-vă cum se linge pe bot. Eh, sărmănica de tine... Şi-o să vă mai rog ceva, madam Ivanova. Am nişte bani de luat de la patron. Încasaţi-i dumneavoastră şi expediaţi-i... Vă dau adresele. Am la Gomel un văr cu o familie numeroasă, apoi, la Jmerinka, pe văduva unui nepot. Le trimit în fiecare lună... Aşa sîntem noi, evreii... Ne iubim rudele... Iar eu sînt orfan şi singur... Rămîneţi cu bine, madam Ivanova.

— Cu bine, Saşa ! Lasă-mă să te îmbrăţişez la despărţire... Atîţia ani împreună... Şi nu te supăra, dar vreau să te binecuvîntez cu semnul crucii înainte de plecare.

Ochii lui Saşa erau plini de o adîncă tristeţe, însă nu se putu stăpîni să nu glumească în ultima clipă :

— Nu crezi, madam Ivanova, că din crucea asta rusească o să crăp ?

VI

Gambrinus a rămas pustiu şi orfan fără Saşka şi vioara lui. Patronul a încercat să aducă, pentru a atrage clienţii, un cvartet de mandolinişti ambulanţi, dintre care unul cu favoriţi roşcaţi şi cu un nas ca de carton, îmbrăcat ca un englez de operetă, cu pantaloni cadrilaţi şi cu un guler pînă peste urechi, recita pe scenă cuplete comice, făcînd mişcări neruşinate cu trupul. Dar cvartetul nu s-a bucurat de nici un succes. Dimpotrivă, cîntăreţii erau fluieraţi şi se arunca în ei cu resturi de crenvurşti, iar comediantul principal a fost bătut o dată de pescarii din Tendra, pentru că vorbise urît de Saşka.

Totuşi, în virtutea vechiului obicei, la Gambrinus mai veneau şi acum marinarii şi muncitorii din port, pe care războiul nu-i condamnase la moarte şi suferinţă. La început, muşteriii îşi aminteau de Saşka în fiecare seară :

— Eh, dacă ar fi acum Saşka aici ! Ţi se rupe sufletul după el...

— Da, da... Pe unde o fi umblînd acum prietenul nostru drag ?

„Departe, pe cîmpiile Manciuriei“...

începea cîte cineva noul cîntec la modă, însă amuţea, stînjenit, iar altul rostea pe neaşteptate :

— Există răni de gloanţe, răni de baionetă sau de sabie. Mai există şi cele pricinuite de explozii...

„Eu m-am ales cu biruinţa,
Iar tu cu braţul sfîrtecat...“

— Ia nu mai boci... Madam Ivanova, nu-i nici o ştire de la Saşka ? Vreo scrisoare sau vreo carte poştală ?

Acum, madam Ivanova citea toată seara ziarul, ţinîndu-l la distanţă, cu capul lăsat pe spate şi mişcîndu-şi buzele. Belocika şedea pe genunchii ei, sforăind paşnic. Bufetiera nu mai semăna cu căpitanul vioi de la postul de comandă, iar echipajul ei se mişca prin berărie fără vlagă, adormit.

Cînd era întrebată de Saşka, clătina încet din cap.

— Nu ştiu nimic... N-am primit nici o scrisoare şi nici în ziare nu scrie nimic.

Apoi, îşi scotea încet ochelarii, îi aşeza împreună cu ziarul lîngă căţeluşa care se încălzea pe genunchii ei şi, întorcînd capul, suspina încetişor.

Uneori, se apleca spre căţeluşă, spunînd cu voce tristă, plină de durere :

— Ei, Belocika ? Ei, căţeluşă ? Unde-i Saşa al nostru ? Unde-i stăpînul nostru ?

Belocika îşi ridica în aer botişorul delicat, clipea din ochii negri, umezi, şi începea să scîncească încetişor, ţinîndu-i hangul :

— A-u-u-u-u... Au... A-u-u-u...

Dar timpul lecuieşte totul. În locul cîntăreţilor la mandolină au venit alţii, care cîntau la balalaică, apoi un cor feminin ruso-ucrainean şi, în sfîrşit, se înscăună pe timp mai îndelungat cunoscutul armonist Leoşka, fost hoţ de meserie, dar care, după ce se căsătorise, îşi puse în gînd să meargă pe drumul cel drept. Era cunoscut de mult din diferite cîrciumi şi de aceea îl răbdau şi aici ; de altfel, trebuiau să-l rabde fiindcă treburile mergeau foarte prost la Gambrinus.

Au trecut cîteva luni, s-a scurs un an. Nimeni nu-şi mai amintea de Saşka, în afară de madam Ivanova, dar nici ea nu mai plîngea cînd îi auzea numele. Iar după încă un an, probabil că şi căţeluşa albă îl dăduse uitării pe Saşka.

Dar în ciuda îndoielilor lui Saşka, el nu numai că nu a crăpat din pricina crucii ruseşti, dar n-a fost nici măcar rănit, deşi a luat parte la trei bătălii mari, iar o dată a mers la atac în fruntea batalionului, în grupul de muzicanţi, unde fusese pus să cînte din flaut. Lîngă Vafangou a căzut prizonier şi, după terminarea războiului, un vapor german l-a adus în portul unde munceau şi chefuiau prietenii lui.

Ştirea sosirii sale se răspîndi ca fulgerul pe toate digurile, pe toate debarcaderele şi în toate atelierele... Seara, s-a adunat la Gambrinus atîta lume, încît cei mai mulţi au fost nevoiţi să stea în picioare. Cănile cu bere erau trecute din mînă în mînă peste capetele oamenilor şi, cu toate că în ziua aceea mulţi au plecat fără să plătească, Gambrinus a făcut o vînzare mai mare decît oricînd. Meşterul cazangiu a adus îndată vioara lui Saşka, înfăşurată cu grijă într-o basma de-a nevestei sale, pe care a şi băut-o pe loc. De cine ştie unde l-au chemat şi pe ultimul acompaniator al lui Saşka. La început, Leoşka, armonistul, om ambiţios şi orgolios, s-a împotrivit : „Sînt plătit cu ziua şi am contract !“ repeta el cu încăpăţînare. Dar a fost zvîrlit pur şi simplu afară şi nici vorbă că ar fi fost şi bătut, dacă nu l-ar fi apărat Saşka.

Fără îndoială că nici unul dintre eroii războiului cu japonezii nu s-a bucurat de o primire atît de călduroasă şi de furtunoasă ca aceea făcută lui Saşka. Braţe tari, vînoase îl ridicau în aer, zvîrlindu-l în sus cu atîta putere, de era cît pe-aci să-l sfărîme de tavan. Oamenii ţipau atît de tare, încît flăcările lămpilor de gaz se stingeau, iar sergentul a intrat de cîteva ori în berărie, rugîndu-i să se mai domolească fiindcă „prea răsună toată strada“.

În seara aceea, Sașka a cîntat toate cîntecele și dansurile iubite la Gambrinus. Chiar și cîntece japoneze, învățate în prizonierat, dar ele n-au avut succes la ascultători. Madam Ivanova, renăscută parcă, stătea din nou plină de vioiciune pe puntea ei de comandă, iar Belocika se lăfăia pe genunchii lui Sașka, schelălăind de bucurie. Cînd Sașka făcea vreo pauză, cîte un pescar mai naiv, care parcă abia atunci își dădea seama de minunea întoarcerii acestuia, striga, plin de bucurie și uimire :

— Fraților, dar ăsta-i Sașka !

Sălile Gambrinusului răsunau de hohote de rîs și de înjurături vesele, și oamenii îl ridicau pe sus pe muzicant iară și iară, îl aruncau pînă în tavan, beau, urlau, ciocneau paharele și se stropeau unii pe alții cu bere.

Ai fi zis că Sașka nu s-a schimbat și nu a îmbătrînit de loc. Timpul și necazurile au avut tot atît de puțină influență asupra înfățișării lui ca și asupra statuii lui Gambrinus, păzitorul și protectorul berăriei. Dar madam Ivanova, cu sensibilitatea ei de femeie cu suflet, băgă de seamă că groaza și tristețea pe care le văzuse în ochii prietenului ei la despărțire nu numai că nu dispăruseră, dar se adînciseră și mai mult. Sașka făcea pe bufonul, clipea din ochi și-și încrețea fruntea ca și înainte, dar ea simțea că se preface.

VII

Totul se așternu pe vechiul făgaș, de parcă războiul și captivitatea lui Sașka la Nagassaki n-ar fi fost niciodată. La fel chefuiau pescarii încălțați cu cizmele lor uriașe, după un pescuit norocos de moruni, la fel dănțuiau iubitele hoților, iar Sașka

îi înveselea ca şi mai înainte cu cîntece marinăreşti, aduse de prin toate porturile lumii.

Dar se apropiau vremuri tulburi, furtunoase. Într-o seară, întregul oraş prinse a vui, alarmat parcă de un dangăt de clopot, şi străzile se umplură de lume la o oră neobişnuită. Foi mici, albe de hîrtie treceau din mînă în mînă o dată cu miraculosul cuvînt „libertate", pe care în seara aceea îl repeta, încrezătoare, imensa ţară.

Au urmat zile pline de strălucire şi bucurie, ca de sărbătoare, şi aureola lor lumina chiar şi hruba de la Gambrinus. Veneau studenţi, muncitori, femei frumoase şi tinere. Oameni cu ochi scînteietori se urcau pe butoaiele care văzuseră atît de multe în veacul lor şi începeau să vorbească. Nu toate cuvintele acestora erau înţelese, dar nădejdea înflăcărată şi dragostea pătimaşă din ele făceau inimile să tresalte.

— Saşka, *Marsilieza* ! Arde-i *Marsilieza* !

Marsilieza asta nu semăna de loc cu aceea pe care, călcîndu-şi pe inimă, o îngăduise primarul pe timpul încheierii alianţei franco-ruse. Pe străzi treceau acum, cîntînd, procesiuni nesfîrşite de oameni. care purtau steaguri roşii. Femeile erau împodobite cu panglici şi flori roşii. Oameni cu totul necunoscuţi, cînd se întîlneau, îşi zîmbeau prietenos, strîngîndu-şi mîinile...

Dar toată această bucurie a dispărut într-o clipă, întocmai ca urmele unor picioruşe de copil de pe plajă, spălate de apa mării. Într-o zi, năvăli la Gambrinus un ajutor de comisar, gras, mărunt, gîfîind, cu ochii holbaţi şi roşu la faţă ca o pătlăgică prea coaptă.

— Care-i patronul ? strigă el cu glas răguşit. Să vină patronul !

— Deodată, îl văzu pe Saşka cu vioara în mînă.

— Tu eşti patronul ? Gura ! Ce ? Cîntaţi imnuri ? Să nu mai aud nici un fel de imnuri !

— N-o să mai auziţi nici un fel de imnuri, înălţimea-voastră, îi răspunse Saşka.

Poliţistul se făcu şi mai roşu la faţă, apropiindu-şi de nasul lui Saşka degetul arătător şi mişcîndu-l de la dreapta la stînga şi înapoi :

— Nici un fel de imnuri !

— Am înţeles înălţimea-voastră, nici un fel.

— Vă arăt eu revoluţie, vă arăt eu !

Ajutorul de comisar ţîşni din berărie ca o bombă, şi, după plecarea lui, toţi se simţiră deprimaţi.

Parcă oraşul întreg se prăbuşise în beznă. Circulau zvonuri sumbre, pline de nelinişte. Oamenii vorbeau cu fereală, de frică să nu se trădeze cu vreo privire, temîndu-se chiar şi de umbra lor, şi de propriile lor gînduri. Oraşul se gîndi pentru prima oară cu groază la cloaca ce se frămînta surd la picioarele lui, acolo jos, pe malul mării, în care-şi revărsase atîţia ani murdăriile otrăvite. Oraşul îşi bătea în scînduri vitrinele de cristal ale splendidelor sale magazine, punea patrule să păzească monumentele cele mai mîndre şi, pentru orice eventualitate, plasa tunuri prin curţile minunatelor case. Iar la periferii, în cămăruţele înăbuşitoare şi în mansardele cu tavane găurite, tremura, se ruga şi plîngea de groază poporul ales, părăsit de mult de mîniosul Dumnezeu biblic, şi care credea şi astăzi că încă nu se împlinise măsura grelelor lui încercări.

Jos, lîngă mare, pe străzile asemănătoare cu nişte maţe negre şi vîscoase, se desfăşura o activitate tainică. Uşile cîrciumilor, ale ceainăriilor şi ale hanurilor au rămas toată noaptea larg deschise.

Dimineaţa a început pogromul. Aceiaşi oameni, care înainte, cuprinşi de bucuria generală şi cu-

rată, şi înduioşaţi de lumina frăţiei viitoare, merseseră pe străzi cîntînd şi purtînd simbolurile libertăţii cucerite — aceiaşi oameni se duceau acum să ucidă, şi nu fiindcă li s-ar fi poruncit, ori ar fi urît evreii — unii dintre ei avînd adesea strînse legături de prietenie cu dînşii — şi nici măcar din pricina unei îndoielnice lăcomii, ci fiindcă diavolul ticălos şi viclean dinăuntrul fiecărui om le şoptea la ureche : „Du-te ! Poţi face orice, fără teamă de pedeapsă, te poţi lăsa purtat de curiozitatea interzisă a crimei, de plăcerea violenţei, de puterea asupra vieţii altuia."

În zilele pogromului, Saşka umbla nestînjenit prin oraş, cu figura sa caraghioasă de maimuţă, tipic evreiască. Nimeni nu se atingea de el. Avea curajul sufletesc de neclintit, *lipsa aceea de teamă faţă de teamă*, care-l păzeşte chiar şi pe cel slab mai bine decît orice revolver. Într-o zi însă, cînd se lipise de zidul unei case ca să se ferească de mulţimea ce se revărsa ca un uragan pe întreaga stradă, un zidar, îmbrăcat cu o cămaşă roşie şi şorţ alb, ridică o daltă să-l izbească, urlînd :

— Jidanul ! Ucide-l pe jidan !

Dar cineva din spate îi apucă mîna.

— Stai, diavole, ăsta-i Saşka ! Tîmpitule, paştele şi grijania...

Zidarul încremeni. În clipa aceea de beţie şi nebunie, era gata să ucidă pe oricine : pe tatăl ori pe sora sa, un preot sau chiar pe Dumnezeul cel mai pravoslavnic, dar era în aceeaşi măsură gata, ca un copil, să asculte şi de porunca oricărei voinţe mai tari decît a lui.

Rînji ca un idiot şi scuipă, ştergîndu-şi nasul cu mîna. Deodată, îi sări însă în ochi căţelul alb, agitat, care se freca, tremurînd, de picioarele lui Saşka. Se aplecă repede, îl apucă de picioarele din spate,

îl ridică în sus, îi izbi cu capul de trotuar, apoi o luă la fugă. Sașka se uită la el fără o vorbă. Zidarul fugea, aplecat înainte, cu brațele întinse, fără șapcă și cu gura căscată, în ochii holbați cu fulgerări de nebunie.

Creierii Belocikăi stropiseră cizmele stăpînului ei, care șterse petele cu batista

VIII

Apoi urmă o perioadă ciudată, asemănătoare cu visul unui om paralizat. Seara, în tot orașul nu vedeai lumină la nici o fereastră, în schimb, firmele luminoase ale șantanurilor și ferestrele cîrciumilor scînteiau în mii de culori. Învingătorii își verificau puterea, încă avizi de samavolnicii scutite de pedeapsă. Indivizi dezmățați, pe cap cu căciuli manciuriene, la reverele hainelor cu panglici ale ordinului Sfîntul Gheorghe, cutreierau restaurantele, cerînd stăruitor să se execute imnul național și urmărind ca toată lumea să se ridice în picioare. Năvăleau și în locuințe particulare, scotoceau prin dulapuri și pe sub paturi, cereau votcă, bani și porunceau să se cînte imnul, umplînd aerul cu duhoare de alcool.

Într-o zi, vreo zece dintre ei veniră și la Gambrinus și ocupară două mese. Aveau o purtare provocătoare, le aruncau vorbe grele chelnerilor, scuipau peste umerii vecinilor necunoscuți, puneau picioarele pe butoiașele altora și vărsau berea pe jos, sub cuvînt că n-ar fi proaspătă. Și nimeni nu le spunea nimic. Toată lumea știa că sînt agenți de poliție, și toți îi priveau cu groază tainică și curiozitatea aceea îmbinată cu dispreț a oamenilor simpli cînd se uită la călăi. Unul dintre ei se vedea cît

de colo că era conducătorul grupului. Un oarecare Motka Gundosîi, un individ roşcovan, cu osul nasului spart, fonfăit, despre care se spunea că are o mare putere fizică. Înainte fusese hoţ, apoi slujise într-un bordel, unde avea misiunea să-i arunce afară pe clienţii beţi, iar după aceea fusese peşte şi agent de poliţie. Era evreu botezat.

Saşka tocmai cînta „Viforniţa". Deodată, Gundosîi se apropie de el, îl prinse cu putere de mîna dreaptă şi, întorcîndu-se spre sală, strigă :

— Imnul ! Imnul naţional ! Fraţilor, în cinstea iubitului nostru monarh... Imnul !

— Imnul ! Imnul ! îi ţinură isonul ceilalţi ticăloşi cu căciuli pe cap.

— Imnul ! se auzi mai în fund o voce singuratecă, şovăielnică.

Dar Saşka îşi smulse mîna, spunînd linişte :

— Nici un fel de imnuri.

— Cum ? urlă Gundosîi. Nu vrei să asculţi ! Măi, ovreu puturos ce eşti !

Saşka se înclină înainte pînă ce ajunse aproape de tot de faţa lui Gundosîi şi, încruntîndu-se şi ţinînd vioara lăsată în jos, întrebă :

— Da tu ce eşti ?

— Cum adică, ce sînt ?

— Eu sînt ovreu puturos. Foarte bine. Dar tu ce eşti ?

— Creştin ortodox.

— Creştin ? Şi cît ţi s-a plătit pentru asta ?

Întregul Gambrinus răsună de hohote de rîs, iar Gundosîi se întoarse, alb de furie, spre tovarăşii săi.

— Fraţilor ! strigă el şi începu să înşire cu o voce tremurătoare, plîngăreaţă, cuvinte străine, învăţate pe de rost. Fraţilor, cît o să răbdăm ca jidanii să-şi bată joc de tron şi de sfînta biserică ?

Dar Saşka se urcă pe estrada lui şi-l sili cu un singur sunet să se întoarcă din nou spre el. Nici unul dintre vizitatorii berăriei n-ar fi crezut vreodată că muzicantul acesta caraghios, care se strîmba mereu, putea să vorbească atît de autoritar.

— Tu ! strigă el. Tu, pui de căţea ! Întoarce-ţi mutra spre mine, asasinule !... Uită-te la mine !

Totul se petrecu într-o clipă. Muzicantul ridică vioara, şi omul înalt, cu căciulă, se clătină de lovitura primită în tîmplă. Vioara se făcu ţăndări. In mîna lui Saşka nu rămase decît gîtul instrumentului, pe care-l ţinea ridicat victorios deasupra capului.

— Fraţilor, săriţi ! urlă Gundosîi.

Dar era prea tîrziu. Un zid puternic de trupuri îl înconjură pe muzicant, apărîndu-l, şi acelaşi zid îi zvîrli în stradă pe oamenii cu căciuli.

Însă peste o oră, cînd Saşka şi-a terminat treaba şi a ieşit din berărie, cîţiva oameni s-au repezit asupra lui. Unul dintre ei l-a plesnit peste ochi, apoi a fluierat, şi a spus sergentului care se apropiase în fugă :

— La secţia din Bulvarnaia. Chestiuni politice. Uite insigna mea.

IX

De data asta Saşka era considerat pentru a doua oară înmormîntat fără întoarcere. Cineva asistase la scena de pe trotuar şi o povestise şi altora. Iar clienţii de la Gambrinus ştiau ce înseamnă secţia din Bulvarnaia şi răzbunarea agenţilor de poliţie.

Dar acum, muşteriii se arătară mult mai puţin îngrijoraţi de soarta lui Saşka decît prima oară, şi-l uitară mult mai repede. După două luni, pe locul

lui şedea un nou violonist (de altfel, elev al lui Saşka), pe care-l dibuise acompaniatorul.

Dar iată că după vreo trei luni, într-o seară liniştită de primăvară, în timp ce muzicanţii cîntau valsul „Aşteptarea", un glas subţire strigă speriat :

— Băieţi, Saşka !

Toţi îşi întoarseră capul, ridicîndu-se de pe butoiaşe. Da, el era, Saşka, înviat pentru a doua oară, dar acum cu barbă mare, slab şi palid. Toţi se năpustiră spre el, îl înconjurară, îl îmbrăţişară, străduindu-se să-i bage în mînă căni cu bere. Dar acelaşi glas strigă pe neaşteptate :

— Fraţilor, braţul !

Oamenii amuţiră. Braţul stîng al muzicantului, închircit şi uscat, era îndoit cu cotul spre coaste. Se vedea că nu-l mai poate întinde, iar degetele, imobile, erau fixate pentru totdeauna undeva lîngă bărbie.

— Ce-i asta, frate ? întrebă în sfîrşit, un marinar păros, şef de echipă, de la „Societatea rusă de navigaţie".

— Fleacuri... un tendon paradit, sau aşa ceva, răspunse Saşka, nepăsător.

— Aşa-a-a...

Oamenii amuţiră iar.

— Prin urmare, s-a zis cu „*Ciobănaşul*" ? întrebă şeful de echipă, plin de compătimire.

— „*Ciobănaşul*" ? repetă Saşka, în ochi cu luminiţe jucăuşe. Ei, tu ! porunci el cu siguranţa obişnuită acompaniatorului. Zi „*Ciobănaşul*" ! *Eins, zwei, drei !...*

Pianistul începu dansul vesel, uitîndu-se neîncrezător înapoi. Saşka scoase cu mîna sănătoasă din buzunar un instrument mic, negru, lunguieţ, mare cît o palmă, cu un fel de ţeavă, duse ţeava la gură şi, aplecîndu-se spre stînga, atît cît îi ingă-

duia brațul mutilat și anchilozat, porni să cînte la ocarină veselul *„Ciobănaș“*.

— Ho-ho-ho ! izbucniră privitorii în rîsete pline de bucurie.

— Drace ! strigă șeful de echipă și, pe neașteptate chiar și pentru el însuși, se porni să joace. Stîrniți de elanul lui, se avîntară în joc și ceilalți clienți, femei și bărbați. Chiar și chelnerii băteau, zîmbind, pasul pe loc, străduindu-se să-și păstreze demnitatea. Pînă și madam Ivanova își uită îndatoririle de căpitan la postul de comandă și începu să-și legene capul în tactul dansului focos, pocnind ușurel din degete. Poate că și Gambrinus cel bătrîn, ros de vreme, își mișca sprincenele, uitîndu-se vesel spre stradă ; și se părea că instrumentul mic și nearătos din mîna lui Sașka cel mutilat cînta într-o limbă pe care, din păcate, n-o înțelegeau încă nici prietenii lui Gambrinus, ba nici chiar Sașka :

— Nu-i nimic ! Un om poate fi schilodit, dar arta înfruntă și biruie orice !

1906

Ultimul cuvînt

Da, domnilor judecători, eu l-am ucis!

Dar expertiza medicală mi-a lăsat zadarnic o portiță de scăpare. N-o să mă folosesc de ea.

L-am ucis absolut conștient și lucid, cu intenție, convingere și sînge rece, fără cea mai mică părere de rău, teamă sau ezitare. Dacă prin absurd l-ați readuce la viață, eu mi-aș repeta crima.

M-a urmărit totdeauna și pretutindeni. Și-a luat mii de înfățișări omenești și nici măcar nu s-a dat în lături — nerușinatul! — de a se travesti în femeie. Apărea ba sub înfățișarea unei rude, ba a unui prieten, ba a unui coleg de birou sau a unui bun cunoscut. Se machia în oameni de diferite vîrste, în afară de aceea a copilăriei, care nu-i reușea, și cînd încerca, izbutea doar să pară caraghios. M-a urmărit de cînd mă știu și mi-a otrăvit viața.

Mai groaznic decît orice era faptul că îi ghiceam dinainte toate cuvintele, gesturile și faptele.

Cînd mă întîlnea, își deschidea totdeauna brațele, exclamînd cu glas cîntat:

— Ia uite! De cînd nu te-am mai văzut!... Ei, cum o duci cu sănătatea?

Și răspundea fără întîrziere, deși nu-l întrebasem nimic:

— Mulțumesc. Așa și-așa. Merge. Ai citit în ziarul de astăzi?...

Dacă falca mi-era cumva umflată din pricina unei măsele sau aveam ulcior la ochi, nu scăpa prilejul să rîdă :

— Dar ce-i cu mutra asta, frate ? Nu-mi place !

Știa foarte bine, ticălosul, că nu falca umflată mă deranja, ci faptul că înaintea lui alți cincizeci de idioți îmi puseseră aceeași întrebare absurdă. Era însetat de chinurile mele sufletești, călăul !

Venea la mine tocmai în clipa cînd eram ocupat pînă peste cap cu chestiuni urgente și se așeza pe un scaun, spunînd :

— Ah, mi se pare că te deranjez ?

Ședea două ceasuri încheiate, flecărind plictisitor despre sine și copiii săi. Vedea că-mi vine să mă iau cu mîinile de păr și că-mi mușc buzele pînă la sînge de nerăbdare, și se delecta la vederea chinurilor mele umilitoare.

După ce mă făcea să-mi pierd pofta de lucru pe o lună de zile, se scula și căsca, spunînd :

— Cînd se întîlnește omul cu tine, neapărat se întinde la taifas. Și eu am atîta treabă !

În tren intra totdeauna în vorbă cu mine, pornind de la aceeași întrebare :

— Vă duceți departe ?

Apoi :

— Cu treburi sau numai așa ?

— Și unde faceți serviciul ?

— Sînteți căsătorit ?

O, i-am studiat bine toate obiceiurile. Cînd închid ochii, îl văd aievea. Iată-l bătîndu-mă pe umăr, pe spate și pe genunchi, făcînd gesturi largi chiar pe dinaintea nasului meu și silindu-mă să tresar și să mă încrunt. Uite-l cum mă ține de nasturele hainei, cum îmi duhnește drept în față, cum scuipă cînd vorbește. Iată-l mișcînd mereu piciorul sub masă, din care pricină zăngăne abajurul. Îl

văd bătînd darabana cu degetele pe speteaza scaunului meu în timpul unei pauze lungi în discuţie şi făcînd semnificativ : „Mda", şi iarăşi darabana, şi iar : „Mda". Sau, pocnind cu degetele lui osoase în masă, trîntind pe masă picile cîştigătoare şi însoţindu-le de fiecare dată cu cîte un : „Dar asta ce e ? Dar asta ? Dar asta ?"... Iată-l într-o discuţie aprinsă, specific rusească, aducîndu-şi argumentul preferat :

— Eh, frăţioare, spui baliverne !

— De ce, baliverne ? îl întreb, sfios.

— Fiindcă-s baliverne !

Nu ştiu ce rău i-am făcut omului acesta. Dar el s-a jurat să-mi otrăvească viaţa şi mi-a otrăvit-o. Am ajuns să fiu, datorită lui, profund dezgustat de mare, de lume, de aer, de poezie, de pictură şi de muzică.

— Tolstoi ? urla el în gura mare, ori scria prin reviste şi alte publicaţii. Şi-a trecut averea pe numele nevestei sale, iar el... Şi cum s-a purtat cu Turgheniev... A cusut cizme... Oho, marele scriitor al poporului rus... Bravo !...

— Puşkin ? O, da ! Creatorul limbii literare. Ţii minte cum spune : „Ucraina-n noapte tace lin, pe cer atîtea licăriri de stele..." Şi nevastă-sa, ştii, vorba aia... Dar la Secţia a treia ştii ce i-au făcut ? Îţi aminteşti... psst... Nu-i nici o doamnă pe aici ? Îţi aminteşti versurile alea ale lui :

„Mergem cu bărcuţa
Sub bărcuţă-i apă..."

— Dostoievski ? Ai citit cum a venit într-o noapte la Turgheniev să se pocăiască... Dar Gogol ştii ce boală avea ?

Mă duc la o expoziţie de pictură şi mă opresc în faţa unui peisaj. Reprezintă o seară liniştită. Însă

el, ticălosul, e pe urmele mele. A şi ajuns în spatele meu şi-l aud spunînd plin de sine :

— Foarte drăguţ desenat... Zare... Aer... Luna parcă-i vie... Îţi aduci aminte, Nina, că am văzut la Tipeaevi ceva asemănător în suplimentul la *Niva* ? Seamănă zău !

Ascult *Carmen* la Operă. Dar el e nelipsit. S-a instalat în spatele meu, şi-a pus picioarele pe bara de jos a fotoliului meu, ţine isonul fermecătorului duet din ultimul act şi simt cu o ură nespusă fiecare mişcare a trupului său. Îl aud de asemenea spunînd în antract, intenţionat cu glas tare, anume pentru mine :

— Zadodadovii au nişte plăci uimitoare. Şaliapin sadea ! Juri că-i el !

Da ! El şi nimeni altul a inventat flaşneta, gramofonul, bioscopul, fotofonul, biograful, fonograful, auxetofonul, patefonul, cutia muzicală „Monopan", pianul mecanic, automobilul, gulerele tari, heliografia şi ziarul.

De el n-ai scăpare ! Cîteodată, mă strecuram noaptea pe ţărmul pustiu al mării şi mă întindeam, singur, la marginea unei rîpe. Dar el mă urmărea ca o umbră. Se furişa lîngă mine şi-l auzeam spunînd deodată cu glas tare, plin de mulţumire de sine :

— Ce noapte minunată, Katenka, nu-i aşa ? Dar norii ? Parcă ar fi un tablou. Ia să încerce un pictor să picteze noaptea aşa, n-o să creadă nimeni că-i reală.

A ucis cele mai frumoase clipe din viaţa mea — clipele de dragoste, nopţile minunate, dulci, de neuitat ale tinereţii. De cîte ori, în timp ce mă plimbam la braţ cu o fiinţă tăcută, fermecătoare, poetică, pe o alee presărată cu petele razelor de lună, el, luîndu-şi deodată chip de femeie, îşi lăsa

capul pe umărul meu, rostind cu glasul unei ingenue de teatru :

— Spune-mi, îți place natura ? Eu o ador.

Sau :

— Spune-mi, îți place să visezi la lumina lunii ?

Călăul meu avea multe chipuri, însă rămînea totdeauna acelaşi, orice înfățişare şi-ar fi luat — de profesor universitar, doctor, inginer, femeie-medic, avocat, studentă, scriitor, nevastă de perceptor, moşier, funcționar de stat, pasager, vizitator, oaspete, necunoscut, spectator, cititor, ori vecin de vilă în vilegiatură. În prima mea tinerețe socoteam, din prostie, că e vorba de oameni diferiți. Dar era una şi aceeaşi persoană. Experiența amară m-a făcut în sfîrşit, să-i descopăr numele. Este intelectualul rus.

Chiar dacă nu mă chinuia pe mine personal, îşi lăsa pretutindeni urmele — cărțile sale de vizită. Pe piscurile munților Beştau şi Maşuk găseam cojile de portocală aruncate de el, cutii goale de sardele şi hîrtiuțele de la bomboane. Pe stîncile de la Alupka, în vîrful clopotniței Ivanovskaia, pe granitul Imatrei, pe zidurile din Bahcisarai, în grota lui Lermontov, vedeam inscripțiile făcute de el :

„Pusea şi Kuziki, 1903, 27 februarie."

„Ivanov."

„A. M. Plohohvostov din Sarapul."

„Ivanov."

„Peciorina."

„Ivanov."

„M. D... P. A. R... Talocika şi Ahmet."

„Ivanov."

„Trofim Jivopudov. Oraşul Samara."

„Ivanov."

„Adel Soloveicik din Minsk."

„Ivanov."

„De pe acest vîrf de munte a admirat marea S. Nikodim Ivanovici Bezuprecinîi."

„Ivanov."

Am citit versurile și însemnările făcute de el în toate registrele pentru vizitatori în casa memorială a lui Pușkin, în a lui Lermontov, în vechile mănăstiri. „Au fost aici Sikunovii din Penza. Au băut cvas și au mîncat nisetru. Ceea ce vă dorim și vouă." „Am vizitat casa natală a marelui poet rus, Pistol, profesor de caligrafie la liceul de băieți din Voronej."

„Laudă ție, uriașe Ai-Petri,
Înveșmîntat în horbotă de pin!
Astăzi, vigurosul tău pisc îl birui
Căpitanul în rezervă Prosin."

Era destul să deschid o carte, ca să dau de el. „Cartea asta a citit-o Pahnutenko." „Autorul e un prost." „Domnul autor nu l-a citit pe Karl Marx." Sau o lungă și plictisitoare polemică în creion, pe marginile paginilor. Și, bineînțeles, nimeni altul decît el îndoia colțurile cărților, smulgea paginile și stingea cu cartea lumînările de stearină.

Domnilor judecători! Îmi vine greu să urmez... Omul acesta a batjocorit, a întinat și a vulgarizat tot ce mi-era drag, tot ce e gingaș și înduioșător. Am luptat foarte multă vreme cu mine însumi... Anii treceau. Nervii mi se toceau din ce în ce... Vedeam că pe lumea asta nu-i loc pentru noi amîndoi. Unul din noi trebuia să dispară.

Presimțeam de mult că un fleac, o simplă întîmplare mă va împinge la crimă. Și asta s-a și întîmplat.

Cunoașteți amănuntele. În vagon era o neînchipuită înghesuială. Dar el, împreună cu nevasta și băiatul, elev de liceu, și cu o grămadă mare de

bagaje, ocupase două bănci. De data aceasta purta uniforma de funcţionar al Ministerului instrucţiunii publice. M-am apropiat de el şi am întrebat :

— Nu cumva e pe aici vreun loc liber ?

A răspuns ca un buldog ce-şi păzeşte osul, fără să mă privească :

— Nu. Mai stă un domn aici. Astea sînt locurile lui. O să vină şi el numaidecît.

Trenul a pornit. Am rămas dinadins lîngă băncile lor. Au trecut vreo zece verste, şi domnul tot nu venea. Eu stăteam, uitîndu-mă, tăcut, la pedagog. Credeam că-i mai rămăsese încă o urmă de bun-simţ.

Zadarnic. Am mai străbătut vreo cincisprezece verste. A scos coşul cu alimente şi a început să mănînce. Apoi au băut cu toţi ceai. In legătură cu zahărul a izbucnit un scandal de familie.

— Petea ! De ce ai luat o bucată de zahăr fără să spui ?

— Pe cuvînt de onoare, tăticule, că n-am luat. Zău !

— Nu te jura şi nu minţi. Le-am numărat dinadins azi-dimineaţă. Erau optsprezece bucăţi, iar acum sînt şaptesprezece.

— Zău n-am luat !

— Nu te jura. Este o ruşine să minţi. Îţi voi ierta orice, dar minciuna să ştii că n-o iert niciodată. Numai laşii mint. Cel care minte poate să şi ucidă, să fure, să-l trădeze pe ţar, patria...

Şi dă-i şi dă-i... Mai auzisem vorbele acestea ale lui încă din trista mea copilărie, cînd mi-a fost, la început, preceptor, apoi, diriginte de clasă, şi, cînd, mai tîrziu, scria articole într-un ziar moderat.

Am intervenit :

— Îl certaţi pe fiul dumneavoastră că minte, şi dumneavoastră minţiţi în prezenţa lui că locul

acesta e ocupat de cineva. Unde este domnul ? Vă rog să mi-l arătaţi.

Pedagogul s-a făcut roşu la faţă ca un rac fiert, iar ochii i-au ieşit din orbite.

— Vă poftesc să nu vă legaţi de pasageri necunoscuţi, care nu vă adresează cuvîntul. Ce-i porcăria asta ? Domnule conductor, vă rog să luaţi notă că dumnealui se leagă tot timpul cu obrăznicie de necunoscuţi. Vă rog să luaţi măsuri. În caz contrariu, voi face o plîngere la direcţia jandarmeriei şi-mi voi trece plîngerea în registrul de reclamaţii.

Conductorul m-a dojenit părinteşte şi a plecat. Dar pedagogul nu s-a potolit.

— Dacă nimeni nu se leagă de dumneata, nu te lega nici dumneata de alţii. Şi cînd te gîndeşti că poartă pălărie şi guler tare ! După cît se pare, e un intelectual... Dacă un ţăran sau un muncitor şi-ar fi îngăduit aşa ceva... Dar un intelectual ! Inte-lec-tual ! Călăul mă numise călău ! Se sfîrşise... Îşi rostise sentinţa de moarte.

Am scos din buzunarul paltonului un revolver, am pus degetul pe trăgaci şi, ţintindu-l pe pedagog între ochi, am spus calm :

— Roagă-te lui Dumnezeu.

A pălit şi a început să răcnească :

— Ajutor !

A fost ultimul său cuvînt. Am apăsat pe trăgaci.

Am terminat, domnilor judecători. Repet : nu simt nici căinţă, nici milă. Dar un gînd îngrozitor mă roade şi mă va roade pînă la sfîrşitul zilelor mele, indiferent dacă le voi petrece în închisoare sau în casa de nebuni :

„De pe urma lui a rămas un fiu ! Dacă va moşteni cumva în totul firea tatălui său ?"

1908

Ca în familie

S-a întîmplat... zău, pe cuvîntul meu, uneori mi se pare că s-a întîmplat acum trei sute de ani, atît de multe evenimente, persoane, orașe, succese, insuccese, bucurii și dureri se află între ziua de astăzi și cea de atunci. Locuiam pe vremea aceea la Kiev, la marginea cartierului Podol, lîngă colina Alexandrovskaia, în camerele mobilate „Portul Niprului", proprietatea unui fost bucătar de vapor — dat afară din slujbă din pricina beției — și a soției sale, Anna Petrovna, o adevărată hienă prin perfidia, lăcomia și răutatea ei.

Eram șase locatari permanenți, toți oameni singuri. În camera nr. 1 locuia cel mai vechi dintre chiriași, un fost negustor, care avusese un magazin de articole ortopedice și corsete, dar își pierduse toată averea la jocul de cărți. Cîtva timp muncise ca vînzător de prăvălie, însă patima pentru joc îl scosese cu totul de pe făgașul normal. Acum ducea o viață dezordonată și fără nici un rost. Ziua dormea, iar seara tîrziu își făcea veacul prin niște taverne clandestine, destul de numeroase pe malul Niprului, lîngă portul cel mare. Ca toți cei ce joacă nu din calcul, ci din pasiune, era darnic, politicos și cu o privire de om nefericit.

La nr. 3 locuia inginerul Butkovski. Dacă-l credeai pe cuvînt, absolvise institutele: silvic, mi-

nier, de drumuri și de tehnologie, fără a mai pune la socoteală o școală superioară din străinătate. Și, într-adevăr, în ceea ce privește cunoștințele de tot felul, semăna cu un cîrnat bine îndesat sau cu o valiză pe care cineva care se pregătește de drum o încarcă peste măsură cu tot felul de boarfe, apasă capacul cu genunchiul și o încuie cu mare greutate, dar cînd s-o deschidă, totul sare dintr-o dată afară. Vorbea cu ușurință și chiar fără a fi rugat despre navigație, aviație, botanică, statistică, dendrologie, politică, fosilele de brontozauri, astronomie, fortificații, septacorduri și dominante, creșterea păsărilor, legumicultură, împădurirea rîpelor și canalizarea orașului. În fiecare lună trăgea cîte o beție, care dura vreo trei zile. În timpul acesta vorbea numai franțuzește, și tot în franțuzește scria și scurtele bilețele prin care cerea bani foștilor lui colegi ingineri. Apoi zăcea vreo cinci zile sub pătura lui cadrilată englezească, ca să-și vină în fire și să transpire. Nu se mai ocupa cu nimic altceva în afară de trimiterea la ziare a tot felul de scrisori în legătură cu diverse evenimente : asanarea mlaștinilor din Polesie, descoperirea unei stele noi, fîntînile arteziene etc. Dacă se întîmpla să aibă bani, îi băga între foile diferitelor cărți de pe etajeră, și era bucuros ca de o surpriză cînd îi găsea. Îmi amintesc cum spunea adesea, graseind :

— Dgagul meu. Ia te gog de pe gaft volumul al patrulea al lui Elisée Rheclus[1]. Întghe pagina a doua suta și a tghei suta, cghed că găsești cele cinci guble pe caghe ți le datoghez.

[1] Este vorba de *Jean-Jacques Elisée Reclus* (1830—1905), cunoscut geograf francez (n. r.).

Era complet chel, cu barbă albă și favoriți cărunți, înfoiați.

La nr. 8 locuiam eu. La nr. 7 stătea un student cu un obraz gras, imberb, cam bîlbîit, un fel de „băiat al mămichii“, acum procuror cu renume, iar la nr. 6, Karl, de origine germană, inginer de drumuri, un individ gras de la Ostsee, băutor de bere, căruia îi tremurau mereu mîinile. Nr. 5 era ocupat de Zoia, o prostituată, pe care patroana o respecta mai mult decît pe noi toți. În primul rînd, plătea pentru cameră mai mult decît noi, în al doilea rînd, plătea totdeauna înainte, iar în al treilea rînd, nu supăra niciodată pe nimeni cu nimic fiindcă nu aducea acasă decît arareori clienți, și numai dintre cei mai serioși, mai în vîrstă și mai liniștiți, iar de cele mai multe ori își petrecea noaptea printr-alte hoteluri.

Trebuie să spun că ne cunoșteam toți, dar trăiam destul de răzleți unul de altul. Uneori împrumutam unii de la alții esență de ceai, cîte un ac, ață, apă clocotită, un ziar, cerneală, plicuri și hîrtie.

În adăpostul nostru se aflau cu totul nouă camere, locuite permanent. Celelalte trei erau ocupate de perechi întîmplătoare pe cîte o noapte sau pe cîteva ore. Dar noi nu ne supăram fiindcă eram obișnuiți cu orice.

Începuse năvalnica primăvară a sudului. Gheața de pe Nipru se topise. Fluviul se revărsase atît de tare, încît inundase malul stîng al Cernigovului, cît vedeai cu ochii. Nopțile erau întunecoase și calde, iar ploile, scurte, dar îmbelșugate. Seara, abia de zăreai pe copaci verdele-închis al mugurilor, iar

dimineaţa, la trezire, vedeai strălucind cu gingăşie primele frunzuliţe.

A venit paştele cu noaptea lui cea minunată plină de bucurie şi măreţie. Nu aveam cu cine ciocni un ou roşu şi hoinăream singur prin oraş, intram în biserici, mă uitam la procesiuni, la iluminaţie, ascultam cîntecele şi dangătul clopotelor, admiram feţele drăgălaşe ale copiilor şi ale femeilor scăldate în lumina caldă a lumînărilor. Mă copleşise un fel de tristeţe tulburătoare, dulce, uşoară şi molcomă, de parcă-mi părea rău de puritatea şi seninătatea pierdută a copilăriei mele.

Cînd m-am întors acasă, m-a întîmpinat servitorul Vaska, un băieţandru şiret şi vioi. Ne-am spus unul altuia Cristos a înviat. Apoi Vaska m-a anunţat, zîmbind pînă la urechi şi dezvelindu-şi dinţii şi gingiile :

— Domnişoara de la nr. 5 v-a rugat să treceţi pe la dînsa.

M-am mirat puţin. Nu vorbisem niciodată cu domnişoara aceasta.

— V-a trimis şi un bilet, a urmat Vaska. Iată-l pe masă.

Am luat foaia liniată, ruptă dintr-un registru, şi sub cuvîntul tipărit „Credit", am citit următoarele :

„Stimate nr. 8,

dacă nu aveţi altă treabă şi nu-ţi este scîrbă, vă rog foarte mult să vii în camera mea să gustaţi din pască sfinţită.

Zoia Kramarenkova pe care o cunoaşteţi".

Am bătut la uşa inginerului, ca să mă sfătuiesc cu el ce să fac. L-am găsit în faţa oglinzii, străduindu-se să-şi aranjeze cu degetele răsfirate

barba căruntă și neîngrijită. Purta o haină cu luciu la coate, iar la gulerul uzat al cămășii, îngălbenit pe margini, o cravată albă.

Primise și el o invitație asemănătoare așa că ne-am dus împreună.

Zoia ne-a întîmpinat în prag, scuzîndu-se și roșind. Avea fața obișnuită, tipică a prostituatei ruse — buze moi, blînde, lipsite de voință, nasul ca un cartof și ochii cenușii, fără sprîncene, puțin bulbucați. Dar zîmbetul ei din seara aceea, lipsit cu totul de artificialitate, sfios și feminin, dădea chipului său un farmec deosebit.

În odaie i-am găsit pe cartofor și pe Karl. Așadar, cu excepția studentului, ne aflam acolo toți locatarii permanenți ai camerelor mobilate „Portul Niprului".

Încăperea era tocmai așa cum mi-o închipuisem. Pe scrin se aflau cutii goale de bomboane, cîteva poze, o pudrieră cu o pudră grasă și un fier de frezat părul. Pe pereți atîrnau fotografii îngălbenite de farmaciști imberbi și cîrlionțați, de actori mîndri, în profil, și de ofițerași cu un aer bătăios și cu săbiile scoase din teacă. Pe pat — un maldăr de perne sub o cuvertură de tul, iar pe masa acoperită cu o hîrtie tăiată în chip de dantelă erau înșirați cozonaci, ouă, o șuncă mare și două sticle cu vin de proveniență misterioasă.

Ne-am făcut urările obișnuite, am sărutat-o pe obraji, virtuos și politicos, apoi ne-am așezat la masă. Mărturisesc că în clipa aceea alcătuiam un spectacol ciudat și cu totul aparte : patru bărbați copleșiți și istoviți de o viață ratată, patru mîrțoage bătrîne, care întruneau în total peste două sute de ani, și o femeie, gazda noastră — o prostituată, nu tocmai tînără, adică ființa cea mai ne-

norocită, mai proastă, mai naivă și mai lipsită de voință de pe planeta noastră.

Era însă de o stîngăcie drăgălașă, sfioasă și ospitalieră și de o simplitate plină de prietenie și delicatețe.

— Serviți, spunea ea, prietenoasă, întinzînd farfuria vreunuia dintre noi. Serviți, vă rog. Știu că dumneavoastră, nr. 6, preferați berea. Mi-a povestit Vasea. O aveți lîngă dumneavoastră, sub masă. Iar dumneavoastră, domnilor, o să vă torn vin. E un vin foarte bun. Din Tenerife. Un cunoscut de-al meu, un armator, bea numai vin de acesta.

Toți patru îi cunoșteam perfect viața și știam, firește, cu ce bani fusese organizată masa de paște cu bere și cu „Tenerife". Ceea ce, totuși, nu ne deranja cîtuși de puțin.

Zoia ne-a povestit ce făcuse în noaptea aceea. La catedrala unde fusese la slujba de înviere era o înghesuială îngrozitoare, dar ea apucase un loc bun. Corul academic cîntase admirabil, iar evanghelia a fost citită de studenți, pe rînd, în toate limbile pămîntului: în franceză, germană, greacă, ba chiar și în limba arabă. Iar cînd s-au sfințit în curte cozonacii și colacii, s-a iscat o învălmășeală atît de mare, încît credincioșii și-au încurcat cozonacii și s-au certat.

Apoi Zoia a căzut pe gînduri, a oftat și a început să-și amintească, visător, cum era în săptămîna mare, acasă la ea, la țară.

— Culegeam niște flori albastre, numite „visul". Sînt primele flori de primăvară. Le fierbeam și cu zeama lor vopseam ouăle, care căpătau o minunată culoare albastră. Cînd voiam ca ouăle să fie galbene, le înveleam în coji de ceapă și le băgam în

apă clocotită. Mai vopseam ouăle şi cu mai multe cîrpuliţe felurit colorate. Apoi umblam o săptămînă întreagă prin sat şi ciocneam ouălĕ. Mai întîi cu vîrful, apoi cu dosul. Ciocneam pe luate. Cel cu oul tare lua oul pe care-l spărgea. Un flăcăiandru a făcut rost de la oraş de un ou de piatră şi le-a spart pe toate, dar cînd s-a aflat, oamenii i-au luat toate ouăle înapoi şi l-au mai şi bătut.

La noi, oamenii se dau în leagăn în toată săptămîna luminată. Se pune un leagăn mare în mijlocul satului, la îndemîna tuturor. Iar leagăne mici se află la fiecare poartă. Sînt făcute dintr-o scîndurică şi două frînghii. Întreaga săptămînă se dau toţi în leagăn — băieţi şi fete — şi cîntă „Hristos a înviat". E tare frumos la noi !

O ascultam tăcuţi. Viaţa ne ciocănise în cap atît de multă vreme şi cu atîta înverşunare, încît se părea că din creierul nostru dispăruse orice amintire din copilărie, despre familie, mame, despre felul cum se sărbătorea paştele în trecut.

Între timp, apăruseră zorile, şi perdeluţa de percal de la fereastră căpătase o nuanţă albăstrie, rece, care după aceea se întunecă puţin, dobîndind o nuanţă gălbuie, ca să se facă treptat trandafirie în lumina primelor raze de soare.

— Nu vă temeţi de curent, domnilor ? Pot să deschid fereastra ? întrebă Zoia.

Ridică perdeluţa şi deschise larg fereastra. Ne-am apropiat şi noi.

Era o dimineaţă de sărbătoare luminoasă şi curată, de parcă în timpul nopţii mîini nevăzute şi grijulii ar fi luat şi ar fi spălat cerul albastru, norii albi şi pufoşi, plopii bătrîni şi înalţi fremătînd cu frunzişul lor tînăr, lipicios şi înmiresmat, după care le-ar fi pus la loc. Niprul se întindea

la picioarele noastre, parcă nesfîrşit, albastru şi amenințător lîngă mal, dar în zare liniştit şi argintiu. Şi de la toate bisericile oraşului se auzea dangătul clopotului.

Fără să vrem, am întors cu toţi deodată capul. Inginerul plîngea. Se ţinea cu mîinile de rama ferestrei, cu fruntea lipită de ea şi, clătinîndu-şi capul, se cutremura în hohote de plîns. Cine ştie ce se petrecea în sufletul lui bătrîn, pustiit şi rănit, de om ratat. Cunoşteam atît de puţine lucruri din trecutul său, şi doar din aluzii întîmplătoare : o căsnicie neizbutită cu o femeie stricată, delapidarea unor bani de-ai statului, un duel cu amantul soţiei, dorul după copiii rămaşi la mama lor...

Zoia îl îmbrăţişă cu o exclamaţie de milă şi-i puse capul cărunt şi pleşuv pe pieptul ei, mîngîindu-i uşor umerii şi obrajii.

— Vai, dragul meu, sărăcuţul meu, spunea ea cu glas cîntat. Ştiu ce viaţă grea aveţi. Sînteţi toţi ca nişte cîini părăsiţi... bătrîni... singuri... Dar nu-i nimic, nu-i nimic... Aveţi răbdare, dragii mei... Poate c-o da Dumnezeu şi trec toate, se-ndreaptă lucrurile şi-o să vă meargă bine... Vai, dragul meu...

Inginerul îşi veni cu greu în fire. Pleoapele îi erau umflate, albul ochilor se înroşise, iar nasul borcănat se făcuse aproape albastru.

— Dgace ! Negvi blestemaţi ! Dgace ! îngăima el, furios, întorcîndu-şi faţa spre perete.

După glas se simţea că în gît, în gură şi în nas îi mai stăruie încă lacrimi amare, nevărsate.

După vreo cinci minute ne-am luat rămas bun, sărutînd toţi cu respect mîna Zoiei. Inginerul şi cu mine am ieşit ultimii, şi chiar la uşa fetei ne-a întîmpinat studentul, care tocmai se întorcea de la o vizită.

— Aha! a exclamat el, zîmbind și ridicîndu-și cu subînțeles sprîncenele. De acolo veniți? Hm... Care va să zică v-ați sfințit?

În tonul lui se simțea o notă de trivialitate. Dar inginerul l-a măsurat din ochi cu mîndrie, pe îndelete, de la cizme pînă-n vîrful chipiului, și după o pauză lungă i-a aruncat peste umăr, cu un dispreț ce nu se poate reda, un singur cuvînt:

— Mucosule!

1910

Martirul modei

— Cum ? Ziceți că am nevoie de motive ? După părerea dumneavoastră, chestia cu patinajul pe rotile nu e un motiv ?

— Dați-mi voie, dați-mi voie, onorabile... Vorbim fiecare despre altceva. Legea prevede clar cinci motive legale de divorț. Punctul unu : părăsirea domiciliului conjugal de către unul din soți. Cred că motivul acesta nu există ?

— Exact. Eu și soția mea nu ne-am despărțit niciodată din prima zi a căsătoriei.

— Foarte bine. Mai departe. Incapacitatea unuia dintre soți de a duce o viață conjugală...

— Nici gînd ! Avem patru copii — trei băieți și o fetiță. Niște copilași, pot să spun — minunați.

— Foarte bine. Urmează : nebunia, o boală infecțioasă, pierderea drepturilor politice...

— Nu, nu. Nimic din toate acestea.

— În sfîrșit, dezmățul vădit, dovedit, al uneia din părți. Poate că e asta ?

— Cîtuși de puțin. Trăim cinstit și frumos, cum și-ar dori fiecare. Dar toate astea-s fleacuri. Principalul este patinajul pe rotile.

— Vă rog să mă iertați, dar nu înțeleg.

— Văd și eu că nu înțelegeți. Însă vă rog să nu mă întrerupeți și să mă lăsați să vă spun totul

pe rînd. Altfel, o să mă încurcați cu totul cu chichițele dumneavoastră juridice.

— Vă ascult cu cea mai mare atenție.

— Așadar... Cu ce să încep ?... Vedeți dumneavoastră, sînt căsătorit de cincisprezece ani. Am o oarecare avere, nu chiar foarte mare, dar destul de rotunjică. Fac afaceri mari cu bumbac, petrol și cărbune ; pe Volga plutesc vaporașe de-ale mele, sînt membru în consiliul de administrație la două bănci și așa mai departe. Se poate trăi. Mai am o moșioară în Crimeea și în gubernia Penza vreo cinci sute de deseatine. De afaceri nu mă pot plînge — aș mînia pe Dumnezeu.

— Perfect ! Oricine ar fi fericit să aibă așa ceva.

— Nici în ceea ce privește familia nu m-a oropsit Dumnezeu. Copiii. Ptiu, ptiu, ptiu, să nu le fie de deochi... cresc veseli și frumoși ca niște meri. Nevastă-mea e grozav de frumoasă, mă ajută în afaceri, e o mamă minunată, o soție excelentă și absolut cinstită.

— Perfect ! Atunci de ce dracu, fie-mi cu iertăciune, vă gîndiți la divorț ?

— Stați puțin, stați puțin. Tocmai ea e pricina! Mă înțelegeți... să vă spun la ureche... are o slăbiciune.

— Vai, vai, vai, ce nenorocire !... E cumva ceva ereditar ?

— Dar la ce vă gîndiți ?

— Păi la slăbiciunea aia nenorocită. Bea ?

— Doamne ferește ! Nicidecum. Vedeți dumneavoastră, e moartă după modă. Și nu-i vorba numai de o slăbiciune, ci mai bine zis de o boală... Dacă ați ști cîte-am tras de pe urma ei !... Sînt un adevărat martir ! Nu, vă mulțumesc... Nu vreau apă... Vă rog să mă iertați... Îmi revin

și-așa... Îmi dau seama ce spectacol dezgustător oferă un hipopotam ca mine... cînd se pune pe plîns. Îmi vin eu acuși în fire. Uite, gata... Vă rog încă o dată să mă iertați.

Și măcar de s-ar rezuma la toalete! N-aș avea nimic împotrivă, cît poftește. Și răposatul Worth, și Redfern, și Paquin — toți sînt la dispoziția ei. Ba faptul acesta mă și măgulește. În afaceri, soția este firma soțului. Dar nu-i vorba de asta. Ea are un gust deosebit pentru modă, ca să zicem așa, bazat pe orgoliu... Vrea să aibă cu orice preț salonul ei și anume cel mai la modă... Un fel de *madame* Récamier, mă înțelegeți...

Doamne, cîte n-a făcut în cei cincisprezece ani de căsătorie! Am avut salon narodnicist, salon revoluționar, salon social-democrat, salon cadet, salon aristocratic, salon național și salon decadent. Nici nu pot să mi le amintesc pe toate. Într-o vreme, la locul cel mai de onoare din casa noastră atîrna o opincă țărănească făcută din coajă de mesteacăn și un suman adevărat. Altă dată bag întîmplător mîna sub pat și dau de ceva. Abia trag obiectul afară, că era din cale-afară de greu, și văd că e o bombă. Îmi mai amintesc că într-o vreme veneau la noi niște tineri, îmbrăcați cu cămăși albastre și încălțați cu cizme date cu catran. Înghițeau o cantitate înfricoșătoare de chifle cu cîrnați, beau zeci de samovare de ceai (ea introdusese stilul acesta țărănesc), răcneau unii la alții ca niște turbați și spuneau niște cuvinte pe care nu le pricepeam nici în ruptul capului. Apoi au apărut deodată smochinguri, flori la butoniere, cefe de moșieri, spinări și burți de nobili, glasuri plăcute de bariton, puțin răgușite...

Însă vedeți că salonul nu-i ajungea. Nevastă-mea îmi pretindea să fiu neapărat în pas cu moda

și în toate celelalte privințe. La masă cîrnat cu pîine, dar pe nevastă-mea ultimele modele de la Paris, iar eu — dichisit după ultimul răcnet al șicului englezesc. Deși sub pat păstram o bombă, trebuia să practicăm sportul cel mai la modă. Contradicție? Absurditate? Sînt de acord. Dar ce prostii nu faci, cînd iubești!

— Mda...

— Și mă supuneam. Bombăneam, oftam, gîfîiam, dar mă supuneam. La bătrînețe, unde mai pui, cu burta asta mare a mea, lac de sudoare, îmbrăcat ca un băiețandru cu o cămașă de flanelă, încins cu un brîu lat, alergam pe terenurile de tenis, țipînd ca un dobitoc: *out, in, advance!* Practicam lupta franceză și umblam plin de vînătăi, de parcă eram bălțat. Făceam scrimă, jucam fotbal, călăream, cu toate că cea mai mare plăcere din orele mele libere era să iau parte la un *whist* cu parteneri buni, pe o jumătate de copeică fisa.

Credeți că n-am protestat? Ba am protestat. O dată chiar foarte serios. Era în epoca decadentismului nostru. Pe pereți apăruseră niște tablouri absolut idioate. Închipuiți-vă o omletă în care s-a turnat un borcan de dulceață de zmeură. Asta se chema „Elegie în mi bemol". Și ce mobilă! Patru macaroane verticale, pe ele o scoică, și deasupra un crin. Asta era, vedeți dumneavoastră, scaun. Pe mine mă îmbrăca într-un fel de halate cu umeri înguști și poale largi. La petliță îmi băga o măciulie de floarea-soarelui, iar în mînă trebuia să port neapărat un baston cu un mîner uriaș și, nu știu de ce, să țin mereu mînerul ăsta în gură. „Așa face toată lumea, așa e moda, suge mînerul!"... mă dăscălea într-una nevastă-mea.

Răbdam toate. Răbdam pînă şi spectacolul ruşinos al serilor noastre decadente. Se adunau la noi nişte tineri langurosi cu ochii creionaţi, unii îmbrăcaţi în capoate negre, de damă, rafinaţi şi afectaţi. Încremeneau în poziţii studiate şi proroceau. Răbdam toate. Dar cînd unul dintre ei — un bărbat zdravăn, cu o mutră de diacon şi cu maniere de liceană de la Institutul Smolnîi, a declarat deschis că recunoaşte pe lume o singură plăcere : dragostea pătimaşă, însă neîmpărtăşită, pentru un gîndac, n-am mai rezistat. L-am chemat încetişor pe estetul ăsta în antreu, l-am rugat să se îmbrace şi i-am spus : „Număr pînă la zece. La zece vă alegeţi din două ieşiri una — sau pe uşă, sau pe fereastră.“

A dispărut, şi o dată cu el şi ceilalţi decadenţi. Dar, Doamne, ce furtună de reproşuri, ce ocean de lacrimi s-au revărsat asupra mea, şi pînă în clipa cînd decadentismul n-a început să pălească, am fost lipsit, ca un paria, de căldură, de hrană şi de patul conjugal.

Acum, domnule avocat, mă răzvrătesc pentru a doua oară, şi de data aceasta, definitiv.

Aţi auzit de patinele cu rotile ? Aţi auzit ? Prin urmare, o să mă înţelegeţi.

Într-o frumoasă zi de iarnă, soţia mea, după ce a citit ziarul, mi-a spus :

„Ascultă, Fops (de fapt, pe mine mă cheamă Foma, nume ce-i drept cam banal, din care cauză nevasta m-a botezat Fops, ceea ce cred că e mult mai nepotrivit. Aduce a cîine : Mops, Fops)... Ştii, a zis ea, că acum toată lumea se plimbă pe patine cu rotile. De ce n-ai practica şi tu acest nobil sport ?“...

Întotdeauna cînd începe să mă tortureze are aerul cel mai blînd şi mai drăgălaş din lume, însă eu ştiu că hotărîrile ei sînt categorice. Am încercat să protestez, dar zadarnic. Ne-am dus la patinoar. Un loc rotund, neted ca gheaţa, iar în tribună o mulţime de lume şi, lucrul cel mai supărător, jumătate dintre ei, cunoştinţe bune de-ale noastre, dintre care cu mulţi am relaţii de afaceri, serioase. Pe patinoar, tineri de ambele sexe aleargă şi se învîrtesc ca nişte nebuni pe patine cu rotile. Un zgomot de neînchipuit! „Acum ţin-te bine!" mi-am zis eu.

Un individ îmi pune nişte patine, fără să-mi cruţe bătăturile, mă scoate în mijlocul terenului şi mă lasă acolo, de capul meu. Încerc să mă mişc, dar simt c-o să cad. În general, aveam senzaţia că-s un căţel pe gheaţă. În clipa aceasta trece pe lîngă mine ca o vijelie un licean cu şapca pe-o ureche, cu părul lung, în ciuda regulamentului, şi cu o faţă plină de coşuri. Din pricina curentului pricinuit de el şi a zgomotului patinelor lui, îmi pierd echilibrul şi buf! mă-ntind jos cît sînt de lung. Înjurînd în sinea mea, încerc să mă scol. Dar de îndată ce trec de la patru labe în poziţia verticală — buf! şi iarăşi mă-ntind, de data asta cu burta în sus. Aţi văzut vreodată un gîndac de bălegar culcat pe spate? Aşa eram şi eu. De ruşine şi din cauza eforturilor mă făcusem roşu ca racul. În jurul meu au izbucnit hohote de rîs asurzitoare.

Totuşi, un suflet milos mi-a dat o mînă de ajutor şi m-am sculat cu mare greutate. Vreo zece minute am stat încremenit ca o statuie, abia trăgîndu-mi sufletul de încordare. În sfîrşit, mi-am luat inima în dinţi şi am pornit, dar picioarele mi

s-au răsucit cît ai clipi, au alunecat în lături, şi numai cu mare caznă am izbutit să mi le aduc în poziţie normală. După nu ştiu cît timp, am reuşit să mă tîrăsc vreo cinci paşi. Atunci am prins puţin curaj. M-am hotărît să ridic piciorul drept şi — buf ! am căzut iar pe spate, izbindu-mă cu ceafa de asfalt. Zăceam neputincios şi jalnic, cu burta-n sus şi cu o durere de cap îngrozitoare. De pretutindeni se auzeau hohote răsunătoare de rîs. Abia am deschis ochii. Pe dinainte-mi se învîrteau cercuri cînd de un verde tulbure, cînd roşii, în jurul meu duduiau blestematele de patine şi capul mă durea de parcă îmi înfipsese careva în ceafă un fier înroşit în foc. Deodată, îngrozit şi îndurerat, am văzut-o pe nevastă-mea. Se afla în primul rînd şi, acoperindu-şi faţa cu manşonul, aproape că leşina de rîs.

Atunci am izbucnit. Nu-mi amintesc cuvintele pe care le-am spus şi chiar dacă mi le-aş aminti n-aş îndrăzni să le rostesc în faţa dumneavoastră. Dar le-am spus cu atîta hotărîre, încît de îndată ce am fost ridicat de jos mi s-au şi scos patinele, am fost condus în mod solemn la vestiar şi mi s-a aplicat o pungă de gheaţă pe ceafa rănită. Îmi mai aduc aminte că încremeniseră toţi şi nu vedeam în jurul meu decît ochi holbaţi şi guri căscate.

În aceeaşi zi, am anunţat-o pe nevastă-mea că divorţez şi m-am mutat la hotel. De o împăcare nu poate fi vorba şi vă rog să nici nu pomeniţi de aşa ceva. Fac parte dintre oamenii răbdători ca o cămilă, dar care, cînd ajung să spună nu, e gata, rămîn neclintiţi ca o stîncă. Numai atît vă rog, ca pe un om cu suflet şi jurist excelent, să mă ajutaţi să termin cît mai repede povestea asta apăsătoare, care mă chinuieşte.

Avocatul tăcu multă vreme, bătînd cu creionul în masă tactul unui marş, apoi zise, mijindu-şi ochii :

— Totuşi, cele povestite nu constituie un motiv serios de divorţ, care să satisfacă consistoriul. Poate doar nebunia. Dar vă mărturisesc că e greu de spus care dintre dumneavoastră doi este mai nebun : dumneavoastră sau onorabila dumneavoastră soţie.

1910

Telegrafistul

E iarnă. Miez de noapte. Stau pe o canapea acoperită cu muşama din odaia telegrafului dintr-o gară de graniţă, uitată de lume. Picotesc. E linişte ca într-o pădure. Aud cum îmi pulsează sîngele în urechi, iar ţăcănitul ritmic al aparatului îmi aminteşte de o ciocănitoare nevăzută care sfredeleşte cu încăpăţînare un trunchi de pin, undeva sus, deasupra mea.

În faţa mea stă aplecat peste o măsuţă de lemn de frasin, galbenă-strălucitoare, telegrafistul de serviciu, Saşa Vrublevski. Umbra abajurului verde al lămpii îi taie faţa în două : partea de sus e în întuneric, dar cu atît mai puternic luminate par vîrful nasului, buzele mari, severe şi bărbia ascuţită, rasă, care îi iese din gulerul alb, răsfrînt. Disting cu mare greutate orbitele adînci, şi în ele, pleoapele lăsate în jos, care dau feţei lui atît de cunoscute, urîte, fălcoase, dar simpatice, o expresie de calm şi demnitate pe care nu o au decît morţii.

Saşa Vrublevski e cocoşat. Cunosc două feluri de cocoşaţi. Unii — cei mai mulţi — sînt trufaşi senzuali, răi, bănuitori, răzbunători, zgîrciţi şi lacomi. Alţii — mai puţini — printre care se înscrie şi Saşa Vrublevski, mi se par cele mai frumoase

briliante din cununa adevăratului creştinism. Cînd iau în mîinile mele mîinile lor slabe, gingaşe, sensibile şi neputincioase, am sentimentul că alint un copil bolnav. Iar cînd mă gîndesc la sufletul lui Saşa, mi-l închipui ca pe un fluture mare, minunat, atît de sfios şi de gingaş, încît orice atingere mai brutală i-ar pîngări frumuseţea aripilor. Este blînd, dezinteresat, binevoitor cu orice fiinţă şi nu spune niciodată un cuvînt urît despre cineva. Uneori, îmi zice cu o ironie blîndă, puţin dojenitoare :

— Voi sînteţi oameni nedrepţi, domnilor scriitori. Dacă într-un roman ori într-o nuvelă apare un telegrafist, e descris întotdeauna ca un prost, un crai de gară, un fel de conţopist de intendenţă. Cîntă, acompaniindu-se cu chitara, diferite romanţe din cele cîntate de lachei, îşi răsuceşte mustăţile şi face ocheade doamnelor din vagoanele de clasa întîi. Şi zău, domnule dragă, tipul acesta de telegrafist a dispărut de vreo cincizeci de ani. Voi trebuie să urmăriţi viaţa. Amintiţi-vă cum am rezistat noi în timpul grevei funcţionarilor de la poştă şi telegraf, şi se ştie că cei mai mulţi dintre noi au familii grele. Sărăcia, domnule dragă, e totdeauna puioasă, iar leafa noastră e o nimica toată. Şi dacă te dau afară de la telegraf cu referinţe proaste, unde te mai duci ? Asta-i, domnule dragă ! Mie nu mi-a fost atunci prea greu, deoarece cunosc trei limbi străine şi, la nevoie, nu aş fi murit de foame. Însă alţii şi-au pus într-adevăr capul în joc.

Bunătatea lui luminoasă, răbdătoare, nuanţată cu un zîmbet blînd, nu-l părăseşte o clipă. De pildă, chiar şi acum. Are pe bandă o telegramă foarte importantă din străinătate, urgentă, poate chiar cifrată, şi nu izbuteşte s-o transmită de mai

bine de un sfert de oră fiindcă stația principală flirtează cu pasiune cu una din stațiile intermediare. Telegrafistul de la stația principală i-a cerut domnișoarei de la cea intermediară să ghicească un cuvînt, care începe cu litera „i", iar el, șugubățul, bate mereu aceleași semne :

.—.. .—.. .—.. .—..

Dar domnișoara nu izbutește cu nici un chip să ghicească. Încearcă : „iasomie, iarnă, iască, iapă, inimă".

— Ultimul cuvînt seamănă, dar nu-i asta, o ironizează stația principală.

„Izvor, ie, iepure, ienibahar", se chinuiește domnișoara fără nici un rezultat.

Atunci, Vrublevski, plictisit de atîta așteptare, intervine.

— Domnișoară, răspunde-i „iubesc" și eliberați linia, fiindcă am o telegramă urgentă.

— Poate să aștepte, se opune ușuratec cel de la stația principală.

Însă Vrublevski îi face o observație aspră, și după un minut, fără să privească banda, surprinde cu urechea obișnuită să descifreze sunetele, răspunsul pocăit :

— Vă rog să mă iertați, *colega,* dar ați fost și dumneavoastră tînăr și înțelegeți fără cuvinte...

Mustața lui Vrublevski se mișcă de zîmbetul ușor al buzelor groase luminate de lampă. El nu are decît douăzeci și șase de ani, dar toți colegii îl tratează ca pe un bătrîn.

— Uite-așa flirtează seri de-a rîndul, spune el, desfăcînd banda încurcată. El e un băiat strașnic, iar Katerina Sergheevna o fată bună și muncitoare. O să se aranjeze împreună la o stație și-o să fie fericiți. Bine că li se îngăduie, în sfîrșit, și

femeilor să facă o muncă adevărată. Că înainte nu aveau, sărmanele, nici o ieşire. Aşteptau, rugîndu-se la Dumnezeu să le ceară careva în căsătorie. Pînă la măritiş fata îl auzea mereu pe tatăsău bombănind : „Mănînci pîinea de pomană. De s-ar găsi măcar un dobitoc să te ia de nevastă, comoară ce eşti." Iar după ce se măritau — scutece, cîrpe, bucătărie, naşteri, spălatul rufelor, hrănitul copiilor. Şi bărbatul urla : „Eşti o leneşă, de ce-i mîncarea proastă ? Ştii numai să cheltuieşti bani şi să umbli tot anul cu burta la gură. Dă fuga şi adu nişte bere şi ţigări..." Dar dacă amîndoi cîştigă, el nu mai îndrăzneşte să-i vorbească aşa.

Saşa tace. A prins un început de telegramă şi o înregistrează cu un aer concentrat. Faţa lui cu pleoapele lăsate în jos este nemişcată şi numai degetele de la mîna dreaptă tresar abia vizibil, dar repede şi precis, pe întrerupător. Mă cuprinde iar toropeala, iar mă simt într-o pădure liniştită, de un verde-tulbure, şi undeva, departe, o ciocănitoare bate iar, neobosită, cu ciocul într-un copac. În timpul acesta, prin cap îmi trec multe lucruri ciudate. Mă gîndesc că tot globul este străbătut de linii de telegraf, ca nişte adevăraţi nervi, şi că în faţa mea se află unul dintre centrii nervoşi — simpaticul Saşa Vrublevski, slujitor anonim al progresului tehnic. Slujeşte el şi binele sau răul, fericirea sau nefericirea viitoarei omeniri ? Telegraful a fost prima aplicaţie practică importantă a forţei misterioase a electricităţii. Mult mai tîrziu au apărut telefoanele, becurile şi plitele electrice, tramvaiele, telegraful fără fir, automobilele şi aeroplanele. Dar omenirea păşeşte înainte, pe fiecare an, din ce în ce mai repede. Abia ieri am auzit de razele uimitoare care străbat trupul omenesc, că astăzi a şi fost descoperit radiul, cu pro-

prietățile lui uluitoare. Omul a și supus forța cascadelor și vîntul și, fără îndoială, că în curînd va sili fluxul și refluxul marin, lumina soarelui, norii și forța de atracție a lunii să lucreze pentru ei. Va pătrunde în adîncurile pămîntului și va extrage de acolo metale noi, mai puternice și mai misterioase decît radiul și le va transforma în sclavii lui! Mîine sau poimîine — sînt convins de lucrul acesta — voi putea să vorbesc de la Petersburg cu un prieten din Odesa și să-i văd în același timp fața, zîmbetul și gesturile. Este foarte aproape timpul cînd distanțe de cinci sute sau de o mie de verste vor fi străbătute într-o oră. O călătorie din Europa în America va deveni o simplă plimbare de dinainte de prînz, spațiul aproape că va dispare, și timpul se va scurge într-un ritm fantastic. Mă gîndesc însă cu groază la uriașele orașe ale viitorului, mai ales cînd mi le închipui seara. Pe cer strălucesc reclamele multicolore ale firmelor comerciale, la mare înălțime, în văzduh mișună nave zburătoare, puternic luminate; deasupra caselor, zguduindu-le, gonesc trenuri, pe străzi aleargă în torente, sunînd, vuind și aruncînd șuvoaie de lumină, cu farurile lor uriașe, tramvaiele și automobilele; firmele rotative ale cinematografelor te orbesc, iar vitrinele magazinelor revarsă valuri de lumină. Ah, lume îngrozitoare a viitorului — lumea mașinilor, a grabei febrile, a tensiunii nervoase, a veșnicei încordări a minții, a voinței și a sufletului! Nu va aduce oare această lume o nebunie generală, o răzvrătire sălbatică universală sau, ceea ce e și mai rău, o îmbătrînire prematură, o neașteptată istovire? Sau, cine poate ști? Poate că la oameni se vor naște instincte și simțuri noi, se va produce o modificare necesară a nervilor și a creierului, și viața

va deveni comodă, frumoasă şi uşoară pentru toţi? Nu, dragul meu Saşa Vrublevski, nimeni nu ne va răspunde la aceste întrebări, deşi, tu, acum, stînd la aparatul de telegraf, făureşti, fără să ştii, viitoarea fericire sau nefericire a omenirii.

Dar în clipa aceea îmi dau seama că Vrublevski îmi vorbeşte. Îmi scutur picoteala, mă ridic de pe canapea şi mă aşez la masă. Acum nu mai văd faţa prietenului meu, fiindcă între noi se află lampa şi aparatul, dar mîna mea e atît de aproape de mîna lui, încît simt curentul cald şi continuu pe care-l emană.

— S-a întîmplat exact ca în vodeviluri, spune el cu vocea lui nervoasă, puţin aspră şi răguşită, dar foarte plăcută. Era îndrăgostită pînă peste cap de prietenul meu Despot-Zinovici-Bratoşinski, iar eu eram îndrăgostit de ea. Despot, mare filfizon, şi craiul oraşului, zbura din floare în floare, prînzea şi cina în cel puţin zece familii cu fete de măritat. Era însă un băiat admirabil, un om bun şi o fire largă. A fost călcat de un tren, pe cînd îşi făcea slujba de şef al gării Volceaia. Eu nu ştiam nimic despre dragostea ei pentru dînsul... Ba nu, cred că greşesc... Cum să spun... în privinţa aceasta parcă mi-aş fi astupat cu ceară ochii şi urechile. Într-o zi, ea şedea la pian, iar eu, în picioare, lîngă dînsa. Fără să se uite la clape, cînta nişte acorduri şi, întorcînd uşor spre mine capul aplecat în jos, îmi povestea despre un om pe care-l iubea, în ciuda defectelor lui. Spunea că mai curînd ar muri decît să-i dezvăluie sentimentele sale, că el este foarte amabil şi atent cu ea, dar că ea nu-i cunoaşte gîndurile şi intenţiile. Poate că se joacă doar cu inima unei biete fete şi aşa mai departe. Iar eu, idiotul, fiind deplin convins că era vorba de mine, o asiguram din tot

sufletul că, dimpotrivă, „el“ o iubea mai mult decît viața, patria, onoarea și toate celelalte. Că e gata pentru ea de orice sacrificiu și altele de același gen... În ceea ce privește defectele, cu ele te obișnuiești, și așa mai departe... După ce i-am înșirat toate acestea, pe față i-a apărut un fel de minunată aureolă trandafirie, genele i s-au umezit și mi-a șoptit : „Îți mulțumesc, vei rămîne pentru totdeauna cel mai bun prieten al meu, dar te rog, în numele lui Dumnezeu, să nu-i spui nici un cuvînt lui Despot“. Am căscat gura, am tăcut cîteva clipe și, în sfîrșit, am întrebat-o, bîlbîindu-mă, de parcă aș fi căzut din lună : „Și de ce tocmai lui... lui Despot ?“ Atunci ea m-a privit țintă în ochi, am înțeles imediat amîndoi ce gîndea fiecare și a izbucnit deodată într-un hohot prelung de rîs... Într-adevăr, era caraghios, ca într-un vodevil. Am vrut să mă otrăvesc în noaptea aceea... Nu m-am otrăvit, însă m-am îmbătat la club ca un porc pentru prima și singura dată în viața mea. Iar a doua zi, am făcut cerere să fiu mutat aici...

Tace, ascultînd cu atenție țăcănitul aparatului. Însă nu este el cel chemat și continuă :

— Altă dată, a fost o dragoste adevărată, nu de vodevil, o dragoste mare, gingașă, reciprocă. S-a întîmplat acum doi ani, pe vară, cînd am fost în concediu acasă, la Jitomir. Era o noapte cu lună, cu privighetori, cu miresme de liliac și de salcîm alb, cu acordurile îndepărtate ale muzicii din grădina publică. Ne plimbam prin grădina ei — are o grădină uriașă, cu pomi fructiferi, și-i țineam mîna într-a mea. Ea mi-a spus prima că mă iubește și că nu va iubi niciodată pe nimeni în afară de mine. Mi-a spus că mă iubește așa cum sînt, că mai mult decît orice iubește sufletul meu și... alte cuvinte tot atît de drăgălașe, de dulci și de

fermecătoare. Dar în clipa aceea am ajuns pe un loc deschis, fără copaci. Luna ne lumina din spate, şi pe pămîntul drept, bătătorit, s-au aşternut două umbre clare : una prelungă, zveltă, cu un căpşor fermecător, puţin înclinat într-o parte, cu gîtul înalt, cu talia subţire, iar cealaltă — a mea... Atîta... Mi-am acoperit faţa cu mîinile, am murmurat ceva şi am fugit... Da, am fugit, fără să-mi iau rămas bun...

Peste şase luni, s-a măritat, iar în dimineaţa asta am primit de la ea o scrisoare. E fericită, are un băieţaş, eu sînt, fireşte, cel mai bun prieten al ei, şi cea mai mare dorinţă a ei e să-i botez copilul. Îmi cere iertare că mi-a sfărîmat inima. Dar astea-s prostii. Mă bucur pentru ea, mă bucur foarte mult. Să dea Dumnezeu să fie fericită... Dacă-i merge bine, sînt şi eu fericit. Mi-a dăruit măcar iluzia, măcar năluca iubirii, şi este un dar, într-adevăr, regesc, de nepreţuit. Pentru că nu există nimic mai sfînt şi mai frumos pe lume decît iubirea femeii.

Am tăcut o vreme amîndoi, apoi mi-am luat rămas bun şi am plecat. Aveam mult de mers, prin tot tîrguşorul, vreo trei verste. Era o linişte adîncă. Galoşii mei scîrţîiau tare pe zăpada proaspătă. În înalt nu era nici un nor, iar stelele tremurătoare străluceau neobişnuit de tare în hăul fără fund. Mi-am ridicat ochii spre cer, gîndindu-mă la telegrafistul cocoşat. O adîncă tristeţe plină de gingăşie mi-a cuprins inima şi mi s-a părut că stelele se transformă deodată în nişte pete mari, argintii.

1911

Oxigenul

Întîmplarea aceasta uimitoare, ba chiar — după mine — puţin verosimilă, mi-a povestit-o la Petersburg, în zorii unei dimineţi de primăvară, în timp ce ne întorceam de la o casă de joc de mîna a doua, un oarecare Vasenka Ştolder, cartofor, poate escroc, poate chiar trişor, în orice caz un om cu un trecut bogat şi tulbure, mic de statură, cu părul cîrlionţat, oacheş şi cu albul ochilor galben, semănînd a ţigan.

— La joc se întîmplă uneori lucruri pur şi simplu miraculoase, spunea el cu glasul său plăcut de bariton puţin răguşit. O dată, după ce am cîştigat o sumă mare la Clubul negustorilor, m-am hotărît să-mi împlinesc, în sfîrşit, vechiul meu vis de a mă duce la Monte-Carlo, unde nu fusesem niciodată. Dacă aici, mă gîndeam eu, joc cu fel de fel de oameni sau, mai precis, cu norocul fiecăruia, ostil mie, cu fel de fel de caractere şi experienţe diferite, şi cu toate acestea cîştig, atunci cu atît mai mult voi învinge o maşină oarbă, surdă şi nepăsătoare ca însăşi soarta.

Ce variate tipuri am văzut acolo! E drept că la început, orbit de grămezile de aur şi de propriul tău noroc, nu observi nimic. Dar cînd maşina nesăţioasă îţi ia înapoi cîştigul, iar, după aceea, şi

toţi banii tăi, cînd treci la un joc mărunt, mizer, care nu durează de obicei mai mult de un sfert de oră, atunci ai vreme să te plimbi cît vrei prin sălile luxoase ale cazinoului, să asculţi, să observi şi să memorezi. Am văzut prinţese şi cocote, miliardari americani şi hoţi londonezi, pastori germani şi criminali de rînd, toţi amestecaţi ca nişte cărţi de joc într-un pachet. Dar mai mult decît oricine mi-a atras atenţia şi mi-a aţîţat curiozitatea un rus.

Venea în fiecare zi la cazinou pe la unsprezece dimineaţa şi nu pleca înainte de închidere, îngăduindu-şi doar două pauze de cîte o jumătate de oră, ca să mănînce. Era un om corpolent, puhav, de vreo cincizeci de ani, cu faţa buhăită şi întunecată şi cu pungi negre sub ochi. Umbla greu, se oprea des ca să-şi tragă sufletul, şi în clipele acelea ţi se făcea milă de el. Cu ochii holbaţi, ca ai unui dement, cu gura deschisă, aspira cu lăcomie aerul, umflîndu-şi pieptul şi pîntecele, întocmai ca un peşte mare, abia pescuit. Fără îndoială că suferea de o cumplită anghină pectorală sau poate de astmă.

Trecea des prin astfel de crize şi am băgat de seamă curînd că în timpul jocului, ori de cîte ori avea nevoie să se liniştească, scotea din mîneca stîngă un tub de cauciuc cu un vîrf negru şi trăgea din el aer de cîteva ori, de parcă ar fi fumat. Juca foarte calm, calculat şi cît se poate de moderat, cu monede de cîte cinci franci. Cîştiga puţin, iar cînd pierdea tot ce avea la el, nu se ridica de la masă, unde îşi avea locul său obişnuit, ci, fără să joace, îşi nota într-un carnet numerele cîştigătoare.

O cunoştinţă întîmplătoare, un vecin de cameră de la hotel, mi-a povestit cîte ceva despre dînsul.

Omul acesta ciudat era un fost moşier foarte bogat de pe Volga. Cu vreo zece ani în urmă. venise pentru prima oară la Monte-Carlo, îi uimise pe toţi cu jocul său strălucit — oamenii se adunaseră să se uite la el ca la Şaliapin — cîştigase cam o sută de mii de franci şi, minune, avusese curajul şi stăpînirea de sine să plece cu ei, la Kazan sau la Samara, de unde venise.

Dar nu spunea degeaba răposatul Blanc : „Noi trăim tocmai datorită faptului că cei ce cîştigă la noi se întorc după aceea neapărat". S-a întors şi moşierul şi, bineînţeles, a pierdut tot. Şi-a ipotecat moşiile cu cernoziom şi morile, dar a pierdut şi sumele încasate pe ele. Le-a vîndut şi iar a pierdut. De atunci, nu se mai mişca de pe Coasta de Azur şi nimic altceva nu-l mai interesa în afară de ruletă. În fiecare lună, primea de undeva din Rusia o pensie nu prea mare, dar absolut suficientă pentru casă, masă şi un joc modest de cîte patruzeci-cincizeci de franci pe zi. În ultimul an, a început să sufere de sufocări, din care cauză purta totdeauna sub haină o pungă mică de oxigen. Tubul pungii era ascuns în mîneca stîngă, şi, ori de cîte ori simţea că se apropie criza de sufocare, deschidea neobservat cu mîna dreaptă robinetul pungii de sub poala hainei şi respira gazul înviorător. Se ferea să facă cunoştinţe şi nimeni nu ştia unde locuieşte.

În ziua cînd a avut loc întîmplarea pe care v-o povestesc l-am văzut de trei ori. Prima dată l-am întîlnit dimineaţa la Nisa, la Creditul Lyonez. Încasa bani şi, după cum am putut să-mi dau seama de departe, era vorba de o sumă destul de mare. Se agita, era emoţionat, se sufoca şi ducea adesea cu mînă tremurătoare la gură tubul cu oxigen. Apoi l-am văzut, spre marea mea mirare, nu în

sala cazinoului, ci în parcul din Monte-Carlo. Ședea la umbra platanilor, îngîndurat, și desena cu bastonul pe nisipul aleii.

„Napoleon înainte de Austerlitz“, m-am gîndit eu, fără să vreau.

Cînd s-a sculat pînă la urmă cu greu și a plecat, m-am apropiat de banca lui să văd ce desenase cu bastonul. Repetase mereu o cifră : 23, 23, 23, 23.

În sfîrșit, l-am văzut ultima oară la cazino, la locul său obișnuit de la masa de joc. Nu juca, dar nici nu nota ca de obicei numerele cîștigătoare. Fiind un jucător cu experiență, mi-am dat seama că era grozav de emoționat : mîinile îi tremurau, ochii îi străluceau în chip deosebit, își mușca nervos buza de jos, iar fruntea îi era acoperită cu broboane de sudoare. Scotea tubul din mînecă mai des decît în alte dăți și trăgea cu nesaț oxigenul în piept. Îl urmăream. „Napoleon își va arunca numaidecît în luptă vechea gardă“, mă gîndeam.

Și iată că la un moment dat, în timp ce jucătorii își puneau foarte grăbiți mizele lor pe postavul verde, liniat, și crupierul se pregătea să dea drumul bilei, el a exclamat :

— Vă rog să așteptați un minut !

Era cunoscut din pricina sumelor mari pierdute înainte și a felului său corect de a juca, așa că toți îl respectau. De aceea, crupierul s-a oprit, privindu-l atent.

El a început fără grabă să pună mizele complete, mai întîi pe numărul 23, apoi *à cheval, en carré* și, după aceea, pe toate combinațiile legate de numărul 23 : duzina din mijloc, coloana din mijloc, roșu, fără soț și *passe*. În sfîrșit, s-a oprit și a făcut un semn din cap.

Crupierul a aruncat bila. În liniştea adîncă răsună obişnuitul : *„Rien ne va plus“* [1]. Nu se mai auzea decît zgomotul bilei în mersul ei. În clipa aceea, mulţi au băgat de seamă că moşierul se aplecase deodată spre masă, de parcă ar fi aţipit.

— *Vingt-trois, rouge, impair, passe !* [2] a strigat crupierul.

Jucătorul cu punga de oxigen a cîştigat de şaptesprezece ori în plin — o sută patru mii de franci. Crupierul a întins spre el cu lopăţica un morman de bancnote şi de monede de aur. Dar acesta nu se trezea din picoteală.

— *Monsieur, monsieur, je vous félicite... Prenez vos argents Monsieur !* [3] a strigat, speriat, crupierul, zgîlţîind uşor umărul jucătorului.

Dar acesta murise şi s-a prăbuşit cu tot trupul pe masă.

După ce a fost luat, zece oameni s-au repezit într-o clipă să-i ocupe locul. „Un mort aduce noroc“, este o zicală care are o largă circulaţie la Monte-Carlo.

1913

---

[1] Nimic nu mai cade (fr.) (n. t.).

[2] Douăzeci şi trei, roşu, fără soţ (fr.) (n. t.).

[3] Domnule, domnule, vă felicit... Luaţi-vă banii, domnule ! (fr.) (n.t.).

Grunia

Tînărul scriitor, Guşcin, a avut noroc. În anul acela a izbutit să publice într-un săptămînal trei nuvele, o nocturnă, două studii psihologice, o suită (nici el nu ştia ce înseamnă acest cuvînt) şi cinci poezii, dintre care una — un sonet de douăzeci şi patru de versuri, care a atras atenţia criticii mărunte de la rubrica „De toate pentru toţi". Chiar marele Neejmakov i-a spus în minunatul său dialect de pe Volga, la al zecilea pahar de ceai cu lămîie şi cu covrigi de Vîborg :

— Tu, frate, Koleaka, hm, cum să-ţi spun... care va să zică... Poţi să munceşti... iese chiar bine, ca să zic aşa... Numai că, frăţioare, cînd scrii, trebuie să priveşti înăuntrul lucrurilor, substratul lor, chiar miezul care va să zică... O-ho-ho... Guşcin în miez[1]... Asta-i un adevărat calambur. Ca să iasă bine, frăţioare, trebuie să cunoşti lucrurile despre care scrii pînă-n temelie, pînă la cel mai mic amănunt. Ca să nu iasă, mă-nţelegi, vorbărie goală ! Studiază limba, obiceiurile, moravurile, particularităţile. Uite-aşa... Ţi-aminteşti cum am scris eu în *Schiţe de pe Irtîş ? „Aida s andaloi na elan poelozit"*. Ce înseamnă asta ? Tocmai aici e tot şpilul ! În traducere ar ieşi cam aşa : „Hai să

[1] Joc de cuvinte. Guşcin vine de la cuvîntul *guşcea* — miez (n. t.).

ne plimbăm prin poeniţă". Asta înseamnă să studiezi limba cu adevărat. Aşa să faci şi tu, drăguţule. Să te lipeşti de glie, de miezul ei, de adîncurile ei, de ţîţa ei binefăcătoare şi să sugi, ca un prunc. Nu mai vrei un ceai ? Atunci rămîi cu bine. E timpul să mă apuc de romanul meu cel blestemat. Du-te, prietene, în provincie, priveşte, adulmecă, rumegă, şi tinereţea ta se va înnoi precum puiul de vultur. Că la tine parcă toate-s bune şi la locul lor, dar tot mai lipseşte ceva... Cu bine, băiete !

Neejmakov purta o bluză albastră de catifea cu guler răsfrînt şi la gît, o fundă bogată, albă, de *crêpe de Chine*. Guşcin şi-a făcut rost şi el de o hăinuţă de catifea maro, precum şi de o cravată albă de batist. Ca şi Neejmakov, şi-a cumpărat un *pince-nez* şi şi-a lăsat părul bălai să-i crească lung, ceea ce făcea ca faţa lui palidă, cu trăsături oarecum feminine, să semene şi mai mult cu o icoană a Maicii Domnului. După convorbirea prietenească, a ieşit în stradă, s-a gîndit puţin şi s-a hotărît să urmeze sfatul marelui său dascăl — să se lipească de pămînt.

Taică-său era uriadnic într-un colţ uitat de lume din judeţul Vesiegonsk. Guşcin ascundea totdeauna profesia părintelui său. „Sînt fiu de păstor", spunea el cu modestă mîndrie poetică, şi chiar a amintit lucrul acesta într-o poezie şchioapă : *„Fiu de păstor, cunosc ţinutul meu natal"*. Îl flata foarte mult gîndul să arate familiei, vecinilor, preoteselor şi conţopiştilor pe care-i cunoştea, ce ajunsese el. Pe vremuri, toţi îl ştiau ca pe un băieţandru abia răsărit, care-şi făcea slujba pe lîngă administraţia de plasă, pe cînd acum — ia seama — era scriitor cu o anumită reputaţie, se tutuia

cu celebritățile și întreaga Rusie îi citea operele. Și ce vorbe sonore o să folosească el: „redactor", „onorar", „corectură", „pus în pagini", „șpalturi", „matrițe", „linotip".

Călătoria a fost plăcută. Pînă la gara Bologoe, a făcut rost de un bilet gratuit de clasa a doua de la un scriitor prieten, funcționar la serviciul mărfurilor neridicate. De la Bologoe la Rîbinsk, a plătit o nimica toată pentru un bilet de clasa a treia, iar de la Rîbinsk la Vosiegonsk, l-a băgat fără bani într-o cabină unchiul și consăteanul său Kuropatkin, care în timp de iarnă cumpăra de la țăranii săraci cînepă, fuse, hulube de car, ulei și in, iar vara era agent la o asociație țărănească de navigație, proprietara a două vaporașe, ce făceau curse de la Rîbinsk la Ustiujnaia și înapoi.

Gușcin nu depășise încă vîrsta aceea minunată (pe care, de altfel, unii nu o depășesc nici la cincizeci de ani), cînd omul nu găsește nici în natură și nici în lume nimic mai interesant, mai important și mai frumos decît propria sa persoană. De aceea, în vagon, și seara, și a doua zi — izbutise să intre în vorbă cu vreo cîțiva pasageri, cu ușurința caracteristică întîlnirilor în tren. Gușcin se plictisea totdeauna de moarte dacă interlocutorul său vorbea despre el însuși și cu atît mai mult îl apuca plictiseala cînd convorbirea se referea la probleme abstracte sau sociale. De aceea, printr-o întorsătură abilă, aducea vorba despre propria sa persoană. De pildă, zicea parcă în treacăt: „Iarna obosești grozav și odihna îți aduce o mare bucurie", sau: „Nimeni nu are mai mult de suferit din pricina condițiilor de astăzi ca noi", sau: „Asta e bine s-o spui oamenilor pe data de douăzeci". Altă dată, se dovedea pe neașteptate neobișnuit de bine informat despre componența redacțiilor

şi despre slăbiciunile scriitorilor cu renume. Inevitabil, urma o întrebare sfioasă: „Iertaţi-mi indiscreţia, dar dumneavoastră cu ce vă ocupaţi?" Şi răspunsul, dat cu o sfială făţarnică: „Păi, cum să vă spun... Nici nu ştiu dacă să numesc asta o profesie... Vedeţi dumneavoastră, sînt scriitor... Mă cheamă Guşcin." „Aha! Îmi pare foarte, foarte bine de cunoştinţă. Păi cum nu, cum nu... Îmi amintesc perfect. Probabil că am văzut portretul dumneavoastră într-o revistă... E foarte măgulitor să cunoşti un scriitor adevărat. Dar daţi-mi voie să vă întreb..."

Şi aşa se pornea discuţia. E drept că după ce îi înşira verzi şi uscate tovarăşului de drum care căsca şi, în sfîrşit, se despărţea de el, Guşcin trecea totdeauna printr-o criză cumplită de greaţă morală care-i înnegura sufletul, dar nu voia, nu se pricepea, nu putea să se stăpînească de-a căuta senzaţiile emoţionante şi tulburătoare, provocate de setea monstruoasă de celebritate sau să se oprească la jumătatea drumului în minciunile sale pline de isterie.

Uneori, în timp ce flecărea, îşi amintea întîmplător „că plecase să observe viaţa. Că nu trebuia să piardă nici un moment. Că era dator să prindă fiecare trăsătură a feţei oamenilor care-i ieşeau în cale, fiecare gest, fiecare cuvînt demn de relevat." Şi, printr-un efort de voinţă, se străduia să asculte convorbirile dintre oamenii din compartiment sau de pe culoar. Dar aceştia nu spuneau decît lucruri lipsite de interes.

O clipă, atenţia i-a fost atrasă de un locotenent rănit, decorat cu ordinul „Sfîntul Gheorghe". Pe tîmple şi în jurul ochilor lui se aşternea o paloare ciudată, accentuată, şi cînd întîlnea privirea cuiva, nu se uita în ochii acestuia, ci prin ei, departe,

poate la locurile unde abia trecuse prin clipe cumplite. Paloarea şi privirea lui erau proprii oamenilor care înduraseră zile şi nopţi în şir, fără mîncare şi fără somn, ceea ce depăşeşte chiar şi excepţionala rezistenţă omenească, aşteptînd şi văzînd mereu moartea cu ochii.

Guşcin îşi spunea : „Acum o să spună lucruri captivante : şuieratul bombelor, exploziile şrapnelelor, ţăcănitul mitralierelor, drapelul, cuvîntarea scurtă şi înflăcărată ca o licărire de fulger a ofiţerului, strigăte turbate de «ura», beţia luptei..."

Dar nu s-a întîmplat nimic din toate acestea.

Rîzînd alene şi scuturîndu-şi mereu scrumul ţigării pe cizme, ofiţerul îi spunea altui tovarăş de drum — om cărunt, cu faţa rasă şi cu un aer serios :

— Şi s-au pus să ne secere cu mitraliera de la un sfert de verstă... Drept în faţa mea, la cinci paşi... Cum să-ţi descriu asta ? Parcă ar fi şfichiuit cineva tot cîmpul cu un uriaş bici de oţel... Înţelegi, gloanţele stîrneau praful, trăgînd o linie în faţa noastră. Am alergat pînă la linia asta. Nu m-am speriat. Nu. De spaimă nu mai putea fi vorba, pentru că o biruisem mai de mult. Eram pur şi simplu aiurit. M-am oprit doar pentru o clipă, apoi mi-am făcut cruce şi am sărit peste linie. Şi porneşte-o-nainte ! În jurul meu zgomot, hărmălaie, vuiet, haos. Cînd m-am uitat înapoi spre oamenii din compania mea, i-am văzut sărind unul după altul peste linia aia, ca nişte berbeci. Dar de toate astea mi-am adus aminte abia după ce am cucerit tranşeea. Stăteam întins la pămînt şi, cînd mi-au venit în minte săriturile lor caraghioase, am început să rîd în hohote. Dintre soldaţi nici unul nu mai ştia de asta. De altfel, nici eu nu mai ştiu cum l-am alungat pe inamic din

transee. Omoară-mă, nu-mi amintesc! Nici măcar atîtica!

„Iată ce înseamnă să nu fii artist, s-a gîndit Guşcin, privindu-l de sus pe ofiţer. A reţinut amănunte fără nici o importanţă şi principalul nu l-a sesizat."

Se înserează... Ţînţarii înţeapă amarnic. Aerul e înăbuşitor. Dinspre coşul vaporului vine miros greu de ulei de uns maşini şi de vopsea. Guşcin rătăceşte singur pe punte de mai bine de şase ore. Uneori intră în salon (care e şi sufragerie), în cabina lui, sau coboară pe puntea clasei a treia. Aruncă o privire în treacăt şi în sala maşinilor, dar fuge din pricina căldurii insuportabile. Se plictiseşte. Pe bord nu e nici un intelectual. Pe puntea de la pupă, cîţiva ţărani şed în cerc şi mănîncă scrumbie sărată cu pîine şi ceapă, luîndu-le cu mîna, şi beau apă pe care o scot din rîu cu o găleată. Convorbirile lor sînt greoaie, apăsătoare! Vorbesc de cositul fînului, de datorii la fisc, de muierile care au născut, despre arendaşi, şefi de zemstvă şi agronomi. Convorbiri cenuşii, ţărăneşti, presărate cu înjurături grele, fără nici un rost, convorbiri pe care Guşcin nu le mai înţelege şi care îl dezgustă. Plictiseală de moarte!

Pe la ora unsprezece dimineaţa, după ce trecuse de portul Ciskovo, îşi mîncase porţia de cegă. Nu fusese rea, deşi mirosise a petrol. Dar pe vapor mîncarea se mistuie totdeauna uşor, curînd ţi se face din nou foame. Să mănînce iar ceva? Guşcin îşi deschide carnetul unde-şi înseamnă cu grijă orice cheltuială. La el nu se dezminte simţul de prevedere ţărănesc, înnăscut, calculat. „Se duc banii, cîte o copeică, cîte o copeică, şi pînă la urmă nici nu ştii cum ţi-ai cheltuit rublele." De

altfel, Guşcin e şi cam zgîrcit. La Petrograd, pentru o cameră şi o sută de ruble pe lună, ţine registrele a două case mari cu cîte şase etaje. Mai copiază şi manuscrisele lui Neejmakov şi mai ciupeşte cîte puţin şi de la el, scrie la un ziar note şi mici dări de seamă şi pune cu sîrg deoparte cîte ceva pentru zile negre.

„Nu, şi-a spus el, băgînd cu un oftat carnetul de însemnări în buzunar. Mai bine să beau un ceai cu puţină pîine de secară, şi mai tîrziu oi vedea."

Apusul incendiază cerul şi apa. A doua zi va fi vînt. Tufişurile de pe mal au o culoare verde-întunecată. Geamurile unui sătuc îndepărtat ard în lumina sărbătorească roşiatecă a apusului, de parcă acolo ar fi o nuntă. Undeva, de prin poieni sau bălţi, se aude corul uniform al broaştelor. Văzduhul este încă uşor străveziu.

La bordul stîng, pe o bancă, şade o fată. Guşcin nu o observase mai înainte, şi acum îi aţîţă curiozitatea. Poartă o rochie neagră, cu o tăietură dreaptă, cu mîneci largi, şi, pe cap, o basma neagră legată după felul călugăriţelor. Pe Guşcin nu-l prea interesează femeile, nici nu ştie cum să se poarte cu ele şi orice femeie îi inspiră teamă. Totuşi, îşi îndreaptă ţinuta şi trece de cîteva ori înainte şi înapoi prin faţa fetei, cu mîinile băgate adînc în buzunarele pantalonilor, cu pieptul scos în afară, legănîndu-se uşor pe fiecare picior şi aplecîndu-şi graţios capul cînd într-o parte, cînd într-alta.

În sfîrşit, se aşază lîngă ea, îşi pune picior peste picior, iar mîna dreaptă şi-o reazemă de speteaza curbată a băncii. Cîtva timp bate darabana cu degetele, fluierînd încetişor o melodie falsă, născocită pe loc. Apoi tuşeşte, ca să-şi dreagă glasul, îşi scoate *pince-nez*-ul, care-l stinghereşte, şi se întoarce spre fată. Aceasta are o faţă simplă, tipic

rusească, albă, acum trandafirie din pricina luminii apusului, o fată cu un fel de farmec sfios, parcă de iepure. E puţin cîrnă, buzele ei sînt pline, trandafirii, lipsite de voinţă, iar pufuşorul de pe buza de sus îi dă un aer de tinereţe şi naivitate.

Guşcin îşi ia inima în dinţi şi întreabă cu un ton deosebit, politicos, specific din Petrograd :

— Vă rog să mă iertaţi. Nu ştiţi cumva care e portul următor ?

— Ilovnia.

Fata pronunţă numele portului cu un ton dulce, ca de chitară. Glasul omenesc poate fi atît de frumos numai seara, în aer curat, pe apă.

— Vă mulţumesc. Mergeţi departe ?

— La mînăstirea Voznesensk.

Abia acum îşi dă seama Guşcin că veşmintele fetei au un miros uşor de ceară, untdelemn şi tămîie. E un miros plăcut. În el se simte o mireasmă răcoroasă, o taină care te înduioşează şi o austeritate atrăgătoare. Guşcin nu sesizează nuanţele acestea fine, dar, cum nu-i om rău, e cuprins de milă pentru fată.

— Iertaţi-mă, vă rog, pentru întrebarea indiscretă. Sînteţi cumva călugăriţă ?

Fata oftează uşor, schiţează un zîmbet şi-i aruncă o privire piezişă, de jos în sus. Are ochi mari, cenuşii, prietenoşi. În reflexele apusului, albul ochilor ei e trandafiriu, de parcă fata ar fi plîns îndelung, şi asta îi dă privirii sale o expresie de blîndeţe plină de afecţiune. Dar în aceeaşi clipă îşi şi lasă genele în jos. Vocea ei e sonoră şi blîndă.

— Nu. Deocamdată sînt numai novice.

Convorbirea se leagă, însă merge greu, e plictisitoare, cu pauze mari, în timpul cărora Guşcin se chinuieşte să născocească întrebări. Fata nu face decît să răspundă scurt şi blînd, uneori mono-

silabic : da, nu. Și numai din cînd în cînd îi arată lui Gușcin ochii săi liniștiți, cu un desen marmorat, limpede conturat pe irisul cenușiu. În timp ce stau de vorbă, amîndoi se pocnesc mereu peste frunte, obraz și buze. În jurul lor roiesc sute de țînțari flămînzi și răi, care înțeapă îngrozitor.

O cheamă Agrafena. Dar se corectează numaidecît, zîmbind — Agrippina. Așa i-au poruncit maicile de la mînăstire. Ele spun că nu ar exista un nume creștinesc Agrafena, ci numai Agrippina. De fapt e pur și simplu Grunia, cum îi spun cei de acasă. Ce fel de Agrafena o mai fi și ea cînd nu are nici nouăsprezece ani ? La mînăstire nu s-a dus de bunăvoie. Cine s-ar duce acolo de plăcere ? Dar mama ei, care a avut-o numai în urma rugilor fierbinți, a născut-o foarte greu, și în timpul chinurilor i-a făgăduit lui Dumnezeu s-o dea la mînăstirea de maici, Voznesensk. Familia lor, slavă Domnului, este înstărită. Tatăl său nu-i de prin partea locului, ci din Cerepan, județul Cerepoveț. Iarna, construiește, la comandă, vase fluviale, iar vara, coboară pe Șeksana și pe Mologa. Sora ei mai mare o să se mărite curînd cu un grădinar din Iaroslavl. E om cu stare, nu bea, doar că are părul roșu și nu-i prea tînăr. Apoi e și-un zgîrcit fără pereche ! Se tocmește pentru fiecare bănuț ca un cămătar. Grunia s-a dus la Rîbnoe să cumpere zestrea făgăduită pentru sora ei, că, altfel, roșcovanului nici prin gînd nu-i trece să se ducă la biserică. Iar de la Rîbnoe o însoțește unchiul său. Nu știe carte, deși se pricepe grozav la socoteli. Este șeful unei echipe de hamali din cei ce încarcă vapoarele. Stă colo, puțin aplecat într-o parte, lîngă coș.

Gușcin aruncă o privire spre unchiul fetei și se întristează. E un țăran neobișnuit de înalt și voi-

nic, unul dintre hamalii aproape legendari de pe Volga, în stare să urce singur în spinare, pe vas, un cal sau un pian. Fața lui e mare, prelungă și viguroasă, cu trăsături severe și frumoase, ca ale unui chip de icoană bizantină. Chipuri de acestea se mai întîlnesc și acum în județele nordice, unde sîngele slav nu s-a amestecat cu cel tătăresc, carel și mordvin. Ochii ușor mijiți te privesc cu bunăvoință, dar și cu oarecare dispreț. Părul cărunt și bogat îi cade în plete, iar barba cu fire argintii i se lasă pînă la mijlocul pieptului. Bătrînul șade pe podeaua punții, ținîndu-și sub el picioarele încălțate în opinci, se uită la apă, fumează o țigară răsucită de mînă, tușește și scuipă mereu peste bord. Mîna dreaptă — uriașă, osoasă, neagră și zbîrcită, parcă făcută din coajă de pin, și-o reazemă de genunchi. „Seamănă cu mărinimosul tîlhar Kudeiar", se gîndește Gușcin.

Bătrînul, parcă simțind că e vorba de el, aruncă o privire înapoi, se scoală repede, dintr-o singură mișcare, zvîrle mucul de țigară peste bord și se apropie cu pași largi de nepoata sa. În picioare, pare și mai mare.

— Agrafena, zice el, du-te jos să bei ceai. Ai stat destul aici.

Dacă vocea Gruniei semăna cu tonul dulce al chitarei, glasul unchiului ei răsuna ca nota cea mai joasă și răgușită a unui contrabas vechi, ud și răgușit.

— N-am nici un chef, unchiule, răspunde Grunia cu blîndețe. Mănîncă singur.

— Bine, dacă n-ai poftă, treaba ta ! zice bătrînul și o clipă se uită la Gușcin, nepăsător, ca la un obiect nou, dar lipsit de interes. Însă nici să stai să flecărești n-are rost. Acuși se lasă și ceața.

Le întoarce spatele, se îndepărtează și coboară scara spre puntea de jos. Picioarele lui masive, trupul greoi și, în cele din urmă, capul său pitoresc, pletos, ca de tîlhar legendar, dispar încetul cu încetul.

Cu o umbră de zîmbet, Grunia se uită în ochii lui Gușcin, apoi la buzele lui și iar în ochi.

— Să nu credeți că e rău, zice ea cu un glas liniștitor. Pare numai așa fioros, dar e mai blînd decît un miel. Iar cînd se îmbată, e liniștit de tot. Cîntă numai. Și nici nu vă puteți închipui cît poate să bea. Chiar și o vadră întreagă, fără să-i pese. Are suflet bun, dar e gata să dea totul pe votcă.

Gușcin tace o vreme. Pe lîngă vapor se strecoară, ca un șarpe, într-un șir lung și unduios, plute alcătuite din cîte cinci-șase bîrne legate între ele. Locul e îngust, așa că le e greu să treacă pe lîngă vas. Acesta micșorează viteza și, în cele din urmă, se oprește. Plutașii aleargă sprinteni de pe o plută pe alta, împingîndu-le cu niște prăjini lungi ba de la mal, ba de la bordul vaporului. Totuși, ultimele zece plute se lovesc de prova vaporului, se rup de celelalte, și curentul le împinge spre mal.

Atunci se stîrnesc vestitele sudălmi de pe Volga. Plutașii uzi, cu picioarele goale, beți și înrăiți, înjură cu voci răgușite, ca niște lătrături. Căpitanul, secundul, cei doi timonieri și toți marinarii le răspund în același ton. Toată lumea din clasa a treia face gălăgie, întinzîndu-se peste balustradele de metal și dînd sfaturi fără rost. Kudeiar nu apare pe punte. Probabil că spectacolul acesta e prea mărunt ca să-l ia în seamă.

— Ăștia din Șeksna și Mologa sînt îngrozitor de obraznici, spunea Grunia. De altfel, le asculta sudălmile meșteșugite fără prea mare dezgust.

În sfîrșit, plutele își fac loc și vaporul pornește iar. Treptat, se potolesc și înjurăturile. Puntea se golește din nou. Gușcin izbutește pînă la urmă să-și biruie nenorocita de teamă pe care i-o inspiră Kudeiar cu trupul lui vînjos și cu vocea lui înfricoșătoare. Înghițindu-și grăbit saliva, zice cu glas înăbușit, parcă străin :

— Dar ce-ar fi dacă, într-adevăr, Grunia... Te rog să mă ierți că vorbesc atît de familiar... ce-ar fi dacă am bea un ceai la mine în cabină ? Să nu-ți închipui cine știe ce... Hm, ce zici ?...

— Vai de mine, cum se poate ? ! Unchiul m-ar certa rău de tot... Să mă duc la un bărbat străin....

Dar ochii ei spun : „Vin. Mai stăruie."

— Zău așa... Cel puțin acolo nu ne înțeapă țînțarii. De fapt, nici nu-i cabină, ci sufrageria comună. Cabina e separată. E sufrageria unde mănîncă toată lumea.

— Zău că nu știu... Parcă nu se cade...

— Vai, draga mea Grunia, de ce nu se cade ? Astea sînt prejudecăți stupide. Stăm de vorbă vreo jumătate de oră și ne despărțim ca buni prieteni. Ce zici ?

— Numai dacă unchiul... spune fata, sculîndu-se nehotărîtă în picioare și uitîndu-se în jur.

— Și ce-i cu unchiul ? sare Gușcin, prinzînd curaj. Doar n-o să ne mănînce de vii. Vrei să-l poftesc și pe el ?

— Mai bine nu... Totuși, mă tem.

— Doamne, dar nu facem nici un rău. Hai ! Te rog.

Cînd au ajuns jos, în sufragerie, Gușcin a chemat chelnerul, care era îmbrăcat cu un frac slinos și puturos, și i-a poruncit să aducă două porții de ceai cu lămîie. După o oarecare șovăială, a adăugat : „Și niște prăjituri..." La început se gîndise

să-i ofere Gruniei o ciorbă de pește sau o bucată de cegă și niște vin, însă se speriase că un astfel de ospăț l-ar costa o groază de bani și se răzgîndise.

Grunia privea cu plăcere și sfială spoiala de lux ieftin a salonului : tapete de linoleum, o oglindă înrămată cu o imitație de lemn roșu, lămpile electrice, catifeaua roasă de pe scaune și fotolii. Toate acestea făceau parte dintr-o altă lume, necunoscută, aristocratică, din care făcea parte fără îndoială și Gușcin cu haina lui de catifea, cu *pince-nez*-ul, cu cravata de batist și cu frazele sale bombastice, greu de înțeles.

Conversația, care se legase atît de greu pe punte, era aici și mai anevoioasă. Gușcin vorbea de propria-i persoană, de scriitori, de redacții. Grunia îl asculta atentă, uneori întorcea capul, ca să ascundă sub colțul basmalei monahale un căscat scurt, sau căsca numai cu nările, strîngîndu-și fălcile. Iar cînd ea îi povestea de viața plictisitoare din mînăstire, de slujbele bisericești atît de lungi, de mîncarea de ciuperci, de varză și de pește, de care se săturase pînă peste cap, de broderia cu aur și paiete, de cor, de firea bănuitoare și cicălitoare a călugărițelor, era rîndul lui Gușcin să se plictisească. El se plictisea, de altfel, totdeauna, dacă nu era vorba despre dînsul sau dacă nu vorbea singur despre propria-i persoană.

Gîndul că lîngă el, la doi pași, era o cabină goală care putea să fie încuiată, și că în toată clasa a doua nu se mai afla nici un pasager în afară de ei doi, îl tulbura grozav. Îl lua cînd cu frig, cînd cu cald, inima i se oprea cîte o clipă, în burtă și în picioare simțea o durere surdă, iar mîinile transpirate îi erau moi și fără vlagă, capul i se învîrtea și-l scuturau fiorii. Dar cum să înceapă ? Cum se face asta ? Să se așeze mai aproape de ea ? Să-i ia

mîna ? S-o apuce în glumă de sîni ? Să se apropie din spate, să-i strîngă cu mîinile căpşorul drăguţ şi modest de călugăriţă, să i-l aplece înapoi şi s-o sărute pe buze ? Să-şi lipească piciorul de al ei sub masă ori să-i facă vreo cîteva complimente ? Să-i vorbească — poate — de dragoste ? Să-i ofere cavalereşte cabina lui ? Toate acestea i se păreau imposibile, de nerealizat. La alţii, totul merge simplu, ca de la sine. Probabil că au anumite cuvinte şi gesturi, anumite dorinţe deosebite, pe care el, Guşcin, nu le cunoştea şi nu se pricepea să le folosească. Convorbirea lîncezea, el făcea pauze tot mai mari, bătea darabana cu degetele pe muşamaua mesei, mormăind fără sens : „Da-a-a... aşa, aşa, aşa... hm... da...“.

Deodată, pe scară se auziră paşi grei. Coborau mereu, şi scara de metal se încovoia parcă sub povara lor. Guşcin se sperie şi inima începu să i se zbată în piept ca o vrabie prinsă în căuşul palmei. Uşa se dădu în lături şi, plecîndu-se să nu se lovească de pragul de sus, intră în sufragerie Kudeiar, năvalnic şi stîngaci ca un elefant pe care l-ai adus într-o odaie.

— Ce-mi umbli prin cabine, destrăbălato ? urlă el cu vocea lui răguşită de bas, care umplu tot salonul. Ţi-ai găsit unde să bei ceai. Marş sus ! O să te spun lui taică-tu şi o să-ţi arate el.

Guşcin păli şi dădu să se scoale în picioare, murmurînd, aproape leşinat de frică :

— Vă rog să mă ascultaţi... Credeţi cumva ? Nicidecum... Ca om cinstit... Daţi-mi voie să mă prezint... Nu s-a întîmplat...

Simţi că i se taie picioarele şi se lăsă în fotoliu, bolborosind zăpăcit :

— Daţi-mi voie să mă prezint... Sînt un cunoscut scriitor rus. Mă cheamă Guşcin... Daţi-mi voie să

vă strîng mîna de muncitor cinstit... Poate doriți un ceai... Vă rog...

— Vierme ! strigă Kudeiar cu un glas de fiară, și din ochii lui mijiți, care se deschiseră deodată mari, scăpără o privire înfricoșătoare. Te omor !

Îngrozit, Gușcin închise ochii și-și trase gîtul între umeri. Simțea cu fiecare nerv, cu întreaga lui ființă, că monstrul acesta putea să-i rupă o mînă sau un picior, să-i sfărîme capul, să-l mutileze din creștet pînă-n tălpi sau să-l ucidă pur și simplu cu ușurința cu care ar ucide un țînțar de pe mîna lui noduroasă și uriașă.

Dar Kudeiar înțelese instinctiv groaza de insectă de care era cuprins scriitorul și se potoli. Spuse numai cu dispreț, întorcîndu-se spre Grunia :

— Grozavă bucată de c... ți-ai găsit și tu !

Și cu grijă, ținînd seama de uriașa lui forță și de puterea ca de muscă ce i se opunea, îi dădu lui Gușcin una peste ceafă. Acestuia îi clănțăniră dinții și-și mușcă limba, iar bărbia i se izbi de farfurioara pe care se afla paharul de ceai și o făcu țăndări. Pe dinaintea ochilor închiși ai cunoscutului scriitor țîșniră stele verzi și cercuri azurii.

După o oră, Gușcin se furișă încetișor sus, pe punte. Vaporul tocmai trecuse de portul Leam. Pe cerul senin se vedea luna mohorîtă, puțin știrbită într-o parte. Malurile joase erau cufundate în întuneric, și tufișurile parcă se străduiau să se ascundă, lipindu-se de pămînt. Pe apă plutea ceața. Balustradele, băncile și otgoanele erau ude și cenușii de rouă. Se simțea apropierea zorilor. Cocoșii de prin sate se chemau cu glasuri răgușite. Marinarul de cart striga leneș la provă :

— Șase și jumătate... Șase... Jumătate la stînga...

Fata cu rochie neagră de călugăriță ședea pe aceeași bancă. Dar cînd o văzu, Gușcin se întoarse repede pe loc și coborî în cabină, copleșit de teamă și de o rușine cumplită.

Nu putu multă vreme să adoarmă. În cabina mîcă era o căldură înăbușitoare și un miros nesuferit de scrumbie, de pudră ieftină și de cizme unse cu catran. Îi venea să plîngă la gîndul că era atît de neputincios, de laș, zgîrcit, lipsit de talent și prost, că nu avea voință și nici dorințe. Apoi își aminti cum vorbise, în tren, de propria-i persoană și de cariera lui de scriitor, și se rușină cumplit așa cum ți se întîmplă numai noaptea, cînd ești singur și te chinuie insomnia.

A doua zi dimineața, chelnerul îi bătu la ușă. „Ne apropiem de Vesiegonsk, zise el, adăugînd cu un zîmbet obraznic : Ați dormit bine ?“ Gușcin nu-i răspunse și-i întinse o monedă de douăzeci de copeici, pe care acesta o luă fără să-i mulțumească. Nici Grunia, nici Kudeiar nu se mai aflau pe punte. Coborîseră mai înainte în portul Voznesensk.

1916

Vitejii fugari

Iuriev, Amirov şi Nelghin, vecini de pat într-un internat pentru copii orfani, au aproximativ între zece şi unsprezece ani.

Iuriev e un băiat slăbuţ, cam fără vlagă, cu o faţă obişnuită, pistruiată ca a unei ţărănci din Tver — ceea ce i-a făcut pe colegii lui să-l poreclească „muierea" — gene de culoare deschisă şi ochi de un albastru-tulbure. Îşi ţine gura mereu căscată şi mai totdeauna îi picură din nas. Nu ştie să se bată, e sensibil, plînge adesea şi se teme de întuneric.

Amirov este un albinos, cu capul mare, prelung, cu părul alb. Albul ochilor lui e roşu, iar pielea feţei palidă şi zgrunţuroasă. Tatăl lui îl vizitează în fiecare duminică. E un om cărunt cu capul tot atît de mare şi cu ochi la fel de roşii ca ai fiului său, mic de statură, totdeauna proaspăt bărbierit. Apare în luxosul salon de primire (internatul se află în fostul palat al contelui Razumovski), îmbrăcat cu o tunică îngrijită de militar în retragere, împodobită cu două rînduri de nasturi de argint. În mînă ţine de fiecare dată aceeaşi basma roşie, în care sînt legate nişte mere şi turte ţărăneşti gustoase, crestate oblic cu cuţitul pe una din feţe.

Amirov-fiul este un băiat modest, ascultător, sîrguincios la învăţătură, fără să fie totuşi linguşitor,

mototol sau tocilar. Tot ceea ce face îi reuşeşte şi se caracterizează prin gust, răbdare şi o conştiinciozitate oarecum bătrînească. Poartă cu grijă hainele primite de la internat : pantaloni şi cămaşă de dril tivită la guler şi mîneci cu o bentiţă roşie de uniformă. Lucrurile lui personale : briceagul, peniţele, penarul, guma şi creioanele sînt totdeauna atît de bine întreţinute de parcă abia le-ar fi cumpărat. Nu născoceşte jocuri noi, dar în orice joc pune multă pasiune, seriozitate şi ordine.

În zilele de sărbătoare, cînd elevii au acces la bibliotecă, el alege totdeauna, spre invidia tuturor, cea mai interesantă carte de aventuri, cu poze viu colorate, pe cînd alţii se reped asupra operelor lui Homer, iar apoi cască ochii nedumeriţi şi dezamăgiţi la frazele lungi, compuse uneori din cuvinte cu cîte treizeci de litere fiecare. Cască ochii, dar orgoliul lor copilăresc îi opreşte să-şi mărturisească greşeala. Amirov memorează cu uşurinţă cele citite, apoi le povesteşte colegilor săi cu pricepere, exact, dar oarecum rece.

Nelghin e plin de fantezie. Are o imaginaţie nesecată şi neînchipuit de bogată. Încă înainte de a începe învăţătura, pe cînd făcea parte din grupa celor mici, seara, înainte de masă, în timp ce băieţii mai silitori erau ocupaţi să împletească nişte covoraşe din hîrtiuţe multicolore după metoda lui Frebel, să brodeze cu fire colorate de lînă papagali pe cartonaşe găurite, să lipească diferite căsuţe sau să mîzgălească tabla cu creta şi să facă pe ea, fără nici un gînd, cu degetul muiat în gură, nori şi macaroane — Nelghin povestea ascultătorilor mai visători poveşti minunate din propria sa viaţă, „de acasă", care-l îngrozeau chiar şi pe el însuşi şi-l exaltau. Nu avea nici o importanţă că oraşul Narovceat, unde se petrecea totdeauna acţiunea şi de

unde Nelghin plecase de la vîrsta de trei ani, era o localitate uitată de Dumnezeu şi de oameni, pîrjolită în fiecare an de secetă, situată în mijlocul unei cîmpii pline de praf şi lipsite de apă, nici că fraţii mai mari, principalele personaje din minunatele lui poveşti, muriseră, fără să atingă nici măcar vîrsta de doi ani, cu mult înainte de naşterea povestitorului. Sau, ce-are a face că tatăl lui avea o slujbă modestă de registrator la judecătoria de pace şi că din admirabilele moşii ale bunicii, satele Şcerbakovka şi Zubovo — pierdute şi băute de strămoşii cheflii — nu mai rămăseseră decît trei deseatine litigioase, în care intra samavolnic cu plugul cîte cineva ! ? Nelghin ştia toate acestea, dar le considera plicticoase, bune numai pentru cei mari, lipsite de adevăr şi neesenţiale. El nu credea în ele, ci numai în născocirile propriei sale imaginaţii, strălucitoare, ispititoare şi fantastice, de care nu se îndoia cum nu te îndoieşti că există ziua şi noaptea, o chiflă, un măr ori propriile tale mîini şi picioare. Pentru el, Narovceat era un oraş bogat, plin de lume, ca Moscova, doar ceva mai frumos, iar în jurul lui fremătau codri deşi, se întindeau mlaştini de netrecut, curgeau rîuri largi şi repezi. În satele bunicii sale locuiau mii de iobagi devotaţi, care nu au vrut să se elibereze. Tatăl său era un om puternic, un judecător temut şi un boier mărinimos. Fratele său, Serghei, se bucura de o forţă supraomenească. Numai cu o singură mînă oprea din fugă trei telegari turbaţi, şi cu o lovitură de pumn sfărîma un zid. Alt frate, Innokenti, inventase şi construise o maşină uluitoare, care mergea pe pămînt, pe apă, sub apă şi zbura şi-n văzduh. Al treilea frate al său, Boris, era singurul deţinător al secretului confecţionării unor haine de culoarea aerului — cine le îmbrăca se făcea nevăzut. Iar el

însuşi, Mişa Nelghin, călărea de-a minunea pe un cal alb arab şi trăgea fără greş cu puşca, e drept una mică, dar nu de jucărie, ci adevărată, care trimitea glonţul la o distanţă de o verstă.

Toţi cei patru fraţi se îndeletniceau mai ales cu fapte vitejeşti şi sîngeroase împotriva tîlharilor, care mişunau prin hăţişurile întunecate din jurul Narovceatului. Şi o, Doamne! Ce fapte săvîrşeau ei, pline de şiretlicuri de luptă, cu pînde în toiul nopţii, cu schimburi de focuri de armă, cu popasuri în jurul focurilor în desiş. Deseori, cei patru fraţi se tîrau ore întregi, tiptil, pe burtă, pînă la tabăra duşmanilor, făceau pe morţii, ca să afle secretele tîlharilor, înotau sute de paşi sub apă, ca să scape de urmărire, iar caii lor credincioşi apăreau într-o clipă la auzul fluieratului cunoscut. Iar Mişa, pentru ca tîlharii să nu-şi dea seama că e mic de statură şi pentru ca povestirea să pară mai vrednică de crezare, purta totdeauna nişte catalige sub pantaloni, barbă şi mustaţă falsă, şi cînd vorbea cu ei, îşi făcea o voce înfricoşătoare, groasă ca de fiară. Tîlharii erau prinşi, aruncaţi în temniţă sau trimişi în Siberia, dar fiindcă o dată cu dispariţia lor pierea şi pretextul pentru poveştile lui înfricoşătoare şi pasionante, evadau chiar a doua zi din închisoare sau de la ocnă şi apăreau din nou în împrejurimile celebrului oraş, stăpîniţi de setea răzbunării şi băgînd groaza în locuitorii paşnici. Tîlharii se numeau: Gavriuşka, Oreşka, Foma Chiorul şi Stepan Clevetitorul. Băieţaşul vedea foarte clar mutrele lor păroase şi roşii, dinţii albi, trupurile vînjoase, cămăşile roşii şi cuţitele lungi, de bucătărie, de la brîu.

La grupa lui Nelghin era pedagogă Olga Alexeevna, o femeie mică, rumenă şi grasă, cu o mustăcioară neagră. Dintre ceilalţi monştri îmbrăcaţi

în fuste, fete bătrîne, slabe și gălbejite, cu falca, gîtul sau urechile mereu legate, rele și nevricoase, dintre toate pedagogele pe care le-au avut băieții și fetele în diferitele clase, în total cam vreo douăzeci la număr, ea singură i-a lăsat lui Nelghin o amintire destul de plăcută, deși nu era nici dînsa fără păcat. Cîteodată, se purta drăguț, prietenos și blînd, însă uneori, cînd ieșea dimineața din odaia ei, palidă, cu capul legat cu un prosop, mirosind a oțet aromat, era nervoasă, cicălitoare, bătea cu pumnul ei mic în masă, țipa și izbucnea în plîns. Îi plăcea să-i vadă pe copii pîrîndu-se unul pe altul și-i încuraja atît de mult la treaba asta, încît uneori, ca să-i facă plăcere, cîte un băiețaș îl punea pe vreun coleg să comită cine știe ce faptă nevinovată, dar neîngăduită, ca să dea fuga la pedagogă și să-l pîrască, plin de încîntare.

Într-o bună zi, cînd Nelghin își pierduse bunăvoința ei, un coleg de-al său i-a vorbit Olgăi Alexeevna despre uimitoarele aventuri eroice ale acestuia. Și pedagoga a săvîrșit o mare nedreptate. L-a chemat pe povestitor, a dovedit în fața tuturor, plină de cruzime, netemeinicia și absurditatea basmelor copilului și, enervîndu-se treptat și roșind de mînie, l-a făcut mincinos. Hohotele de rîs slugarnice ale celorlalți băieți au întărîtat-o și mai tare, pînă la urmă a făcut o tichie ascuțită din hîrtie albă, a scris pe ea cu pensula muiată în cerneală, cu litere groase, cuvîntul „mincinos", și i-a poruncit lui Nelghin să poarte această tichie rușinoasă timp de trei zile, cu dreptul de a o scoate numai în timpul lecției, la masă, la rugăciune și în dormitor. Băiatul s-a închis atunci în sine însuși, s-a făcut un singuratic, dar patima născocirilor era mai tare decît voința lui. A tăiat cîteva file de hîrtie în pătrățele regulate și a desenat pe ele

cu figuri foarte mărunte vestita poveste a luptei dintre tîlhari și apărătorii dreptății.

Cînd a ieșit din grupa celor mici, obiceiurile și moravurile din clasă au luat alt aspect. Acum, pedagogele nu făceau altceva decît să-i supravegheze pe copii. Pentru predarea lecțiilor veneau profesori adevărați, cu ochelari, îmbrăcați în surtucuri albastre, cu nasturi de aur. Nu servitoarele, ca înainte, ci doi servitori mustăcioși, Matvei și Grigori, făceau acum paturile băieților și-i duceau la baie. Tot ei îi băteau cu vergile, din ordinul directoarei internatului. Aceasta era o femeie înaltă, voinică, de neam mare, cu obrazul și ochii cenușii. În urechi avea cercei mari, de aur, în formă de clopoței, cu limbi de pietricele albastre, și cînd pe coridor se auzea, de departe, zgomotul pașilor ei ca de piatră, o dată cu clinchetul ușor al cerceilor, băieții încremeneau de groază.

Și purtarea băieților se schimbase. Toți se socoteau viitori elevi ai liceului militar, din care cauză, pentru ei, a te plînge împotriva unui camarad sau a pîrî era o adevărată crimă, iar pe lîngă aceasta, respectau forța, obrăznicia față de cei mai mari și disprețul pentru știință :

„De zerouri și de unu
Mi-e carnetul plin ;
Doi sau trei nu am nici unu,
De patru — ce să mai vorbim ? !“

În anul acela, talentul de povestitor al lui Nelghin a înflorit în voie. Dar acum nu-i mai ajungeau peregrinările pe tărîmul imaginației, se simțea atras spre acțiune. În primul rînd, desigur, își născoci un limbaj propriu, voinicesc, apoi înființă o bandă de tineri, care erau, după împrejurări, ba cazaci, ba sălbatici, ba răzbunători care foloseau

ca armă ciocanul, şi în limba misterioasă a lui Nelghin erau numiţi „saţaro-daiari". În bandă erau primiţi numai cei ce rezistau la douăzeci pînă la treizeci de lovituri peste mîini cu un mănunchi de urzici. În timpul plimbărilor prin uriaşul şi părăginitul parc Ekaterininski, aceşti voinici neînfricaţi, conduşi de hatmanul Nelghin, se aruncau cu beţele în mînă în tufişurile cele mai dese şi secerau în stînga şi-n dreapta, cuprinşi într-atît de fiori de entuziasm, încît li se ridica părul măciucă în cap.

Apoi, Nelghin a dat în doaga misticismului — cu rugăciuni şi străduinţe de a face minuni. Tocmai îi murise bunica şi-l impresionase coşciugul, chipul bătrîn, ca de ceară, cîntecele triste de îngropăciune, mirosul de tămîie şi mormîntul deschis din cimitirul Vaganka. Seara, în dormitor, se aşeza cu genunchii goi pe podea, făcîndu-şi cruce cu zel, ducîndu-şi trei degete la frunte, la burtă şi la umeri şi rostind cu glas înduioşat rugăciuni născocite de el. Cum se întîmplă întotdeauna cu copiii, sălbaticii şi nebunii neprimejdioşi, în jurul lui s-a adunat numaidecît o mulţime de adepţi. Nelghin a căpătat de la maică-sa o sticluţă cu apă sfinţită şi a început să săvîrşească minuni. Dobroserdov, un băiat limfatic, suferea mereu de dureri de urechi. Trebuia tămăduit. Sărmanul s-a luptat zadarnic să scape, a fost trîntit pe-o rînă, şi Nelghin, după ce a spus o rugăciune cu glas tare, i-a turnat în urechi două linguri de apă sfinţită. Durerile de cap şi de dinţi tot cu apă sfinţită le trata, iar ca să răspunzi bine la lecţii trebuia să ţii în gură o bucăţică de vată înmuiată în aceeaşi apă făcătoare de minuni.

Apoi, povestirea cuiva sau o carte pe care o citise l-a făcut să dorească din răsputeri să ajungă om bogat. A încercat într-o vreme să fabrice

bani din hîrtie multicoloră, bancnote de una, de trei, de cinci și de zece ruble, executate destul de stîngaci. Copiii se jucau cu plăcere cu ele, dar nimeni nu dădea pentru o sută de ruble nici măcar o peniță, așa că povestea cu banii a căzut baltă.

Atunci, Nelghin s-a hotărît să facă aur. Auzise cum călugărul Schwartz descoperise cu totul întîmplător praful de pușcă, atunci cînd, frecînd într-o piuliță nu știu ce amestec, o explozie neașteptată i-a ars obrazul. De ce n-ar reuși Nelghin în același fel să inventeze aurul ? Plin de o credință adîncă și cu un aer misterios, frămînta îndelung cocoloașe mari de hîrtie, udîndu-le din abundență cu salivă și amestecîndu-le cu cenușă, tencuială de zid, cretă, plastilină, nisip luat din scuipătoare și cu orice-i cădea în mînă. Amestecul acesta fermecat îl punea apoi, într-ascuns de ceilalți, să se preseze sub noptieră, sub tabla din clasă sau sub bancă. După două zile, cu inima bătînd să se spargă, scotea afară turta uscată, informă, bombănind cu un aer grav, preocupat :

— Am greșit compoziția. Lipsește ceva...

De altfel, pasiunea lui pentru alchimie nu a durat decît vreo două săptămîni, după care a urmat o epocă de „îndrăgostire".

O dată pe săptămînă venea la internat profesorul de dans, Piotr Alexeevici, un om rotofei, cărunt, mlădios și iute, zîmbitor și binevoitor, îmbrăcat totdeauna cu un costum impecabil, însoțit de un viorist pletos și posomorît. În ziua aceea, în sala de recepție — în al cărei parchet strălucitor se reflectau lustrele, pereții de marmură și busturile de bronz — erau adunați băieții și fetele din clasele superioare. Lecția de dans era singurul prilej cînd fetele și băieții se apropiau mai mult unii de alții, fiindcă nici măcar la biserică sau la masă

nu erau niciodată amestecaţi. Bineînţeles că băieţii priveau totdeauna fetele ca pe nişte fiinţe inferioare, demne de dispreţ, slabe, plîngăreţe şi pîrîtoare. De aceea, cînd se formau perechile şi se executau în sunetele triste ale viorii *„pas de basque"* şi *„pas de glisse"* [1], băieţii socoteau ca o ispravă bărbătească să le tragă pe fete de codiţă, să le ciupească de braţ sau să le strîngă degetele, ca să le doară. Dar iată că Nelghin, care nu se temea niciodată să ia atitudine împotriva părerii generale, s-a îndrăgostit într-o bună zi de iarnă de drăgălaşa Muhina, o fetiţă oacheşă, cu ochi negri, totdeauna puţin adormită, cu pomeţii uşor ieşiţi în afară şi cu cîte o aluniţă drăguţă pe obraz şi pe bărbie. Şi n-a fost destul că s-a îndrăgostit, dar a declarat-o sus şi tare în faţa întregii clase, ameninţînd că-l va bate pînă la sînge pe cel ce va îndrăzni să danseze cu Muhina sau să spună despre ea vreo vorbă lipsită de respect. Nelghin nu făcea parte dintre cei mai voinici, dar lansase de multă vreme zvonul că „îşi ascunde forţa". Pentru ca să-i convingă pe colegii lui de acest adevăr, cînd se duceau dimineaţa la spălător, el îşi săpunea uneori foarte mult braţele, după care le freca îndelung, aşa ca spuma să se lipească bine de piele. Cînd era întrebat de ce face asta, răspundea cu un aer sumbru, ridicînd umerii :

— Aşa trebuie. Ca să fie pumnii mai puternici...

Atunci, întreaga clasă a fost cuprinsă de moda îndrăgostirii. Toţi, pînă la unul, s-au îndrăgostit obligatoriu, împărţind fetele între ei ca nişte cuceritori medievali sclavele. Cei mai puternici şi dezgheţaţi îşi aleseseră fetele cele mai înalte, mai voinice şi mai rumene. Cei mai slabi au trebuit să

---

[1] Figuri de dans (fr.) (n. t.).

se mulţumească numai cu cele slăbuţe, palide şi firave. Nelghin a mers şi mai departe. Într-o seară, a scris multă vreme, aplecat peste o foaie de hîrtie, fornăind şi umflîndu-şi obrazul cu limba de atîta zel. Apoi, a împodobit foaia de hîrtie cu un abţibild, a băgat-o într-un plic trandafiriu, şi pe plic a lipit o altă poză. Chiar la prima lecţie de dans, asudînd de ruşine şi de teamă, a vîrît în mîna Muhinei mesajul său, scris în versuri şi în proză. Fata s-a tulburat mult mai puţin decît era de aşteptat. A ascuns repede scrisoarea undeva sub şorţ, fără măcar să roşească. Dar a doua zi, în timpul lecţiei de religie, s-a auzit pe coridor un tropot de picioare şi clinchet de clopoţei ; inima sensibilă a lui Nelghin s-a strîns de o presimţire tristă. Prin uşa întredeschisă a apărut întîi o faţă uriaşă cenuşie, cu un nas cărnos, apoi o mînă care a făcut un semn de chemare cu degetul arătător :

— Nelghin ! Ia poftim încoace, stimabile !

Sărmanul îndrăgostit a fost dus sus în dormitor, i s-au dat pantalonii jos şi a fost întins pe primul pat. În timp ce Grigori îl ţinea de mîini şi de cap, Matvei i-a tras douăzeci şi cinci de lovituri bune cu vergile. Aşa s-a curmat de la sine, aproape pe nesimţite, prima lui dragoste, care a fost uitată curînd cu totul. Dar chipul drăgălaşei şi oacheşei Muhina, cu ochişorii ei adormiţi şi cu buzele ţuguiate, a rămas pentru totdeauna în inima băiatului.

Ar fi greu să înşiri toate pasiunile lui Nelghin. Penultima a fost „zborul". Dorinţa de a zbura, această artă care acum nu mai uimeşte pe nimeni — i-a venit dintr-un vis pe care-l avea foarte des. De obicei, visa că ţine cu amîndouă mîinile o panglică lată pe care o învîrteşte peste cap şi pe sub picioare, ca fetiţele — coarda. I se părea că,

accelerînd ritmul rotației, trupul lui devine tot mai ușor și pînă la urmă se desprinde de podea și plutește în aer, sub tavan. Dar avea vîrsta cînd simți dorința nestăpînită să transformi visul în acțiune, în realitate. De aceea, pe cînd se plimba într-o zi de primăvară, s-a strecurat întocmai ca un indian din tribul „apașilor“ sau al „picioarelor negre“ pe terenul interzis al fetelor, a furat o coardă cu cîte un mîner la fiecare capăt, a adus-o pe terenul băieților și, crezînd cu tărie în minuni, întocmai ca legendarul Dedal, ca Apollonios din Tyan, ca Simon magicianul, precum și ca înaripatul Lilienthal, aproape contemporan cu noi, s-a urcat pe bara trapezului și a strigat :

— Priviți ! O să zbor !

Dar în clipa aceea s-a încurcat în coardă și s-a prăbușit în chip rușinos, zdrobindu-și nasul și genunchiul drept.

Ultima lui pasiune copilărească — după cîte se pare — a fost examenul la liceul militar. Era foarte greu să fii primit la liceul acesta și să-l termini, în primul rînd fiindcă „cei de la internatul Rozumovski“ nu erau în general primiți cu plăcere, în al doilea rînd, pentru că toți erau slab pregătiți, iar în al treilea rînd, fiindcă băieții aceștia își petrecuseră cei mai buni ani sub influența unor fete bătrîne capricioase, fapt care le stricase caracterul de la bun început.

Din cincizeci de băieți reușeau la examen zececincisprezece: După examenul medical nu mai rămîneau decît cinci-șase. Însă chiar și din acești copii norocoși, după ce treceau prin focul științei și al relațiilor cu ceilalți elevi nu mai rămîneau decît vreo trei-patru. Cei mai răi sau, cine știe, poate cei mai talentați erau trimiși, pentru note slabe, la gimnaziul din Iaroslavl, iar cei cu purtare

proastă la gimnaziul din Volsk, unde, după spusele contemporanilor, erau bătuţi cu vergile în fiecare sîmbătă — dacă erau vinovaţi, pentru vina respectivă, dacă erau nevinovaţi, ca să aibă grijă să nu greşească, iar pentru greşeli mai osebite, mîncau o bătaie de două ori mai cruntă. Aici, numai cei mai voinici rezistau, dar aceştia erau adevăraţi bărbaţi, şi printre ei se pot cita cîteva nume de militari cunoscuţi, dar modeşti, de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi de la începutul secolului al XX-lea.

Pentru Nelghin însă, nume de mîna a doua din istorie nu existau. În visele sale înflăcărate, se vedea cînd Skobelev, cînd Gurko, cînd Radeţki (tocmai se terminase războiul din 1877—1878), iar uneori — pînă unde ajunge îndrăzneala unui băieţandru ! — chiar Napoleon. Simţea că lui îi este hărăzită o soartă cu totul aparte. Dar ca să reuşească la liceu trebuia să creadă într-o minune...

A încercat cu rugăciunile. Noaptea stătea îngenuncheat pe pat, îşi lipea cu toată puterea mîna de piept, străduindu-se să-şi stoarcă măcar cîteva lacrimi şi făcînd (menţionăm că niciodată nu a fost un mincinos, ci numai un visător pasionat), sub formă de mită nevinovată, promisiuni aproape irealizabile : „Dumnezeule bun, Dumnezeule milostiv, se ruga el, încordîndu-şi toţi muşchii trupului său mic, tu poţi orice. Pentru tine nu-i mare lucru. Fă să iau examenele şi-apoi... apoi o să construiesc la Zubovo sau la Şcerbakovka o bisericuţă mare... adică nu, o biserică mică sau o capelă încăpătoare. Numai să ai grijă să trec examenele."

În perioada aceea, aproape că nu mai mînca, slăbise, devenise palid, se hrănea cu pîine şi sare şi cu tot felul de buruieni pe care le aduna în

timpul plimbărilor — untişor, muştar de cîmp, vulturică. La învăţătură se străduia din răsputeri şi ştia că va trebui doar să-şi învingă sfiala îmbinată cu orgoliu, şi invers : să-şi stăpînească limba, care era într-adevăr prea slobodă.

Dar soarta nedreaptă, faţă de care nevinovatul şi veselul Nelghin greşise probabil foarte mult, se pregătea să-l pună la o grea încercare. Pedagoga Olga Petrovna fusese înlocuită sau poate că plecase în concediu pe timpul verii. Era o femeie foarte scundă şi uscăţivă, nespus de severă şi de rece, însă un om drept. Primele două însuşiri ale ei îi umpleau pe băieţi de teamă, iar a treia, de respect. Într-o duminică, l-a adus pe fiul său, un lungan din clasa pregătitoare, să se joace cu băieţii de sub supravegherea ei. Liceanul şi-a dat puţin aere, şi-a arătat muşchii, a făcut cîteva demonstraţii de gimnastică suedeză, a sărit peste masă (spunînd că face treaba asta fără să-şi ia vînt, deşi îşi lua vînt de la trei paşi) şi, pînă la urmă, a întrebat cine vrea să se bată cu el. Bineînţeles că primul care s-a oferit a fost Nelghin, şi abia după el, ca să-şi menţină faima de cel mai puternic, leneşul Surkov. Dar Nelghin nu i-a cedat rîndul. Peste cinci minute, cei doi boxeri erau plini de sînge. Olga Petrovna i-a surprins în toiul luptei şi i-a pedepsit, pe bună dreptate, să stea la colţ amîndoi, pe cînd ceilalţi copii, cu feţe făţarnice şi virtuoase, beau ciocolata pregătită de pedagogă cu prilejul primei cunoştinţe a fiului său cu elevii ei.

Dar Olga Petrovna a plecat, şi în locul ei a fost numită provizoriu Vera Ivanovna Teplouhova. Nelghin o cunoştea de pe vremea cînd fusese în grupa mică. Era o fată deşirată, dar cu picioare scurte, cu o faţă palidă uriaşă, ca de cal. Purta totdeauna

fuste scurte, de sub care apăreau nişte picioare neînchipuit de mari, încălţate cu ghete. Răspîndea în jurul ei un miros urît de pudră, iar între sprîncene îi creştea un neg, care la culoare semăna cu zmeura coaptă, iar la formă cu un corn de rinocer. Unde fabrică soarta oameni cu o astfel de înfăţişare şi cu un astfel de caracter e o taină de nepătruns.

Mai îngrozitor decît orice era faptul că ea credea cu neclintire în puterea moralizatoare a istorioarelor şi a predicilor duminicale, şi cerea să fie urmat cu sfinţenie orice cuvînt al ei.

Fireşte că, dintr-o repulsie firească, l-a urît pe Nelghin chiar de la început, fiindcă acesta era, în ciuda vîrstei lui fragede, un adevărat răzvrătit. Şi-l ura aşa cum ştiu să-l urască numai fetele bătrîne, meschine şi plictisite. O scîrbeau şi gesturile lui Nelghin, şi sunetul vocii lui, şi grimasele involuntare, şi vioiciunea imaginaţiei sale, şi încă multe alte particularităţi ale acestuia, pe care nu şi le putea explica şi pe care, mai tîrziu, le-a uitat aşa cum l-a uitat şi pe Nelghin. N-ar fi fost mare lucru că băiatul era lipsit zilnic de micul dejun şi de prînz — fiindcă şi aşa se hrănea mai cu nimica toată — şi că i se interziceau vizitele — oricum, la el nu venea nimeni — dar Vera Ivanovna a căutat cu răbdarea şi perspicacitatea unui om răzbunător locul cel mai dureros şi mai sensibil ca să-l lovească. L-a obligat să stea nemişcat cînd, în timpul plimbărilor generale, ajungeau la locul de joacă. În vreme ce alţi copii se dădeau pe tobogan, construiau peşteri minunate din pămînt şi nisip sau orînduiau din crengi livezi şi grădini de zarzavat, Nelghin stătea nemişcat, cu răbdare şi conştiinciozitate, de parcă voia să-i facă în ciudă cuiva. Jocurile colegilor nu-l mai in-

teresau, dar în apropiere se afla o poiană uriaşă, înconjurată de o pădure deasă. Abia mai tîrziu, cînd, aproape bătrîn, s-a întors pe meleágurile acestea, s-a convins că poiana avea doar vreo sută de stînjeni pătraţi şi că pădurea era doar un pîlc de tufişuri de caprifoi, soc şi liliac. Dar în zilele acelea el le vedea ca prerii, pampasuri şi savane. În timp ce stătea nemişcat, se gîndea: „Ce plăcut ar fi să alergi în galop pe stepa aceasta verde, cu gura într-o parte ca şi cum ai muşca o zăbală, cu capul plecat, să alergi pe această stepă nemărginită, presărată cu margarete, flori de păpădie, cu floricele albastre, necunoscute, şi cu iarbă frumos mirositoare." Şi, desigur, dacă i s-ar fi spus: „Vei fi iertat de toată puzderia de pedepse, dacă făgăduieşti că n-o să mai alergi prin iarbă", el ar fi făgăduit cu toată sinceritatea că n-o să mai alerge, însă în aceeaşi clipă ar fi luat-o la goană... Într-un cuvînt, pentru educatoarele sale, el a rămas totdeauna un mincinos.

— Nu mai pot să îndur persecuţia. Nu mai pot de loc, spunea Nelghin în noaptea aceea, stînd la picioarele lui Amirov. Culcat lîngă ei şi sprijinindu-se într-un cot, se afla Iuriev. Mă persecută şi nu mai pot răbda. Mîine o şterg de-aici. Voi faceţi ce vreţi. Nici vorbă că dacă nu veniţi cu mine e o porcărie şi înseamnă că nu-mi sînteţi prieteni. Aţi citit *Copiii căpitanului Grant?* Un băiat de cincisprezece ani a comandat o corabie cu trei catarge, cu trinchet, brigantină, greement, arbore mare, sarturi şi altele. Noi avem numai unsprezece ani, dar n-are-a face. Luăm cu noi, în buzunar, pîine cu sare, şi ne ducem la locuinţa bunicii. Ea a murit, dar au rămas proprietarii — Serghei Firsovici şi Aglaida Semionovna, care mă cunosc.

Mama se află acum la Penza şi nimeni n-o să bănuiască nimic. Ne aranjăm să dormim acolo. Deşi, fireşte, sînt unii laşi şi linguşitori...

Era un truc diplomatic. Pe întuneric, Nelghin nu-i vedea pe ceilalţi, dar parcă simţea cum Iuriev căsca gura, iar Amirov îşi ridicase capul, ca să asculte mai bine.

— Aici ne chinuie, ne persecută, ne fac observaţii pentru orice fleac şi ne pedepsesc să stăm nemişcaţi, urmă Nelghin. Tare-mi pare rău că s-a terminat războiul! Dar e foarte simplu să fugim în America.

— În America nu ajung decît cu vaporul, zise Amirov, cu spiritul lui practic.

— Desigur, cu vaporul. Dar poţi să ajungi şi înotînd, adică nu înotînd, ci cu barca. Principalul este să facem rost de alimente şi de bani. O să dormim la Serghei Firsîci (acum nu mai vorbea la singular ci la plural, folosind procedeul obişnuit al tuturor complotiştilor). O să ne dea ceva bani, ne urcăm în tren şi ne ducem drept la Narovceat. De la Narovceat (acolo mă cunoaşte toată lumea), ne ducem la moşia noastră, la Şcerbakovka şi Zubovo (aici fantezia lui îşi lua zborul ca de obicei). O să ne întîmpine ţăranii. Lapte, lipii, tot ce-ţi pofteşte inima... O să le vînd o sută de deseatine de pădure, ne cumpărăm haine, ca oamenii mari, ne suim iar în tren, apoi pe vapor şi plecăm în America. De altfel, voi faceţi ce vreţi, eu tot plec.

— E un drum bine ales, a spus Iuriev.

Amirov s-a gîndit puţin, apoi a şoptit, şovăitor:

— Toate bune. Dar cum să fugi, cînd *ea* nu te scapă o clipă din ochi? Şi dacă ne pîrăşte cineva? Şi-apoi, nu ştim să conducem barca cu motor. Asta-i.

— Barca cu motor e un fleac. Eu mă pricep la orice. Mîine, în timpul plimbării, ea o să umble de colo colo cu favoriţii ei. De cum întoarce spatele, sărim în tufişuri şi străbatem parcul. Peste Iauza trecem înot. În piaţa Kudrino o să ajungem pe seară şi după aceea vă rog să mă credeţi că o să meargă totul strună. Pe cuvîntul meu de onoare.

Nu i-a fost greu să-l cîştige de partea lui pe Iuriev, care-l urma totdeauna pe îndrăzneţul şi întreprinzătorul Nelghin, ca şi pe Amirov, căruia i-ar fi fost ruşine să dea îndărăt şi să nu-i însoţească. Repet, Nelghin nu minţea. Cu sufletul său de poet şi cu inima de călător, era convins că toate se vor petrece după dorinţa lui.

În ziua următoare, în timpul plimbării, s-au cam încurcat lucrurile, hotărînd astfel soarta evadării. Vera Ivanovna le spunea băieţilor povestea cu un cîrd de gîşte în zbor, în întîmpinarea căruia venea un gîscan. În ziua aceea, era mohorîtă şi arţăgoasă. Probabil că o durea stomacul sau nu mai primise de multă vreme nici o scrisoare la post-restant. Povestea cu gîştele îl făcu pe Nelghin foarte curios şi se vîrî în rîndul întîi, cu capul său mare şi tuns, uitînd de evadare, cu toate că-şi ascunsese în buzunar pîinea şi sarea. Pedagoga zări chipul pe care-l ura, mirosi aerul şi se încruntă cu dezgust, spunînd :

— Tu miroşi totdeauna a vrabie.

Vara, părul tuturor băieţilor, cînd e ars puţin de soare, miroase a pasăre, dar cine ştie de ce Nelghin se supără şi-i răspunse :

— Iar tu, proasto, miroşi a şoarece. Şi-apoi mai eşti şi bătrînă, şi urîtă.

Iar ca pedeapsă pentru obrăznicia lui, în aceeaşi clipă el şi-a luat poziţia de nemişcare... Vera

Ivanovna Teplouhova se apucă cu mîinile de cap, ţipînd :

— Nu, nu mai pot! Ticălosul ăsta să plece numaidecît de aici, altfel fac cine ştie ce prostie! Slujitorul. Unde-i slujitorul? Copii, să nu luaţi niciodată exemplu de la băieţii proşti şi răi ca acesta! Nelghin! Cît voi fi eu de serviciu, să stai în picioare nemişcat, şi asta totdeauna, pînă la moarte!

Nelghin stătea, se uita la soare şi se gîndea, mijindu-şi ochii: „Se zice că numai vulturii se uită drept în soare, dar şi eu mă uit, deşi nu sînt vultur şi cu toate că lacrimile îmi curg şiroaie pe obraz". Alţi băieţi au adus un morman de nisip umed, au ridicat un zid în jurul lui, apoi au făcut jos o uşiţă, au scos cu grijă nisipul afară şi a ieşit un admirabil castel feudal sau peşteră de tîlhari. „Ce proşti sînt, se gîndea Nelghin. Aici ar trebui să înfigă, drept steag, o nuieluşă cu o frunză verde, iar în jur să pună fel de fel de flori, ca să iasă un minunat parc de castel." Era convins că peste cîtva timp vor apărea Amirov şi Iuriev. Şi, într-adevăr, aceştia au găsit un moment potrivit şi s-au strecurat la el ca nişte complotişti.

— V-aţi dat cuvîntul, ce aveţi de gînd? i-a întrebat Nelghin, nepăsător. Fugim?

Ceilalţi doi şovăiau.

— De altfel, mi-e totuna. Fug singur. O să auziţi de mine, cînd voi fi milionar. Desigur că o să vă dau şi vouă o slujbă. Vă fac generali. Numai vă rog să nu mă pîrîţi. Nu vă cunosc, nu mă cunoaşteţi.

Dar noul joc îi şi prinsese pe băieţi în mrejele lui. Iuriev a spus primul:

— Cum se poate? Doar ne-am dat cuvîntul de onoare şi am jurat. Hai!

Amirov mai şovăia:

— Uite, nu ştiu ce să fac... Duminică vine tata...

Dar Nelghin era stăpîn pe situaţie:

— Tata, tata... Mare lucru tata. Cînd ajungem la Narovceat, îi trimit un car plin cu găini, gîşte şi curcani tăiaţi, o şubă de samur, o troică cu armăsari şi un cufăr cu bani. Şi o să-l luăm şi pe tatăl tău cu noi, ca să cultivăm împreună Cordilierii.

Vera Ivanovna se plimba în sus şi-n jos, înconjurată de elevii silitori. Nu ne interesează ce le spunea băieţilor în timpul acesta pedagoga cea ignorantă şi rea. Dar, de cum a ajuns în dreptul celor trei complotişti, dintre care unul stătea nemişcat, pe faţă cu o expresie de prostănac, uitîndu-se pieziş, altul rupea nişte fire de iarbă, pe care le ducea la nas şi le mirosea, iar al treilea făcea paşi de dans, le-a întors spatele şi a pornit înapoi. În aceeaşi clipă, cei trei s-au repezit în tufişuri.

Drumul era cu totul necunoscut. Pe terenul acesta creşteau urzici, caprifoi, soc, brusturi, chimen sălbatic şi tot felul de alte buruieni şi se simţea un miros puternic de ciuperci. La început, şi-au croit drum foarte greu. Li se părea că se prăvale pe o nesfîrşită rîpă împădurită, dar tufişurile s-au rărit treptat şi a apărut o cărare. Au luat-o la fugă pe ea şi au rătăcit multă vreme. La un moment dat, au auzit nişte glasuri de copii şi Nelghin şi-a dat seama că se apropiau de partea parcului rezervată fetelor. Prin urmare, trebuiau să fugă cît mai departe de glasurile lor. Pînă la urmă, au ajuns într-un loc cu totul necunoscut, pe unde curgea rîul repede, negru şi rău mirositor Iauza sau poate un

afluent al lui. Aici, firea de copil potolit a lui Amirov nu a mai putut rezista și el a spus :

— N-ar fi bine să mai așteptăm ? Întîi, duminică vine tata, al doilea, am uitat să copiez lecția la caligrafie.

Dar cît de hotărît era Nelghin ! Pe apă, lîngă țărm, putrezeau, uitate, patru scînduri, rămase probabil de la un pod provizoriu. Nelghin a zis, cu o măreție care e caraghioasă la copii, dar rămîne în veci în istoria celor vîrstnici :

— Ce să spun, Amirov ? Treaba ta. Dar Iuriev și cu mine vom trece chiar acum rîul și apoi pornim mai departe. Iuriev ! Scoate-ți vipuștile. Chiar acum.

Iuriev și-a rupt vipușca roșie de la guler și de la mîneci. Nelghin a făcut la fel. Amirov a mai șovăit o clipă, dar judecata rece a biruit.

— Rămîneți cu bine.

— N-o să ne pîrăști ? l-a mai întrebat Nelghin, ca să se asigure de tăcerea lui.

— Pe cuvînt de onoare ! Zău !

Amirov a plecat. Ceilalți doi s-au suit pe pluta instabilă și băgîndu-și mîinile în apă și împingînd scîndurile înainte prin mișcările corpului, au ajuns cu greu la malul celălalt. Pesemne că o mînă nevăzută, dar binevoitoare i-a călăuzit cu bunătate, fiindcă dacă ar fi făcut o mișcare greșită, s-ar fi prăbușit în apă și s-ar fi dus la fund ca niște bolovani. Rîul avea maluri abrupte, era adînc și ei nu știau să înoate. În sfîrșit, au ieșit tîrîș pe malul celălalt, și, abia după ce au ajuns sus, și-au dat seama că încheiaseră toate socotelile cu trecutul.

În aceeași clipă, au auzit niște lătrături asurzitoare. Doi cîini mari și viguroși, din rasa Saint-Bernard, veneau spre ei în goană. Băieții nu mai văzuseră pînă atunci astfel de cîini decît în poză,

dar boturile căscate, limbile roşii, răsuflarea întretăiată a acestora, precum şi lătrăturile asurzitoare existau în realitate. O salcie scorburoasă şi bătrînă se apleca peste rîu. Iuriev, apoi Nelghin s-au urcat în ea cu repeziciunea unor maimuţe şi s-au aşezat pe crengi, tremurînd de groază şi strîngîndu-şi sub ei picioarele ude.

După cîtva timp, a apărut un om murdar, cu faţa negricioasă, care, după ce a potolit cîinii, i-a întrebat pe băieţi :

— De unde veniţi ? Cine sînteţi ? Unde staţi ? Încotro vă duceţi ?

Nelghin a început să mintă, inspirat. Şi-a amintit puţin de „Scufiţa roşie".

— Ne ducem la Kudrino, la bunica. Dar ne-am rătăcit. Pe unde s-o luăm ?

Omul cel negricios s-a dovedit pînă la urmă mai puţin înfricoşător decît cîinii. Ocrotiţi de el, băieţii au ajuns în biroul administratorului uzinei metalurgice „Danhauser & Co". Un neamţ gras, duhnind a bere şi foarte calm, i-a întrebat aproape acelaşi lucru ca şi omul cel negricios, dar cu totul nepăsător. Totuşi, aţele de la vipuştile rupte fără prea multă îndemînare aproape că-l făcură să bănuiască adevărul.

— Nu cumva sînteţi de la, cum îi zice, de la pensionul Elizavetinski ?

Pensionul Elizavetinski se afla lîngă internatul lor, şi dacă omul ar fi spus „Razumovski", probabil că băieţii s-ar fi dat de gol. Dar greşeala neamţului l-a inspirat pe Nelghin.

— Vai de mine ! Pensionul Elizavetinski este de fete. Iar noi voiam doar să ne arătaţi drumul.

Neamţul i-a lăsat să plece, spunînd însă omului negricios :

— Bagă de seamă să nu şterpelească ceva.

Acesta i-a condus prin curte pînă la poarta a doua. Prin curte sclipeau băltoace în lumina asfințitului, zăceau bucăți de fier și mirosea a clor.

Băieții nu știau unde se află. Cînd ieșiră în stradă, se pomeniră lîngă mînăstirea Andronievski. Oricît de curios s-ar părea, cînd îi întrebau pe trecători de drumul spre Kudrino, de cele mai multe ori li se dădea un răspuns batjocoritor sau vădit fals : „Cotește la dreapta, apoi iar la dreapta, acolo o să vezi un coș, peste coș, un cizmar, peste cizmar, un cofetar, și mai încolo zărești Kudrino". Sau : „Mergeți drept înainte, băieți, fără s-o luați nici la dreapta, nici la stînga. Dar părinții voștri unde sînt ? Vai de mine ! Cum se poate ca băieți atît de mici să umble singuri ! Cum vă cheamă ?"

Însă Nelghin, din instinct, nu ținea seama de îndrumările lor glumețe și nu răspundea la întrebări. Se înserase... Iuriev scîncea, spunînd că e gata să-și urmeze prietenul pînă la capătul pămîntului, dar îi pare rău că a uitat la pension o pungă cu șapte copeici și o iconiță — primită în dar de la răposata lui mamă o dată cu binecuvîntarea ei (maică-si nici nu-i trecea prin gînd să moară). Nelghin știa că a se lăsa înduplecat, a se recunoaște învins sau a șovăi ar însemna să piardă totul și să se facă de rîs pe veci. În felul său, era demn de admirație în aceste clipe.

— Hai să ne prefacem că sîntem italieni hoinari, i-a propus el lui Iuriev.

— *Molacala sela malam. Lam pa lea to naleam alam.*

Trecătorii se fereau de ei. Cine știe ce-și închipuiau. Credeau probabil că doi cretini scăpaseră din vreo casă de nebuni. Instinctul îi împingea uneori spre fîntîni care-și vărsau apa în bazine largi, din care băieții beau ca niște cîini și ast-

fel, o dată — o, mîrşavă Moscovă, lipsită de suflet! pe cînd Nelghin îşi potolea setea, un dobitoc în toată firea, negustor ambulant, şi-a scos tava de după gît, a pus-o cu grijă pe caldarîm şi i-a ars băiatului una peste ceafă. Copilul s-a înecat cu înghiţitura de apă şi abia şi-a venit în fire. Cînd au ajuns în centrul oraşului, au mai trecut printr-o sperietură. Mergeau pe o stradă îngustă, străjuită de case bogate şi plină de lume. Cînd au întrebat pe cineva de drumul spre Kudrino, omul, de data aceasta, politicos, binevoitor şi probabil cinstit, le-a răspuns:

— Trebuie să vă întoarceţi înapoi şi să cotiţi la stînga pe strada următoare. În felul ăsta ajungeţi unde trebuie.

Dar băieţii erau atît de obosiţi, încît cuvîntul „înapoi" li s-a părut înfricoşător, aşa că au preferat să meargă cu încăpăţînare şi fără rost drept înainte. Pe hartă, de la Lefortovo la Kudrino sînt cam opt verste, însă cu zigzagurile lor absurde ei au parcurs probabil peste douăzeci de verste, dar au ajuns totuşi la Kudrino. Acolo, peste drum de Casa văduvelor, au găsit clădirea în care locuise cu doi ani în urmă bunica lui Nelghin.

Pe Serghei Firsovici şi pe soţia lui i-a mirat întru-cîtva vizita aceasta atît de tîrzie, dar în amintirea răposatei bunici, care fusese o femeie minunată, şi biruiţi de elocinţa lui Nelghin, le-au dat băieţilor ospitalitate. Lucru cu atît mai uşor, cu cît odaia de pe vremuri a bunicii (cu o fereastră spre coridor) era, întîmplător, liberă. Istovit, Nelghin minţea cu ultimele lui puteri:

— Mama trebuie să fie acum în parcul Petrovski. Eu şi colegul meu mergeam într-acolo, dar am

pierdut banii. Acum ne e frică să ne întoarcem acasă. E noapte şi atît de tîrziu!

Gazdele i-au poftit la ceai şi chifle. Iuriev abia aştepta să mănînce şi să bea un ceai, însă Nelghin, mai prevăzător, s-a gîndit: „Să nu bănuie cumva că n-am mîncat nimic" şi a spus:

— Mulţumesc, am prînzit chiar acum.

Ah, ce greu mergea cu Iuriev ăsta, lipsit de voinţă şi gata să izbucnească în orice clipă în plîns. Pentru dormit li s-a aşternut pe jos o pătură şi o pernă. În încăperea alăturată se auzeau hîrşîind papucii lui Serghei Firsovici. Era conţopist la primărie şi, înainte, pe cînd trăia bunica, spunea cu umor despre sine însuşi: „La noi la primărie există consilieri cu drept de vot şi fără drept de vot. Eu sînt dintre cei fără drept de vot." N-aveau copii, în schimb, creşteau vreo şase sau şapte cîini mici, negri, cu blana scurtă şi cu pete roşcate sub ochi. Dimineaţa, Serghei Firsovici îşi citea ziarul, iar seara, le dădea cîinilor să mănînce ficat fiert, în timp ce se plimba prin odăi, tîrşîindu-şi papucii şi bombănind cine ştie ce.

Dar Nelghin îşi amintea foarte bine că animalele nu mîncau tot ficatul. Aşa că i-a spus lui Iuriev:

— Tu să nu te mişti de aici. Eu mă duc să fac rost de mîncare.

A pornit pe dibuite prin întuneric, a dat, într-adevăr, de farfuria cu ficat (cîinii, sătui, au mîrîit, dar după ce l-au recunoscut s-au liniştit) şi i-a adus-o lui Iuriev. Probabil că nu era mai mult de o litră de ficat, dar s-au mulţumit şi cu atît, şi după aceea au căzut în somnul dulce, fără vise, al celor obosiţi.

A doua zi dimineață s-au trezit înviorați. Nelghin era tot atît de îndrăzneț și hotărît ca în ajun, în schimb, Iuriev își pierduse înflăcărarea și nu mai avea nici o energie. Ca o adevărată muiere din Tver, l-a întrebat, strîmbîndu-se și smiorcăind :

— Și acum ce ne facem ?

Prietenul nu putea să-i dea un răspuns cinstit, fiindcă se mai trezise și el la realitate și nu știa ce se mai putea întîmpla. Totuși, căutînd să judece situația, își aminti că nu auzise pînă atunci foșnetul ziarului, deși poștașul îl și băgase fără doar și poate sub ușă. Or, în ziare se scrie de obicei despre băieții fugiți de la pension, așa că trebuiau să plece înainte ca Serghei Firsovici să înceapă să-l citească. Dragul, scumpul meu Serghei Firsovici ! Fie-i țărîna ușoară ! Pesemne că bănuia el ceva, însă nu i-a sîcîit pe cei doi fugari cu întrebări indiscrete. Cînd le-a oferit ceai, ei au răspuns : „Vă mulțumim, dar sîntem foarte grăbiți“ (ce oameni ocupați !)... Și el i-a lăsat să plece liniștiți.

Pînă atunci, toate prevederile lui Nelghin se împliniseră. Acum nu mai rămînea decît să se urce în tren și să pornească spre uimitorul oraș Narovceat, la iobagii cei credincioși. Toți știm că voința omenească săvîrșește uneori minuni, totuși trebuie să ai oarecare cunoștințe, să fii sigur de tine, înalt, să ai o voce tunătoare, mustăți și multe altele, poate chiar și lucruri de prisos. Cînd au ieșit în stradă, Iuriev a început să scîncească :

— Vreau acasă, la internat !

— E o ticăloșie, l-a repezit Nelghin, deși simțea în adîncul sufletului său că pînă la urmă vor trebui să se dea bătuți. E o porcărie ! Nu ești un bun camarad ! Ți-ai dat cuvîntul de onoare.

— Dar mi-e frică !

— Bine, s-a învoit Nelghin pînă la urmă, dar să mergem mai întîi la grădina zoologică.

— N-avem bani.

— Nu-i nimic. Tu ţin-te de mine, că ştiu eu ce-i de făcut. Dar drumul într-acolo nu-l prea ştia bine. Trebuiau să mai meargă vreo trei sute de paşi. În dreapta, se afla foişorul, în stînga, biserica Pocroave, la stînga ei — nişte iazuri, în dreapta lor — grădina zoologică, iar între ele, un pod. Trebuia să treci peste pod, să sari peste o balustradă şi să ai curajul să te zvîrli într-o baltă adîncă pînă la brîu. Aşa puteai să pătrunzi în parc fără bilet de intrare. Nelghin auzise toate acestea cîndva de la alţi băieţi, însă era la prima lui încercare. A sărit în baltă şi s-a mînjit de noroi din creştet pînă-n tălpi ca un drac. Iuriev nu a avut încotro. Să rămînă singur îi era şi mai frică, aşa că a sărit şi el. Plini de iniţiativă, murdari, cu urmele vipuştilor rupte s-au dus să vadă cacatua şi struţul. Nelghin i-a dat struţului să înghită o piatră mare şi o cheie de ceasornic de buzunar, găsite pe cărare, apoi au vizitat elefanţii, tigrii, dihorii cei puturoşi, vulpile, hipopotamul, care stătea tolănit într-o băltoacă, ţinîndu-şi căscat pe deasupra apei botul asemănător cu o valiză cu căptuşeală roz. Au întărîtat maimuţele şi au pus mîna pe porcul spinos. A rămas un mister pînă astăzi, cum de nu i-a oprit nimeni. Dar probabil că voinţa omenească este un domeniu încă necercetat.

Pînă la urmă, au fost siliţi să se întoarcă la internat. Iuriev nu mai plîngea, ci-i spunea doar mereu lui Nelghin :

— Să mărturiseşti că tu ai pus totul la cale, şi eu doar te-am urmat.

— Bine.

De data aceasta, drumul nu a mai fost atît de lung. I-au ajutat instinctul și lumina zilei să nu se rătăcească. Pe la ora trei au ajuns la școală. La poartă se aflau portari, spălătorese, oameni de serviciu și bucătărese. Dar, ciudat, la început nici unul dintre ei nu le-a dat atenție, așa că nu știau pe cine hărăzise soarta să-i ducă în fața judecății. Au fost totuși înhățați destul de repede, apoi duși la infirmerie și închiși în camere separate, interzicîndu-se cu strictețe să se vadă între ei. Nelghin și-a ținut făgăduiala și a luat toată vina asupra sa. Singurătatea era apăsătoare. Nu tu cărți, nu tu discuții, pe de altă parte, Iuriev se dovedise a fi un mare tont. Nelghin, deși avea numai unsprezece ani, se gîndi să stea de vorbă cu el prin bătăi în perete, dar micul bătrîn, viitorul adult plin de lașitate, nu a răspuns semnalelor lui. Neavînd altă treabă, Nelghin și-a amintit și a rezolvat aproape toate problemele de aritmetică și a repetat în minte cuvintele cu terminația „ea". Însă într-o zi, pe la amiază, s-au auzit pe coridor pași grei și clinchetul clopoțeilor.

„În orice caz, or să mă bată, se gîndi el. Dacă aș muri pe neașteptate ? La toți le-ar părea rău..." Într-un cuvînt prin minte îi treceau gîndurile obișnuite, care străbat mintea oricărui băiețaș... El nu știa că prințesa G. își cedase între timp locul de onoare prințesei L., așa că în cămăruța infirmeriei o văzu intrînd nu numai pe directoarea cea severă, ci și pe noua stăpînă a sufletului și trupului său de copil, și împreună cu ele, vreo cinci-șase cucoane mondene și vesele și aproape toate pedagogele bătrîne.

— Uitați-vă, prințesă, spuse directoarea. O adevărată comoară ! Desigur că ar trebui trimis la pușcărie. Priviți-l ce față îngrozitoare are. Iată cu cine

avem de luptat aici, scumpă prinţesă. Ni se trimit copii răi din cale-afară.

Dar doamna cea robustă, care avea o faţă foarte simpatică, obişnuită, cu trăsături blînde, răspunse politicos :

— Nu pare să fie chiar atît de rău. Frunte mare, ochi ageri. Probabil că are şi o voinţă dîrză. Se prea poate să nu iasă din el nimic, dar cine ştie...

— Vedeţi lucrurile prin ochelari trandafirii.

— Nu, dar nu vreau să-mi încep activitatea cu o pedeapsă aspră.

— Aşadar, prinţesă, dumneavoastră socotiţi că ar fi posibil să fie admis la examen ?

— Desigur, prinţesă, eu sînt dinainte de acord cu părerea dumneavoastră, însă o mică experienţă, dacă permiteţi...

— O, desigur. Vă rog.

— Vă mulţumesc. Sînteţi foarte amabilă.

Şi au plecat în aceeaşi ordine în care veniseră. Fiindcă vorbiseră franţuzeşte, Nelghin nu înţelesese absolut nimic, totuşi traduse convorbirea lor în limba sa cum se pricepu. I se părea că fosta directoare spusese :

— Cum, să nu fie biciuit băiatul acesta ?

Iar cealaltă răspunsese :

— Nu. E prea mic şi slab...

Apoi, pe neaşteptate, ca în toate povestirile, s-a întîmplat o minune. După ce numeroasele voci de femei au amuţit, Nelghin a auzit nişte paşi uşori. Era greu de presupus că prinţesa cea voinică şi grasă ar putea să păşească atît de uşor. Dar el a desluşit două cuvinte pe care ea i le spunea cuiva pe coridor :

— *Pardon, princesse !...* [1]

---

[1] Scuzaţi, prinţesă !... (fr.) (n.t.)

Apoi, ea a intrat în odaia plictisitoare de la infirmerie, a cuprins cu mîinile capul aspru al băiatului, i-a ridicat fața în sus, s-a uitat îndelung în ochii lui, de parcă ar fi vrut să-i citească în ei viitorul, apoi i-a mîngîiat coama aspră de la frunte spre ceafă, spunîndu-i :

— Să nu te temi, băiețaș. O să-ți trimit numaidecît niște supă de găină și un pahar de vin roșu. Probabil că n-ai mîncat de mult. Uite ce palid ești ! Dar să nu spui nimănui nimic. Sînt convinsă că o să reușești foarte bine la examene.

Tocmai se pregătea să plece, dar s-a oprit deodată și l-a întrebat :

— E adevărat că tu ai pus la cale fuga și l-ai convins pe colegul tău să te urmeze ?

— E adevărat, a răspuns Nelghin, cu tărie, adăugînd disprețuitor : E o muiere !

Fața plină și simpatică a prințesei s-a luminat de un zîmbet fermecător.

— Mare obraznic îmi ești ! a rîs ea, prietenos, mîngîindu-i obrazul zgîriat și ars de soare. Bine, sălbaticule, trăiește după voia ta. Dar ai grijă să nu faci ceva necinstit. Cu bine, răzvrătitule.

S-a aplecat spre el. Nelghin își ținea ochii închiși. O clipă a simțit mirosul pur și dulce al parfumului ei pe frunte, atingerea gingașă a unor buze, apoi o adiere de vînt, pricinuită de rochia prințesei, în timp ce se îndepărta.

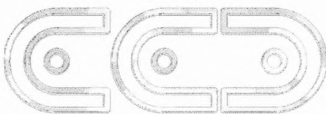
Era cea dintîi mîngîiere primită de la un om străin. A deschis ochii. În cameră nu se mai afla nimeni. De pe coridor se auzeau din ce în ce mai încet sunetele pașilor ei ușori și grăbiți. Și Nelghin și-a lipit mîinile de piept, șoptind plin de entuziasm, cu lacrimi în ochi :

— Pentru tine fac orice !

1917

Cuprins

Scanare și prelucrare digitală

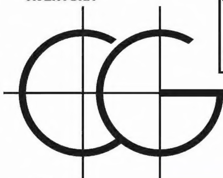
de

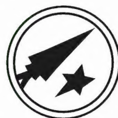

Anonim

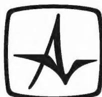

și

CAT Graur

Antwerpen

2025